T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

NAHİFÎ SÜLEYMAN EFENDİ
(HAYATI, ESERLERİ, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE DİVANI'NIN TENKİTLİ METNİ)

DOKTORA TEZİ
CİLT : 1

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hüseyin AYAN

Hazırlayan
A. İrfan AYPAY

KONYA - 1992

İ Ç İ N D E K İ L E R

B İ R İ N C İ   C İ L T

G İ R İ Ş

XVII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISI İLE XVIII. YÜZYILIN İLK YARISINDA TÜRK İLLERİNDE İDARÎ, SİYASÎ, İLMÎ VE EDEBÎ FAALİYETLER

Bu faaliyetleri iki kısımda incelemek yerinde olur. Önce idarî ve siyasî duruma bir göz atalım. Bunu da Osmanlı ve diğer Türk illerinde olmak üzere iki başlık altında görelim:

A) I- ANADOLU'DA İDARÎ VE SİYASÎ DURUM:

XVII. yüzyılın başında Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altında olan topraklar yirmi milyon km kareyi bulur. Devlet-i Aliyye dünyanın en büyük kudretidir. Nemçe (Avusturya-Alman) İmparatorluğu, Rus Çarlığı ve 1592'de hakimiyetimizden sıyrılan Polonya Krallığı (Lehistan), Osmanlı'ya vergi vermektedir. Osmanlı Devleti'nin bütün haşmeti devam etmektedir.

Bu asrın başlarında yapılan Zitvatoruk Anlaşması'nda Osmanlı Hakanı, Avusturya-Alman İmparatoruna yazılacak mektuplarda ona, "kral" yerine "imparator" demeyi kabul eder. Avrupalı, Osmanlı'ya ağırlığını hissettirmektedir.

Osmanlı Devleti'nin kuvvet ve azameti geçen asırlarda atılmış temellere dayanmaktadır. XVII. yüzyılda bu kudrete yeni şeyler katılamamıştır. Devlet, içten içe erimekte, gün geçtikçe zayıflamaktadır.

Devlet adamlarının eski dirayeti, kanun ve nizama bağlılığı azalmaktadır. Mansıp kaptırılmamak için her türlü yola başvurulmaktadır. Gerçi ara sıra ileriyi gören ve dirayetli devlet adamları gelmektedir. Fakat artık işler iyi gitmemektedir. Toplum hayatı, ordu ve devlet eski sağlamlığında ve düzeninde değildir.

Devlet hizmetine adam yetiştiren okullara alınan çocukların seçiminde yeterli titizlik gösterilmemektedir. Ayrıca buralardaki eğitim de eski özelliklerini kaybetmiştir. Saray ve çevresi, bu okullardan yetişen devşirmelerin at oynattığı bir âlan haline gelmiştir. Üstelik bunlar, Anadolu'dan gelen, iyi yetişmiş devlet adamlarına, neredeyse bütün kapıları kapatmıştır.

Yeniçeriler ve fetva makamındakiler bir araya gelerek padişa-

hın otoritesini sarsarlar. Artık padişahlar, bu gruplarla beraber diğer devlet erkânı, saray mensupları ve hanedan kadınları tarafından tahttan indirilmeye başlar. "Şer' ile davamız var" diyenler, devlet adamlarını mevkiinden etmekte, kelle istemektedirler.

Sultan Genç Osman'ın bu çemberi kırmak için yaptığı çıkış faciayla sona erer.

Devlet adamları kendi aralarında gruplaşırlar. Makam ve mevkiler bu grupların adamları arasında pay edilir. Makam ve mevki elde edebilmek için iktidar değişikliği gerçekleştirmek gerekmektedir. Bu da insanların birbirleriyle devamlı mücalesini getirmiştir. Devlet bu yüzden de kan kaybetmektedir. Devlet hizmeti için liyakat aranmaz olmuştur.

Din adamları eski ağırlık ve olgunluklarını kaybederler. Çünkü onlar da iktidarı ele geçirmek için yapılan entrikalara girerler. Din adamları tutuklanmaz, mallarına el konulmaz, idam edilmezken bu kaideler çiğnenmeye başlar.

Devlet işlerine saray kadınları, hanedan mensupları müdahale etmektedir. Valide sultan, saray dışındaki bazı devlet erkânıyla grup kurmuştur. İktidar ve hırs mücadelesinde o da vardır.

Bu tür hareketlere şiddetle karşı çıkan ve sadareti zamanında devlet işlerini yoluna koyan Köprülü Mehmet Paşa (Ö.1661), bir istisna teşkil etmektedir. Onun gibi dirayetli devlet adamları gelmekle beraber bir kaht-ı rical vardır. Bu da devletin çöküşünü hızlandırmaktadır.

XVII. yüzyılın ikinci yarısı, askerî alanda birkaç başarı yanında hep yenilgiyle geçmiştir. Yeniçeriler artık iyi savaşmamaktadırlar. Savaş meydanlarını bırakıp kaçmaya, hatta kendi devletinin ahalisine zulüm yapmaya başlamışlardır.Bunun sonucu olarak Avrupa devletleri, Osmanlı'nın yenilebileceğini anlamışlar ve çeşitli kollardan onun üzerine saldırmaya başlamışlardır. Ve bu devirde Osmanlı Avrupa'dan çekilmeye başlamıştır.

Bu asrın sonunda Karlofça Anlaşması, Osmanlı için ağır şartlar getirmiştir. Bundan sonra da Osmanlı'nın gerilemesi devam edecektir. Ama asıl acı olan, bu durumun hâlâ kabul edilmemesi ve olay-

ların gerçekçi bir gözle değerlendirilememesidir.

Osmanlı Devleti intikam için yola çıkar. Ama her seferinde yenilir. Moskoflar, Osmanlı'nın en amansız düşmanıdır ve bu yüzyılda en güçlü devrini yaşamaktadır. 1711'de Prut'ta kazanılan zafer ise çöküşü durduramayacaktır.

Damat İbrahim Paşa'nın sadrazam olmasıyla bir barış ve sükun devresi başlar.

Maliyenin düzeltilmesine, eksik ayarda para çıkarma oyunları bozulmaya çalışılır. Orduyu disiplin altına almak için çareler aranır.

Sonradan Lâle Devri diye anılacak bu devirde, İstanbul'un imarı çalışmaları yanında, bir matbaanın kurulması, bazı önemli eserlerin Türkçe'ye tercüme edilmesi gibi bilim, kültür ve edebiyat çalışmaları yanında, yeme, içme ve eğlenceye fazlaca yer verildi. Devlet büyüklerinin hayatında, giyim kuşamında, yaşantısında, eğlencesinde zarafete ve lükse düşkünlük arttı. Pahalı kürkler giyinmek moda oldu. Avrupa'dan şehir ve bahçe plânları, usta mimarlar getirildi. Paris ve Isfahan'ın tanınmış bahçeleri örnek alınarak havuzlu bahçeler, gezinti ve eğlence yerleri yapıldı.

Haliç'in sonundaki Kâğıthane Deresi'nin yatağı değiştirilerek mermer kaplı bir kanalın içine alındı. Kıyısına, sütunlar üzerine büyük ve süslü Sa'dabad kasrı yapıldı. Çeşmeler, fıskıyeli havuzlar, lâle ve sünbül bahçeleriyle, halkın çadır kurabileceği çimenlikleriyle geniş seyir ve eğlence yerleri düzenlendi. İstanbul'un her yanına kasırlar, köşkler, yalılar, çeşmeler, köprüler, kitaplıklar yapıldı.

Helva sohbetleri, Çeragan eğlenceleri yapılırdı. Kâğıthane, geceleri ışıklandırılır, halkın da bu eğlencelere katılması sağlanırdı. Bu eğlencelere şairler ve musikî ustaları da çağrılır, hünerlerini sergilemelerine imkân sağlanırdı.

Gösterişli ve bol eğlenceli bu hayat, çekemeyenleri de beraberinde getirdi. Fitne kazanları kaynamaya, dedikodular alıp yürümeye başladı.

Doğuda İran ve sonraları Ruslar'la girişilen mücadelelerde önceleri zafer kazanılmışsa da durum değişmiştir. Doğudaki vilâyet-

lerin bir bir İran'ın eline geçmesi Sultan III. Ahmed'in, Damat İbrahim Paşa'nın ve Lâle Devri'nin sonunu hazırladı. İstanbul'da iktidar değişikliği oldu ve zorbalar günlerce şehre hakim oldu. Lâle Devri'nda yapılan o güzel eserler yakılıp yıkıldı. Şehirde büyük bir yağma yaşandı.

Daha sonra Ruslar, Avusturya ile anlaşarak Osmanlı'ya saldırırlar. Ruslar, Özü ve Azak Kalesini alarak Kırım'a yayılırlar. Avusturya da Osmanlı'ya önemli zararlar verir.

XVII. yüzyılın ikinci yarısı ile XVIII. yüzyılın ilk yarısında, bir asra yakın ömür süren Nahifî Mehmet Süleyman, bu gerileme ve çöküş devresinde şu padişahların devrini görmüştür:IV. Mehmet (1648-1687), II. Süleyman (1687-1691), II. Ahmet (1691-1695), II. Mustafa (1695-1703), III. Ahmet (1703-1730), I. Mahmut (1730-1754).

II- DİĞER TÜRK İLLERİNDE İDARÎ VE SİYASÎ DURUM:

XVII. yüzyılın ikinci yarısı ile XVIII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı'da gerileme ve çöküş yaşanırken Orta Asya Türkleri kendilerini toplayamamışlardı. Orta Asya'da hanlıklar devri yaşanıyordu . Yani Türkler küçük topluluklar halinde yaşıyorlardı. Bu sebeple Ruslar'a karşı yürüttükleri mücadeleler hep mevziî kalmış ve başarısız olmuşlardır.

Ayrıca Doğu'ya giden ticaret yollarının Kuzey Sibirya'ya ve denizlere kayması Türkler'in iktisaden güçsüz düşmelerine sebep olmuştur.

Hive(Harzem) Hanlığı, kardeş kavgası içindedir. Bir ara Özbek hakimiyetine girerler. Kendi hakimiyetlerini sağlayınca Ruslar'la mücadele etmek zorunda kalırlar. Bu arada beyler arasında savaşlar olur.

Kasım ve Kazan Hanlığı Rus nüfuzu altına girmiştir.

Kazak Hanlığı, Kalmuklar karşısında sarsılır. Daha sonra ülke boylar arasında paylaşılır. Bunlardan bazıları Kalmuk hakimiyetine girer.

Tunguzlar ve Yakutlar Rus hakimiyeti altındadır. Onlarla mücadele ederler, ancak yenilirler.

Mangıt-Nogaylar, Rus ve Kalmuk baskısı altında oradan oraya göçer dururlar.

Özbekler arasında ise iç çekişmeler sürüp gitmektedir.

Sibirya (Tura) Hanlığı da Ruslar'la mücadele eder, ama başarılı olamaz. Bu arada Kalmuklar'la da mücadeleye girince Rus nüfuzunu kabul ederler, Daha sonra da Çin nüfuzuna girerler.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında Orta Asya'da kısa süreli başka hanlıklar da kurulur. Türk boyları arasında bir birlik yoktur. Küçük boylar halinde yaşamaları da güçlerini azaltır. Bütün bunlara Rus ve Kalmuk hücumları da eklenince 1750-1850 tarihleri arasında pek huzurlu ve rahat hayat süremezler. XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra Ruslar'ın yanında Çinliler'e de boyun eğmek zorunda kalırlar.

Bu devrede İran'da Safevî ve Avşar hanedanları iktidardadır. Safevî II. Abbas zamanında İran,kendi iç meseleleri ile uğraşmıştır. İktidar Avşarlar'a geçince Nadir Han, sınırlarını devamlı tecavüz ederek Osmanlı'yı huzursuz etmiştir.

XVII. yüzyılın ikinci yarısıyla XVIII. yüzyılın ilk yarısında Hindistan'da Babür İmparatorluğu hüküm sürmektedir. Kardeş kavgasını kazandıktan sonra kurduğu devleti, ilim, sanat ve imar yönünden kalkındıran Âlemgir (1658-1707) tahtta oturmaktadır.

Onun ölümünden sonra torunları aynı mahareti gösteremediler. Bölünmeler sonucunda mahallî devletlerin elinde erimeye başladı. Zengin Hindistan, Avrupalılar'ın oyunlarına sahne oldu.

Şimdi ilmî ve edebî faaliyetlere geçebiliriz. Bunu da Osmanlı ve diğer Türk illeri olmak üzere iki kısımda incelemek yerinde olur.

B) I- OSMANLILAR'DA İLMÎ VE EDEBÎ FAALİYETLER:

XVII. yüzyılın ikinci yarısında 39 yıl saltanat süren IV. Mehmet,şairdir. Padişahın kadınlarından Afife Sultan da şiire meraklı olarak bilinir.

Osmanlı sultanları ve devlet adamlarının şairleri korumaları ülkede sanat ve edebiyatın gelişmesine yardımcı olmuştur.

Geçmiş yılların devamı olarak bu devirde ilim, sanat ve edebiyatta güçlü kişiler yetişmiştir.

Nev'îzade Atayî (1538-1636), Hadayiku'l-Hakayık fî Tekmileti'ş-Şekayık adıyla Şakayıku'n-Nu'maniye'ye zeyil yazmıştır. Bu esere daha sonra başka zeyiller de yazılmıştır.

Alaybeyizade Mehmet Emin (ö.1680), 7000'e yakın kişi hakkında

bilgi veren Vefeyat-ı Pür İber li-Ülu'l- Elbabi men İhteber adlı eserini 1667'de yazmıştır.

Tarih kitapları arasında Solakzade Tarihi, Peçevî Tarihi, Kâtip Çelebi(1609-1657)'nin Fezlekesi sayılabilir. Ayrıca Kâtip Çelebi'nin Keşfü'z-Zünun adlı 10.000 kadar yazar, 15.000 kadar kitaptan bahseden eseri önemlidir. Bu değerli esere Vişnezade Mehmet İzzetî (Ö.1681) tarafından zeyil yazılmıştır.

XVII. yüzyılda yazılan tezkirelerden ilki Sadikî-i Kitabdar tarafından yazılan Mecma'u'l-Havas'tır. Diğerleri ise Riyazü'ş-Şuara, Zübdetü'l-Eşar, Rıza Tezkiresi, Yümnî Tezkiresi, Zeyl-i Zübdetü'l-Eşar ve Teşrifatü'ş-Şuara'dır.

XVII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde nesirle çok mühim eserler yazılmıştır. Manzum hamseler yanında Nergisî (Ö. 1635), mensur hamse yazmıştır. Nergisî, sanatlı nesirde Veysî(1561-1628)'den daha ileri gitmiştir.

Kâtip Çelebi'nin eserleriyle Evliya Çelebi (D.1611-?)'nin Seyahatname'si sade nesir örneklerindendir.

Nev'îzade Atayî (1583-1635?), bu yüzyılda manzum hamse yazan tek yazardır. Bu vadide Ganizade Nadirî (Ö.1627)'nin Şehname'si; Nabi(Ö.1712)'nin Hayriye, Hayrabad, Surname'si vardır. Sabit (Ö.1712) de küçük mesnevileriyle tanınmıştır.

Bu devirde Türk edebiyatında en gelişmiş tarz yine şiirdir. Şiirde etkili olan üslup Sebk-i Hindî'dir. Bu usulde üslup, ince ve naziktir. Yabancı kelimeler ve uzun tamlamalar çokça kullanılmıştır. Sözün güzelliği yanında anlamda derinlik, hayallerde genişlik aranmıştır. Mübalaga, tezat, telmih en çok işlenen sanatlardandır. Tasavvuf yine çokça işlenmiştir. Söylenmek istenen, kısa ve anlamca dolgun sözlerle anlatılmaya çalışılmıştır.

Sebk-i Hindî üslubunu kullanıp geliştiren şairlerden Tebrizli Saib (Ö.1670), Buharalı Şevket (Ö.1699)'in XVII. yüzyıldan itibaren Türk şairleri üzerindeki tesirleri çok ve devamlı olmuştur.

Hint üslubunda sözden çok anlama önem verilmiştir. Anlam derin, geniş ve girifttir. Hayal unsurları şiirde geniş yer bulmuştur. İnsan ruh ve heyecanları, dolayısıyla ıztırap konu edilmiştir. Mübalaga ve tezat sanatına çokça yer verilmiştir. Hayal ve ıztırabı anlatan yeni mazmunlar şiire girmiştir.

Derin anlamları ve geniş hayalleri ifade için halk ağzından kelimelerle sözlüklerden bulunan kelimeler şiire girmiştir. Az ve öz söylemeye çalışılmıştır.

XVII. yüzyılda Divan şiirinde Sebk-i Hindî'nin, bütün özelliklerinin görüldüğü temsilcileri Şehrî, Nailî, İsmetî, Neşatî ve Fehimdir. XVIII. yüzyılda ise iki büyük şair bu üslubun temsilcisidir: Nedim ve Şeyh Galip. Sabit ve Nahifî gibi şairlerde de bu üslubun izlerini görmek mümkündür.

XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin, siyasî gücünü kaybetmesine; malî, iktisadî sıkıntılar içinde zor bir devir geçirmesine rağmen bilim ve kültür hayatıyla edebiyat, bu durumdan fazla etkilenmemiştir. Edebiyat geçen asırdaki gelişmesini bu asırda da sürdürmüştür. Kendileri de şair olan III. Ahmet ve III. Selim, şairleri korumaya devam etmişlerdir.

Bu yüzyıla girerken Divan şiirinde Nabi'nin etkisi devam etmekteydi. Onu usta bilen, düşünce ve hikmet tarzını benimseyen pek çok şair, onun yolunda yürümüştür. Dürrî, Kâmî, Selim, Samî, Nahifî, Raşid, Nabi etkisinde şiir söylemekteydiler. Daha sonraları da Kâmî, Raşid, İzzet Ali Paşa, Seyyid Vehbî, Neylî, Fıtnat Hanım gibi şairler Nedim'in etkisinde kaldılar.

XVIII. yüzyıl edebiyatının belli başlı özellikleri, Nabi, Nedim ve Şeyh Galip'te görülen ve bunların etkisiyle yüzyıla hakim olan noktalardır. Bunların en önemlisi yerlileştirme akımı ve halk edebiyatına yakınlaşmadır. Nabi ve Sabit'le başlayan, edebiyata yerli unsurların, âdet ve an'anelerin girmeye başlaması hareketi, özellikle Lâle Devri şairlerinin Boğaz'ı, yeni yapılan binaları, buradaki eğlenceleri anlatmalarıyla hızlanmıştır.

Yerlileştirme akımı bu yüzyılın öteki edebiyat türlerinde de görülür. Mesnevi, suriyye, şehrengiz, tarih, münşeat gibi eserlerde halkın yaşayışına, âdetlerine, halk arasında kullanılan atasözü ve deyimlere çokça yer verilmiştir. Aynı özelliklere, bu devirde yaşamış olan Nahifî'de de rastlamak mümkündür.

XVIII. yüzyılda Divan şiirinin katı kaideleri kırılmaya çalışılmıştır. Mazmunlar değişmiş, yumuşamıştır. Tekrar edilegelen benzetmeler değişmiştir. Lâle Devri'nde yaşanan rahat, zengin ve coşkun bir masal hayatının şiire yansıması sonucu, günlük hayat ve be-

şerî aşk arzuları işlenmiştir. Lâle Devri'ni en iyi anlatan Nedim, bu devirde yaşanan gösterişli hayatı, bunun verdiği zevkleri coşkunlukla, ince ve nazik bir dille söylemiş, fakat bu tarz,sonraki bazı şairler tarafından bozulmuş ve bayağılığa dönüştürülmüştür.

XVIII. yüzyılda şarkı, manzum tarih ve nazire belirgin bir şekilde artmıştır. Halk şiirinin etkisiyle murabba, şarkıya dönüştürülmüş, geniş halk kitlelerine hitap eden güzel şarkılar yazılmıştır.

Bu devirde bina yapımı, vezaret, sadaret, bayram, cülus, sünnet vs kutlamaları gibi olaylara şairler çokça tarih yazmışlardır.

Yüzyılın başında kasidede Nef'î, gazelde Nabi, en çok tanzir edilen şairlerdir. Daha sonra Nedim, yeni bir sesle ortaya çıkınca en çok tanzir edilen şair olmuştur. Bu olayda Lâle Devri hayatının ve İbrahim Paşa'nın düzenlediği şiir ve eğlence meclislerinin katkısı oldukça fazladır.

XVIII. yüzyılın beğenilen şairlerinden Rasih Bey (Ö.1731)'in "üstüne" redifli meşhur gazeline Nedim ve Nahifî gibi birçok şair nazire yazmıştır. Samî (Ö.1733)'nin Bağdatlı Ruhî'nin terkib-i bendine söylediği naziresi bu şiire söylenen pek çok nazirenin en tanınmışlarındandır. Nedim, Fuzulî başta olmak üzere İzzet Ali Paşa, Atıf Efendi, Kâmî gibi birçok şaire nazire yazmıştır. Nahifî ise en çok Nabi'yi tanzir etmiş, çağdaşı ve selefi birçok şaire nazire söylemiştir.

Bu yüzyıl edebiyatının dili, genelde bir önceki yüzyılın, özellikle Sebk-i Hindî şairlerinin ağır ve süslü diline göre daha sadedir. Şiir dili ince, nazik ve pürüzsüzdür. Divan şiirinindili devam etmekle beraber, bir sadeleşme çabasının başladığı görülür. Mahallîleşme cereyanı ve İstanbul Türkçesinin şiire sokulması, dilin sadeleşmesine önemli katkıda bulunmuştur.

Şiirdeki bu sadeleşme hareketi, nesir dilinde de değişmelere yol açmıştır. Ama bunun yanında Veysî ve Nergisî'nin açtığı yol hemen kapanmamış, mensur eserlerin pek çoğunda sadeleşmenin başladığı görülmüştür. Osmanzade Taib ve Sadi Çelebi'nin münşeatları bu sadeleştirme çabasınan belirgin özellikleridir.

Naima, Çelebizade Asım, Silahdar Mehmet Aga gibi tarihçilerin eserleri, bu yüzyılda yeni bir tür olarak ortaya çıkan sefaretname-

lerden bazıları, Erzurumlu İbrahim Hakkı ve Kânî'nin mektupları,yüzyılın sonunda Muhayyelât-ı Aziz Efendi'nin dili, nesirde de sade Türkçe kullanımının yaygınlaşmaya başladığını göstermektedir.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında kaside ve gazelde en büyük şair Nedim'dir. Devrin önemli devlet adamlarına sunduğu kasidelerde canlı tasvirlere, güzel bir dille yer vermiştir. Onun gazelleri ise yepyenidir ve neşe, coşku doludur.

Bu yüzyılın ilk yarısında, yukarıda adı geçenlerden başka şu şairleri sayabiliriz: Mehmet Nesib Dede (Ö.1714), Osmanzade Taib (Ö. 1724), Yahya Nazim (Ö.1727), Dürrî-i Yek-çeşm (Ö.1724), Selim (Ö.1725 Vahid Mahdumî (Ö.1732),,İshak Efendi (Ö.1734), Enis Receb Dede(Ö.1734) Mirzazade Salim (Ö.1743), Mustafa Sakıb Dede (Ö.1735), Zatî Süleyman Dede (Ö.1738), Neccarzade Şeyh Rıza (Ö.1746), Hamî (Ö.1747), Neylî Ahmet (Ö.1748).

Mesnevide İsmail Belig (Ö.1729)'in yazdığı 269 beyitli Bursa Şehrengizi, Vahîd Mahdumî (Ö.1732)'nin Lâlezar adını verdiği Yenişehir Şehrengizi, Na'tî (Ö.1731)'nin Edhem ü Hüma adlı eserleri sayılabilir.

Mevlid, Miraciye, Hicretname, Hilyetü'l-Envar adlı mesnevileri de olan Nahifî (Ö.1738), Mesnevi'yi aynı vezinde beyit beyit Türkçe'ye çevirerek bu sahada en önemli hizmeti yapmıştır.

XVIII. yüzyılda biyografi alanında Uşşakîzade Hasib (Ö.1723) in Zeyl-i Hadaiku'l-Hadaik fî Tekmileti'ş-Şakaik'i, Şeyhî Mehmet (Ö.1732)'in Vakayiu'l-Fuzala'sı, Osmanzade Taib'in Hadikatü'l-Vüzerası, Hadikatü'lMüluk'ü, buna Dilaverzade Ömer Vahid (Ö.1758)'in yazdığı zeyil ile Şehrîzade Mehmet Said(Ö.1765)'in Gül-i Ziba adlı zeyli, Hadikatü'l-Müluk'a Şehrîzade Mehmet Said'in yazdığı zeyil Gülşen-i Müluk'u, İsmail Belig'in Güldeste-i Riyaz-ı İrfan'ı , Sakıp Mustafa Dede'nin Sefine-i Nefise fî Menakıbı'l-Mevleviyye'si, musiki tarihi olan Şeyhülislâm Esad Efendi (Ö.1753)'nin Atrabü'l-Asar'ı, Ahmet Resmî (Ö.1783)'nin Sefinetü'r-Rüesa'sı ve Hamiletü'l-Kübera'sı, Müstakımzade (Ö.1788)'nin Mecelletü'n-Nisab'ı ile Devhatü'l-Meşayih'i sayılabilir.

Mucib (Ö.1727), Mustafa Safayî (Ö.1725), Mirzazade Salim (Ö. 1743), İsmail Belig, Safvet gibi kişiler devrin önemli tezkire yazarlarıdır.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında Naima (Ö.1716), Raşid (Ö.1735), Küçükçelebizade Asım (Ö.1760), Sami (Ö.1733), Şakir (Ö.1739) vakanüvis tarihçilerdir.

Defterdar Mehmet Paşa (Ö.1716), Silahdar Mehmet Aga (Ö.1724), Şeyhî Mehmet (Ö.1732), İbrahim Müteferrika (Ö.1745), Abdî Efendi (Ö. 1764) gibi şahıslar da bu yüzyılın ilk yarısını anlatan özel tarihleri yazmışlardır.

II-DİĞER TÜRK İLLERİNDE İLMÎ VE EDEBÎ FAALİYETLER:

Orta Asya Türk edebiyatı XVII. yüzyılda artık yükseliş devrini tamamlamış ve Asya Türklüğünün umumî, talihsiz sosyal hayatına uygun olarak gerilemeye başlamıştır.

Bu yüzyılda Orta Asya'da eser bırakmış tek şahıs Ebu'l-Gazi Bahadır Han (1603-1666)'dır. Şecere-i Terakime ve Şecere-i Türk'ün yazarıdır. Ayrıca bu yüzyılda Özbek Türkleri'nin sofî şairi Allah Yar vardır.

XVIII. yüzyılda Orta Asya Türkleri arasında medeniyet, ilim, irfan alanlarında faaliyet bulunmakla beraber pek parlak bir devre değildir.

Bu sahada dinî, ahlâkî, tasavvufî eserler yazılmıştır. Bunun yanında bazı halk hikâyeleri ile menakıpnameler Türkçe ile yazılmıştır: Satuk Buğra Han tezkiresi, Tahir ile Zühre, Leylâ ile Mecnun, Ferhadname, Cümcüme Sultan Destanı.

Bu alanda yüksek zümre edebiyatına mensup Baba Rahim, Nevbetî, Abdülmecid Harabatî, Hüveyda, Gazi, Mevlâna Yahya, Seyyid Muhammed gibi sanatçılar vardır.

İran ve Azerbaycan'da, nazım ve nesir alanında eser veren birçok şair ve yazar vardır. Ama eski seviye tutturulamamıştır.

Farsça'nın Hindistan ve Safevî saraylarında rağbet görmesi Türkçe'ye olan ilgiyi azaltmıştır. Şiî inanışları terennüm eden şiirlerle açık seçik söyleyişler itibar görmüştür.

Azerî şairleri arasında aşk, tasavvuf ve hikmet çizgilerini zengin bir ses, bir kafiye ve mecaz anlaşması halinde terennüm eden Saib (1591?-1671) vardır. Hint üslubunun en önemli temsilcilerinden

olan Saib'in Türk şairleri üzerindeki etkisi büyüktür.

Azerî sahasında Mirza Mehmet Münşî, gibi dinî ve edebî ilimlerden başka fen ve müzikte de başarılı olan bir sanatkâr vardır. Mirza Abdürrezzak da divan sahibi şairlerdendir.

Yine kudretli bir şair olan Murtaza Kulu Han, Türk şairleri tarafından beğenilmiştir.

Bu girişten sonra asıl konumuza geçebiliriz.

Bu bölüm için kaynaklar:

1- İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, IV. cilt.

2- İ. H. Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi,III ve IV. cilt.

3- N. S. Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi.

4- Türk Klâsikleri, 5 ve 6. cilt.

BİRİNCİ BÖLÜM

SÜLEYMAN NAHİFİ EFENDİ

(HAYATI

ESERLERİ

VE

EDEBİ KİŞİLİĞİ)

SÜLEYMAN NAHİFÎ EFENDİ

I. HAYATI

Nahifî, İstanbullu şairlerdendir. Şeyhi'ye göre 1056/1646-47-de doğdu (1). Doğum tarihi kesin olarak söylenmemekle beraber bu tarihlerde doğduğu bellidir. Müstakımzade'nin Tuhfe-i Hattatin-de belirttiğine göre doksan yaşını geçkin olarak ölmüştür. Buna göre Şeyhi'nin verdiği tarih doğruya yakındır.

Müstakımzade'nin akrabası olan Nahifî'nin asıl adı Mehmed Süleyman'dır (2). Babası, vaiz olan Abdurrahman Şeyh Muhyi'dir. Dedesi ise kâtiplik yapmış olan Salih'tir. Mehmed Emin (ö.1169-1755) adında bir de kardeşi vardır (3).

Çocukluğu hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Hayatının ilk çağında ilim ve irfan tahsiline yöneldiği, zamanının kaynaklarında belirtilmektedir (4). Zaten iyi bir tahsil gördüğü, yazdığı eserlerden de anlaşılmaktadır.

Bu gülşende hezâr-ı bî-nevâyam yâ Resûla'llâh
Velî âzürde-i hâr-ı cefâyam yâ Resûla'llâh (G.426)

matla'lı gazelini daha çocukken yazmıştır (5). Buna dayanarak daha çocukken aldığı eğitimle peygamber sevgisini duyan biri olduğunu söyleyebiliriz. Bu sevgi, onun ileride çokça na't yazmasına sebep olacaktır.

Mesnevi Tercümesi önsözünde belirttiğine göre 1094 Şaban,1683 Temmuz-Ağustosunda Mısır'a gitti. Bu yolculuk esnasında Konya'da Mevlevilerin dergahına uğrayarak teberrüken külâh giydi.

Yeniçeri çocuğu olması sebebiyle (6) yeniçeri kalemine girdi ve adı geçen kalem hulefasına mahsus hizmetleri gördü (7). İlmi, irfanı ve olgun kişiliği ile, 1110-1698-99'da İran'a elçi olarak gönderilen Ebu Kavuk Mehmet Paşa (ö.1745)'nın maiyetine girdi (8).

---

1) Şeyhî, Vakayi'u'l-fuzalâ, Haz: A.Özcan, İst.1989.
2) Manzum Mesnevi Tercümesi önsözü ve Mesnevî-i Nush ve'l-Hikem istinsah kaydı.
3) Âmil Çelebioğlu, Manzum Mesnevi Tercümesi, giriş kısmı.
4) Safayî, Tezkire, Süleymaniye Kt. Esad Ef. no:2549.
5) Safayî, Tezkire.
6) Es'ad Efendi 2890.
7) Safayî, Tezkire.
8) Salim, Tezkire, İstanbul 1311.

Revan, Tebriz, Nahcivan, Kazvin, Kum, Kâşân, Isfahan gibi İran şehirlerini gezmiş; Acem şair, edip, âlim ve ileri gelenleriyle tartışmaları olmuştur. İranlıların anlayamadıkları beyitleri açıklamış, ilim ve irfanıyla onları hayran bırakmıştır. Bu arada Rafizîliği hicvedici şiirler söylemiş ve bunları Saip Tekyesi ve Kâşî Medresesi'nin duvarlarına yazmıştır (1). Nahifî'nin İran'a gidişine ve gördüğü şehirlere şiirlerinde (msl. R.481) rastlamak mümkündür. Şairin, İran'ın güzelleri karşısında dayanamayıp şiirler söylediği görülmektedir:

Ol gabgab ile bakdum hûbân-ı Nahcivan'a
Hüsn-i diger virürmiş çâh-ı zenah cevâna (2)

İran dönüşünde önemli devlet işlerinde, özellikle maliyede çalıştı (3).

Şehit Ali Paşa, rikâb-ı kaymakam iken bir müddet onun yanında divan efendisi olarak çalışmıştır. Fakat huysuz bir adam olduğundan cevrine dayanamayıp köşesine çekilmiş ve dolaylı olarak onu hicvettiği gazelini yazmıştır:

Aceb hayalüne mevt ü türâb gelmez mi
Sana bu dagdagadan pîç ü tâb gelmez mi (G.509)

Bu arada Şehit Ali Paşa'nın tenbihiyle Kazasker Arif Efendinin dul kalan zevcesini nikâhlamış fakat iki yıl sonra boşanmış ve bir daha da evlenmemiştir (4).

1718'de Macaristan'a elçi olarak görevlendirilen şıkk-ı sani defterdarı İbrahim Aga (Ö.1720) ile bu ülkeye gitti. Burada da patrikler vesair ileri gelenlerle tartıştı ve onları susturdu (5). Macaristan'da iken şu beyti söylemiştir:

Nahîfî bir zaman Mısr u Sıfâhân idi meşhûdun
Diyâr-ı Beç'de bilsem şimdi gurbetle nedür hâlün (6)

Macaristan'dan döndükten sonra yüksek devlet memurluklarında çalıştı (7). Tezkire sahibi Safayî (Ö.1725)'nin ölümü üzerine şıkk-ı sani defterdarı oldu. Bundan önce baş mukataacılıktan azledilmiş bulunuyordu (8). Damat İbrahim Paşa devrinde bir süre bu gö-

1) Safayi, Tezkire. 2) A. C. Yöntem, Hayat Mec.
3) Faik Reşit, Eslâf. 4) Müstakımzade S.S, Tuhfe-i Hattatin.
5) Salim, Tezkire. 6) Müstakımzade S.S, Tuhfe-i Hattatin.
7) Es'ad Efendi no:2890 8) A.C. Yöntem

revde kaldı(1).Kendi isteğiyle emekliye ayrıldı(2).19 Cemaziyelevvel 1151 Perşembe, 24 Ağustos 1738 Cumartesi (3) günü İstanbulda öldüğünde, Müştakımzade'ye göre 90 yaşını geçmişti (4). Şeyhi'ye göre ise 95 yaşındaydı (5). Topkapı haricindeki Müslüman mezarlığına gömülmüştür . Mezarı, Mesnevi şarihlerinden Sarı Abdullah Efendi ile Kadızade Mehmed Efendi'nin arasındadır (6). Kitabesinde şu manzume yazılıdır:

Göçtü dünyadan bu zât-ı pâk-i mevsûfu'l-kemâl
Rahmet-i Hak cânına olsun nisâr ü lâyiha
Kim gelirse kabrine târih-i fevtin okusun
بو سلیمان نحیفی روضه الناتحه (7)

Müstakımzade, ölümüne şu tarihi düşürmüştür:

O kâmil-dil olunca per-güşâ yazdı kalem târih
سلیمان دولتك نور نحیفی اوجدی مأوایه (8)

Yine onun ölümüne şair Fennî (?) şu tarihi düşürmüştür:

Dirîgâ terk idüp dünyâyı oldı âzim-i ukbâ
Nahîfî gibi bir üstâd-ı kâmil ârif-i her-fen

Nu'ût-ı pâk ile ömrü geçip gülzâr-ı âlemde
Misâl-i bülbül-i şûrîde fârig olmadı gülden

Resûlün mâdihi geldi diye yâ Rab cinân içre
Melâ'ik diyeler birbirisine dîdeler rûşen

Dem-i fevtine Fennî lafzen ü ma'nen dedim târih
نحیفی ایلدی بو زالی برده جنتی مسکن (9)

Nahifî, hayatının çeşitli dönemlerinde sıkıntı çektiğini, şiirlerinde belirtmektedir. Şairin sıkıntılı devirleri, muhtemelen İran seferine çıkmadan öncedir. Amcazade Hüseyin Paşa, Vezir Mustafa Paşa, Kaymakam Ahmet Paşa'ya sunduğu kasidelerde, çektiği sıkıntılar sebebiyle ölümü bile arzular duruma geldiğini belirtmiştir.

Ev, mal mülk, akar, cihet gibi nimetlerden mahrum olduğunu; hane kaydından zor durumda olduğunu; bir başına yaşamayıp yaşlı ana ve babasına da baktığını belirtmiştir(K.XXVI.82,85.87,89,90).

Çekdiği sıkıntıların çokluğunu kendisine ilettiğini (K.XXIII.42), bunun dikkate alınmaması sebebiyle tekrar rahatsız ettiğini

---

Osmanlı Şairleri, İstanbul 1307.
1) Es'ad Efendi 2890 ve M. Nadi, Manzum Mesnevi Tercümesi, Giriş kısmı.
2) Âmil Çelebioğlu, Hüsrev Paşa no:560, istinsah kaydı.
3) Süleymaniye Ktp. Tuhfe-i Hattatîn, İstanbul 1928.
4) Müstakımzade, Vakayi'u'l-fuzalâ.
5) Şeyhî, Hayat Mecmuası, Sayı 22, İstanbul 1927.
6) A. Cânip Yöntem, Vakayi'u'l-fuzalâ.
7) Şeyhî, Tuhfe-i Hattatîn.
8) Müstakımzade, Haz:Ç.Derin,V.Çabuk, İst. 1985.
9) Ayvansarayî, Mecmua-i Tevarih,

belirtmiştir (K. XXV. 7,8). Bu dönemde Arapça ve Farsça'dan tercüme yapma isteğinde de bulunmuştur (K. XXVII. 59).

Nahifî, Damat İbrahim Paşa devrinde maddî yönden rahat etmiştir. İbrahim Paşa onu korumuş, 1725'te Habibü's-siyer'i tercüme için kurduğu komisyonda ona da görev vermiştir (1).

Sadece İ.H. Uzunçarşılı'nın verdiği bilgiye göre Nahifî, o devirdeki lâle eğlenceleri ile küme faslı âlemlerinin müdavimidir. Bu devrin ve eğlencelerin şen şakrak havası Nedim, İzzet Ali Paşa gibi şairlerin şiirlerine aksetmişken Nahifî'de izlerine rastlamak mümkün değildir. Bunun bir tenakuz olduğunu ifade etmek gerektiğine inanıyorum.

Nahifî'nin hayatıyla ilgili olarak kaynakların çoğunda bahsedilmeyen bir nokta da yaşadığı aşklardır. Bu konuya sadece A.C. Yöntem ve Salim temas eder. Onun mektuplarını ihtiva eden bir mecmuayı gördüğünü belirten A. Canip;

Hulûs o âfete mahz-ı hatâ imiş hayfâ
Meger o gonce hezâr-âşinâ imiş hayfâ (G.10)

Göz gördü gönül sevdi seni ey yüzü mâhım
Kurbânın olam var mı benim bunda günâhım (G.339)

gibi lirik gazellerinin, yaşadığı aşk maceralarının günü gününe tespit edilmiş ilhamları olduğunu vurgular (2).

Mektuplarda sevgilisinin vefasını, lakaytlığını anlatmıştır. Ayrıca çoğu irticalen söylenmiş şiirleri bu mecmuadadır. Şu şiiri ise sevgilisinin gönderdiği hediyeler üzerine, hemen o anda yazmış ve mektubunun başına eklemiştir:

Arz-ı dâ'î-i kemîne böyledir Pîş-gâh-ı rif'at-i cânânıma
Nâme-i anber-şemîm ü müşk-bâr Itr-sây oldu dimâg-ı cânıma
Lutf-ı mevfûr-ı latîfi eyledi Sıdk u ihlâsım füzûn sultânıma
Her edâ-yı dilgüşâsından ayân Bûy-ı şefkat bu dil-i nâlânıma
Eylesin zâtun hatâlardan emîn Bu duâyı eylerim mennânıma
Hem hedâyâ-yı nevâziş-kâr ile Bâis oldun şevk-ı bî-pâyânıma
Üç aded dühn-i hazîne hem dahı İki kıt'a destmâl-i gânime
İzzet ü ikrâm ile iclâl ile Vâsıl oldu uhde-i peymânıma
Gerçi teklîf-i hediyye kaydı yok Abd-i memlûk-ı şeh-i hûbânıma
Lîk kendi lutf-ı tab'ındır sebeb İltifât-ı tab'-ı ma'nî-dânıma

1) A. Canip Yöntem, Hayat Mecmuası ve İ.H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, IV. cilt.
2) A. Canip Yöntem, Hayat Mecmuası.

İki âlemde ser-efrâz eylesin Bu niyâzı eylerim Yezdânıma
Aşk ile bülbül gibi nâlân eden Ben garîbi sen gül-i handânıma
Gül gibi etsin güşâde hâtırın Nûr-bahş ol dîde-i giryânıma
Bâ'is-i ma'mûrî-i ihlâs ola Feyz-i aşkın hâtır-ı vîrânıma
Hidmetin etmek du'â-yı hayr ile Lâzım oldı sen meh-i tâbânıma
Bendeyem sultânıma ihlâs ile Zerreyim sen mihr-i âlî-şânıma
Abd-i müştâkın Nahîfî arz eder Hâlini sen âfet-i devrânıma (1)

Nahifî yine bu mektuplarda sabrının kalmadığını ve bütün zamanlarda sevgilisinin hayalinin gözünden gitmediğini belirtmektedir. Sevgilisinden bir mektup değil bir kelime bile gelse birkaç gün dünya sıkıntılarını unuttuğunu söyler. Dolaptan birşey alırken sevgilisinin eline batan bir çivinin kendi sinesini yaralayarak ona eza vermemesi dileğinde bulunur. Mektuplarını:

Sevdim ol mehveşi kim rûy-ı dilârası güzel
Hüsn-i ahlâkı güzel hilkat-i zîbâsı güzel
Nutku cânbahş-ı safâ handesi efsûn-ı vefâ
Gamzesi işve-nümâ seyr ü temâşâsı güzel

gibi manzumelerle bitirir (2).

Şair, yaşlı günlerinde bir güzele gönül verip yataklara düşer. Sevgilisi onun hastalığını duyup ziyarete gelir. Elini koynuna sokup hal ve hatırını sorar. Bu sırada takatsiz bir durumda olan şair konuşmaya başlar ve yanındakiler şairin rahmete lâyık olduğuna inanırlar. Bu lâtifeyi aktaran Salim, şu beyti de ilâve eder:

Sanma rahminden sunar destin dil-i mecrûhuma
Ol kemân-ebrû cigerde tîr-i müjgânın arar (G.121.2)(3)

II. TARİKATI

Nahifî, kaynakların bir kısmında Mevlevî olarak gösterilir. Nahifî'nin akrabası ve çağdaşı olan Müstakımzade, Mesnevî Tercümesi önsözünü kaynak göstererek onun, hac dönüşü uğradığı Konya'da Mevlevîliğe intisap ettiğini söyler (4). Halbuki aynı yerde Nahifî, 1094 Şa'ban-1683 Temmuz-Ağustosunda Mısır'a giderken Konya'ya uğrayarak Hazret-i Mevlâna'nın kabrini ziyaret edip Bostan Çelebi (Ö.

1) A. Canip Yöntem, Hayat Mecmuası.
2) " " "
3) Salim, Tezkire.
4) Müstakimzade, Tuhfe-i Hattatin.

1705) ile görüşmüştür. Nahifî önsözde, "Münselik-i silk-i fukarâ-yı hakâyık-cû olmak ârzûsuyla teberrüken külâh-pûş-ı muhibbâne olup nihân-hâne-i gaybdan bu tâc-ı hikmetle mütevvec ve mübtehec oldugum mukaddime-i hâlet" diyerek Mevlevî külâhını teberrüken yani uğur sayarak giydiğini belirtmiştir (1).

A.C. Yöntemin de Nahifî'yi Mevlevî olarak göstermesi herhalde Müstakımzade'nin etkisiyledir (2).

Mevlâna'nın ölümsüz eserini tercüme etmiş olması da onun Mevlevî kabul edilmesini sağlamış olabilir.

Ayrıca, bizim metin tenkidinde kullandığımız Divan nüshalarının bazısında "Nahifî el-Mevlevî" ibareleri vardır. Meselâ Y nüshasında (3) 6. musammat ve gazellerin başlığı ile M nüshasında (4) kasidelerin başlığı. Son zamanlarda istinsah edildiği belli olan bu nüshaların haricinde, şairin ölümüne yakın tarihlerde müstensah nüshalarda benzeri kayıtlara rastlamak mümkün değildir.

Yukarıda adı geçen kaynakların haricinde başka hiçbir kaynak onun Mevlevî olduğunu belirtmemiştir. Esrar Dede Tezkiresi ve Semahane-i Edeb gibi Mevlevî kaynaklarında Nahifî'ye yer verilmemesi dikkat çekicidir.

Ayrıca Nahifî Divanında Mevlâna'yı över tek bir beyit bile yoktur.

A. Gölpınarlı ise Mevlevîlerle Melâmîlerin ta başından beri çok sıkı münasebetlerinin bulunduğunu; diğer tarikatların Melâmîleri tezyif etmelerine rağmen Mevlevîlerin onlara iyi bir gözle baktığını belirtmektedir. Buna bağlı olarak aralarında Nahifî'nin de bulunduğu birçok Mevlevî bilinen şairi Melâmî olarak göstermektedir (5).

Mevlevîlik ve Melâmîliğin tarikat merasimlerine ve giyim kuşama önem vermemeleri, sülûkün sohbetle olduğuna inanmaları gibi benzer özelliklerden dolayı birçok Mevlevî dedeleri ve şairleriyle Nahifî'nin bu tarikata geçtiğini ifade etmiştir (6).

Nahifî'nin mezar taşının Hamzavî olduğunu belirten A. Gölpınar-

1) **Manzum Mesnevi Tercümesi önsözü.**

3) Süleymaniye Ktp. Y.Tevfik Ef. no:307.

4) Ali Emirî Ef. Man. Es. no: 428.

5) **Abdülbaki Gölpınarlı, Melâmîlik ve Melâmîler, İstanbul 1931.**

6) **A. Gölpınarlı**, a.g.e, s. 206.

lı, şairin Mevlevîler arasında Melâmetle meşhur olduğunu kaynak göstermeden kaydediyor (1).

Bu konuda üzerinde durulması gereken nokta da Nakşibendî tarikatıyla olan ilgisidir. Bu ilgiyi şiirlerine dayanarak söylemek mümkündür. Kaynakların hiçbirisinde bu konuda bilgi yoktur.

Nakşibendî şeyhi diye andığı Saidâ Efendiyi müzeyyel gazelde över (G.140.7,8). SaidâEfendi, Molla Camî'nin soyundan olup Nakşî tarikatına mensup olduğu bildirilen (2) zat olsa gerek.

Ayrıca, Nakşibendî tarikatına mensup olan Molla Camî'nin etkisinde kalması, sade bir hayat sürmesi, dış görünüşten çok iç âleme ve tasavvufu benimseyerek yaşamaya önem vermesi gibi Nakşîlik özelliklerini taşıması, bu ilgiyi düşündürebilir.

III.HATTATLIĞI

Nahifî'nin geçim kaynaklarından biri de hattatlığıdır. Devrin ünlü hattatı Hafız Osman'dan sülüs ve nesihte icazet almıştır. Daha sonraları talikte de ustalaşmıştır (3).

Kütüphanelerimizde Nahifî hattıyla eserler mevcuttur. Prof.Dr. Âmil Çelebioğlu'nun tespit ettiği eserler şunlardır:İbnülemin M. Kemal Ktp. no: 2793, 62b-81b varakları. Topkapı Sarayı Ktp. H. 5588 no'lu Durra-i Nadirî adlı eser (4).

Süleymaniye Ktp. 34 Sü-Girs 104'te kayıtlı Arûz-ı Endülüsî, Fehmü'l-elma^cî fî Izâhi'l-Endülüsî ve Mukaddeme fî-ilmi'l-arûz da Nahifî hattıyladır (5). İstanbul Üni. Ktp. F.Y. 1317'deki Saib Divanının önsözü Nahifî'nin el yazısıyladır (6).

Ayrıca Mesnevî-i Nush ve'l-Hikem adlı eseri de kendi el yazısıyladır.

---

1) Abdülbaki Gölpinarlı, Melâmîlik ve Melâmîler.
2) M. İsen..., Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, s.418.
3) Müstakimzade, Tuhfe-i Hattatîn.
4) A. Çelebioğlu, Manzum Mesnevi Tercümesi, Giriş Kısmı.
5) Tüyatok 2, Ankara 1980.
6) Ahmet Ateş, İstanbul Kütüphanelerindeki Farsça Manzum eserler, s. 519.

IV. NAHİFÎ MAHLASI VE DİĞER NAHİFÎLER

Asıl adı Mehmed Süleyman olan şairin mahlası Nahîfî'dir. Mahlas bazı gazellerinde vezin gereği Nahîf şeklinde geçer.

Bu mahlası almasında vücudunun zayıflığı esas rolü oynamış olsa gerek. Safayî ve Salim, onu hilâl vücutlu olarak vasıflandırmışlardır. Bu ifadeyle herhalde onun zayıf vücutlu biri olduğunu anlatmak istemişlerdir. Kendisi de mahlas seçimini, bu düşünceyi teyit edecek şekilde açıklamıştır:

Za^{c}f-ı aşk oldu ezel cism-i nizâra muhtas
N'ola âlemde bana olsa Nahîfî mahlas (Mat.126)

Nahifî mahlasını kullanan diğer şairler şunlardır: Şemseddin Aydınî, Mustafa Nahîfî, Mehmet Keşanî, Kadı Mehmet Hamidî (Ö.1609) (1) ve Guyende Usta Şems diye anılan ve bestekâr olan Nahifî (2). Mustafa Nahifî, Gümülcineli olan, müftülük ve müderrislik yapan kişi olsa gerek. Mustafa Nahifî (Ö.1848)'nin Divanı ile Arapça, Farsça ve Türkçe darb-ı mesellerinin olduğu belirtilmektedir (3).

Ayrıca, Halk şairleri arasında Nahifî mahlasını kullanan bir âşık vardır (4).

Nahifî M. Süleyman'la diğerleri karıştırılmıştır. Muammada usta olan Ispartalı Kadı Mehmet Nahifî'nin Süleymaniye Ktp. 34 Sü-Tarlan 52'deki muammaları, Süleyman Nahifî'ye ait olarak gösterilmiştir (5). Süleymaniye Ktp. 34 Sü-Girs 179'daki mecmua içindeki muammalar da Süleyman Nahifî'ye atfedilmiştir (6).

Tercüme-i Nehcü's-sülûk fî-siyâseti'l-mülûk adlı eser Keşanlı Nahifî Mehmet Çelebi'ye aitken Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nde Süleyman Nahîfî'ye ait olarak gösterilmiştir (7).

Gibb, Hanifzade Ahmed'in, Keşfü'z-zünûna yazdığı zeyilde Mesnevî Tercümesi'ni Mustafa Nahifi'ye ait gösterdiğini, Habibü's-siyer'i tercüme için kurulan komisyonda yine bu zatın bulunduğunu belirttiğini naklediyor (8).

---

1) **A.Çelebioğlu Man. Mesnevi T.** 2) **M. İsen**..., D.Edb. İsimler Söz.
3) İsmail Paşa, Esmaü'l-müellifin, II.C, s. 457.
4) **M. Adil Özder**, Doğu İllerimizde Âşık Karşılaşmaları, 1. Kitap, Emek Basımevi, Bursa 1965.
5) Tüyatok 34-I. **Ank. 1984.** 6) Tüyatok 2. Ank. 1980.
7) Türk D.E. Ans. İst.1986, 6.C. 8) Gibb , A History of Ottaman Poetry, London 1905, 4.C.

V. ESERLERİ

1. DİVÂN

Nahifî'nin iki türlü Divan'ı vardır. Bunlardan birinde her türden şiirleri varken diğerinde sadece dinî şiirleri toplanmıştır.

7 nüshayı karşılaştırarak elde ettiğimiz metinde **28 kaside,(1'i mesnevî), 37 tarih, 13 murabba'**, 10 tahmis, 1 muaşşar, **526** gazel, 3 muamma, 49 kıta, **563** rübai, 271 matla, 7 beyit vardır. **7** Divan nüshası dışındaki yerlerden de şiirler alınmıştır.

a. Kasideleri

27 kasideden I, III ve **IX.** kasidelerin özel adları vardır. İlk 4 kaside tevhit türündedir. Sonraki **10** kaside na'ttir. XVI. kaside Veys el-Karanî'yi medh içindir. XVII. de ona hediye edilen "hırka" hakkındadır.

Bunların dışında **XIX.** kaside Sultan Mustafa'ya; **XX** ve **XXI.** kasideler Sultan Ahmed'e;**XXII,XXIII,** İbrahim Paşa'ya; **XXIV** ve **XXV.** Mustafa Paşa'ya;**XXVI.** Amcazade Hüseyin Paşa'ya;**XXVII.**Kaymakam Ahmet Paşa'ya;**XXIII.** de İsmail Aga'ya sunulmuştur.

XVII. ve XVIII. kasideler muvaşşahtır. Sonuncu beyitleri, muvaşşahı vermektedir.**XVIII. kasidenin muvaşşahı Sultan Ahmed'in has**talıktan iyileşmesi için söylenmiştir.

VIII.kaside bahariyye, **XII.** kaside de ramazaniyyedir.**XIII.**kasidenin sonunda konuyla ilgili fakat kafiyesi değişik bir beyit vardır.

b. Tarihleri

O devirde yaygın olan tarih söyleme alışkanlığına Nahifî de kapılmış ve 37 tarih söylemiştir.

II.Süleyman, II. Mustafa, III. Ahmet ve I. Mahmud'un cülusu için tarih söylemiştir. Ayrıca Hekimbaşı Ali Paşa'nın sadaretini

ve Silahdar Ali Paşa'nın damat olmasını tebrik için de tarih söylemiştir.

Bunun dışındakiler sakal; vilâdet; ölüm; Sadabat ve köşkler; tuğra; darülhadis, çeşme, havuz, hamam inşası ve fetihler için söylenmiştir.

c. Gazelleri

Gazellerinin çoğu aşk ve şarap konuludur. 40 kadar gazeli ise dinî konuludur. Yaklaşık 20 kadar gazeli de nasihat ve hikmet konuludur.

107, 140, 156, 340, 376. gazeller müzeyyeldir. 156. gazelde medhedilen kişi muhtemelen Damat İbrahim Paşa'dır. 459. gazel müzeyyel olmamakla beraber Sultan Mustafa bir iki beyitle övülmüştür.

4, 45, 60, 131, 156, 280, 287, 486, 490. gazellerin başlığı vardır. 48, 109, 110, 154, 211, 253, 388, 516, 517. gazellerde şairin mahlası geçmez. 42. gazelde de redd-i mısra yapmıştır.

Gazellerinin ekseriyeti 7 beyittir. Bundan sonra 5 ve 9 beyitlik gazeller gelir. Çok az sayıda 6 ve 8 beyitlik gazel vardır. Beyit sayısı değişik başka gazeller de bulunmakla beraber 388. gazel sadece 4 beyit, **485. gazel de 3 beyittir.**

d. Musammatları

Nahifî'nin Yunus ilahîleri tarzında olarak kabul edilen şiirlerinin sayısı 13'tür. Dörtlük sayısı ise 124'tür. Mefâ'îlün (2) (7 şiir), mefâ'îlün (2) fe'ûlün (2 şiir) ve müfte'ilün (2) fâ'ilün, müstef'ilün (2), fâ'ilâtün (3), fâ'ilün, fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün ile 1'er şiir yazmıştır.

6. manzumenin kafiyeleri elifbaî sırayla harfleri vermektedir.

Tahmis ettiği şairler arasında Camî (4 şiir), Mevlâna, Bakî, Bahayî, Nabî, Ruşenî , Nâzım **ve Hafız bulunmaktadır.**

Şairin ayrıca 1 "muaşşar"ı vardır.

e. Rübaîleri

552 rübaînin yaklaşık yarısı Allah'ın sıfatları, peygamber ve eshabına duyulan sevgi konusundadır. Bunun yanında aşk, nasihat ve hikmet konulu rübaîleri de vardır. "Tefviz"i de çokça işler.

Şair sayıca çok ve güzel rübaileriyle "Zamanın Hayyamıyım" diye övünür. Bakınız 329 ve 330. rübailer.

Nahifî, rübaîlerini çokluğu sebebiyle bu tarzı kullanan şairlerin ilk safında yer alır. Rübaîleri sayı çokluğu yanında dil ve üslup yönünden güzel şiirlerdir. Nahifî'nin rübaî şairliği iyi değerlendirilmemiştir. Kaynaklar ilahî-na't türünde mukattaatının varlığından söz edip geçmişlerdir.

Rübaîlerinde en çok kullanılan vezinler şunlardır: mef'ûlü mefâ'ilün mefâ'îlün fa', mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûl, mef'ûlü mefâilün mefâ'îlü fe'ûl, mef'ûlü mefâ'ilün mefâ'îlü fe'ûl. Değişik olarak 327. rübaînin son mısraında mef'ûlün,fâ'ilün mefâ'îlün fa' kullanılmıştır.

143, 179, 183, 186, 228, 250, 290, 309, 333, 334, 337, 338, 339, 355, 421, 433, 520, 531, 537. rübaîlerde şairin mahlası geçmektedir.

2. MANZÛM MESNEVÎ TERCÜMESİ

Mevlâna'nın meşhur eserinin aynı vezinde nazmen tercümesidir.

Hakikat ve gayb sırlarını arayan şair, hikmet tacını giymesinden sonra Allah vergisi olarak tercümeye başlamıştır. Nahifî'nin Mısır'a giderken uğradığı Konya'da teberrüken Mevlevî külâhı giymesi, onu böyle bir işe heveslendirmiş olmalıdır.

Tercümeye fiilen daha sonraları başlamıştır. 1712'de dostlarından birinin evindeyken ev sahibinin torunu, Mesnevî'nin üçüncü beytini açıklamaya çalışır. Bu olay şairin zihnini meşgul eder. Evine giderken diğer beyitlerin de manasını düşünür. Türkçe'ye aktarma fikri iyice canlanır.

Bir gün, akşam namazından sonra ilk 18 beyti Türkçe'ye çevirir. 1124 (1712) Recebinin Cuma günü istihareye yatar ve olumlu gördükten sonra çalışmalarına devam eder.

Nahifî, ilk üç cildi tamamladıktan sonra tercümeye ara verir. Altıncı cildin sonunda nazmen ve dördüncü cildin önsözünde belittiğine göre Sultan III. Ahmet ve Damat İbrahim Paşa'nın teşvikleriyle tercümeye tekrar başlar ve 1730'lu yıllarda tamamlar.

Nahifî, tercümesinin aynen olmadığını ve aslını kelime kelime olarak ifade etmediğini belirtmiştir. Dilin imkânları nispetince

bazı beyitler mealen, bazı beyitler okuyanın anlayışına havale ile, bazıları da vezin ve kafiyeyi tamamlamak için atıflı, dolayısıyla doldurma olarak tercüme edilmiştir.

Nahifî'nin tercüme tarzı ve tercümeye başlayışıyla ilgili bilgileri esere yazdığı önsözde bulmak mümkündür.

Türk şairleri üzerinde büyük etkisi olan Mesnevî gibi Tercüme-si de büyük ilgi görmüştür. Basılması ve yazma nüshaları bunun delilidir.Hatta bu eser,Divan'ına ilgiyi azaltmıştır.

Tanpınar, Şeyh Galib'in, Hüsn ü Aşk gibi muhteşem eseri genç yaşlarda yazabilmesinin,Nahifî'nin tercümesiyle erken yaşlarda karşılaşmasına bağlı olabileceğini söyler (1).

Tercümede yanlışlık ve eksiklikleri bulunduğunun söylenmesi(2) Nahifî'nin başarısına gölge düşürmez kanaatindeyim. Bunlar, bir dilden başka bir dile eser aktarmanın neticeleridir.

Yazma nüshaları:

1- Ayasofya Ktp. no:1721, talik.MFA (A) 538.

2- Nuruosmaniye Ktp. no: 2326. MFA (A) 962.

3- " " " 2327. MFA (A) 963.

4- Süleymaniye Ktp. Hamidiye Bl. no: 637,1-2-3.C,MFA(A)2670.

5- " " " " no: 638,4-5-6.C,MFA(A)2671.

6- " " Halet Ef. " no: 182, talik. MFA (A)3126.

7- " " Es'ad Ef. " no:1356-1357-1358-1359,talik.

8- " " Hacı Mah.Ef." no: 2203.

9- Nuruosmaniye " no: 1910/2326.

10- " " no: 1911/2327.

11- İst. Üni. " no: 2342.

12- " " " no: 10.

13- Topkapı Sarayı Ktp. no:E.H.1243.

14- Kayseri Raşit Ef. Ktp. no: 1083.

Matbuları:

1- Mevlâna'ya aitliği tartışılan 7. ciltle beraber aslı ve tercümesiyle, Bulak Mat, Mısır 1268/1851.

2- Mısır'da 1268'de basılan eserin aynısı, yeni yazıyla ve nesre çevrilmişiyle beraber Prof.Dr. Âmil Çelebioğlu tarafından yayınlanmıştır: Sönmez Neşriyat, İst. 1967, 3 C.

1) A.H. Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, İstanbul 1977.
2) F.Sacit Ülkü, Konya Halkevi Der. Yıl:V,S 34,1940.

3. HİLYETÜ'L-ENVÂR (NAZÎRE-İ HİLYE-İ HÂKÂNÎ)

2823 beyitlik bir m e s n e v î dir. Bir ara verdiği bu eseri 1097/1687-88'de tamamlamıştır. Vezni müfte'ilün (2) fâ'ilün'dür. Hakanî'nin eserine nazire olan ve tam bir "hilye" özelliği taşıyan bu eser, Safayî Tezkiresinde doğru değerlendirilmekle beraber Salim Tezkiresi başta olmak üzere birçok kaynakta na'tlerini ihtiva eden bir Divan diye anılmaktadır(1).

Baş: Bismi'llahi'r-Rahmâni'r-Rahîm
Hilye-i zîbende-i nazm-ı kerîm

Son: Söyledi târîhini Rûhu'l-emîn
Hilye-i zîbende-i fahr-ı güzîn (1097)

Yazma nüshaları:

1- Süleymaniye Ktp. Hamidiye Bl. no:252, 57a-113a. MFA(A)2631.
2- " " Mihrişah " no:399,87-113 yk, MFA(A) 3913.
3- " " Tarlan no: 248.
4- " " " no: 41.
5- İst. Üni. ktp. no: 3219, 58-112 v.
6- " " " no: 9848.
7- " " " no: T. 2622.*MFA (A) 2345.
8- Nuruosmaniye Ktp. no: 3288.* MFA (A) 1089.
9- " " no: 2812.
10- Millet Ktp. Man. Es. Bl. no: 1399.
11- Köprülü Ktp. Mehmet Asım Bey Kısmı, no: 412. MFA(A)1646, Nazire-i Hilye-i Hakanî adıyla geçer.
12- Adana İl Halk Küt. ve Müzesi no: 2519, nesih.

4. HİCRET-NÂME

789 beyitlik bir m e s n e v î dir. Müfte'ilün (2) fa'ilün vezniyle yazılmıştır.

Baş: Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm
Reh-ber-i ferhunde-i bî-havf u bîm

Son: Cümle-i eshâb-ı resûle ilâh
Ravza-i rıdvânı ide cilve-gâh

Yazma nüshaları:

1- Süleymaniye Ktp Hamidiye Bl. no:252,42b-56b. MFA (A) 2631.
2- " " Aşir Ef. " no: 323, 59-81. yk.

1) Ali Emirî Ef. Ktp. Manzum Eserler Bl. no:429'da kayıtlı Divan Hilyetü'l-envâr diye anılmaktadır.

3- Süleymaniye Ktp. Tahir Ağa Bl no: 304, 12-35 yk.

4- " " Es'ad Ef. " no: 1399. MFA (A) 1975.

5- Millet Ktp. Man. Es. Bl. no: 1399. MFA (A) 723.

6- İst. Üni. Ktp. no: 3219, 45-57 v.

7- " " " no: 209.

8- " " " İbnülemin Kol. no: T. 3140 (Siyer-i Nebi adıyla geçer).

9- Topkapı Sarayı Ktp. no: E.H. 1612.

10- " " " no: H. 693.

Eser, Prof.Dr. Âmil Çelebioğlu tarafından tenkitli olarak yayınlanmıştır. Â. Çelebioğlu, S. Nahifî'nin Hicretü'n-Nebî adlı mesnevîsi, Mar. Ü. Fen-Edebiyat Fak. Türklük Araştırmaları Dergisi, S 2, İstanbul 1986.

5. MEVLİD

1106 beyitlik bir m e s n e v î dir. Müfte'ilün (2) fâ'ilün vezniyle yazılmıştır.

Baş : Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm
A^czam-ı esmâ-yı izâm-ı kerîm

Son:: Ola tahiyyât ü salât ü selâm
Hakdan o fahr-ı cihâna müdâm
شرفنا الله بافضاله - صل عليه وعلى اله

Yazma nüshaları:

1- Süleymaniye Ktp. Hamidiye Bl. no: 252. MFA (A) 2631.

2- " " Aşir Ef. no: 323, 1-28 yk.

3- İst. Üni. Ktp. no: 3219, 1-43 yk.

4- " " " İbnülemin Kol. no: T. 3015 , 69-91 yk.

5- Millet Ktp. Man. Es. Bl. no: 1399.

6- Topkapı Sar. Ktp. no: E.H. 1612.

6. Mİ^cRÂCİYYE

1157 beyitlik bir m e s n e v î dir. Vezni müfte'ilün (2) fa'ilün'dür.

Nahifî'nin dili sağlam, aruza hakimiyeti kuvvetlidir. Didaktik yönü ağır basan eserde şair, yer yer lirizme ulaşmıştır. Lirizm daha çok telif sayılabileçek bölümlerde, bilhassa Hz. Peygamber'i övdüğü beyitlerde görülmektedir.

Okuyucu, bir mesneviden ziyade bir hadis mecmuası ile karşılaşmış gibidir(1).

---

(1) Metin Akar, Türk Edebiyatında Manzum Miracnameler, Ank. 1987.

Baş : Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm
Âyet-i kübrâ-yı kitâb-ı kerîm

Son : İtmedi ol seyyid-i âlî-güher
Hadd-ı ubûdiyyeti kat^c^â güzer

Yazma nüshaları:

1- Süleymaniye Ktp. Hamidiye Bl. no: 252. MFA (A) 2631.
2- " " Mihrişah " no: 399. MFA (A) 3913.
3- " " Aşir Ef. " no: 323, 29-58 yk.
4-Topkapı Sar. Ktp. no: E.H. 1612, 28-56 yk.

Ayrıca bkz: **Metin Akar**, Türk Edebiyatında Manzum Miracnâmeler, Ankara 1987.

7. ZÜHRÜ'L-ÂHİRET

İnançla ilgili 1009 beyitlik bir mesnevîdir. Âmentüdeki esasları açıklayıcı niteliktedir. İlk 756 beyitlik kısmı bazı nüshalarda Tevhid-i Hak veya Manzume-i Akaid adıyla geçmektedir. Son 253 beyitlik kısmı ise bazı nüshalarda Fazilet-i Savm adıyla geçmektedir.

Anlaşılan şair bu eserini, önceden yazdığı iki eserini birleştirerek meydana getirmiş ve Zührü'l-âhiret (âhiret azığı) adını vermiştir.

Eserin vezni fâ'ilâtün (2) fâ'ilün'dür.

Baş : Bismi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm der hamd ü tevhîd ü şükr ü temhîd dîbâce-i Zührü'l-uhrâ...

Son : Sûretâ sâ'im velî olmaz müs̱âb
Niyyet-i sâdıkdadur ecr ü s̱evâb

Yazma nüshaları:

1- Süleymaniye Ktp. Hamidiye Bl: no: 252, 113b-123b yk. MFA (A) 2631. Zührü'l-âhiret'in tamamı vardır.

2- Süleymaniye Ktp. Mihrişah Bl. no: 399, Eserin tamamı burada vardır. MFA (A) 3913.

3- İst. Üni. Ktp. no: 3219, 127-146 yk. Eserin tamamı.

4- Topkapı Sar. Ktp. no: H. 693, Tevhid-i Hak adıyla.

5- Süleymaniye Ktp. Es'ad Ef. Bl. no: 1399, 27 yapraktan sonra. Tevhid-i Hak kısmı.

6- Süleymaniye Ktp. Es'ad Ef. Bl. no: 2890, 36-59 yk, Tevhid-i Hak kısmı Manzume-i Akaid adıyla. MFA (A) 2285.

Fazilet-i Savm kısmının neşri için bkz: **A. Çelebioğlu** , Süleyman Nahifî'nin Fazilet-i **Savm** (Zührü'l-âhire) mesnevisi, Diyanet Dergisi, Sayı 112-113, sayfa 342-350, Ankara 1971.

8. ENFÜSÜ'L-ÂFÂK

1099 beyitlik bir m e s n e v î dir. Vezni müfte'ilün (2) fâ'ilündür.

Âfâk, arz ile ilgili ayetler ve bu konuyla ilgili bölümler var. Akıl, kalp ve nefis tarifleri yapılmıştır.

Baş : بسم الله رحمن الرحيم
فتمم الامر بخير عظيم.

Son:: Böyle olup müştegil-i mâ-sivâ
Olmaz idün tâbi^{c}-i nefs ü hevâ

Yazma nüshaları:

1- Süleymaniye Ktp. Mihrişah S. Bl. no:399,1-27 v.MFA(A)3913.

2- " " Hamidiye " no: 252, 132-152 yk. MFA (A) 2631.

3- " Es'ad Ef. Bl. no: 1399,

4- " " " no: 2890, 1-35 yk.

5- İst. Üni. Ktp. no: 3219.

6- Topkapı Sar. Ktp. no: H.280.

7- " " " no: H.693.

9. MEV'İZATÜ'N-NÜFÛS

58 beyitlik bir m e s n e v î dir. Vezni fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün'dür.

Peygamber ve eshab sevgisi üzerinedir. Divan'da da aynı adı taşıyan bir kaside vardır.

Baş : Gel gel ey kilk-i nagme-senc-i beyân
Eyle na't-i nebîye vakf-ı zebân
Son:: Rûh-ı pâkine anlarun her gâh
Ola vâsıl selâm-ı Rabb-ı İlâh

Yazma nüshaları:

1- Süleymaniye Ktp. Mihrişah S. Bl. no:399, 27-28,MFA(A)3913.
2- " " Es'ad Ef. " no: 3395, 26-27 v.
3- " " Hacı Mahm. Ef. Bl. no: 3719, 45-46 v.
4- " " Hamidiye Bl. no: 1211. MFA (A) 2853.

10. MÜBÂHASE-İ KAZÂ VE KADER

Takriben 260 beyitlik bir m e s n e v î dir. Vezni fâ'ilâtün (2) fâ'ilün'dür.

Baş : Altı rüknün biri ey âlî güher
Oldı çün hakk üzre îmân-ı kader
Son : Bi'l-meşiyye mahv ü isbâta cevâb
Oldı nassı indehû ümmü'l-kitâb

Yazma nüshaları:

1- Süleymaniye Ktp. Yazma bağışlar no: 2245, 12-19 v.
2- İst. Üni. Ktp. no: 1652, 13-19 v.

11. ÂDÂB-I TARÎKAT VE KAVÂ'İD-İ HAKÎKAT

Takriben 140 beyitlik bir m e s n e v î dir. Vezni fâ'ilâtün(2) fâ'ilün'dür.

Baş : Eşref ü a^{c}lâsı evsâf ü sıfat
Ma^{c}rifetdür ma^{c}rifetdür ma^{c}rifet
Son : Ârif oldur ma^{c}rifet tahsîl ide
Nefsini irfân ile tekmîl ide

Yazma nüshaları:

1- Süleymaniye Ktp. Yazma bağışlar Bl. no: 2245, 19-23 v.
2- İst. Üni. Ktp. no: 1652.

12. NASÎHATÜ'L-VÜZERÂ (ÂSÂF-NÂME)

M e n s u r bir eserdir.

Baş : İbtidâ-yı umûr-ı hasene ve âgâz-ı müstahsenenün her birine ism-i a^{c}zam-ı ilâhî ve tezekkür-i ni^{c}am-ı sermedî-i Samedî ...

Son : ... bir birine tefevvuk ve teraccuha mesâg olmayup bu mazmûnun mefhûmına ri^{c}âyet eylemek cümleye lâzım olmuş olur.

Yazma nüshaları:

1- Süleymaniye Ktp. Hamidiye Bl. no: 252, 152-160v.MFA(A)2631.

2- " " Mihrişah S. Bl.no:399, 251-267 v, Âsaf-nâme adıyla, MFA (A) 3913.

3- İst. Üni. Ktp. no: T. 2688, Âsaf-nâme adıyla.

4- " " " no: T. 3219, 146-152.

13. RAVZATÜ'S-SAFÂ

Peygamber ve eshabın soyu hakkında m e n s u r bir eserdir. İçinde manzumeler de vardır. Bunların bazıları Divan'daki şiirlerdir. Eser, Muhammed bin el-Hasan el-Cevvanî'nin Şeceretü'n-nebevîsinin tercümesidir.

Baş : Hamd ü sipâs ve şükr-i bî-kıyâs ol Hâlık-ı Bî-çûn Cihân-âferîne lâzım u vâcibdür ki nev^{c}-i Benî Âdemi eşref-i ...

Son : ... festât bir nev^{c} çâdırdur ki ol diyâra mahsûsdur ve salla'llâhü te^{c}âlâ aleyhi ve sellem teslîmâ kesîran kesîrâ.

Yazma nüshaları:

1- Süleymaniye Ktp. Hamidiye Bl. no: 252, 161-198 v, MFA (A) 2631.

2- " " H. Hüsnü Pa, Bl. no: 855.

14. HIZRİYYE (RİSÂLE-İ TASAVVUF)

M e n s u r bir eserdir. Bu risalede Nahifî, Evhadettin Zaviyesi Şeyhi Hüseyin Efendi (Ö.1693)'nin tedfin merasiminde "Hızır" adında biriyle olan muhaverelerini anlatır (1). Dinî-tasavvufî bir eserdir.

Baş : Elhamdü li'llâhi vahdehû ve's-salâtü ve's-selâmü alâ men lâ-nebiyye ba^{c}deh...

Son : ... agyâr kîl ü kâlün şu^{c}le-i kâzibesiyle ziyâlanmasun festeiz billâhi min-nefsik.

1) Selma Emir, Türkiyat Tez : 201.

Yazma nüshaları:

1- İst. Üni. Ktp. no: 7208.

2- Süleymaniye Ktp. Bağ. Vehbi Ef. Bl. no: 2171, 48-61 yk, Risâle-i Tasavvuf adıyla.

3- " " Halet Ef. Bl. no:790, 245-255 v, nesih. MFA(A) 3291.

4- " " Es'ad Ef. no:1421, 49. yk'tan, talik.

5- " " H. Mahm. Ef. no:4674, 9. yk'tan, nesih.

6- " " Yazma Bağış. no: 190, 1-6 yk, rika.

7- " " " " no: 211, 17. yk'tan,nesih.

8- " " " " no: 2245, 1-12 yk, talik.

9- Türkische Handschriften, BandXIII,3,S.34, Nr 43.

10- " " , Band XIII,3, S.34, Nr 43.

Bu eser 1864 yılında başka eserleriyle beraber İstanbul İbrahim Hakkı Matbaasında basılmıştır.

15. TAHMÎS-İ KASÎDE-İ MUDARİYYE

İmâm Saîd el-Bûsîrî(ö.1296)'nin kasidesini tahmis etmiştir. Tamamı 40 benttir. Başında mukaddeme vardır.

Baş : İlâhî eyleyüp eşref o seyyidü'l-beşeri
Yegâne eyledün eşrâf içinde ol güheri

Son : Revân-ı muhterem-i ehl-i beyte nûr-efken
Bu zümre şâd ola dâ'im rızâ-yı Bârîden

Yazma nüshaları:

1- Topkapı Sar. Ktp. no: H.693.

2- " " " no: H11070.

3- Süleymaniye Ktp. Halet E. no: 790, 230-235 yk, nesih MFA (A)3291.

4- " " Mihrişah no: 399,230-235, talik,MFA(A)3913.

5- " " Halet E. no: 355, 56-59 yk, nesih.

6- Nuruosmaniye Ktp. no: 3195/3/3714.

7- Ali E. Man. Es. no: 885, 39-44 v.

8- İst. Ü. İbnülemin Kol. no: T.3506.

9- Millî Ktp. Yz.A.2758, 29-32 v.

10- Götz M, Band XIII, Nr 399, s.280 ve Nr 400, s.281.

11- Paris Bibl. Nationale, Manuscrits Turcs no:1033, 35a-38b.

12- DTG Fak. Ktp. M. Con Bl. no: 27, nesih.

13- Konya Mevlâna Müz. Ktp. no: 2662.

14- " Yusuf Ağa Ktp. no: 376, talik.

Bu eser başka eserleriyle beraber 1842 yılında İstanbul'da Seraskerî Tabhanesi'nde basılmıştır.

16. TAHMÎS-İ BÂNET SU^c^ÂD (TAHMÎS-İ KASÎDE-İ BÜRDE)

Ka^c^b bin Züheyr'in meşhur kasidesinin tahmisidir. Tamamı 57 benttir. Nahifî, tahmisinin sonuna Türkçe 15 bent daha eklemiştir. Mukaddemesi vardır.

Baş : Figân ki mülk-i dile ceyş-i hasret itdi gulû
Pür oldı şerha vü dâg-ı firâk ile pehlû

Son : Hudâ seçî^c^ yaratmış o kavm-i muhteremi
Bu oldı cümlesinün vasf u ^c^âdet ü şiyemi

Yazma nüshaları:

1- Nuruosmaniye Ktp. 3195/2/3714.

2- Süleymaniye Ktp. Mihrişah no:399, 75-86 yk, MFA(A) 3913.

3- " " H. Mahm. E. no: 3847, 10. yk'tan.

4- " " Lala İsmail E. no:728, 135-143 yk.

5- " " Halet Ef. no: 790, 193-216 yk, MFA(A)3291.

6- İst. Üni. ibnülemin Kol. no: T. 3506.

7- " " no: 7222.

8- " " no: 7404.

9- A. Emirî E. Man. Es. no: 885, 26-39 yk.

10- Topkapı Sar. Ktp. no: H. 720.

11- " " no: H. 1093.

12- " " no: H. 693.

13- Konya Yusuf Ağa Ktp. no: 376.

14- " Mevlâna Müz. Ktp. no: 2662.

15- Kayseri Raşid Ef. Ktp. no: 579, 101-112 yk.

16- Çorum İl Halk Ktp. no: 2132.

17- Millî Ktp. Yz.A.2758, 20-28 yk.

18- Götz M, Band XIII, Nr 398,s.279 ve Nr 399, s.280.

19- **Paris Bibl. Nationale, Manuscrits Turcs,no:1033,38b-47a.**

Eser iki kere basılmıştır:

1- Seraskerî Tabhanesi, İstanbul 1842.

2- Elcevaib Matbaası, İstanbul 1881.

17. TAHMÎS-İ KASÎDE-İ BÜRDE (TÜRKÇE)

İmâm Saîd el-Bûsîrî'nin meşhur kasidesinin tahmisidir. Tamamı 160 benttir. Başında mukaddemesi vardır.

Baş : Gönül nedür bu yetîmâne âh dem-be-demî
Tefekkür üzre misin yohsa cânib-i haremi

Son : Hemîşe tâ ola şems ü kamerde nûr u ziyâ
İlâhî anlara eyle selâm-ı lâ-yuhsâ

Yazma nüshaları:

1- Millî Ktp Yz.A.2758, 1-19 yk.
2- " " Yz.A.638.
3- " " Yz.A.842.
4- " " Yz.A.2261.
5- Süleymaniye Ktp. Es'ad Ef. no: 2541, 17-32 yk, MFA(A)2179.
6- " " " no: 2542, 17-40yk, MFA(A)2180.
7- " " Halet no: 790, 193-212, nesih.
8- " " " " no: 339, 68-84 kenarda, talik.
9- " " " " no: 355, 59-73 yk, nesih.
10- " " İzmir no: 809, 1-6 yk, talik.
11- " " Mihrişah no: 399, 174-199yk, talik, MFA(A)3913.
12- " " Halet no: 790, 216-230 yk, MFA (A) 3291.
13- İst. Üni. İbnülemin Kol. no: T. 3506.
14- " " " no: T. 3326, 1-24 v.
15- " " no: 7355.
16- " " no: 7222.
17- " " no: 7404.
18- Nuruosmaniye Ktp. 3195/1/3714.
19- Topkapı Sar. Ktp. no: E.H. 612.
20- " " no: H. 720.
21- " " no: H. 1070.
22- " " no: E.H. 1093.
23- Konya Mevlâna Müz. Ktp. no: 2662.
24- DTC Fak.Ktp. M. Con Bl. no: 714 ve 27.
25- Tercüman Gazetesi Ktp. no: Y-254.
26- Götz M, Band XIII, Nr 398, s.279 ve Nr 399, s.280.
27- **Paris Bibl. Nationale, Manuscrits Turcs, no: 1033, 6b-20b.**
28- Çorum İl Halk Ktp. no: 2132.
29- Konya Yusuf Ağa Ktp. no: 376.

Bu eser iki kere basılmıştır:

1- Seraskeri Tabhanesi, İstanbul 1842.
2- Elcevaib Matbaası, İstanbul 1881.

18. TAHMÎS-İ KASÎDE-İ BÜRDE (FARSÇA)

İ.Saîd el-Bûsîrî'nin kasidesine Farsça yazılan tahmistir. Tamamı 162 benttir. Mukaddemesi de vardır.

Baş : دلا چه شد همی دیده ام برا بغمی
همیشه کار تو اه و انین دم بدمی

Son : بود بمهر فلک تا تعلق هربا
همیشه تا شده جار امهات و نه ابا

Yazma nüshaları:

1- Süleymaniye Ktp. Mihrişah no:399,211-229 yk, MFA (A)3913.

2- İst. Ü. İbnülemin Kol. no: 2793.

3- **Paris Bibl. Nationale, Manuscrits Turcs no:1033, 21a-35a.**

19. TAHMÎS-İ KASÎDE-İ BÜRDE (ARAPÇA)

Baş : محمد جاء بالايات والحكم
مبشرا ونذيرا ان جملة الامم

Son : وانشر سلاما زكى من طيبه وريا
على الرسول اجل السادة النقبا

Yazma nüshası:

İst. Üni. Ktp. İbnülemin Kol. No: 2793.

20. TERCÜME-İ KASÎDE-İ BÜRDE

İmâm Saîd el-Bûsîrî'nin kasidesinin tercümesidir. Bazı nüshalarda nazire adıyla da geçer. İlk 22 beyit giriş, son 21 beyit de hatime mahiyetindedir. Esas tercüme aradaki 162 beyittir.

Baş : Benzer ki geldi hâtır-ı yârâna zî-selem
Kim eşkün oldı hûn ile âlûde dem-be-dem

Son : Der-gâh-ı izzetünde kabûl it du^câlarum
Yâ sâmi^ca'd-du^câ veyâ vâsi^ca'l-kerem

Yazma nüshaları:

1- Millî Ktp. Yz.A.842, kenarda, 180 beyit.

2- DTC Fak. Ktp. M. Con Bl. no: 714(207 beyit) ve 27(79 beyit).

3- Süleymaniye Ktp. Halet Ef. no:790/2, MFA (A) 3291/2.

4- " " Mihrişah no: 399,193-195, 79 beyit. MFA (A) 3913.

5- " " H.Mahmut E. no:3542, 1-8 yk.

6-Paris Bibl. Nationale, Manuscrits Turcs no:1033, 1b-6b.

7- İst. Üni. Ktp. İbnülemin Kol. no: T. 2793.
8- Topkapı Sar. Ktp. no: E.H. 1093.
9- Götz M, Band XIII, Nr 399, s 280.
10- " " " , Nr 607.

21. KASÎDE-İ MÜNFERİCE TERCÜMESİ

Baş : Hamd-i bî-kıyâs ü endâz ol Mücîb-i bende-nevâz...
Son : ... el-Attar hazretlerine nisbet etmişlerdir. Rahime-hu'llâhu'l-melikü's-Settâr vekâhü eyyânen min azâbi'n-nâr.
Tek yazma nüshası, İst. Üni. Ktp. no: 2342'dedir.

22. RİSÂLE-İ KALEMİYE

Güzel söz ve yazı sanatıyla ilgili A r a p ç a bir risaledir.
Baş : الحمد لله الذى ابدع اللوح والقلم وعلم الانسان من العلم مالم يعلم ...
Son:: ... واحبابه وصل على جميع الانبيا والمرسلين والحمد لله رب العالمين
Yazma:Süleymaniye Ktp. Mihrişah no: 399, 243-250 yk, MFA (A) 3913.

23. KASÎDE-İ LÂMİYYE ŞERHİ

Kaᶜb bin Züheyr'in kasidesinin şerhidir.
Baş : Baᶜd tevhîd-i Hâlıku'l-eflâk
Medh olundı muhâtab-ı levlâk
Son : ... meclis-i şerîfinde Kureyş'den hâzır olanlara nazar idüp "İşidünüz Kaᶜb ne söyler?" diyü işâret buyurdılar.
Yazma nüshaları:
1- Topkapı Sar. Ktp. no: H. 720.
2- Süleymaniye Ktp. Lala İsmail E. no: 728, eksiktir.
3- Çorum İl Halk Ktp. no: 2132.

24. KASÎDE-İ EMÂLİYE ŞERHİ

Baş : يقول العبد فى بدأ الامالى لتوحيد بنظم كاللألى مرتبة عبوديت
Son : الحمد لله على الاتمام والصلاة والسلام على رسوله سيد الانام وعلى اله الكرام

Yazma: Topkapı Sar. Ktp. no: H. 720.

25. MESNEVÎ-İ NUSH VE'L-HİKEM

Din ve tasavvuf konulu 943 beyitlik Farsça bir mesnevîdir.

Baş : حمد بیحد آن خدای پاك را
آنكه ایمان و امینی خاك را

Son : رحمت حق باد برروح كسی
كاین نصایح را بخواند او بسی

Yazma: Afyon Gedik Ahmet Paşa Ktp. no: 18312/2. MFA(C)546.

B) NAHİFÎ'YE ATFEDİLEN ESERLER

1. Manzûmu'l-lugat

Farsça-Türkçe bir lügattir. Tertibi değişiktir. Meselâ son harfi elif olan kelimeler ilk harflerine göre elifbâî sıralanmışlardır. Farsça kelimenin altına Türkçesi verilmiştir.

Nahifî'ye ait olduğuna dair kayıt sonradan konmuş. Nahifî'ye aitliği ihtiyatla karşılanmalıdır.

Baş : الحمد لله رب العالمین علی دین الاسلام وعلی توفیق الایمان وجعلنا من امت محمد

Son : یازی كردن یابیدن یاری كردن
Gerinmek Bulmak Yarlık eylemek

Yazma: Çorum İl Halk Ktp. no: 1922.

2. Gazavât-ı Nebeviyye: Safayî Tezkiresinde 1000 beyit olduğu ifade edilen bu esere maalesef rastlayamadık (1).

3. Tercüme-i Nehcü's-sülûk : Keşanlı Nahifî Mehmet Çelebi'ye ait olan bu eser, Türk Dili ve Edb. Ansiklopedisi C.6'da Nahifî Süleyman'a ait olarak gösterilmiştir.

4. Süleymaniye Ktp. Hüsrev Paşa no: 560'daki eser Külliyât-ı Nahifî olarak geçmektedir. Bu nüshada Nahifî Divan'ı vardır. Ayrıca, Arapça Emâlî Kasîdesi ile efᶜâl-i mükellefîne dair Arapça bir risale vardır.

1) A.C. Yöntem de 1000 beyit kadar olduğunu ve Şeh-nâme vezninde yazıldığını belirtiyor. Hayat Mec, 1927, S 22.

VI . DİVAN NÜSHALARI

A. Karşılaştırmada kullanılan nüshalar

1. E nüshası: Süleymaniye Ktp. Es'ad Ef. no: 2705'te kayıtlıdır. Bu nüshanın Millî Ktp. MFA (A) 4208 numaradı kayıtlı mikrofilminden faydalandık.

Şairin ölümüne yakın bir tarihte istinsah edilmiş, sağlıklı bir nüshadır. Mürettep diyebileceğimiz bir Divan'dır. Rübailerden bazıları dinîolduğu için esas yerinde değildir. Bazı Türkçe eklerin imlâsında farklılıklar göze çarpmaktadır. Meselâ kitâbın, cânın, gözlerim gibi. Yani bazen iyelik ekinde "ye" belirtilmiştir.

Bu nüshada 2 tevhit, 23 na't konulu gazel, peygamberin soyu hakkında 1 mesnevî, hırka-i şerif hakkında bir şiir, eshab ve aşere-i mübeşşere hakkında 23 rübai, 8 dörtlük halinde musammat, 10 tahmis, Arapça 1 müstezad, 7 hikmet-nasihat konulu şiir, Arapça 1 münacat, 4 kaside, 18 tarih, Farsça 5 gazel, 196 gazel, 36 kıta, 459 rübai, 2 beyit, 199 matla vardır.

Baş : Sensin ol Hâlık-ı ferd-i bî-çûn

رب سبحانك عما يصفون

Son : Resûlün hâdim-i na^{c}t-i şerîfi

Süleymân bende-i Rahmân Nahîfî

İst th: 14 Ramazan 1162 - 6 Temmuz 1749. Yzn: Hacı Mustafa Sıdkı.

Md kd : 99 yk, 263X148-208 X 83 ölç, rika yz, 27 st, âbâdî taklîdî kt, 1, 10, 20, 23, 28, 34, 36, 64, 67, 93. yaprakların başlıkları tezhipli, kırmızı szb, yaldız cl, koyu kahverengi meşin ct, şemseli, selbekli, zencirekli, köşebendli.

Başta Es'ad Efendi'nin vakıf mührüyle beş hususî mühür basılı ve iki temellük kaydı yazılıdır. Sonunda Nahifî'nin hal tercemesine dair Faik ve Namî imzalı , Es'ad Efendi no: 2890'da kayıtlı eserin sonundakiyle aynı not var.

2. Y nüshası : Süleymaniye Ktp. Yahya Tevfik no: 307'de kayıtlı nüshadır. MFA (A) 1526'da kayıtlı mikrofilminden faydalandık.

3 tevhit ve münacât, 1'i Arapça 8 na't, hırka-i şerif manzume-

si, ilahîler başlığı altında 26 şiir, 3 muamma, eshab ve aşere-i mübeşşere hakkında 26 kıta ve rübai, dörtlük olarak 2 musammat, Camî'ye nazire 2 gazel, 6 tahmis, peygamberin soyu hakkında 1 mesnevî, Farsça 6 gazel, 4 kaside, 18 tarih, 213 gazel, 2'si eksik 220 rübai, 243 kıta, 56 matla vardır. Matlalar nun harfinden başlar.

Baş : Sensin ol Hâlık u ferd-i bî-çûn
رب سبحانك عما يصفون

Son : Resûlün hâdim-i na^{c}t-i şerîfi
Süleymân bende-i Rahmân Nahîfî

İstinsah tarihi ve kaydı yoktur. Muahhar bir nüsha olabilir. E nüshasından istinsah edilmiş de olabilir.

Md ta: 126 yk, 207 X 122 - 158 X 69 öç, talik yz, 21 st, aharlı âbâdî taklîdî kt, 44, 48 yapraklar yaldız cl, diğerleri kırmızı, kenarları meşin ct, üstü ebrî kağıt kaplı, miklepli olup tamire muhtaçtır.

Birinci ve son yapraklarda Rumeli Kazaskeri ve Nakibü'l-eşraf Mehmed Sıddık Efendi vakıf mührüyle kütüphanenin resmîdamgası var.

3. M nüshası : Ali Emirî Efendi, Manzum Eserler (Millet Ktp.) no: 428'de kayıtlıdır. MFA (A) 4134'deki mikrofilminden faydalandık.

1 tevhit, 6 tahmis, 4 kaside, 1 beyt, 19 tarih, 216 gazel, 138 rübai, 20 kıta, Farsça 6 gazel vardır.

Baş : Sensin ol Hâlık u ferd-i bî-çûn
رب سبحانك عما يصفون

Son : خواری مجو بجو عزت قدر عاشقان
لوح وفا مشو بشو رسم خطاهای من

İst th : 14 Zilhicce 1336 - 20 Eylül 1917. Yzn : İsmail Hakkı b. Ahmed Şükri.

Md ta : 82 yk, 247 X 187 öç, rika yz, 20 st, beyaz avrupa kt, kırmızı szb, kahverengi meşin ct, kenar sulu.

Başta Ali Emirî Efendi'nin vakıf mührüyle kütüphanenin resmî mühür ve damgası basılıdır.

Sonunda Nahifî ile ilgili not var. E nüshasından istinsah edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Şiirler seçilerek alınmış, diğer nüshalardaki şiirlerin bazıları alınmamıştır. Ayrıca dinî şiirlerin birçoğuna yer verilmemiştir.

4. H nüshası : Süleymaniye Ktp. Hüsrev Paşa Bl.no: 560'da kayıtlı nüshadır. MFA (A) 3576'dan faydalandık.

Tamamen dinî şiirleri ihtiva eden bir nüshadır. Tasnifi değişiktir. Meselâ gazel, kıta ve rübai tarzındaki şiirlerden elif kafiyeli olanlar bir arada verilmiştir. Bunun haricindeki şiirler baş tarafa toplanmış ve matlalar sona yazılmıştır.

1. ve 2. şahıs iyelik eklerinde "ye"ler bazen gösterilmiştir.

Eserin başında Arapça Emâlî Kasidesi ile ef^câl-i mükellefîne dair yine Arapça bir risale vardır. Baş kısmına Küllîyât-ı Nahifî kaydı konmuştur.

Nahifî'nin hatt-ı destiyle olan bir nüshadan müstensahtır. Sağlıklı bir nüshadır.

4 tevhit, 8 na't, 3 musammat (dörtlük), 4 tahmis, Veys el-Karanî ve hırkası hakkında 1'er manzume, peygamberin soyu hakkında 1 mesnevî, eshab ve aşere-i mübeşşere hakkında 21 rübai, Arapça 1 müstezad, 75 gazel, 408 rübai ve kıta, 68 matla vardır.

Baş : O güni görsem ki azm-i kûy-ı cânân eylesem
Ravza-i pâki Habîbu'llâhı seyrân eylesem

Son : Bu cihân içre anun kim eseri bâkîdür
Ölmez ol Hızr-sıfat zinde durur tâ mahşer

İst th: 27 Muharrem 1159 - 19 Şubat 1746. Yzn: Seyyid Halil b. Salih.

Md ta: 74 yk, 221 X 137 - 170 X 92 öç, nesih yz, 21 st, âbâdî taklîdî kt, kırmızı szb, yaldız cl, kahverengi meşin, şemseli, selbekli, zencirekli, miklepli ct.

Başta Hüsrev Paşa'nın vakıf mührüyle kütüphanenin resmî damgası basılı ve Süleyman Faik adına temellük kaydıyla dualar ve üç beyit vardır. Nahifî'nin ölüm tarihiyle ilgili not konmuştur.

5. İ nüshası : İstanbul Üniversitesi Ktp. no: 1692'de kayıtlıdır. MFA (A) 4843'de kayıtlı olan mikrofilminden faydalandık.

H nüshası tarzında düzenlenmiştir. Muhtemelen H'den veya onun istinsah edildiği nüshadan müstensahtır. Sağlıklı bir nüshadır. H'deki yanlışlıkların düzeltildiği görülür. Bestelenmiş şiirler belirtilmiştir.

4 tevhit, 8 na't, 3 musammat (dörtlük), 4 tahmis, Veys el-Karanî ve hırkası hakkında birer manzume, peygamberin soyu hakkında 1 mesnevî, eshab ve aşere-i mübeşşere hakkında 21 rübai, Arapça 1

müstezad, 75 gazel, 409 kıta ve rübai, 68 matla vardır.

Baş : Ol güni görsem ki azm-i kûy-ı cânân eylesem
Ravza-i pâk-i Habîbu'llâh'ı seyrân eylesem

Son : Bî-ivaz eyledün îmân ile teşrîf bizi
Sen zevâlinden emîn it meded ey Rabb-i Ganî

İstinsah tarihi ve kaydı yok.

Md ta : 72 yk, 217 X 141 - 172 X 91 öç, nesih yz, 21 st, abâdî taklidi kt, kahverengi meşin şemseli, selbekli, zencirekli ct.

Başta kütüphanenin mührü ile İslâm'ın şartlarını sayan hece vezniyle bir manzume var.

6 . A nüshası : Ali Emirî Efendi Manzum Eserler no:429'da kayıtlıdır. MFA (A) 4135'deki mikrofilminden faydalandık.

H nüshasından istinsah edilmiştir. Başında "Hilyetü'l-envâr nuût-ı nebeviyyeye dair Dîvan-ı Nahifî" kaydı var.

4 tevhit, 8 na't, 3 musammat (dörtlük), 4 tahmis, Veys el-Karanî ve hırkası hakkında 1'er manzume, peygamberin soyu hakkında 1 mesnevî, eshab ve aşere-i mübeşşere hakkında 21 rübai, Arapça 1 müstezad, 75 gazel, 402 rübai ve kıta, 68 matla ihtiva etmektedir.

Baş : Ol güni görsem ki azm-i kûy-ı cânân eylesem
Ravza-i pâk-i Habîbu'llâh'ı seyrân eylesem

Son : Bu cihân içre anun kim eseri bâkîdür
Ölmez ol Hızr-sıfat zinde durur nâmı

İst th : Muharrem 1337 - Ekim 1918. Yzn: İsmail Hakkı.

Md ta : 76 yk, 255 X 182 öç, rika yz, 20 st, beyaz avrupa kt, kırmızı sbz, arkası bez ct, üstü ebrî kağıt kaplı.

Başta Ali Emirî Efendi'nin vakıf mührüyle kütüphanenin resmî mühür ve damgası basılıdır.

7. P nüshası: Paris Bibliothegue Nationale'de Manuscrits Turcs no: 1033'da kayıtlıdır. Fransa'dan getirtiğimiz mikrofilmden faydalandık.

Bu nüsha Blochet kataleğunda Külliyât-ı Nahîfî adıyla geçmektedir. 1b-6b'de Kasîde-i Bürde Tercümesi, 6b-20b'de Türkçe Kasîde-i

Bürde Tahmisi vardır. Bu eserin sonundaki kayıtta, tahmisi yapanın eliyle 1152 senesinde istinsah edildiği belirtilmektedir. Nahifî, 1151'de öldüğüne göre, kendi elyazısıyla olan bir nüshadan istinsah edilse gerek.

21a-35a'da Farsça Kaside-i Bürde Tahmisi, 35a-38b'de Kaside-i Mudariye Tahmisi, 38b-47a'da Banet Suad Tahmisi ve 47a-209a'da da Divan vardır.

Divan'da; 22 kaside, 396 gazel, 548 rübai, 18 tarih, 31 kıta, 11 tahmis(1'i Farsça), 1 muaşşar, 255 matla, 9 musammat (dörtlük halinde) vardır.

Baş: Hazihî tercemetü'l-kasidetü'l-mübareke'l-meşhûrete bi'l-Bürde...

Son: Nesim-i feyz ile olsun güşâde gonçe-i tab^cı
Gül-i ma^cnâ ki tâ gül-zâr-ı tab^ca zîb ü zînetdür

İstinsah tarihi: H.1155.
Müstensih : Mustafa.
Md ta: 209 yk, talik yazı, 25 satır.

B. Diğer nüshalar

1- Ü nüshası: İstanbul Üniversitesi Ktp. no: 215; MFA (A) 4772' de kayıtlı nüshadır.

H nüshası tarzında olup muhtemelen bu nüshadan istinsah edilmiştir. Bu nüshanın tertibi normal divan tarzındadır. Yani kaside, gazel, rübai vs şiirler kendi aralarında tasnif ve tertip edilmişlerdir. Bestelenmiş şiirler belirtilmiştir.

Bu nüshada 4 hasbihal, 15 na't, 1 Veys el-Karanî medhiyesi, 4 münacât, eshab hakkında 19 medhiye, Hazret-i Peygamber'in nesebi, Aşere-i Mübeşşere isimleri, 1 ilâhî, 4 tahmis, Arapça 1 müstezad, 59 gazel ve ilahî, 316 rübai, 39 beyit vardır.

Baş : Bedenünden dahi dûr olmadan ey dil cânun
İştigâl eyleyegör tâ^catine mevlânun

Son : Döner bûs itmege her lahza ol pây-ı dil-ârâyı
Aceb mi ser-nigûndur diseler cennetde Tûbâyı

İstinsah tarihi ve kaydı yok.

Md ta : 69 yk, 242 X 165 - 189 X 110 öz, nesih yz, 21 st, abadî taklidi kt, yaldız bk, kırmızı sbz, yaldız cl, etrafı meşin ct, üstü mor renkte kabartmalı kağıt kaplı.

Başta kütüphanenin resmî mührü basılı ve iki nazım iki yıl tarihi ve iki temellük kaydı yazılı ve Mehmed Emin adına bir mühür basılıdır (1).

2- K nüshası: İstanbul Üniversitesi Ktp. İbnülemin Kolleksiyonu No: 3326'da kayıtlı nüshadır.

25-74. varaklar arasındaki şiirler Nahifî'ye aittir. Kânî hattı ve nesih yazıyla 1203 tarihinde yazılmıştır.

3- N nüshası: İstanbul Üniversitesi Ktp. İbnülemin Kolleksiyonunda 9499 numarayla kayıtlı nüshadır.

Müstakımzade'nin talik hattıyla olan bu eser Nahifî'nin gazellerini ihtiva etmektedir.

4- Ş nüshası: Süleymaniye Ktp. Mihrişah Sultan no: 399'da kayıtlı nüshadır. MFA (A) 3913'te mikrofilmi vardır.

Külliyat niteliğindeki bu eserde Nahifî'nin müstakil bazı eserleriyle her türden şiirleri vardır.

5- L nüshası: Süleymaniye Ktp. Halet Efendi no: 763'te kayıtlı eserde kasideleri vardır.

6- T nüshası: Türkiyat Entitüsünde 201 numaralı tezdir. Bu tezde Fahri Bilge'ye ait Divan nüshasından alınan gazeller yazılmış ve A. Gölpınarlı'ya ait Gazeliyât-ı Nahîfî'den eklemeler yapılmıştır. Bu iki nüshadan, şairin 250 gazeli tezi yapanın hattıyla istinsah edilmiştir.

Fahri Bilge'ye ait nüsha 111 varak olup H.1163'te Çeşmizade Raşidâ Efendi'nin talik hattıyladır. A. Gölpınarlı'ya ait nüsha ise Müstakımzade'nin talik hattıyla olup 64 varaktır. N nüshasıyla çok benzerdir.

Bu nüshalardan alınan şiirler dipnotta belirtilmiştir.

7- Yabancı kataloglarda belirtilen nüshalar:

1- Götz M, Band XIII, Nr 395, s. 278'de Divan nüshası kaydedilmektedir. 40 varak olduğu anlaşılan bu nüshada çeşitli ve bilhassa dinî şiirleriyle beraber Kasîde-i Bürde tahmislerinin de bulunduğu anlaşılmaktadır.

(1) İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Divanlar Kataloğu.

VII. NAHİFİ'NİN BESTELENMİŞ ŞİİRLERİ

1- "Cemâlin matlac-ı şems-i hidâyet yâ Resûla'llâh" mısraıyla başlayan şiir, Derviş Ali Şirügani (Dede) tarafından evc-ilahî tarzında bestelenmiştir.

2- "Sensin evc-i risâletin mâhı" mısraıyla başlayan şiir, yine Derviş Ali Şirügani (Dede) tarafından evc-ilahî tarzında bestelenmiştir.

3- "Bu gülşende hezâr-ı bî-nevâyım yâ Resûla'llâh"mısraıyla başlayan şiir, Ali Şirügani (Dede) tarafından, rehavî-tevşîh-evsat tarzında bestelenmiştir.

4-"Vücûdun itdi Hak dürr-i yegâne yâ Resûla'llâh" mısraıyla başlayan şiir, Dede tarafından nevâ makamında bestelenmiştir.

5- "Göz gördü gönül sevdi seni ey yüzü mâhım" mısraıyla başlayan gazel saba-bus/YS/Y. semai tarzında Dede tarafından bestelenmiştir.

6- "Göz gördü gönül sevdi seni ey yüzü mâhım" mısraıyla başlayan gazel, karcıgar/YS/Y. semai tarzında Muallim İsmail Hakkı Bey tarafından bestelenmiştir.

7- "Göz gördü gönül sevdi seni ey yüzü mâhım" mısraıyla başlayan gazel,rast/ş/aksak tarzında Sadi Hoşses tarafından bestelenmiştir.

8- "Çıksun ol can kim reh-i aşkında kurbân olmaya" mısraıyla başlayan gazel, Yusuf Dede tarafından evc makamında bestelenmiştir.

9- "Vücûdun rahmet-i Hakdur-Şefâat yâ Resûla'llâh" şeklinde başlayan musammat Yusuf Çelebi tarafından uşşak makamında bestelenmiştir.

10- "Bülbül-i nâlân olup çagırurum dost dost" şeklinde başlayan musammat, Murat Paşa Müezzini Hüseyin tarafından muhayyer-puselik-ilahî tarzında bestelenmiştir.

11- "Bu şeb recâ-yı dil o dil-rübâya söylendi" mısraıyla başlayan gazel, Rıfat Bey tarafından k. hicazkâr/Ş/ düyek tarzında bestelenmiştir (Nota örnekleri 1).

12- "Bu gülşende hezâr-ı bî-nevâyım yâ Resûla'llâh" şeklinde başlayan şiir, Âşık Ahmed Efendi tarafından rast, tevsih makamında bestelenmiştir(Nota örnekleri 2)

Nahifî'nin bestelenmiş şiirleri için şu eserlere bakılabilir:

1,2,3 ve 10. maddedeki bilgiler için bakınız: Ergun S.N, Türk Musikisi Ansiklopedisi, 2 Cilt, İstanbul 1943, İstanbul Üniversitesi yayınlarından no: 191, Rıza Koşkun Matbaası.

5,6,7 ve 11. maddedeki bilgilir için bakınız:Kip Tarık, TRT Türk Sanat Musikisi Sözlü Eserler Repertuvarı, Ankara 1983.

4,8 ve 9. maddedeki bilgiler, İstanbul Üniversitesi Ktp. 215 ve 1692'de kayıtlı Divan nüshalarından alınmıştır.

12. Maddedeki bilgi ise Türk Musikisi Klâsikleri, İlahiler, Neşre Hazırlayan: Y. Ömürlü-A.R. Sengel, İstanbul 1979'dan alınmıştır.

VIII. VEZİN-KAFİYE

Nahifî bütün şiirlerini aruzla yazmıştır. Aruza hakimdir. Vezin hatalarının çoğu istinsah hatasından doğmuştur. Aruz kalıplarının şiirlere göre dağılımı şöyledir:

Vezin	Kasi.	Gaz.	Kıta	Tarih	Matla	Beyit	Muamma
Fâ'ilâtün(3) Fâ'ilün	9	135	4	16	59	3	-
Fâ'ilâtün(2) Fâ'ilün	-	1	2	-	2		
Fe'ilâtün(3) Fe'ilün	6	75	18	4	74		3
Fe'ilâtün(2) Fe'ilün	1	1	1	2	4	-	-
Fe'ilâtün Mefâ'ilün Feilün	2	2	5	1	2	-	-
Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün	1	50	2	1	27	-	-
Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'îlü Fâ'ilün	1	66	6	1	17	1	-
Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fe'ûlün	2	36	2	1	14	-	-
Mefâ'îlün (4)	5	143	4	10	62	3	-
Mefâ'îlün(2) Fe'ûlün	-	4	1	1	3	-	-
Fe'ûlün(3) Fe'ûl	1	1	2	-	3	-	-
Müstef'ilün(4)	-	1	-	-	1	-	-
Müstef'ilün Fe'ûlün Müstef'ilün Fe'ûlün	-	5	-	-	1	-	-
Müfte'ilün Fâ'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün	-	2	-	-	1	-	-
Müfte'ilün Mefâ'ilün Müfte'ilün Mefâ'ilün	-	2	1	-	-	-	-
Mütefâ'il[illegible] (4)	-	1	-	-	-	-	-
Müstef'ilâtün Fâ'ilün(2)	-	-	1	-	-	-	-
Müfte'ilün(2) Fâ'ilün	-	-	-	-	1	-	-
Toplam:	28	526	49	37	271	7	3

Nahifî, devrin geleneğine uyarak 3. kitasını hece vezniyle yazmıştır. Musammat ve rübailerin vezni üzerinde ilgili bölümde durulacaktır.

Nahifî'de kafiyeyi oluşturan kelimelerin hemen hemen tamamı Arapça ve Farsçadır. Türkçe kelime ve ekler ancak redif olarak kullanılmıştır.

Nahifî, diğer şairlerimizde de görüldüğü gibi, Arapça ve Farsça kelimelerle beraber her türden Türkçe kelimeyi kafiye olarak kullanmıştır. Meselâ II. terihte "gevheri-mazharı" ile beraber "dilleri" kelimesini kafiyelendirmiştir. XXVIII. terihte "kulel-milel-el-gel" kelimelerini kafiye yapmıştır. **506.** gazelde "encümeni-yasemeni-beni-keni" kafiyesini kurmuştur. **324.** rübaî; **380, 459, 348.** gazellerle mülemma tahmislerde de benzer durumlar vardır.

346. gazelde ise "can-, yan-, uzan-, kan-, uyan-, inan-" gibi Türkçe fiilleri kafiye yapmıştır.

Nahifî en çok yarım ve tam kafiyeyi kullanmıştır. Bunun yanında diğer kafiye türlerini de kullanmıştır. Redif ise çokça kullanılmıştır.

IX. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

XVIII. yüzyılın önemli edebî şahsiyetlerinden biri de Nahifî
Mehmet Süleyman'dır. Asıl şöhretini manzum Mesnevî Tercümesi ile
yapan şairin, başta Divan olmak üzere diğer eserlerinde güzel söy-
leyişler vardır.

Devrinin tezkirecilerinden Salim onu, "Bir şair-i mahir-i mu-
vaffak-ta'bir" olarak tarif eder. Safayi ise tezkiresinde, zamanın
"taze-gûyan" şairlerinden saydığı Nahifî'nin şiirlerini "âşıkâne,
esîr, dil-pezir ve selîs" olarak nitelendirir.Daha sonraki tenkit-
çiler de buna benzer ifadeler kullanmışlardır. Mehmet Celâl, onun
şiirlerini, ince hislerin ve âşıkane fikirlerin aksettiği bir ayna
olarak değerlendirir (1).

Şiirlerinin büyük bir kısmı, Safayî Tezkiresi'nde de ifade e-
dildiği üzere dinî konuludur. Şair bu tür şiirlerinde Allah'ın yü-
celiğini, mağfiretinin çokluğunu, sıfatlarını; peygambere, ailesine,
ashabına duyduğu sevgiyi, şefaatına nail olma isteğini sade ve sa-
mimî bir şekilde ifade eder. Şair bu yolda bütün nazım şekillerini
denemiştir.

Nahifî, yazdığı dinî şiirler dolayısıyla Farsça ve bilhassa
Arapça ibarelere çokça yer vermiştir. Bunun yanında terennüm etti-
ği tasavvufî fikirler, bilinen müteariflerdir. Dünyanın faniliği,
ahirete hazırlanmanın gerekliliği, Allah'a yönelip aşağılık hal ve
hareketlerden uzak durma, tevekkül, sabır ve kanaat onun her zaman
üzerinde durduğu fikirlerdir. Şair bu fikirlerinde son derece sami-
mîdir. Onun, söylediklerini hazmetmiş, olgun bir kişi olduğunu za-
manında yazılmış biyografi kitaplarından da anlıyoruz. Devrinde
"derviş-siret","pâk-tıynet" olarak anılmıştır (2).

Nahifî'de 17. yüzyıldan başlayarak Divan şairlerini etkileyen
Sebk-i Hindî tarzının izlerini görmek mümkündür. Atasözleri, deyim-
ler, tekerlemeye benzer halk sözlerini kullanmak bu tarzın esasla-
rındandır (3). Aynı çağlarda yaşamış olan Nabî ve Sabit gibi şair-
ler yanında Nahifî de atasözleri, deyimler ve İstanbul ağzındaki

---

1) Mehmed Celâl, Osmanlı Edb. Numuneleri.
2) Es'ad Ef. 2890. 3) **Fahir İz**, Türk Edebiyatında Nazım.

kelime ve tabirlere şiirlerinde çokça yer vermiştir. Bu konuda İrsal-i mesel ve Deyimler bölümlerine bakılmalıdır. Ayrıca onun:

Göz gördü gönül sevdi seni ey yüzü mâhım
Kurbanın olam var mı benim bunda günâhım (G.333)

beyti belki de :

Saçımda siyâhım var
Bülbül gibi âhım var
Göz gördü gönül sevdi
Benim ne günâhım var

gibi halk manilerinden aksetmiş deyişlerdir (1).

Yine Sebk-i Hindî'ninözelliği olan tenasüp, hüsn-i ta'lil gibi sanatları(2) Nahifî de çokça kullanmıştır. Gördüğü bütün hadiselere başka ve güzel bir sebep bulma, onda bir alışkanlık hâlindedir:

Fikr itmededür heybetini Beyt-i Hudânun
Bîhûde degül ditredügi kıble-nümânun (Mat. 156)

Nahifî, manzumeden ziyade mısra ve beyit söylemenin sırrını varmış bir şairdir(3). Gazelleri ve bilhassa matlaları bu yönden çok kuvvetlidir. Gerçi zarifane ve ustalıkla söylenmiş yek-avaz gazelleri de vardır. İşte birkaç yek-avaz gazelinin matlaı:

Kanda varsa âşık-ı bî-çâre cânânın arar
Derd ile bîmâr olan elbette dermânın arar (G.121)

Seherde başlayup âh ü figâne ey bülbül
Seninle aglayalım yana yana ey bülbül (G.314)

Nahifî, Nabî ve Sabit gittiği hikemiyat vadisinin yolcularındandır. Hikmetli söz söylemek, nasihat vermek Nahifî'de bir tutku hâlindedir. Kaside, gazel, rübaî, kıta ve matlalarından, tamamı nasihat ve hikmete ayrılmış olanları bulunmakla beraber, başlangıcında aşk terennüm edilen gazellerinin bile son beyitleri nasihat ve hikmet doludur. Meselâ 454,455,456,457. gazeller böyledir. Bu konuda Nasihat ve Hikmet Beyitleri bölümune bakılmalıdır.

Yine Sebk-i Hindî'nin bir özelliği olan mücerret mefhumları muşahhaslarla beraber kullanmak Nahifî'de de vardır. Meselâ ruh̲-ı ümîd (G.105.1), h̲âk-pûş-ı hasret (G.142.4), reng-i h̲^{v}âb (G.50.3)gibi.

1)N.S.Banarlı , R. Türk Edb. Tar. 2)F. İz, Türk Edb. Nazım.
1)N.S.Banarlı , R. Türk Edb. Tar.

Lâle Devri'ni yaşamış olan ve devlet adamlarının düzenlediği eğlencelere devam ettiği söylenen (1) şairin, şiirlerinde bunlardan hiç söz etmemesi ve o devirde rağbet edilen bir nazım şekli olan şarkıya iltifat etmemesi günlük hayatın ihmal edilmesine hamledilebilir.

Aşk ve şaraba ait şiirlerinde ince his ve hayallere rastlamak mümkündür. Divan şiirinin kalıpları içeresinde yeni hayaller kurabilmiş bir şairdir.

Nahifî, sağlam ve sade bir Türkçeyle gönlünün derinliklerinden kopan duygulara yer vermiştir. Arapça ve Farsça kelimelerle kurulan tamlamalar, dilinin sadeliğini ve güzelliğini bozacak kadar uzun ve ağır değildir. Nahifî, gazel, rübaî ve matlalarda başarılı olmuş bir şairimizdir.

Nahifî'nin kasidelerindeki üslüp, onun şiirinin değişme ve gelişme gösterdiğini düşündürmektedir. Meselâ ilk dönemlerinde yazdığı anlaşılan XXVI. kasidede doldurma beyitlerle Arapça ve Farsça 14 beyit vardır.

Kasidelerinin çok azı, şeklinin özelliklerini taşır: VIII, XIX, XXIII, XXIV. kasideler. Diğer kasidelerinde girizgâh, fahriye, dua gibi bölümler yoktur. XXVIII. kasidenin girizgâh bölümünde kendini överek değişik bir yol denemiştir.

Bahariyye olan VIII. kasidenin girizgâhında yaptığı tasvirler son derece canlıdır.

Kasidede Nef'î, kendinden sonraki bütün şairler gibi Nahifî-yi de etkilemiştir. XIX. kaside Nef'î'nin meşhur terci-i bendine nazire sayılabilir.

Gazelde şairin etkilendiği üstadlar arasında Baki ve Fuzuli vardır. Bakî'den hürmetle bahseden şair, onun "saf saf" redifli gazelini başarılı bir şekilde tahmis ve tanzirle bu etkiyi ortaya koymuştur. Ayrıca Nahifî'nin Bakî'ye nazireleri vardır:

Bakî: Tîr-i gam-ı nigâr ile ten pâre pâredür
Şemşîr-i cevr-i yâr ile dil yâre yâredür

Nahifî: Dil hasretünle lâle-sıfat dâg u yâredür
Çeşmüm misâl-i gonçe-i gül pâre pâredür

Bakî: Hecr-i la[c]linde demâdem göz yaşı mey-gûn olur
Dîde dilden dil hadeng-i gussadan pür hûn olur

---

1) İ.H. Uzurçarşılı , Osmanlı Tarihi, IV.C, 1.Kısım.

Nahifî: Seyr-i bâğ itsem eger sensüz gönül mahzûn olur
Serve bakṣam hecr-i kaddünle gözüm pür-hûn olur

Bakî : N'ola gelse dil-i mecrûha derd-i dil-rübâdan haz
İder haste ne denlü nâ-ümîd olsa devâdan haz

Nahifî: Reh-i ışk içre ey zâhid kim iderse vefâdan haz
Gerekdür ana kim cânâ ide cevr ü cefâdan haz

Bakî : Aglayup inlemeden derd ile dûlâb gibi
Oldı çehremde yaşım yolları mîzâb gibi

Nabî : Bulsa her kanda ki bir sâf-dili âb gibi
Dil-i ser-geşte döner üstüne dûlâb gibi

Nahifî: Aglaram rûyumı hâk üzre sürüp âb gibi
İnlerem mihnet-i hicrân ile dûlâb gibi

Bakî : Bildin mi sende kendünü ey bî-vefâ nesin
Âşûb-ı dehr ü fitne-i devr-i zamânesin

Nahifî: Bir nahl-i tâze bir sanem-i bî-bahânesin
İnsâf odur ki hüsn ile şâhım yegânesin

Fuzulî tesirini ise duygu ve manada görmek mümkündür. Şu beyit Fuzulî'nin meşhur karşılaştırmasını tekrarlıyor:

Ey Nahîfî bana ta rûz-ı ezelde dedi Kays
Aşka benden dahi a'lâ senin isti^{c}dâdın (G.284.5)

Fuzulî'ya yazdığı nazireler ise şöyledir:

Fuzulî: Ey olup Mi^{c}râc bürhân-ı uluvv-i şân sana
Yere inmiş gökden istikbâl içün Fürkân sana

Nahîfî: Bir ser ü bir cân nedir kim olmaya kurbân sana
Yâ Resûla'llâh fedâ olsun hezârân cân sana

Fuzulî: Yakma cânum nâle-i bî-ihtiyârumdan sakın
Dökme kanım âb-ı çeşm-i eşk-bârımdan sakın

Nailî: Pâk-dâmen bir gül-i tersin gubârımdan sakın
Şu^{c}lesin âb-ı dü çeşm-i eşk-bârımdan sakın

Nahifî: Bir gül-i nevrestesin âh-ı hezârımdan sakın
Nev-cevânım nâle-i bî-ihtiyârımdan sakın

Nahifî: Hâtır-ı mahzûnumu yıkma gubârımdan sakın
Gel derûnum cevr ile yakma şerârımdan sakın

Nahifî'nin, mutasavvıf şairlerden Nesimî'ye nazire sayılabilecek bir şiiri vardır:

Nesimî: Sen bana yâr ol ki gönlüm bir dahı yâr istemez
Gönlümün dil-dârı sensin özge dil-dâr istemez

Nahifî: Gül yüzün seyr eyleyen âlemde gül-zâr istemez
Andelîbi gör ki gülden gayri bir yâr istemez

Mevlevî şairlerimizden Cevrî'nin şiirlerine nazire sayılabilecek şiirleri şöyledir:

Cevri : Başladıkça cünbiş-i nâza o çeşm-i dil-firîb
Çâk olur ceyb-i tahammül dâmen-i sabr u şekîb

Nahifî: Cân u dilde hasretünle kalmadı sabr u şekîb
Arz-ı dîdâr et ne var ben mübtelâya ey habîb

Cevrî : Çeşmi şarâb-ı nâz ile ıyş ü remindedir
Diller hemân o gamze-i hûnî gamındadır

Nahifî: Âlem egerçi ol şeh-i hüsnün gamındadır
Âlem yıkılsa yok haberi âlemindedir

Nabi ve Sabit'e yazdığı nazirelerde hem hikmet hem de aşk vardır. Nahifi, Nabî'nin çeşitli gazellerine nazireler yazarak gördüğü etkiyi ortaya koymuştur. Nabi'nin "diyerek" redifli gazelini başarılı bir şekilde hem tahmis hem de tanzir etmiştir.

Nabî: Ma^{c}nâ-yı sitem zâhir iken reng-i lebinden
Kâdir miyiz ammâ ki su'âle sebebinden

Nahifî: Kasdın biliriz gamze-i âşûb-feninden
Bir söz mi çıka yohsa o mâhun deheninden

Nabî: Veremez şûr-ı dü tâ benlerin âvâzeleri
Leb-i hûbâna karîn olmasa âgâzeleri

Nahifî: Sûz-nâk olsa n'ola bülbülün âvâzeleri
İtdigi nagmede uşşâkdır âgâzeleri

Nabî : Anda mey-nûşum ki sâgar sâgar-ı güldür bana
Fenn-i mey-h^{v}ârîde gam üstâd-ı kâmildür bana

Nahifî: Rüstem-i ışkam cihân merd-i mukâbildür bana
Arsa-i kahrumda a^{c}dâ hasm-ı gâfildür bana

Nabî : Ruhında bâdeden yârün ki âb ü tâb olur peydâ
Derûnumda benüm bir ma^{c}den-i sîm-âb olur peydâ

Nahifî: Cebînünde ne dem hışm ile pîç ü tâb olur peydâ
Dil-i deryâ-hurûş-ı gamda bin gird-âb olur peydâ

Nabî : Ol ârzûnun itme heves cüst ü cûsına
Kim hâsidün mü'eddî ola güft-gûsına

Sabit : Bir vâsıl olmışı bulamaz ârzûsına
Münkirlerün vesîle budur güft ü gûsına

Nahifî: Hussâd-ı asrun nazar itme güft ü gûsına
Şîr iltifât ider mi kilâbun gulûsına

Sabit : Açılmaz idi hâtır-ı nâ-şâd-ı andelîb
Îde müsâdif olmasa feryâd-ı andelîb

Nahifî: Geldi bahâr erişdi dem-i dâd-ı andelîb
Şâd oldı şimdi hâtır-ı nâ-şâd-ı andelîb

Nabî : Çemende cûy-veş bu cüst ü cûlar hep senünçündür
Meyân-ı bülbülânda güft-gûlar hep senünçündür

Nahifî: Bu âh ü nâleler bu hây u hûlar hep senünçündür
Bu denli cüst ü cûlar güft ü gûlar hep senünçündür

Nabî : Tahsîl-i kâma olmasa da ragbetüm benüm
Elbette pîş-i pâya gelür kısmetüm benüm

Nahifî: Hûn-ı cigerle hâsıl olur işretüm benüm
Rûz-ı ezelde böyle imiş kısmetüm benüm

Mevlâna Müzesi Ktp. no: 5072'deki mecmuada Nahifî'nin İzzetî (?)'ye nazire denilen gazelleri, aslında **Nedim-i Kadîm'e naziredir:**

Nedim : Mugber gönül cihânda safâ-ülfet olmasun
Tek rûzgâra zerre kadar minnet olmasun

Nahifî : Âşık ümîd-i vasl ile bî-tâkat olmasun
Kâlâ-yı sabrı kimselerün gâret olmasun

Nahifî : Kimse esîr-i keşmekeş-i mihnet olmasun
Bîhûde gerd-i bâdiye-i gurbet olmasun

Nahifî, Rasih'in meşhur şiirine de nazire yazmıştır:

Rasih : Süzme çeşmün gelmesün müjgân müjgân üstüne
Urma zahm-ı sîneme peykân peykân üstüne

Nahifî : H^{v}âba varmış gelmiş ol müjgân müjgân üstüne
Gûyiyâ ser-dâdedür peykân peykân üstüne

Nahifî, devrin büyük şairi Nedimi'i takdir ve tanzir etmiştir:

Nedim : Fitne dil-gîr-şüde gamze-i pür-kînünden
Şûr haşyet-zede çeşm-i sitem-âyînünden

Nahifî : Yok mı bir hüsn-i nazar dîde-i hod-bînünden
Meded öldüm nigeh-i gamze-i pür-kînünden

Nahifî'nin söylediklerinden bazıları üslup ve mana yönünden başka şairlerimizi hatırlatmaktadır.

Daha önce belirtilen (G.284.5) beyitle beraber şu beyit de Fuzulî'nin kendisini Mecnun'la kıyasladığı beyti hatırlatmaktadır:

İnsâf olunsa ben bu kadar mihnet ile hem
Ferhâd ü Kays'a vâdî-i ışk içre gâlibem (G.339.2)

Ayrıca şu iki beyit arasındaki benzerlik de açıktır:

Fuzulî : Öyle ser-mestem ki idrâk itmezem dünyâ nedür
Ben kimem sâkî olan kim ya mey-i sahbâ nedür

Nahifî : Ben şarâb-ı aşk ile ser-mest ü medhûşam bana
Sâkıyâ lâzım degül keyfiyyet-i câm-ı şarâb (G.51.2)

Şu beyit de Bakî'yi hatırlatmaktadır :

Bakî : Kadrüni seng-i musallâda bilüp ey Bâkî
Turup el baglayalar karşuna yârân saf saf

Nahifî : Kem-ter gubârun eyleyeler kühl-i çeşm-i cân
Kadrün Nahîfiyâ biline bir zamân ola (G.444.7)

Bazıları da Neşatî'nin söylediklerine yakındır:

Neşatî : Bâga sensiz varamam çeşmüme âteş görünür
Gül-i handânı degül serv-i hırâmânı bile

Nahifî : Şu^{c}le-i dûzah olur çeşmüme her gonçeleri
Sensüz âteş görünür sahn-ı çemen-zâr baña (G.34.4)

ve : Baña sensüz ne hâsıl serv-i nâzum seyr-i gülşenden
Nedür farkı yanımda âteş-i hecrünle külhandan (G.380.1)

Selimî (II.Selim)'nin o güzel beytini hatırlatıyor:

Selimî : Biz bülbül-i muhrik-dem-i gül-zâr-ı firâkuz
Âteş kesilür geçse sabâ gülşenümüzden

Nahifî : Bir vech ile kalmazdı eser bâd-ı sabâdan
İtseydi güzer âlem-i aşkun çemeninden (G.373.5)

Ayrıca şu beyit İ.Ali Paşa(Ö.1734)'nın şarkılarındaki söyleyişi andırmaktarır:

Teveccühün ey dil diyâr-ı yâre midür
Bu denlü sûziş ü hasret o gül-izâre midür (G.126.1)

Ayrıca Nahifî Mevlâna'nın Türkçe-Farsça mülemma, Hafız'ın Farsça, Bahayî ve Nâzım'ın Türkçe gazellerini Türkçe tahmis etmiştir. İran şairleri arasında saygıyla söz ettiği Saib'in Farsça bir gazelini yine Farsça tahmis etmiştir.

Molla Camî'nin 3 Farsça, Rûşenî'nin 1 Türkçe na'tini Türkçe tahmis etmiştir. Bu konuda peygambere duyulan sevgide müştereklik söz konusudur. Çünkü M. Camî de peygamberimize çok na't yazmakla tanınmıştır. Bu arada onun Türk şairleri üzerindeki etkisini de unutmamak gerekir. **101 ve 490.** gazeller Camî'ye nazîredir.

Musammatları Yunus Emre ilahileri gibidir. Bunu devrindeki şairler de kendi de böyle değerlendirmiştir. S. Vehbî, Vekâlet-name-de bunu şöyle açıklamıştır:

Nahifî kim ilâhiyyât-ı Yûnusdan mü'esserdür
Usûl-ı sûfiyânda beste eş^câr-ı firâvânı

Kemâlât ile şimdi câ-nişîn-i ^cÂrif olmuşdur
Müsellemdür hakîkat nazm u neşr ü fazl-ı irfânı

Zaten şairin kendi de şekle önem vermemiş, duygu ve cezbeye itibar etmiştir:

Cezbe-i şevk-ı visâl
Buldı Nahîfî kemâl
Yûnus u Mısrî-misâl
Çagırurâm dost dost (Mus.5.XVII)

Velutluğu ile tanınan Nahifî, mesnevî tarzında büyük küçük birçok eser bırakmıştır. Hakanî Mehmet Bey'in tesirinde kalmıştır (1). Hilyetü'l-envâr'da ondan saygıyla bahseder.

Sadece 3 eserini nesirle yazmıştır. Nahifî, konuları din, tasavvuf ve nasihat olan bu eserlerde orta yolu tutmuştur. Çeşitli eserlerine yazdığı mukaddemelerde süslü ve ağır bir dil kullanmıştır.

Nahîfî, kendinden sonraki şairleri etkilemiştir. Şeyh Galip;

Nahîfînüm yine ey Gâlib eyle rûhını şâd
Nazirenüm budur ancak muhassalı dirler

diyerek 129. gazeline nazire yazmıştır.

Şair Haşmet de onun 35. gazelini tahmis etmiştir:

Âteş-i ᶜışk ile dil oldı heves-kâr sana
Yanarak yakılarak didi dil-i zâr sana
Zararım ne benim ey şûh-ı cefâ-kâr sana

Ayrıca, Mehmet Şerif Efendi'nin, onun bir na'tini tahmis ettiğini kaynaklardan öğreniyoruz (2).

---

1) M.F. Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi.
2) Flugel, s.685.

İ K İ N C İ   B Ö L Ü M

D İ V A N   İ N C E L E M E S İ

D İ V A N   İ N C E L E M E S İ

Nahifî Divanı'ında biz, aşağıdaki konuları incelemeye değer buluyoruz.

A. DİN-TASAVVUF

I. DİN

1. Allah

Nahifî divanında, tevhit ve münacat türünde dört kaside vardır. Bunun yanında gazel, matla, kıta, rübaî ve musammatlarda da Allah'ın ad ve sıfatlarına yer verilir.

Allah'ı ifade etmek için şu ad ve sıfatlar kullanılmıştır: Hâlık, Hak, Allah, Hudâ, Bâkî, Rahmân, Âdil, Müntakım, Hudâvend, Yezdân, Kirdigâr, Hakîm, Gaffâr, Kadîr, Dâdâr, Kerîm, Perverdigâr, Rahîm, Hay, Dânâ, Gafûr, Şekûr, Mâlik, Mâni^{c}, Mu^{c}tî, Kayyûm, Muiz, Kuddûs, Hafîz, Mukît, mevlâ, Rab, âlimü'l-gayb, mennân, sübhân, fâtır-ı arz u sema, darende-i levh u kalem, lem-yezel.

Ayrıca Allah'la ilgili olarak şunlar söylenmiştir: Her şey kudretinin âyâtıdır, her şeyi kudret eli yapar (K.II.1). Yıldızlar, ağaçlar ve güneş, ay zatını takdis ve tesbih ederler(K.II.2). Cömertliği ve lutfu her şeye şamildir(K.II.4). Yıldızlar tesbih tanesi olsa, nimetinin şükrü yapılamaz (K.II.7). Yardımıyla karınca, fil ve Ankayı yener (K.II.13). Noksanlıklardan uzaktır (M.3.II). Mana kapıları zikriyle açılır; yine zikriyle, fikriyle, şükrüyle lisana düzen, deruna şevk ve ruha kuvvet gelir (R.125). Kalp ve gönüllerde gizli ve açık olan her şeyi bilir. İşleri kolaylaştıran ve muradımızı verendir (R.136). Sebeplere tevessül konusunda ise şunu söyler:

Esbâba teşebbüsle olursan mukbil
Esbâb-ı husûli sen müsebbibden bil
Halk eyleyen esbâbı viren maksûdı
Ol Hâlık-ı bî-şerîkdür gayri degil

Nahifî vahdet ve kesret konusunda, vahdetin Allah'a yakıştığı ve kesret gölgelerinin de iradesine bağlı olduğunu bildirir:

Müstevcib-i ẕât-ı acẓamundur vaḥdet
Meslûb-ı kemâl-i vaḥdetündür şirket
Maḳdûr-ı meşiyyetün ilâhî eşyâ
Maḥkûm-ı irâdetün ẓılâl-ı kesret (R.95)

Kâinatın yaratılışı da onun şiirine konu olmuştur:

İşrâḳ idince nûr-ı ẕât
Geldi ẓuhûra kâ'inât
Ey Ḳâdir-i câlî-ṣıfat
Ḳuvvet senün ḳudret senün (M 6 III)

Huda, nem-sirişte toprağı insan ve insanı da iman cevherinin hazinesi yapmıştır (G.1.1)

Nahifî, şiirlerinde samimîbir Müslüman edasında dualar da etmiştir. Hz. peygamber yüzü suyu hürmetine bu âsî ümmetin affını (K.II.11), zorluğun kolay olmasını (K.II.12), ah ü figanına rahmetle magfiretini (K.III. 50 ve 53) istemiştir. İşlerinin Allah rızasına ve dine uygun; adının ehl-i gaza defterinin süsü olmasını (K.XVII.16) dilemiştir.

2. Peygamberler

a) Muhammed: Ahmed, Mahmud, Muhammed, Resulullah, Habibullah, Habib-i Huda, şah-ı kevneyn, fahr-ı cihan, fahr-ı enam, peygamber, şefîc-i ruz-ı ceza, âlemlere rahmet gibi ad ve sıfatlarla anılmıştır. Nahifî, gerçekten, bir peygamber âşığıdır. Hemen hemen bütün nazım şekillerinde ondan bahseden şiirler yazmıştır. Şiirlerinde onun hayatına, üstün vasıflarına, mucizelerine, ona karşı duyduğu samimî sevgiye yer vermiş ve ondan şefaat dilemiştir:

Onun anıldığı meclis nurla dolar. İnsanlar ve melekler onun hizmetçisidir. Şah ve geda eşiğinin toprağına can atar. Kemal mehtabı, güneşin hemseri ve Huda'nın nurlu mumudur. Hidayet dolunayıdır (K.XVII.1,6,11,13). Sen, Arap'ın övüncüsün, sana Rum ve Acem haset eder. Sana salat ve selâm etmek sevinç ve safa kaynağı, kederi atmak için sebeptir (K.VI .1 ve 11).

Evvel ve âhir bahçesinde kaddi gibi bir serv-i hıraman-ı şefaat yoktur. Ben nedamet çemenzarının coşkun bülbülüyüm, sen de şefaat bahçesinin güzelliğini artıran bir gül-i handansın. Ben ısyan pervanesinin hemdemiyim, sen ise şefaat mumunun ışık kaynağısın (K.VII .6, 8 ve 10). Seher nesimi senin tarafından dolaşıp gelse, âşıkların burnu cennet kokusu alarak neşelenir. Ayağının tozu sürmedir(K.VIII.56 ve 57).

Ay, güneş ve felekle onun etrafında hayaller kurmuştur. Hilâl, senin gibi bir serverin halkının tacına bir altın olur(K.VIII.53). Güneş, senin gölgene altın işlenmiş bir taht olur(K.VIII.52). Güneşin etrafa aydınlık saçmasına ise güzel bir sebep bulmuştur:

Ṭoḳuz ḳat maḥfaẓa içre felek ᶜaks-i ruḫun ṣaḳlar

Degüldür mihr pür-envâr çarḫ-ı çâr-mîn üzre(K.XIII.21).

Gece ve gündüzün meydana gelişini de peygamberle alakalandırarak hüsn-i talil yapmıştır. Şaire göre gece ve gündüz, felek kâtibinin, peygamberin natini temize çekerken yaptığı yanlışları silip yeniden yazmasından ibarettir (R.98).

Nahifî, peygamberin güzelleğine de temas etmiştir. O, güzel huyludur ve soyludur. Yusuf peygamber bile onun güzelliğinden istifade etmiştir(K.XVIII.14,15ve17). Kaşları alın levhasına yazılmış bismillah lafzının medleridir. Senin güzel yüzünde o parlak burun, arşın üzerinde duran nurdan kandildir(K.XIII.6,9) Kaş ve gözle de şahin arasında ilgi kurulmuştur:

Per-i şâhîn-i ḳudsîdür ki oldı lâ-mekân-pervâz

O müjgân-ı dil-ârâlar o çeşm-i dûr-bin üzre (K.XIII.8)

Onun boyun ve yanağının bir gül bahçesini andırdığını düşünmüştür. O sîmîn-gerden üzre yanağının aksi, yasemin üzerine konulmuş gül gibidir (K.XIII.32) Yine yüz güzellik Ka'besi olarak görülürken saç ve sakal da örtü kabul edilmiştir(K.XIII.36).

Mucizelere de yer verilmiş ve bunlar etrafında hayaller kurulmuştur. Mirac, ayın ve kendisinin göğsünün yarılması, gölgesinin yere düşmemesi, bulutun gölge olması, parmağından savaşta su akıtması bunlar arasındadır. Sidre, onun boyuna "Ey mutlu kişi" diyerek şevkle hürmetlerini sundu (K.XI .11). Tuba ağacının ters duruşunu ise peygamberin ayağını öpme arzusuyla açıklıyor:

Döner bûs itmege her laḥẓa ol pây-ı dil-ârâyı

ᶜAceb mi ser-nigûndur diseler cennetde Ṭûbâyı(Mat.240)

Peygamberin sadrının yarıldığında, ayın içinin çâk olduğu belirtilmiştir (R.292). Güneşte güzel yüzünün mihrine hasret ateşi, ayda ise celâl parmağının korkusu olduğu belirtiliyor (G. 410.1). Şakk-ı kamer mucizesi güzel bir teşhise sebep olmuştur:

Lem^c a-i feyż-i ser-engüştünden oldı behre-dâr
Vechi var gögsin gerüp mâh itse ^c arż-ı iftiḫâr(Mat.70)

Peygamberimizin mucizelerinden biri de gölgesinin yere düşmemesi idi. Şair bunun etrafında şunları söylemiştir: Gölgesi arşın üzerine süstür. Zatının nuru her tarafı aydınlatır. Hak onu nur olarak yarattı. Kadri yücedir, toprak ise aşağıdadır. Ahirette kimsesizlere sığınma yeri olacak. Enbiya arasında benzeri olmadığına şahittir. İşte bu sebeplerden dolayı gölgesi yere düşmez (G.406). İhsan gölgesi doğu ve batıyı müşerref etmiştir(K.XIII. 3)

Ayrıca, onu tasdik etmek dinin gereğidir (K.X .11) inancına yer verilmiştir. Âl-i İmran suresi 31. ayete telmihle, Allah'a itaat etmenin, ona itaat etmeye bağlı olduğu belirtilmiştir(G.100.6)

Nahifî, peygamberle ilgili şiirlerinde ondan istediklerini, na't yazmasının sebeplerini de ifade etmiştir : Şefaatıyla valideyni, kardeşleri ve soyunun magfirete ulaşmasını diliyor (K.VIII.82). Onun şefaatıyla ahirette kimsesiz kalmamak, bu sebeple hesabı kolay vermek, sırat korkusu çekmemek vs. şiirlerinde çokça konu edilir. Aşkla söylenen na'tin birçok şeyi duygulandıracağını da bilir:

Rûḥ-ı Ferhâda eger ^c ışḳ ile ta^c lîm itsem
Na^c t-i şîrînini yanınca oḳurdı küh-sâr (K.VIII.112)

Nahifî, peygambere karşı duyduğu samimî sevgiyi şöyle dile getiriyor:

Sizden ey zümre-i ḥuccâc budur maḳṣûdum
Çün varup ravża-i źî-şâna ṣalavât eyleyesiz

^c Azm-i râh itdigümüzde ṭaraf-ı ḥażretüne
Ḳaldı ḥasretle Naḥîfî-i garîbün diyesiz (Kıt.13)

b) Diğer peygamberler: Divanda en çok adı geçen peygamber Yusuf'tur. Yakup, Süleyman, Musa, İsa ve Halil (İbrahim) peygamberlerin de adı geçer.

Sevgili güzelliğinden dolayı Yusuf olarak kabul edilmiştir. O Yusuf yüzlünün ayrılığıyla âlem bana zindandır. Bu sebeple Mısırda Aziz olsam bile gönlüm rahat değildir (G.119.2). Yine sevgiliyi

Yusuf'a benzetirken kendi evini de Beytü'l-hazen olarak görüyor. Evinin kapısının açılmasını ise yaka yırtmak olarak vasıflandırıyor:

O Yûsuf-ṭalᶜatün ümmîd-i teşrîf-i ḳudûmıyla
Der-i Beytü'l-ḥazen âmâde-i çâk-i girîbândur (G.120.3)

Şair, kendi halinin Yusuf'un başından geçenleri çağrıştırdığı kanaatindedir:

Naḥîfî ehl-i Mıṣra vaṣf-ı ḥâl-i ḥâlet-engîzün
Nümûdâr-ı cefâ-yı ser-güzeşt-i Mâh-ı Kenᶜândur (G.119.6)

Gönül, sevgiliden gördüğü ilgi sebebiyle kardeşlerinin hasedini kazanmıştır. Gönül Yusuf'tur ve kabir kuyusuna girerek yücelir:

ᶜAceb mi çâh-ı ḳabre girmedikçe bulmasa rifᶜat
Naḥîfî Yûsuf-ı dil rûz u şeb maḥsûd-ı iḫvândur(G.150.7)

Yakup ile sevgiliye hasret duyan ve hüzünlü olan gönül arasında ilgi kurulur. O da Yakup gibi çok göz yaşı döker:

Yaᶜḳûb-veş o dil ki ġamunla ᶜalîl olur
Cûy-ı sirişk-i dîdesi maḥsûd-ı Nîl olur (G.149.1)

Bahar mevsiminde gezip dolaşmak gerekir. Çünkü bu mevsimde ev, insana Beytü'l-ahzen gibi gelir:

Bahâr eyyâmı geldi ᶜazm-i gül-zâr itmek ister dil (K.XXIV.
Bu demlerde bana Beytü'l-ḥazendür künc-i ġam-ḫᵛâne 32)

Şair, mana sultanı olmakla övünürken Süleyman ve mühr kelimelerini kullanır:

Perî-rûyân-ı maᶜnâ olmada maḥkûm-ı fermânun
Naḥîfî ṭabᶜ-ı pâkün gûyiyâ mühr-i Süleymândur (G.151.7)

Şair, Kaymakam Ahmet Paşa'yı övmeyi, karıncanın Hazret-i Süleyman'a vermesine benzetiyor:

N'ola dil vaṣfunı eyler bu ḳadar elṭâfa
Tuḥfe ᶜarż itdi Süleymâna niçe şerm ile mûr (K. XXVII.34)

Yeni yapılan bir kasrın havadar olması, saba rüzgârını esmesi, Süleyman peygamberin tahtının getirilişini hatırlatır :

Gören âmed-şüd-i bâd-ı ṣabâyı her ṭarafdan dir
Nümâyân bunda ḥaḳḳâ cilve-i taḫt-ı Süleymânî (T.XX.3)

Nahifî, şairliğiyle övünürken kaleminin Musa peygamberin asası gibi mucizeler gösterdiğini ifade etmiştir:

Ḥâlâ menem ol muᶜcize-kâr-ı maᶜnâ
Ser-beste bana siḥr-i ḥalâl-ı şuᶜarâ
Çok sâḥire iᶜcâz-nümâlıklar idüp
Oldı ḳalemüm hemçü ᶜaṣâ-yı Mûsâ (R.28)

İsa peygamber İsa ve Mesihâ diye geçer. Şair övünürken onun ölüleri diriltmesine telmih yapar:

ᶜİsâ-nefesüm ki feyż-i güftârum ile

Maᶜnîde niçe mürdeler itdüm iḥyâ (R.27)

Şair, kendi şiirinin takdir edileceğine de inanmaktadır:

Bu naẓm-ı dil-keşi görse Mesîḥâ şübhesiz dirdi

Naḥîfînün bu feyż-i nuṭḳ-ı rûḥ-efzâlarındandur (G.127.9)

Saidâ Efendi ise İsa peygamberin nefesi arasında da ilgi kurar:

Cenâb-ı şeyḫ-i kâmil âb-ı rûy-ı Naḳş-bendî kim

Gül-i enfâs-ı pâki nefḥa-perdâz-ı Mesîḥâdur (G.140.7)

Sevgilinin yanağı güldür. Aşık da bu güle vurgundur. Böylece âşık, aşk ateşine düşmüştür. Halil İbrahim Peygamber de ateşe atılmıştı da ateş ona Allah'ın emriyle gül bahçesi oluvermişti (G.149.4).

3. Çehar yar ve Aşere-i mübeşşere

Dört büyük halifeden hem müstakil olarak hem de Aşere-i mübeşşere ile birlikte hürmetle bahseder. Onlardan peygamberin ve dinin dört direği olarak bahsedilir:

Çâr erkân-ı ᶜuluvv-i ḥarem-i rifᶜatidür

Ḥâṣılı bezm-i şerîfinde anun yâr-ı çehâr (K.VIII.39)

Dört büyük halifenin adı, hafızalarda kolay kalsın diye adları manzumeleştirilen Aşere-i mübeşşere arasında da geçer. Bunlar: Ebu Bekr, Ömer, Osman, Ali, Sa'd, Said, Abdurrahman, Ebu Ubeyde, Zübeyr, Talha (r.a.)'dır.

Miraci hiç tereddütsüz tasdiki sebebiyle Sıddîk; adalet, doğru söz; haya, cami-i Kur'an; cesur, kahraman, Haydar gibi vasıf ve lakaplarla anılırlar.

Ayrıca Talha irşad, Zübeyr şecaat, Sa'd okçuluk, Said peygambere hizmet, Abdurrahman cömertlik, Ebu Ammare Hamza şecaat ve hayırlı şehid, Abbas şeref menbaı gibi özelliklerle anılmışlardır. Peygamberimizin, Ebu Ubeyde için "Emînü'l-ümmet" buyurduğu belirtilmiştir.

4. Âl ve eshab

Peygamberimizin eşi, kızı ve çocuklarından bahsedilir. Aile fertleri için o ayın yıldızlarıdır denir (K.VIII.50). Hz. Hatice kadınların şerefi (R.1), Hz. Fatma cennet kadınlarının efendisi (R.2)

dir, denir. Hz Hasan ve Hüseyin mazlum şehitler, şehitler başı diye tanımlanırlar. Onlar, güzel ahlâk sahibi, seyyitlik gülşeninde iki dikensiz gül, Zehra'nın göz bebeğidirler(K.VIII.47,48). İbrahim de şehzade-i peygamber diye geçer.

Hazret-i Bilâl, Habeşli olması sebebiyle kemal yanağının beni olarak vasıflandırılır:

Dâġ-ı ᶜışḳunla olup merdüm-i çeşm-i ᶜâlem

Ḫâl-i ruḫsâr-ı kemâl oldı Bilâl-i Ḥabeşî (G.490.5)

Hasan bin Sâbit, peygambere kaside sunmuş olmasıyla anılır.

5. Veys'el-Karanî ve hırka-i şerif

Tabiînin büyüklerinden olan Veys, peygambere duyduğu sevgi ve kendisine hediye edilen hırka sebebiyle anılır.

O, peygambere âşıktır, şefkat ve vefa kaynağıdır. Peygamberin dişinin kırıldığını duyunca, ona uymak için dişlerini aşkla feda etti. Peygamberin hırkasıyla yüceldi. Evliya zümresinin başıdır (K. XV .2,3,5,8). Hırka-i şerif hakkında ise şöyle demiştir:

Kaᶜbedür ẕât-ı şeref-güster-i faḫr-ı ᶜâlem

Āna pûşîde olan kisve-i aᶜẓamdur bu (K.XVI .3)

6. Âhiretle ilgili mefhumlar

Kıyamet, cennet, cehennem, yevmü'l-arasat, mahşer gibi kelimeler Allah'ın huzurunda hesap verileceği ve bu hesaba hazırlıklı olmak gerektiği inancına dayanır. Yevmü'l-arasatta peygamberden şefaat ister (G.65.5).

Mahşer günü eller ve ayaklar kişinin yaptıklarına şahit olur:

Yâd ḳıl ol güni olduḳda dehânuñ memhûr

Dest ü pâ itdigüñ aᶜmâle güvâh olsa gerek (G.287.5)

O gün Allah'ın adaleti karşısında herkes eşittir:

Ol zamân kim pîş-gâh-ı ᶜadl-i mevlâda tamâm

Bir ola mûr u Süleymân bir ola şâh ü gedâ (K.V .69)

Mahşer günü, canlı bir şekilde şöyle tasvir edilir:

Ol dem-i vaḥşet-fezâ kim cümle vâ-nefsî diye

Pür olur ṣaḥrâ-yı maḥşer âh ü vâveylâ ile (K.XI .39)

Hazırlıklı olmayan insanın hali mahşerde perişandır:

Tâb-ı germâbeye ṣabr eylemeyen bir laḥẓa

Niçe ṭâḳat getürür sûzişine nîrânuñ (K.III.40)

Kıyamet günü güneş ve ayın ışığının kaybolması gibi hadiseler olacaktır. Gök yüzünün süsü olan güneş kaybolacaktır (K.III.9):

Kalmaya bir gün ola safha-i gerdûn üzre
Eser-i mihr-i münîr ile meh-i garrânun (K.III.10)

Aşk ve sevgili ile ilgili olarak kıyâmet, haşr, Elest, rûz-ı hisâb kelimeleri geçer. O kıyâmet-kad sevgili vuslatı hep yarına bırakır. Bu ise âşığın hiç de hoşuna gitmez:

Visâlin eyledi mevkûf-ı mahşer ol kıyâmet-kad
Beni öldürdi işte ârzû-yı vade-i ferdâ (G.22.3)

Kıyâmetdür ider haşr olmağı talîk ferdâya
Şikâyet ol perînün vade-i ferdâlarındandur (G.127.2)

Sevgili âşığa hep cevr ü cefa eder ama bir de hesap günü var:

Şimdi cevr-i bî- hisâb eylersin ammâ bilmiş ol
Âşık-ı şeydâ senünle söyleşür rûz-ı hisâb (G.51.3)

Aşk neşvesi Nahifî'de hiç eksik olmamıştır:

Nahîfiyâ n'ola keyfiyyetün müdâm olsa
Bu neşve sende dahı neşve-i Elestündür (G.138.5)

7. Namazla ilgili mefhumlar

Âşık çok acılı, çok göz yaşı döken ve belâ denizine düşmüş biridir:

Sirişk-i terle vuzû' eyleyen ciger-hûna
Meyân-ı bahr-ı belâda namâz lâzımdur (G.102.5)

Âşık, vuslata cenaze namazında da olsa razıdır:

Âhir nefesde sana vasiyyet Nahîfiyâ
Ol şâh-ı hüsne söyle yetişsün namâzuma (G.433.7)

Âşığın aklını başından alan kâmet kelimesi tevriyeli olarak kullanılmıştır:

Hırâm-ı nâz ile kaddün cihâna âfet eylersin
Gelürsin câmie uşşâka arz-ı kâmet eylersin (Mat.206)

Göğün sazende ve şarkıcısı olan Zühre yıldızı, sabah namazından önce minarelerde okunan ilahileri ve ezanı çekememektedir:

Reşk itmededür şâm ü seher Zühre-i gerdûn
Âvâze-i temcîd ile gülbâng-i ezâna (K.XII.9)

Ramazanda, minarelere konan kandiller, havradaki kemer süslerine benzetilmiştir:

Döndi yine ârâyiş-i kandîl-i minâre
Havrâda olan nakş-ı kemer-bend-i meyâne (K.XII.6)

8. Oruç ve bayramla ilgili mefhumlar

Sevgiliden ayrılık ve onun azalarıyla oruç ve orucun etkileri arasında ilgi kurulmuştur. Sevgiliye kavuşmayı bekleyen âşık, iftar vaktini bekleyen ve bu arada açlığın tesiriyle esneyen oruçlu gibi gösterilmiştir:

H̲amyâze-rîz-i rûze-i hicrânunam senün
İtsem ^{c}aceb mi ben dah̲ı her dem recâ-yı ^{c}ıyd (G.92.3)

Sevgiliden ayrı olan âşığa, aynı oruçlu gibi eğlenmek, yemek içmek, işret etmek haramdır:

Çün rûze-dâr-ı hecrüne ^{c}işret ḥarâmdur
İtmem dil-i ḥazînümi ẕevḳ-âşinâ-yı ^{c}ıyd (G.92.4)

Muharrem ayı Kerbelâ faciasından dolayı matem ayıdır. Bu ayda oruç da tutulur. Bayramda sevinçli olması gereken âşık, hicrandan dolayı yas tutmaktadır:

Mâtem-i hecrünle giryânuz Naḥîfî-veş yine
Rûze-i mâh-ı muḥarrem oldı gûyâ ^{c}ıydimüz (G.220.7)

Sevgilinin vücudu oruç sebebiyle hilâl olmuştur. Ay ona haset eder. Sevgiliyle beraber iftar vaktinden önce gezip dolaşma, âşık için Kadir gecesi gibidir:

Ża^{c}f-ı ṣavm ile ḳaşun gibi hilâl oldun ise
Nûr-ı maḥż ile tenün reşk-i meh-i bedr oldı

Vaḳt-i ifṭâr temâşâsı cemalünle senün
^{c}Âşıḳa her gice gûyâ ki şeb-i Ḳadr oldı (Kıt.37)

Ramazan ayı bereket ayıdır:

İşrâb iderek meymenet-i maḳdem-i pâkin
Peyk-i bereket müjde ider h̲âne-be-h̲âne (K.XII.4)

Âşık vuslatı ancak can nakdini vererek alabilir. Bu sebeple sevgiliye kavuşma sanki kurban bayramıdır:

Olur ^{c}uşşâḳ ṣaf ṣaf ṭâlib-i bismil-geh-i ^{c}ışḳı
O mâhun gûyiyâ hengâm-ı vaṣlı ^{c}ıyd-ı ḳurbândur (G.150.4)

9. Hacla ilgili mefhumlar

Bu bölümde Kâbe ile ilgili düşüncesi, hac vecibesini yapma isteği, hacla ilgili yerleri veren beyitleri işlenmiştir. Hac ibadetini yerine getiren hacılara karşı şu duygular içerisindedir:

Gâh eşk-i dîde geh ḫûn-ı ciger îs̱âr idüp
Râh-ı ḥuccâca nis̱âr-ı dürr ü mercân eylesem (K.IX.11)

Kâbe'yi ziyaret edenler arasında elbette ki kâfir yoktur:

Fikr-i bâṭıl dil-i ᶜârifde ḳarâr itmez hîç
Ḥarem-i Kaᶜbede ẓann itme ki kâfir bulunur (G.128.4)

Kâbe'ye yüz sürerken af dilemek ister:

Dest-i eşvâḳı ṣunup âstâr-ı pâk-i Kaᶜbeye
Yâd idüp cürm ü günâhum âh ü efġân eylesem (K.IX.21)

Bâbü's-selâm'a ayak bastığı zaman cenneti ve cennetin kapıcısı olan Rızvan meleğini hayal etmeyi tasarlar:

Eyleyüp Bâbü's-selâma şevḳ ile vażᶜ-ı ḳadem
Ḳalbümi ḥayret-fezâ-yı yâd-ı Rıżvân eylesem (K.IX.17)

Zemzem içerken ayrılık derdinden kurtulmaya niyetleniyor:

Zemzem-âşâm-ı merâm oldukda cân-ı teşne-leb
Niyyetüm mahżâ şifâ-yı derd-i hicrân eylesem (K.IX.23)

Haccın gereklerinden olan sa'y, yani Safa ve Merve arasında koşmak, şaire cennet zevklerini hatırlatmaktadır:

ᶜÖmre ẕevḳ-i câvidân virsem Ṣafâ vü Mervede
Ṣıdḳ ile iḫlâṣ ile saᶜy-i firâvân eylesem (K.IX.25)

10. İnançla ilgili diğer mefhumlar

Bu bölümde şairin kâfir Müslüman, Miraç, nefs şeytan ve ölümle ilgili beyitleri ele alınmıştır:

Âşık gurbette çok acınacak duruma düşmüştür ve herkes onun haline acımaktadır:

Ol ḳadar oldum esîr-i ferş-i ġurbet kim benüm
Ḥâlüme raḥm itmedük kâfir Müselmân ḳalmadı (G.494.5)

Sevgilinin kâkülü karadır ve bu sebeple kâfirdir. Kâkülün başının kesilmesi, kâfirin ölümü olarak düşünülmüş olsa gerek:

Şefḳat itdüm ser-bürîde-kâkül-i yâri görüp
Raḥm idermiş gâhî âdem kâfir-i bî-dîne de (G.447.5)

Miraç, peygamberimizin en önemli mucizelerinden biridir. Hazret-i peygamber hakkında birçok şiir yazmış olan şair, Miraç hadisesine de çokça yer vermiştir. Bu şiirlerde, hadisenin dinî kitaplarda bulunabilen ayrıntılarına yer vermiştir:

İsra ile Miraç eyledin. Cebrail Burak'ı cennetden hazırladı. Ayağının nakşıyla arş ve ferş, Mescid-i Aksa müşerref oldu. Âdem, Yahya, İsa, İbrahim, Yûsuf, İdris, Hârun, Musa ile görüştün. Kudsiyan

onun teşrifini kutladılar. Miraç gecesinin gelişiyle ümmetlerin şad olur(K.XI . 1,3,4,9,10,42).

Nefis, insanın en büyük düşmanıdır. Bu sebeple onun isteklerini yerine getirmemek gerekir:

Eyleme haṣmunı perverde elünle zinhâr
Ḫ^v âhişin virme ṣakın nefs-i hevâ-peymânun (K.III.14)

Nefis ve şeytanın isteklerine uyan kişi ahiretini mahveder:

Nefs ü şeyṭâna niçün tâbi^c olursun eyvâh
^cÂḳıl eyler mi naẓar ḥîlesine a^cdânun (K.III.31)

Allah'ın yardımına kavuşmuş kişiye nefis ve şeytan tesir edemez:

Ana kim yâver ola tevfîḳun
Nefs ü şeyṭân idemez mekr ü füsûn (K.IV.7)

Nefsini yenen kişinin cisminin saflığına güneş bile haset eder:

^cAḳd-i ^cahd it nefs ile ṭâ^cât-ı Ḥaḳda ṣubḥ u şâm
Tâ ṣafâ-yı ṭab^cuna reşk ide ḳurṣ-ı âfitâb (K.I.15)

Ölüm, şah ve geda herkesin kaçamayacağı sondur:

Âh kim ^cömr-i girân-mâye tebâh olsa gerek
Menzil-i şâh ü gedâ ḫâk-i siyâh olsa gerek (G.287.1)

Sevgiliyi göz göre agyara vermek ölümdür:

O mâhı göz göre aġyâra virmek ḫayli müşkildür
Bu ẓâhirdür ki elbet olur teslîm-i cân müşkil (G.317.2)

Sevgiliden feragat etmek, can vermek kadar zor olmasa elbette mümkün olurdu:

Ferâġat itmek âsân idi ol rûḥ-ı revânumdan
Naḥîfî olmasa cism-i nizâra terk-i cân müşkil (G.318.5)

Ölüm sevgiliye kavuşmadır, vuslattır. Azrail de müjdecidir:

Fermânun ile çün ola vaḳt-i riḥlet
^cUḳbâya ^cazîmet görine bî-^cillet
Ḳıl müncezib-i ^câlem-i aḳdes yā Rab
Eyle melekü'l-mevti beşîr-i vuṣlat (R .90)

II. TASAVVUF

1. Âşık

Âşık her zaman Allah'ı düşünen, anan, onunla beraber olan insandır. O, Allah rızası için ibadet eder. Aşk ateşinde erimiştir. Kendini tecelli ateşinde yok etmiştir:

Olan pervâne-i şem^c-i tecellî bezm-i ^cışḳ içre
Misâl-i dûd evvel irtikâb-ı maḥv-i zât eyler (G.133.3)

Âşık sadece cemal-i ilahî için Allah'a yönelmiştir. Cennet, ırmaklar, köşkler vs. âşıklar için önemli değildir:

Nûr-ı dîdârını ister ^cuşşâḳ
N'eylesün anlara cennât ü ^cuyûn (K.IV.16)

O, göz yaşıyla kalbini kötülüklerden arandırır ve devamlı olarak Allah'la beraberdir:

Eşk-i ter ile ḳalbümi tenḳîḥ iderem
Ben aġlamagı gülmege tercîḥ iderem
Zâhid ṣakın âh itdigüme ṭa^cn itme
Ben Rabbümi her ḥâl ile tesbîḥ iderem (R.343)

2. Dünya

Dünya insanlara gam ve keder verir. Kimse keder ve tasaya düşmekten kurtulamaz:

Ey Naḥîfî böyledür ḥükm-i esâs-ı çarḫ-ı dûn
Kimseler vâreste-i endûh-ı gerdûn olmadı (G.493.5)

Bu âlemin sevincini keder takip eder. Bu sebeple bu dünya içinde zehir olan bir şerbete benzer:

^cÂlemde ḳıyâs eyleme kim ^câlem var
Bir laḥẓa sürûrında hezârân ġam var
Şîrînligi ta^cḳîb-i ġam ile dehrün
Ol şerbete benzer ki içinde sem var (R.182)

Bu pazarda mal kazanmak vardır ama yarın hesap vermek de vardır:

Siḳlet-i mâlı bu bâzâr-ı fenânun âḫir
Degmez ey ḫ^vâce dem-i ḫacletine mîzânun (K.III.19)

Dünya,ahiret için rakip ve zarar vericidir:

Nahîfî muktezâ-yı hikmet üzre Hâlik-ı ᶜÂlem
Zen-i dünyâyı ᶜukbâya rakîb ü zarra itmişdür (G.108.5)

Bu âlemin, insanlara acı veren bir de ölümü vardır:

Telh ider zehr-i memât ile dimâg-ı cânı
Budur âyîni bu mihmân-kede-i gabrânun (K,III.24)

Dünya kelimesinin kökü denaet yani alçaklıktır. Sıgası da müennestir. Bu iki ayba sahip dünyaya meyleden ise kör veya sağırdır:

Bu dâr-ı fenâ ki nâm ana dünyâdur
Gör sîgasını mü'enneş-i ednâdur
Te'nîs ü dena'et iki ᶜayb-ı fâhiş
Dil-dâdesi ya ker ü ya nâ-bînâdur (R.177)

Bu yaşlı dünyanın bir özelliği de birçok insanı yok etmesidir:

Dâmâd-ı bî-şümâr iledür iftihârı hep
Zâl-i zamânenün nazar itme ᶜarûsına (G.457.9)

3. Ârif, ehl-i kemâl

Olgun kişiler şairlikle övünmeyi, insanları şiir sanatıyla etkilemeyi doğru bulmamışlardır:

Serverâ kendüme şâᶜir dimege ᶜâr iderüm
Şiᶜr ile şöhret olur ehl-i kemâle menfûr (K.VIII.31)

İç âlemine önem veren kişiler, iyi ve kötü herşeyin Allah'tan geldiğine inanırlar. İşlerini ona havale etmişlerdir. Bu sebeple bu dünyanın sıkıntılarına aldırmazlar:

İtse ne kadar cevr ü cefâsın efzûn
Başa çıkamaz ehl-i dil ile gerdûn
Zîrâ ki idüp Hakka umûrın tefvîz
Döndükçe döner çarh ile eshâb-ı derûn (R.439)

Arifler kimseye minnet etmezler. Çünkü bu dünyanın nimetleri serap gibidir. İnsana saadet vermezler:

ᶜAceb mi cürᶜa-keş-i minnet-i mey olmaz isem
Şarâb-ı bezm-i fenâ ᶜârife serâb gelür (G.135.4)

Bu kişilerin gönlünde kötü fikirler yoktur:

Fikr-i bâtıl dil-i ᶜârifde karâr itmez hîç
Harem-i Kaᶜbede zann itme ki kâfir bulunur (G.128.4)

4. Ehl-i hevâ, ehl-i gurur

Bu gruba giren insanları ifade etmek için esir-i dünya, esafil, ehl-i gaflet, merd-i gaflet vs. kelimeler kullanılır.Bunlar dünyaya önem verip insanı yücelten değerleri arka plâna itenlerdir:

Mest olup ṭâᶜat-ı Bârîde esîr-i dünyâ
Celb-i mâl eylemege gelse bahâdır bulunur (G.128.2)

Dünya nimetine yöneldikleri için ahireti unuturlar ve mahşerde sonları hüsrandır:

Ḳâniᶜ-i devlet-i dünyâ olan ehl-i ġaflet
Bî-ᶜamel rûz-ı cezâ ḫâ'ib ü ḫâsir bulunur (G.128.9)

Dünya nimetlerine bağlanıp kalan kişiler ilahî sırları anlayamazlar. Onlar bu âlem için çalışırlar:

Ey Naḥîfî olamaz ḳâbil-i sırr-ı melekût
Ol ki pehlû-zede-i dâm-ı ᶜanâṣır bulunur (G.128.11)

İnsana alçak kişilerden fayda gelmez:

Ne himmet olsa gerek âdeme esâfilden
Zemîne feyż-i nemâ cânib-i semâdan olur (G.130.8)

Ehl-i gururun kötü yoldan çıkamamalarına sebep hevadır yani istekleridir. Su kabarcığının yok olmasına sebep de havadır:

Hevâdur ehl-i ġurûrun zevâline bâᶜiṡ
Ḥabâba her ne olursa yine hevâdan olur (G.130.9)

Zaman gururlu kişileri bir iki gün sevindirir ama sonunda onları su damlası gibi yok eder:

Ḳaṭre-veş nâ-bûd ider ehl-i ġurûrı rûzgâr
Bir iki gün gerçi deryâlar gibi cûş itdürür (G.112.3)

Peygamberin kapısına varıp yalvarmayanlara yazıklar olsun:

Başına ṭopraḳ o merd-i ġâfilün kim şevḳ ile
Âsitânunda varup ḫâk ile yek-sân olmaya (G.432.5)

5. Rind, kalender

Divan edebiyatında zahidin zıddı olan rindin bütün özellikleri şu beyitlerde görüyoruz:

Yüksek mevkiler istemek aşka bağlanmış rind için beladır:

Bana ᶜarż itme ey dil iddiᶜâ-yı rifᶜat-i câhı
Belâdur rind-i bî-ḳaydân-ı ᶜışḳa miḥnet-i dünyâ (G.18.4)

Rind, dünya nimetlerine kayıtsız olandır . Onun gönlü dünya devletiyle neşelenmez:

Hudâ hakkıyçün olmam devlet-i dünyâ ile hoş-dil
Yanumda câh-ı devlet rind-i bî-kaydâne olmakdır (G.125.4)

Kalender meşrep kişiler gönle, sevgiye önem verirler:

Kalenderân-ı mahabbet görüp cünûnumuzı
Cihânda böyle olur ᶜışkun evveli dirler (G.129.3)

Cihanın nimetlerine bağlanıp mal ve mülk edinmeye çalışan rinde ise yazıklar olsun:

Hayf ü dirîg o rind-i girân-bâr-ı dehre kim
Her mûy-ı cismi beste-i kayd-ı cihân ola (G.444.3)

Rindler sevgilinin dudağının şevkiyle ele cam aldıkça, aynı hareketi yapamayan zahitler, rindleri çekemezler. Zahitler ibadeti aşk ve şevksiz yaparlar. Rindler ise tek olan Allah'ın sevgisiyle doludurlar:

Rindler şevk-ı lebünle ele câm aldıkça
Reşkden kanı kurur hasret ile zühhâdun (G.284.7)

6. Zâhit, vâiz

Divan edebiyatında rind, arif, ehl-i dil adı verilen insan tipleri yanında zâhit, sûfî, vâiz, âbid, molla, müderris denilen ve halden çok söze, iç âlemden çok dış görünüşe önem veren tipler de vardır. Bu bölümde Nahifî'nin bu tip insanların özelliklerine yer verdiği beyitlerini ele alacağız.

Bunlar aşk nedir bilmezler, âşıkların halinden anlamazlar:

Rümûz-ı ᶜışk bir vicdâna dâ'ir fendür ey tâlib
Degüldür vâkıf ol esrâra mollâlar müderrisler (G.154.5)

Aşk lezzetinden mahrumdur, çünkü aşk usulünü bilmez:

Ehl-i ᶜışkun lezzetinden zâhidâ mahrûmsın
Sen hevâ-yı ᶜışkı bilmezsin dahı maᶜsûmsın (Mat.199)

Aşkı öğrenmek de Allah vergisidir. Zahit neylesin:

Sana mümkin degüldür fenn-i ᶜışkı zâhidâ taᶜlîm
Bilürsin dâd-ı Hakdur her kişiye feyz-i istiᶜdâd (G.91.7)

Bu tip insanların bir özelliği de riyadır. Benimsemedikleri fiilleri gösteriş olsun diye yaparlar. İbadetlerinde samimî değildirler.

Hüsn-i zann eyledigün ᶜâbid-i halvet-kârun
Ekserî muᶜtekif-i beyt-i ekâbir bulunur (G.128.7)

Fiilleri sözlerine uymaz:

Vâᶜiz-i şehre kulak tut nazar it cünbişine
Cümle akvâline efᶜâli muğâyir bulunur (G.128.6)

Zahitlerin gönüllerinde aşk ateşi vardır. Ama bunu dışa vermeyerek iki yüzlülük ederler:

Nihân idüp heves-i ᶜışkı dilde zühhâdun
Bu sûret ile görünmek riyâlarındandur (G.106.8)

Riyakâr oldukları için rindlerin meclisinde yerleri yoktur:

Bunda yokdur yeri erbâb-ı riyânun sâkî
Gelmesün bezmümüze zâhid-i nâ-dân dönsün (G.363.5)

Rindlerin meclislerine gelirken bile riyayı bırakmazlar:

Var ise maksûdı ᶜazm-i kûşe-i mey-hânedür
Zâhid-i sâlûs almış dûşına seccâdesin (G.368.4)

Giyim kuşama önem vermek zahit sınıfının özelliğidir. Düzgün giyinmekle, şeklen dine uygun giyinmekle samimî mü'min olduklarını düşünürler. Kalerder meşrepli kişiler ise dış görünüşe aldırmazlar:

Hakîkat üzre rüsûm-ı tarîkati bilürüz
Egerçi sûfî bizüm delk u tâcumuz yokdur (G.113.6)

Hôr bakma zâhidâ dervîş-i delk-âlûdeye
Gâfil olma hırka-i peşmîne içre er yatur (G.139.4)

Bunlar aşktan, muhabbetden anlamazlar. Aşk ve muhabbetle ilgilenenleri de kınarlar:

Zâhid mahabbet ehline pend ü nasîhatün
Bîhûde her nefesde ğam-ı dil-hırâş olur (G.122.5)

Bî-mezâk itmiş seni telhî-i sahbâ-yı riyâ
Sen ne anlarsın mahabbet lezzetinden zâhidâ (Mat.22)

Sâkî yetiş ki cürᶜa-keşân-ı mahabbeti
Öldürdi işte zâhid-i huşkün riyâları (G.504.4)

Zahit sınıfı görünürde sevgiliden uzak durmakla birlikte içlerinde güzele karşı sevgi vardır:

Lutf eyle gel riyâyı ko hak söyle zâhidâ
Mahbûb u mey safâsını inkâr ider misin (G.374.7)

Onlar güzellikten anlamazlar. Güzel yüze bakmakta mütereddit davranırlar:

Hüsn-i dîdârı sen idrâk idemezsin zâhid
Başka bir zâ'ikadur hayret-i dîdâr bana (G.33.2)

Aslında âşıkları kınamaları yersizdir. Çünkü o âfet sevgilileri kim görse âşık olur:

Melâmet itme şevḳ ile görüp meftûnluġum luṭf it
Sen ey zâhid o mest-i nâzı bilmezsin ne fettândur (G.120.4)

Gerçi kim eyler melâmet zâhid-i nâ-dân baña
Bilmez ammâ kim seni görse o da meftûn olur (G.153.4)

Bir sehî-serve göñül düşmemek olmaz zâhid
Dil-i şeydâ bu hevâdan geçemez çâre degül (G.316.5)

Zâhidâ görmek imiş ḳaṣduñ o yâri her ân
Görinür saña da bir gün olur o fettân-ı cihân (Mat.183)

İçki tevriyeli olarak kullanıldığından zahide çatma vasıtalarından biri olmuştur. Zahitler içkinin yasak olduğunu belirtmişlerse de ondan uzak da duramamışlardır:

Vaṣf iderlermiş anı terk-i mey ü maḥbûb ile
İtmesünler vâᶜiẓe bühtan bühtân üstine (G.453.4)

Zahidin nasihati samimî olmadığından işret erbabına öldürücü zehir gibi gelir:

Sâḳî ḥarîf-i ᶜişrete zühhâd-ı bed-terüñ
Her bir kelâmı sitem-i helâhil degül midür (G.155.6)

Vahdeti ifade eden sakinin dudağının şarabı aşk erbabına yeterlidir. Zahit isterse gül renkli şarabı yasaklasın:

Bize besdür şarâb-ı laᶜl-i sâḳî bezm-i ᶜâlemde
Mey-i gül-gûnı istersen sen ey zâhid yasaġ eyle ((G.435.4)

Aşk erbabının kelime hazinesi değişiktir, bunu zahitler anlayamaz:

Iṣṭılâḥı başḳadur erbâb-ı ᶜışḳuñ zâhidâ
Ẕerreye ḫûrşîd dirler murġ-ı ᶜAnḳâya meges (G.239.4)

Ney nağmesi âşıklara zahidin nefesinden daha te'sirlidir:

Baġrumuz deldi nevâ-yı naġme-i ser-tîz-i ney
Ehl-i derde böyle te's̱îr eylese zâhid nefes (G.238.2)

Zahit için iyi bir nasihat:

Zâhid naṣîḥat ister iseñ ṭut sözüm benüm
Ḳıl intisâb-ı ḥasret-i ᶜışḳ-ı Muḥammedî (G.488.5)

7. **Diğer tasavvufî tabirler**

Bu bölümde şairin, nefs-i emmare, hırka-i tecrid, cevher, salik, zikir halkası, heva, vahdet kesret, hüsn-i nazar gibi tasavvuf erbabının kullandığı tabirlere yer verdiği beyitler ele alınmıştır.

Nefs-i emmare, insana her türlü kötülüğü yaptırmak isteyen nefistir. Tasavvufta en alt mertebedir. Tarikata girmemiş veya yeni girmiş olanlar bu mertebede kabul edilir:

Yoḳlasan dâ'ire-i ehl-i hevâyı cümle
Nefs-i emmârenün eṭvârına dâ'ir bulunur (G.128.5)

Hırka-i tecrid, dervişlerin tarikata intisab ederken giydikleri hırkadır. Allah'ın gayri şeylere yönelmekten vazgeçtiklerini ifade için bu ad verilmiştir. Bu hırkanın kumaşının parlaklığı feleği bile kıskandırır:

Târ u pûdın eylemiş nessâc-ı ḥikmet şu^cleden
Reşk-i dîbâ-yı felekdür ḫırḳa-i tecrîdümüz (G.220.5)

Yünden hırkayı ancak erenler giyer:

Dün Naḥîfî-i ^cabâ-pûşı temâşâ eyledüm
Er yaturmuş ben de bildüm ḫırḳa-i peşmînede (G.447.7)

Kâinattaki herşey Allah'ın cemalinin görüntüsüdür. Gerçek varlık sadece Allah'tır. Kâinatın yaratılış sırrı da buradadır:

Ḳanda baḳsam gördigüm naḳş-ı cemâl-i yârdur
Cevher-i âyîne-i ^cışḳ-ı Ḫudâdur cümle şey (G.492.5)

Vahdet, mutlak varlık olan Allah'a yaraşır. Kesret denilen kâinattaki varlıkları o yaratmıştır ve onun iradesindedir:

Müstevcib-i ẕât-ı a^cẓamundur vaḥdet
Meslûb-ı kemâl-i vaḥdetündür şirket
Maḳdûr-ı meşiyyetün ilâhî eşyâ
Maḥkûm-ı irâdetün ẓılâl-i keṡret (R.95)

Şahit, tasavvufta gizli olanı sezme halidir. Bu da ancak yaptığı ibadetlere sahiplenmemek ve yaptıklarını gizlemekle kazanılır:

Da^cvâyı ḳo ey müdde^cî-i bî-pervâ
Müşkil sana ilhâm ile farḳ-ı iġvâ
Âgâh olan sâlike yol şâhididür
Pinhânî-i esrâr ile terk-i da^cvâ (R.30)

Yücelik alçak gönüllülük ile kazanılır. Servi ağacı her ne kadar dimdik ise de rüzgârla sallanarak başını eğer, tevazu gösterir:

Rif^cat tevâżu^c ilemeger hem-^cinân imiş
Servün çemende eyle naẓar ser-fürûsına (G.457.10)

Zikir halkasına girip "hû çeken" salik, öten güvercin gibidir:

Hû çeküp dil-beste olmuş ḥalḳa-i tevḥîde yâr

Gûyiyâ dem-keş kebûterdür o ṭıfl-ı şîve-kâr (Mat.87)

Ulu kişilerin bakışı, dervişleri olgunlaştırır:

Teġâfül eyleme ḥüsn-i naẓar iksîr-i a^cẓamdur

Ġanîmet bil nigâh-ı himmet-i merdân-ı murtâżı (G.486.7)

Cem'iyyet, tasavvufta zihnin sadece Allah'la meşgul olması hâlidir:

Ḳomazsın bizde cem^ciyyet perîşân-ḫâṭır eylersin

Nedür derdün ^caceb bilsek bizümle ey ġam-ı dünyâ (G.17.4)

Cem'iyyet gönlün hoş olması anlamında da kullanılmıştır:

Zamân-ı devletünde ben ġarîbi bir çerâġ eyle

Biraz cem^ciyyet iḥsân eyle aḥvâl-i perîşâna (K.XXIV.4)

Heva ve heves saliki yolundan uzaklaştırır:

Ka^cbe-i maḳṣûda yol virmez muġaylân-ı hevâ

Mâni^c-i gül-geşt-i gülşendür bilürsin ḫâr ü ḫas (G.231.5)

Fena, yok olacak bu dünya ve içindekiler olgun kişiler için serap gibidir. Yani aslı olmayan bir görüntüden ibarettir. Bu sebeple ona itibar etmezler:

^cAceb mi cür^ca-keş-i minnet-i mey olmaz isem

Şarâb-ı bezm-i fenâ ^cârife serâb gelür (G.135.4)

Geçici değil kalıcı güzelliklere itibar etmek gerekir:

Ey Naḥîfî olagör ṭâlib-i vech-i Bâḳî

Baḳma ol ḥüsne ki encâmı tebâh olsa gerek (G.288.7)

Sema eden bir Mevlevî dervişi muma, onu seyreden gözler de pervanaye benzetilmiştir. O bir güzellik ve sır kaynağıdır:

İtdikçe o Mevlevî semâ^ca âġâz

Pervâne olur şem^cine bin çeşm-i niyâz

Dillerde ider cilve ṣafâ-yı ḥüsni

Ṣafvetle olur sînesi âyîne-i râz (R.210)

B. CEMİYET

I. ŞAHISLAR

Bu bölümde tarihî şahsiyetler, şairler, masal kahramanları, efsanevî kahramanlar ve nakkaşlara yer verilen beyitler ele alınacaktır. Nahîfî divanında kendisi için kaside ve tarih yazılan kişileri ilgili bölümlerde yer verilmiştir (bkz:Kasideleri, Tarihleri,s. 10)

1. Tarihî şahsiyetler

140. gazel müzeyyeldir. Nahifî'nin Nakşibendî şeyhi olarak bildirdiği bu zat hakkında kaynaklarda pek bilgi yoktur. Saîd veya Saîdâ adıyla geçer.

376. gazel de müzeyyeldir. Bu gazel Selim Baba (Ö. 1756'dan sonra) için yazılmış olsa gerek? İtibarlı birisi olduğu söylenebilir:

Dâr-ı Selîme manṣıba-ḫ^{v}ân-ı s̲enâ olup
Bûs eyle âsitâne-i der-gâh-ı ḫânesin (G.376.5)

Sadrazam Hüseyin Paşa'ya sunduğu kasidede, Harun'a bir fakirin "hilye" sunması, Halife Harun'un onu mükâfatlandırması, bunun üzerine Harun'un rüyasında peygamberi görüp cennet ve cemal ile müjdelenmesi anlatılır (K.XXVI:129-132).

Sultan Mustafa'yı överken "Sultan Sencer onun mirahurudur,Bermekîlerden olan ve Harun Reşid'e vezirlik eden Fazl ve Cafer onu hacibidir" der(K.XIX. 16 ve 18).

46. kıta Fatıma Sultan'ın kuşağının mücevheri içindir.

Bir şiirde de peygamberimizin 21 dedesinin adları sayılmıştır. Bu şiir "Nesebiyye" adını taşır (K.XIV).

Edebiyatta akıl, hikmet ve isabetli görüş timsali olarak geçen Yunan filozofu Eflatun, sevgilinin güzelliği ve şuh bakışları karşısında kendini kaybeder:

Ben degül ey reşk-baḫş-ı Leylî-i ṣâḥib-cemâl
Ḥüsnün Eflâṭûn temâşâ eylese Mecnûn olur (G.116.4)

Çeşm-i şûḫun her ne dem mest-i mey-i efsûn olur
Her nigâhun dâġ-sûz-ı ^{c}aḳl-ı Eflâṭûn olur (G.153.1)

Fıçı içinde yaşayan Diyojen'dir. Fakat bu Divan şairleri tarafından Eflatun'a mal edilmiştir. Bu hadiseyle Sultan III.Ahmed'in

1703'ten önce beş yıl dokuz ay tahttan uzak kalışı arasında ilgi kurulmuştur:

Vücûdı maṭlaᶜ-ı işrâf-ı nûr-ı ḥikmet olmuşdur
Felâṭûn-veş olup ḫumm-ı ḫafâda pençe yıl lâyiṣ (T.III.7)

Hipokrat gibi büyük bir Yunan hekimi olan ve daha çok cerrahî tedavî konusunda usta sayılan Calinus, tababetiyle geçer:

İstemez ḫâṣṣa-i tedbîrini Calinusun
Merhem-i himmete muḥtâc bu zaḫm-ı nâ-sûr (K.XXVI.76)

Hazret-i Süleyman'ın veziri Âsaf, Sadrazam İbrahim Paşa övülürken isabetli görüş vesilesiyle anılır:

Vücûh ile olurlar re'y-i ᶜâlem-gîrine teslîm
Gerekse İbn-i ᶜAbbâd Âṣaf İbn-i Berḫiyâ gelsün (K.XXIII.15)

2. Şairler

Enverî (ö.1184-1187), Hüsrev (1253-1325), Selman (1309-1376), Urfî (ö.1590), Saib (1603-1669), Şevket (ö.1699) ve Selim (?) gibi İran şairleri, Nahifî'nin övünmesi dolayısıyla sayılır:

Kasidede Selim ve Enverî'nin kendisine haset edeceğini söyler:

Nüsḫa-i medḥünde görse şîve-i güftârumı
Reşk-sâz-ı şevḳ olur rûḥ-ı Selîm ü Ḫüsreve (K. XIX.69)

Sözlerimi Sultan Mustafa dinlerse, Selim ve Hüsrev buna dayanamaz ve haset eder:

Luṭf idüp güftârumı eylerse mesmûᶜ-ı ḳabûl
Sözlerüm maḥsûd ola rûḥ-ı Selîm ü Ḫüsreve (G.459.7)

Saib, şairin eserlerine sahip olmayı istediği bir şairdir. Ayrıca onun şiirleri için belâgat hareminin ilk söylenmiş muskası olduğu ifade edilir:

Ne Ṣâ'ib lü'lü'-i manẓûme-i vaṣf-ı girân-ḳadri
Viṣâḥü'ṣ-ṣadr-ı ebkâr-ı ḥarem-gâh-ı belâġatdür (G.156.22)

156. gazel müzeyyeldir ve muhtemelen Damad İbrahim Paşa'yı övmek için yazılmıştır. Onun şiirine Saib gıbta, Şevket ise haset eder denilir:

Ne Âṣaf ṭarz-ı şiᶜri gıbṭa-baḫş-ı ṭabᶜ-ı Ṣâ'ibdür
Ne Âṣaf ihtişâm-ı naẓmı reşk-i rûḥ-ı Şevketdür (G.128.27)

Nahifî kendi üstünlüğünü ise şöyle haykırır:

Ben ᶜârif-i edâ-yı ṣavâbum Naḥîfiyâ
Bezm-i cihânda gerçi ne ᶜUrfî ne Ṣâ'ibüm (G.339.7)

Nahifî güzelleri övmede **Nefî** ve **Sabrî** ile yarışır:

O hüsn-i bî-nazîre leb-güşâ-yı vasf olan elbet
Ya **Nefîdür** ya **Sabrî** ya Nahîfî-i sühan-dândur (G.120.7)

Mana mülkünde şöhretli Rum şairi Urfî'den üstündür:

Şöhret-fikenüz mülk-i meânîde Nahîfî
Urfî degülüz şâir-i pâkîze-i Rûmuz (G.205.8)

Bâkî'(1527-1599)'nin beğenmesi,Selman'ın da güzelliğini itiraf etmesi bu güzel şiir için gereklidir:

Şâyestedür Nahîfî bu nazm-ı dil-güşâya
Selmân olursa teslîm tahsîn iderse Bâkî (G.500.9)

3. Aşk kahramanları

Divan edebiyatında karşılıksız ve temiz aşkın kahramanları olarak Leylâ-Mecnun (Kays) ve Ferhat-Şirin adları etrafında birçok güzel beyitler söylenmiştir. Nahifî divanında da en çok bu aşk kahramanlarından söz edilmiştir. Bunun yanında Yusuf-Züleyha ve Belkıs gibi sevgi kahramanlarına da yer verilmiştir.

Nahifî'nin kendisini Mecnun ve Ferhat ile karşılaştırdığı ve aşk yolunda onlardan üstün olduğunu iddia ettiği beyitler çoğunluktadır:

Benümle güft-gûy-ı hüsn-i Leylî eyler âdem yok
Gel ey Mecnûn ki ben şehr-i mahabbetde garîb oldum (G.331.3)

Ferhâd-ı nâ-kes itdigi himmet midür meger
Küh-sâr-ı gamda böyle midür himmetüm benüm (G.338.6)
İnsâf olunsa ben bu kadar mihnet ile hem
Ferhâd ü Kaysa vâdî-i ışk içre gâlib em (G.339.2)

Kays ü Ferhâd güzâr eylediler sanat ile
Vâdî-i ışk gönül sana müsellem kaldı (G.514.6)

Benümle imtihân-ı ışk kasdın eylemiş Mecnûn
Eger var ise cânı işte meydânü's-salâ gelsün (K.XXIII.7)

Mecnûn gibi biz gerçi ser-germ-i cünûnuz
Ammâ zen-i dünyâya bizi sanma zebûnuz (G.207.1)
Deşt ü kûha gitmezüz Ferhâd ü Mecnûn gibi biz
Kimsenün etvârına yokdur bizüm taklîdümüz (G.213.6)

H^vâce-i hikmet-şinâs-ı sırr-ı ışkam tâ ezel
Kays ile Ferhâdı iki şâkird-i kâbildür bana(G.39.4)

Âşıkların sonu hep Mecnun'la Ferhad'ınkine benzer:

Sana şâhid yeter Mecnûn u Ferhâdun ser-encâmı
Giriftârân-ı ᶜışkun ekseri magdûrlardur hep (G.53.5)

Cihânda buldı gâyet kıssa-i Ferhâd ü Kays ammâ
Hikâyât-ı gam-ı ᶜışkum benüm bî-hadd ü pâyândur(G.119.6)

Mecnûn-ı füsûn-perver-i ᶜışkam ki dem-â-dem
Vahşîleri bu deştün olur zîb-i kemendüm (G.348.5)

Âdemi dîvâne eyler mukteżâ-yı derd-i ᶜışk
Kays-ı bî-çâre varup bîhûde Mecnûn olmadı (G.493.2)

Mânend-i Kays saldı beni deşt-i hayrete
Tahrîk idüp cünûnumı ᶜışkun hevâları (G.503.4)

Aşk, Kays'ın adını unutturup bir deliyi ebedîleştirmiştir:

Himmet-i ᶜışk ile Kays olmada güm-nâm-ı fenâ
Niçe andurdı görün nâmını bir meczûbun (G.285.4)

Güzel yüzlü sevgililer âşıkları Ferhat ve Mecnun haline koyar:

Bin şevk ile Mecnûn geçinür sana Nahîfî
Lâyıkdur anı beste-i zülf-i siyeh itsen (G.290.5)

Ben o Mecnûnum ki hayâl-i dîde-i hûbân ile
Cilve-gâh-ı âhûvân-ı Çîn olur pîramenüm (G.332.6)

Sevüp bir Leylî-i müşgîn-nikâb-ı hüsni Kays-âsâ
Yine deşt-i cünûn-ı ᶜışkı ᶜakla cilve-gâh itdüm(G.334.2).

Ben ne Leylânun ne Şîrînün esîr-i ᶜışkıyam
Sen niçe teşbîh idersin Kays ü Ferhâdı bana (G.28.2)

Kûh-ı ᶜışk içre dil-i sengîni ol şîrîn lebün
İhtiyâr itdürdi âhir kâr-ı Ferhâdı bana (G.30.4)

İdüp sahrâ-neverd ey reşk-i Leylâ cân-ı şeydâyı
Misâl-i Kays-ı ser-gerdân iden âhû-nigâhundur (G.105.4)

Mecnûn'un aşkla sahralara düşüp başında kuşların yuva yapması, başına devlet kuşu kondu, sanatında usta idi, olgunluğa ulaştı gibi ifadelerle anlatılmıştır:

Bend olmadı dâm-ı mekrine gerdûnun
Bîş ü kemine bakmadı çarh-ı dûnun
Murg eyledi sanma lâne fark-ı serini
Devlet kuşı kondı başına Mecnûnun (R.284)

Leylîye ki Kays oldı ezelden meftûn
Gösterdi bu vâdîde cünûn ile fünûn
Başında anun lâne-i murgân şâhid
Kuş kondurur idi şan^c atında Mecnûn (R.415)

Leylî hevesiyle Kays nâlân oldı
Tekmîl-i cünûnda merd-i meydân oldı
Bir mertebede eyledi tahsîl-i vakâr
Fark-ı seri âşiyân-ı murgân oldı (R.546)

Âşığın huzurlu olabilmesi için aklı bir tarafa koyması gereklidir. Mecnun da öyle yapmıştır:

O Leylî-tal^c atun ^c ışkıyla var hem-hâl-i Kays ol
Dilâ şart-ı mahabbet ^c akl ile dîvâne olmakdur (G.125.3)

Cünûn-ı ^c ışk-ı Leylî ile saldun ^c aklı sahrâya
Senün ey Kays-ı magz-âşüfte ^c aklun yok huzûrun var(G.157.4)

Mecnûn gam-ı dil-dâr ile bîgâne imiş
Âşüfte-i ^c ışk oldıgı efsâne imiş
Sahrâlara düşmüş der-i Leylâyı koyup
Mecnûn didigün var ise dîvâne imiş (R.234)

Kays , Leylâ'nın sokağında adını Mecnûn'a çıkararak akıllılık etmiştir:

Mecnûna takdı kûçe-i Leylâda namını
Dîvâne Kays haylîce ^c âkıl degül midür (G.155.3)

Zor durumda olduğunu anlatırken, aile fertleri olmasa Mecnun gibi başını alıp dolaşabileceğini söylemiştir:

Egerçi bir başum olsaydı Kays-ı zâr gibi
Kifâyet eyler idi bana kûçe-i Leylâ (K.XVI.89)

Şirin'in öldüğünü duyan Ferhat elindeki kazmasını havaya fırlatmış ve başını ona tutarak kazmanın darbesiyle ölmüştür. Bu hadise şu şekilde geçer:

Kendinün kesb-i yedi oldıgına şekk itme
Başına her ne dokundı ise hele Ferhâdun (G.298.7)

Düşdi ol mertebe âlâyiş-i ^c ışka cânı
Olmadı Kûn-kenün başına hîç dermânı (Mat.259)

Sadabad kasrı için söylenen tarihte, bu kasrın güzelliği karşısında hayrette kalacağını belirtir:

Bu ḳaṣr-ı dil-keş-i Ḫüsrev-pesendi gelse seyr itse
Budur Şîrîn diyü müzdûr olurdı şübhesiz Ferhâd (T.XVII.10)

Bu ḳaṣr-ı bî-ᶜadîlün görse resm-i dil-keşin Belḳıs
Budur ẓannum ki itmezdi ḥużûr-ı ᶜarşını der-bâd(T.XVII.8)

Şair övünürken Yusuf-Züleyhâ'yı anıyor:

Naḥîfî Mıṣr içinde güft-gûy-ı Yûsuf-ı naẓmum
Zamân-ı ḥaşre dek ṣâd eylesün rûḥ-ı Züleyḫâyı (G.495.8)

4. Destan kahramanları

Daha çok İran kahramanlarından olan Rüstem, Cem, Darab, Dara, Sam, Neriman, Efrasyab'ın adı geçer. Bunun yanında Makedonyalı İskender, Şeddad'ın adına yer verilir.

Mustafa paşa için söylediği kasidede İran'ın meşhur kahramanlarını hor görür:

Gürîzân oldılar ḫâke ser-â-pâ bîm-i ḳahrından
İrince resm ü nam-ı ṣavleti Sâm ü Nerîmâna (K.XXIV.18)

İderdi Behmen ü Efrâsyâbun ḫâkini lerzân
ᶜİnân-gîr itse raḫş-ı ᶜazmini Îrân ü Tûrana (K.XXIV.19)

Ünlü İran hükümdarları Darab ve Dara'yı İbrahim Paşa'ya benzetmekten kaçınır:

O şeh kim ḫidmet-i Mekke Medîne faḫr-ı ẕâtıdur
Niçe tanẓîr olur şâyân ana Dârâb ü Dârâyı (K.XXII.8)

Rüstem gibi kendisinin de aşk pehlivanı olduğunu ve bütün dünyaya karşı durduğunu belirtir:

Rüstem-i ᶜışḳam cihân merd-i muḳâbildür bana
ᶜArṣa-i ḳahrumda aᶜdâ ḫaṣm-ı ġâfildür bana (G.39.1)

Cem kadehimiz bayram hilâli olsa bile âşığa gam verir:

Ger hilâl-i ᶜıyd olursa sâġar-ı Cemşîdümüz
ᶜÂşıḳa germî-i ġamdur neşve-i câvîdümüz (G.213.1)

Gence'nin fethedilişi, bir gemide bulunan ve Bizans imparatoruna ait olan hazinenin rüzgârda sürüklenerek Hüsrev Perviz'in eline geçmesi gibi kolay gösteriliyor:

Fetḥ-i Gence genc-i bâd-âver gibi oldı güşâd
Himmet ü ḫayr-ı duᶜâsıyla o şâh-ı emcedün (T.XXXIV.1)

Padişah, ikinci İskender olarak gösterilir. Bunun yanında Sadabad'da yapılan köşklerin nakışları ve pencere camları İskender'in aynası ve Cem'in kadehiyle benzerlik gösterebilir:

Ruḥâm-ı ṣâf olup âyîne-dân âyîne-i âba
Çü mir'ât-ı Sikender oldı naḳş-ı ᶜibret-i üstâd (T.XVII.16)

Her zücâc-ı revzeni ᶜâlem-nümâ dirsem n'ola
Müddeᶜâma câm-ı Cem mir'ât-ı İskender güvâh (T.XVI.9)

Ad kavmininbaşı olan Şeddadın Yemen'de cennete nazire olarak uzun direkler üzerine kurulmuş köşklerle ve altınla süslediği muhteşem bağı İrem, Adn cennetine benzetilemez. Isfahan'da yapılmış olan ve güzel bir köşk ve bahçe olan Çar-bag da Sadabad'a benzetilemez:

Ḫudâyîdür bu mevḳiᶜ Çâr-bâġa eyleme teşbîh
Bihişt-i ᶜAdne olsun mı naẓîre cennet-i Şeddâd(T.XVII.26)

5. Nakkaşlar

Büyük Türk minyatür ressamı Bihzad ve Çinli nakkaş-ressam Mani, yaptıkları resimler sebebiyle anılır.

Sadabad'da yapılan köşklerin süslemeleri ve bahçelerinde yapılan düzenlemeler bu iki büyük ustanın eserlerinden üstündür:

Sû-be-sû eyle temâşâ dîde-i ᶜibret ile
Ṣafḥa-i sebz üzre naḳş-ı ḫâme-i Bihzâdı gör (K.X X.2)

Naḳş-ı ḥayret-baḫşını Bihzâd ü Mânî görse kim
Âsitân-ı ᶜacze eylerler idi vaẓᶜ-ı cibâh (T.XVI.12)

Sevgilinin güzelliği gerçek değil de elle yapılmış bir surettir. Onun güzelliğinin yanında Bihzad'ın tasvirinin adı geçmez:

Var iken ḳarşumda ol rûḥ-ı muṣavver yoḳ yere
Luṭf idün ᶜarż eylemen taṣvîr-i Bihzâdı bana (G.29.3)

II. ÜLKELER ve ŞEHİRLER

1. İstanbul ve **Sa'dabad mesireleri**

İstanbul'un güzelliği Nahifî'nin şiirinde de yer bulmuştur:

Sıfâhâna dinür nısf-ı cihândur
Sıtanbulun da nısfı Isfahândur (Mat.80)

Hisar, devrin gezinti yerlerindendir:

Tasmîm-i dil o serv ile seyr-i Hisâredür
Bir iki gün tevakkufumuz nev-bahâredür (G.104.1)

Kâğıthane, Haliç'in bitimindeki dere ve gezinti yeridir. Burası Lâle Devrinde çok bakımlı bir hale getirilmiştir. Sadabad ise Kâğıthane'de yapılan bir köşkün adıdır. Daha sonra bu isim, bütün Kâğıthane için kullanılmıştır.

Kâğıthane'nin güzelliği, Devletabad (Hindistan)'da ipekten yapılan kumaş üzerine çizilmiş bir resim gibi görülüyor. Tablolaştırılıyor. Sa'dabad da orada bir İrem köşkü gibi görünüyor:

Döndi Kâğıd-hâne bir âbâdî levh-i dil-keşe
Oldı Sa^c d-âbâd anda sûret-i kasr-ı İrem (T.XVIII.4)

Dünyayı gezip görmedikçe onun değerini anlamak imkânsızdır:

Görmedikçe kasr-ı Sa^c d-âbâdı bilmezsün nedür
İster isen Mısr u Şâm u hıtta-i Bagdâdı gör (K. XX.9)

Sadabad Rum diyarına bir parlaklık vermiştir:

Hıtta-i Rûma gelüp revnak-ı tâze şimdi
Düşdi Hind ü ^c Aceme hasreti Sa^c d-âbâdun (K.XXI.2)

2. İran ve İran şehirleri

İran adı bu ülkenin kahramanları ve şairleri anıldığı zaman ve şairin seyahati sebebiyle geçer.

Yine bu ülkenin şehirleri olan Isfahan, Kum, Kaşan, Tebriz Nahifî'nin bu ülkeye yaptığı seyahat sebebiyle zikredilir. Ayrıca Isfahan, sürmesi ve İstanbul'la mukayesesi dolayısıyla geçer.

Necef'te inşa edilen Hávernak ile Isfahan'da yapılan Çarbag köşkleri Sadabad'la karşılaştırılırken söylenir.

3. Mısır ve Kenan

Sevgiliye Yusuf veya mah-ı Kenan diye hitap edildiği zaman bu kelimeler geçer.

Şairin hayatından şikâyetçi olduğu beyitte de adları geçer:

Nahîfî ehl-i Mısra vasf-ı hâl-i hâlet-engîzün
Nümûdâr-ı cefâ-yı ser-güzeşt-i mâh-ı Ken^cândur (G.119.6)

4. Çin

Çin kelimesi sevgilinin güzelliği dolayısıyla Çin ceylanlarına benzetildiği beyitlerde geçer. Ayrıca sevgilinin saçlarının kokusu konu edildiği zaman yine Çin ceylanlarından bahsedilir.

Şair, şiirinin Çin nakışları olabileceğini söyler:

Reşk-i nakş-ı Çîn olur lutf-ı nigâhından eger
Sâha-i nazmum olursa şâh-ı dehrün manzarı (K.XIX.66)

5. Türkistan şehirleri

Ceylanlarından elde edilen güzel kokusuyla meşhur olan Huten, sevgilinin saçının kokusu vesilesiyle geçer.

Nevşad, ahalisinin güzelliğiyle meşhur bir şehirdir. Helluh da güzelleriyle ve miskiyle meşhur bir şehirdir. Şairin Sadabad kasrı ile karşılaştırdığı bu şehirler çevre güzelliğiyle de bilinse gerek:

^cİmârın emr idüp hüsn-i tabî^cat muktezâsınca
Rüsûm-ı tarh u tarzın itdi reşk-i Helluh u Nev-şâd(T.XVII.3)

III. NEHİRLER ve DENİZLER

Sevgilinin ayrılığı sebebiyle gönül, oğlu Yusuf'tan ayrı kalan Yakup peygamberden daha fazla göz yaşı döker. Bunu Nil bile kıskanır:

Ya^ckûb-veş o dil ki gamunla ^calîl olur
Cûy-ı sirişk-i dîdesi mahsûd-ı Nîl olur (G.149.1)

Büyük şair Hafız'da "Ey latif rüzgâr, Aras nehrinin kenarından geçersen o vadinin toprağını öp de nefesin misk gibi koksun" şeklinde geçen Aras nehri, Nahifî'de de aynı şairle beraber anılır:

Ey Nahîfî eyledi deryâ-yı şevkum mevc-hîz
Hâfız-ı Şîrâzı pür-cûş eyleyen rûd-ı Eres (G.229.7)

Belgrad önünde Tuna'ya katılan Save nehri de göz yaşının çokluğu sebebiyle geçer:

Akmada tundan tuna seyl-âb-ı eşküm şöyle kim
Ana nisbet katre-i nâ-çîzdür nehr-i Save (G.460.4)

Umman denizi, kendisine benzetilen şeylerin çokluğunu belirtmek için anılır. Allah'ın bağışlamasının sonu yoktur:

Bahr-ı gufrânun o deryâ-yı keremdür ki anun
Katresi olmaga yok haddi yem-i ᶜUmmânun (K.III.54)

Kulun günahı Umman denizi olsa bile affedebilir (K.III.55).

IV. İÇTİMAÎ HAYAT

1. Saray ve çevresi

a. Sultanları övme

Padişahları övme tabiatıyla kaside ve tarihlerdedir. Bunun yanında gazel-i müzeyyellerde de bu mümkündür. Ayrıca padişahların çevresi ve eşyaları için yazılmış olan kıtalarda da övgüye rastlanabilir.

Sultanlar saadetşahnının süsü, hayırlı yol saliki, adalet ve lutuf sahibi, kara ve denizlerin padişahı ve kahramanlık gibi özelliklerle övülür.

Osmanlı sultanları İran hüsrevleriyle karşılaştırılmış ve onlardan üstün tutulmuşlardır. Süleyman-ı zaman ve İskender-i sani olarak vasıflandırılmışlardır.

Onlar, dört büyük halifenin özelliklarini taşırlar. Bilgili ve faziletli kişileri korurlar.

Gök yüzündeki yıldızlar, onun divanındaki görevliler olarak gösterilirler (bkz. Kozmik âlem).

Padişahın hutbesi sadece yer yüzünde değil, gök yüzünde bile okunmalıdır. Onun adına bastırılan para ise güneşten parlaktır:

Minber-i zer-mîh-i çarh üzre okunsun hutbesi
Sikkesi zîbende kılsun kurs-ı mâh-ı enveri (K.XIX.84)

b. Sadrazamları övme

Padişahlar gibi onlar da bütün güzel ve iyi özelliklere lâyık görülmüşlerdir. Onlar da cömerttirler ve sanatkârları korurlar.

Süleyman peygamberin veziri Asaf gibi başarılıdırlar. Aristo gibi akıllı ve tedbirlidirler.

İran kahramanlarından üstündürler (bkz. Destan kahramanları).

Gök yüzünün görevlileri kabul edilen yıldızlarla aralarında ilgi kurulmuştur (bkz. Kozmik âlem).

Eski cömert kahramanların hikâyeleri artık unutulmalıdır:

Yiter tatvîl-i vasf-ı Bermekî vü Hâtem-i Tâyî
Bana medh eyler isen eyle İbrâhîm Paşayı (K.XXII.1)

Vezirden aşağı derecedeki devlet adamları da fazla mübalağalı olmamakla beraber benzer özelliklerle övülmüşlerdir.

2. Giyim eşyaları

Hırka, hırka-i peşmîne (yünden ve süssüz elbise), delk (eski elbise), taç, aba gibi giyim eşyaları ile sade ve desenli kumaşlar olan atlas ve diba aşk ve tasavvuf konu edildiği zaman kullanılmıştır (bkz. Aşk ve mahabbet, Tasavvufî tabirler, Zahit vaiz).

Pirahen (gömlek), fute (peştemal), külâh gibi giyim eşyaları ise sevgili ile ilgili olarak kullanılmıştır(bkz. Sevgilide Güzellik Unsurları).

Yasemin yaprağı olarak düşünülen gömleğin, sevgilinin vücuduna ağırlık yapması istenmez:

Âzürde itmesün seni berg-i semen bile
Bâr olmasun vücûduna pîrâhen istemem (G.351.2)

Ay ışığı keteni çürütür. Bu sebeple yüzü ve vücudı ay gibi parlak olan sevgilinin üzerindeki elbise, vuslat anında olmamalıdır.

Dem-i visâlde kayd-ı vücûda düşme sakın
İder mi şuᶜle-i meh-tâb hîç ketân ile bahs (G.80.5)

3. Günlük hayatta kullanılan eşyalar

Mirat, ayna görüntüyü aksettirmesi yönüyle geçer. Bu konuda hüsn-i talil yapılmıştır.

Aynanın karşısında güzel yüzlü sevgili varsa onu gösterir.Yoksa onun güzelliğini yansıtmaya devam edemez. Bu da iki yüzlülük olarak kabul edilir:

Yüz virürsin varup âyîneye ey sîm-beden
Gör ne söyler ol iki yüzlü senün ardundan (Mat.184)

Aynanın güzelliği yansıtması, çekememezlikten itiraz görülür:

İtme ey âyîne nakş-ı hüsn-i yâra iᶜtirâz
Yok degül hüsnün senün ammâ hakîkat sâdesin (G.368.3)

Kadeh, cam, peymane eğlence meclislerinde kullanılan bir eşyadır. Saki bununla âşıklara içki sunar (G.499.4 ve G.456.5).

Ayrıca, âşığın ağlamaktan kan oturmuş gözleri sevgiliye sunulacak kadeh (peymane)'e benzetilmiştir (G.37.4).

İğne, Hazret-i İsa'ya da kelmihle dünyaya bağlanmanın, ona önem vermenin işâreti olarak kabul edilmiştir:

Dikmem gözüm metâᶜ-ı ḳalîl-i cihâna ben
Zaḫm-ı derûnı dikmek içün sûzen istemem (G.351.5)

Fevvare(fıskıye)'nin tasviri ise çok canlıdır:

Her biri fevvârenüñ bir sîm-ten raḳḳâṣdur
Şevḳ u şâdîden hevâya eyler ilḳâ-yı külâh (T.XVI.19)

Şane (tarak) ile daha çok gönül arasında ilgi kurulmuştur.

4. Müzikle ilgili kelimeler

Bir çeşit keman olan rebab ile kanuna benzer bir saz olan çeng nedense şaire hüzün vermektedir:

Ṭâliᶜum gör kim beni biñ ḥüzn ile giryân ider
Ḫalḳı pür-şevḳ eyleyen âvâze-i çeng ü rebâb (G.50.6)

Rebab, şairin aşk ateşini artırır:

Âteş-i pür-sûz-ı ᶜışḳ ile n'ola olsam kebâb
Yaḳdı yandurdı derûnum nagme-i ṣavt-ı rebâb (G.51.1)

Hevâ-yı ᶜışḳ ile ney gibi başlar efġâna
Ne dem ki gûş-ı dile nagme-i rebâb gelür (G.135.3)

Şair, ney gibi inler. İçi de ayrılık dolayısıyla (ney gibi) nokta nokta yaralıdır:

N'ola mânend-i ney nâlân olursam bezm-i ᶜâlemde
Derûnum dâġ dâġ-ı sûz-ı tâb-ı nâr-ı hicrândur (G.151.4)

Neyle birlikte sema da yapılır:

Sen semâᶜ eyle ney-i nâlemi gûş itdükçe
Çarḫ urup şevḳuñ ile günbed-i gerdân dönsün (G.363.6)

İnsan azalarının hareketleri ile müzik aletleri arasında ilgi kurulmuştur:

Aġlayup ṣubḥ u mesâ derd ile çeşm-i pür-ḫûn
İñlesün ney gibi dil sîne dögünsün def-vâr (K.VIII.62)

Musıkî tabirleri olan hüseynî ve taksim şu şekilde geçer:

Muṭrib fiġân ü nâle ḥüseynîye çıkmasun
Luṭf it getürme yâda o ẕevḳ u ṣafâları (G.503.3)

Eyleyüp meclis-i gülşende bu beyti taksîm
Nagamât eylemege başladı murg-ı gül-zâr (K.VIII.14)

Bülbülün ötmeye uşşak başlayıp suznâk devam etmesi tabiîdir:

Sûz-nâk olsa n'ola bülbülün âvâzeleri
İtdigi nagmede ᶜuşşâkdur âgâzeleri (G.507.1)

5. Silahlar ve bunlarla ilgili malzemeler

Hançer, sevgilinin belinde süs unsuru olarak bulunabilir (G. 136.4).

Üst üste gelmiş kirpikler, demet halindeki peykâna benzetilmiştir (G.453.1).

Tig (kılıç), naz kılıcı olarak kullanılmıştır (G.212.5). Ayrıca kaş, hilâl, kılıç kelimeleri bir arada kullanılmıştır:

Şeb-i hasretde ey meh-pâre hecr-i ebruvânunla
Hilâl-i âsümân cism-i nizâra tîg-i bürrândur (G.118.2)

Vefasız sevgililerin âşıklara merhabaları, keskin kılıcın sivri ucu (kirpiği, bakışı) iledir (G.502.3).

Tüfek, ateş mizaçlı (Mat.196) ve insanların kandan badesini içen olarak vasıflandırılmıştır (G.457.6).

Top ise ah topu şeklinde geçer (Mat.196).

6. Kıymetli taşlar

Gümüş gibiparlak göğsün üzerindeki ben, gümüş üzerindeki ayar belirleyen damga gibidir. Ayarı belli olan gümüş çok revaç görür:

O şâf sînede ol hâle iᶜtibâr olunur
Ziyâde râyic olur sîm olunca tamgâsı (G.498.7)

Ağlaya ağlaya kan oturmuş gözler, yakut ve mercana benzer. Rengi kırmızı olan bu cevherlere benzer (K.V .37).

7. Mekteple ilgili kelimeler

Şair, övünürken kalemini irfan bağının fidanı olarak gösteriyor (K.XXV .15). Şairin aşk yolunda tek sırdaşı kalemidir(G.52.6). Kaleminin Musa peygamberin asası gibi sihirli olduğunu belirtiyor (R.28).

Kitap sayfalarının dansını şirazeler önler:

Zevk-i tahkîk-i kelâm ile gelürdi rakşa
Safahât-ı kütübi tutmasa şîrazeleri (G.507.5)

Güneş, hadis üstadı, ay da kitabı koltuğunda öğrencidir:

Müstefâd oldukça tâ şeyhu'l-hâdîs-i âfitâb
Mâh-ı rûşen-dil idüp her şeb kitâbın der-bagal(T.XXVIII.30)

Talebenin ders esnasında esnemesi, isteksizliğindendir:

Kesel-i tab^c a açıkdan agız ikrârı olur
Tâlibün meclis-i tedrîsde hamyâzeleri (G.507.4)

Hüsn-i hat, evrakın süsüdür. **Sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri de ona güzellik verir** (G.143.2).

8. Gramer kelimeleri

Atayla dedeyle övünenler mekteb-i irfanda tıfl-ı ebceddir(G.109.1). Sevgili de tıfl-ı ebced olmasına rağmen dil derdinin kitabını bir bakışta anlar (G.110.4).

Sevgili, letafet bağının fidanıdır ve elif boyludur. Başındaki külâh da elifin üstündeki meddir(G.107.1). Elif ayakta durmaya devam etmekle tâcdâr oldu. Med, onun tâcıdır (G.109.2).

Gulâm, Zeyd, muzâf, muzâf-ı ileyh, müsned (G.109.3)'te geçer.

Mazi, muzari, hal, istikbal, nefy, emr(G.109.4,5)' te geçer.

Sevgilinin kâkülü lâm harfine benzetilerek şöyle denilmiştir:

Gören o kâküli eyler yemînine ragbet
Belî cevâb-ı kasem lâm ile mü'ekkeddür (G.109.7)

Arapça'da yemin söylenirken lâm kullanılır: li'llâh gibi.

Rakip, sevgilinin yanında, onun kadrini eksilten bir harf-i illet gibi gösterilmiştir. Harf-i illet, yani illetli harf Arapça'da başka harfe dönebilir. Yani olmasa da olur. **Nakıs ise noksan kökünden olup Arap gramerinde son harfi illetli olan kelime çeşididir. Sevgilinin yanında rakibin bulunması bir hastalıktır, bir eksikliktir. Bütün bunlar düşünülmelidir** (Mat.123).

İmlâsı düzgün olan sakinin kadeh duası beyaza çekilir. Yani, kadehleri düzenli olarak dolduran saki, âşıklara kadehleri boşalttırarak eğlenmelerini sağlar (G.499.4).

9. Âdetler, inançlar

Göz değmesina karşılık Allah'a sığınılır. Ve "mâşâallâh" denir.

Cihânda misli yok bir dil-ber-i âyîne-talᶜatsın
Seni Hak saklasun te'sîr-i zahm-ı çeşm-i düşmenden (G.380.4)

Ey Zühre-cebîn pâdişâh-ı ᶜişve-sipâh
Pervânesi şemᶜ-i ruhunun mihr ile mâh
Dîdârunı te'sîr-i nazardan sakınup
Gördükçe dirüm hüsnüni mâşâ Allâh (R.478)

Düşmanların, çekemeyenlerin gözü değer:

Remedden çeşm-i hûn-rîzün kızarmış ey gül-i raᶜnâ
Yine benzer ki irmiş sana zahm-ı dîde-i aᶜdâ (Mat.6)

İnsanlar zaman zaman düzenin bozulduğundan ve dünyanın sonunun geldiğinden bahsederler:

Devletde edânî vü erâzil şimdi
Zilletde eᶜâlî vü efâzıl şimdi
Yüz tutdı harâb olmaga bünyâd-ı cihân
Bu devr-i denî esfele mâ'il şimdi (R.548)

Gitdikçe kem olmakda gınâ-yı ᶜâlem
Yaklaşdı gibi vakt-i fenâ-yı ᶜâlem
Ser-tâ-kadem ekdâr ile âlûde cihân
Bilmem yere mi geçdi safâ-yı ᶜâlem (R.344)

Birşeyin hayırlı olup olmayacağını öğrenmek için namaz kılınır, dua edilir ve uykuya yatılır. Görülen rüyaya göre sonuç tahmin edilir:

Hakdan recâ-yı hayr iderüz her umûrda
Reh-ber tarîkumuzda bizüm istihâredür (G.103.6)

C. İNSAN

I. SEVGİLİ

1. Sevgilinin genel özellikleri

Sevgilinin en önemli özelliklerinden biri âşıklara yüz vermeyip agyara ve rakibe iltifa etmesidir. Agyarla gidip gülşen seyreder ve âşığa vefasızlık eder (G.17.2).Rakip ile devre girer (G.120.6)

Sevgili âşığa karşı ahdinde sadık değildir(G.20.2). O vefasız sevgili, hayali gibidir:

Unıtdı hayli zamândur Nahîfî bendesini
O meh hayâli gibi bî-vefâ imiş hayfâ (G.10.5)

Sevgili selâm göndermez, sevgi kaydına bağlı değildir ve vefanın düşmanıdır (G.119.5). O, diken tabiatlıdır (G.42.6). Cefayı kendisine huy edinen sevgili, çevresindeki aşinalar kaybolduğu zaman âşığın kıymetini bilir (G.37.6).

Sevgili nazlanır ve âşığın niyaz etmesini ister. Ne çare ki takdir böyledir (G.40.4). O niyaz sarhoşu, naz badesiyle aklını kaybedip âşığa sırrını açtığı da olur (G.33.3). Âşıklar gamze kılıcıyla öldürülmelerini isteseler buna bile naz eder(G.124.3). Naz bağının yeni yetme gülü bilmezlik ile düşmanların sözlerine rağbet edebilir(G. 366.5).

Sevgili tegafül sarhoşudur (G.37.4). Şefkatsiz gamzesi, şuh bakışına âşığı anlamamazlıktan gelmeyi öğretir (G.31.4). Sevgiliye Leylâ haset eder. O ahu bakışlıdır (G.105.4).

Sevgili taş gönüllüdür(G.30.4). Eliyle âşığın ciğerine uzanması kirpik oklarını aramasındandır, merhametinden değil:

Sanma rahminden sunar destin dil-i mecrûhuma
Ol kemân-ebrû cigerde tîr-i müjgânın arar (G.121.2)

Âşık halini anlatmaya geldikçe onun gözlerinde uyku rengi peyda olur (G.36.3). Bir kere gülerek iltifat etse, arkasından hemen tatlı dudağına azar dolar (G.50.5).

Âşıklar av, sevgili avcıdır. Avcı avdan niçin kaçar:

Niçün eyler hazer meh-pâreler ᶜuşşâk-ı zârından
ᶜAcebdür bu ki sayyâd ihtirâz ide şikârından (Mat. 209)

Aynadaki aksi ancak güzellikte benzeri olabilir:

Yok bilürler hep nazîr-i hüsnün erbâb-ı nazar
Var ise ᶜaks-i cemâlündür yine âyînede (G.317.2).

Ağzından söz almak mümkün değildir. Niyeti bakışından anlaşılır:

Remz-i nigehinden bilürüz kasdını yohsa
Ol gonçe-femün bir söz alınmaz deheninden (G.372.4)

O kâfir sevgili cehenneme bile gitse ayak bastığı yerlerde goncalar peyda olurdu (G.290.3).

Sevgili, sabır mülkünü yağmalayan bir şahtır. Füsun, fitne, naz ve işve ise onun askerleridir (G.105.2).

Nüktedan ve ârif sevgili için can feda edilse yeridir:

Bir dil-rübâ ki ᶜârif ola nükte-dân ola
Yokdur anun bahâsı meger nakd-i cân ola (G.442.1)

2. Sevgili ile ilgili tasavvurlar

Sevgili için kullanılan kelime ve terkipler: mah, mehtab, reşk-i mah, kamer-sima, mehpare, mehpeyker, mihr, afitab-ı hüsn, afitab, Zühre-cebin, gül-i sade-ru, gül-i hod-ru, gül-i neşgüfte, nev nihal, sanem-i pür hicab, gonçe-i rana, peri, sim-beden, ayine-i hüsn, nahl-i işve, şirin-lika, ruh-ı revan, şuh-ı sengin dil.

O ay yüzlü sevgili nil renkli denizde yüzdükçe, görenler onu gök yüzündeki parlak ay sanırlar (G.152.4). O ayı göz göre agyara vermek ölüm kadar müşküldür (G.317.2).

Ayın makamları vardır. Ay, makamlarından olan akrep burcuna girdiği zaman yola çıkılmaz, uğursuzluk sayılır. Sevgilinin rakibe yüz verip yanında gezdirmesi de bir uğursuzluktur:

Kırân ider sanurum mâh burc-ı ᶜakrebde
O meh yanında rakîbe makâm virdikçe (G.456.8)

Sevgiliye mâh demek nakıs bir teşbihtir:

Teşbîh-i nâkış oldı sana mâhdur dimek
Mâhun sana müşâbeheti istiᶜâredür (G.104.6)

Sevgilinin güzelliği, güneş olarak tasavvuruna sebep olur. Ay, onunla karşı karşıya gelmeye lâyık olsa, ondan faydalanma ümidiyle ayaklarına kapanırdı (G.32.3). Güneş doğsa güzeller ışıksız yıldıza dönerdi (G.460.2).

Sevgili agyara ayna olur, güzelliğini gösterir. Âşığa ise bir bakışı çok görür (G.124.4). Yazıklar ki o güzellik aynasına baktığı-

mızda sitemle kırışmış alnını görürüz (G.144.5).

Sevgili tabiptir, çünkü âşıkların gönül derdini ancak o iyileştirebilir (G.113.3).

Gök renginde dar bir elbise giymiş sevgili, peri gibidir:

Ol kebûdî câme-i teng içre ol şîrîn lıkâ
Şîşe içre habs olunmuş bir perîdür gûyiyâ (Mat.20)

II. SEVGİLİDE GÜZELLİK UNSURLARI

1. Saç (Zülf, Gisu)

Saç genellikle âşığın gönlünün ve aklını bağlı olduğu nesne olarak anılır. Âşık, divaneliğinden akıl gerdanına sevgilinin zülfünün başını bağlar (G.20.4).

Saç çokluğundan dolayı kesrettir ve bağdır. Âşığa hasta gönlü bir kayd (bağ) iken sevgilinin zülfüne düşünce vahdeti kaybedip kesrete düşmüştür (G.34.3).

Saçın rengi karadır yani Leylâ 'dır. Önceleri Leylâ'yı seven Kays, divane olarak çöllere düştü. Âşığın da sevgilinin saçına bağlanması, onu aşkın bu tabiî sonucuna götürür (G.125.2).

Gönül Hüması sevgilinin saçındadır (G.514.5). Gönlün zülüfte asılı olması âşığın ayağının yere basmamasına sebeptir:

Der-i lutfunda meger yer mi başardı ayagum
Beste-i silsile-i zülf-i perîşânun idüm (G.336.4)

Göz bebeği olan ben, âşıkta keder yarası açar. Siyah saçın kılları da bakış dikeni olsa gerek (G.283.2).

Ceylanların göğsüne kan oturur, sonra bu kan miske dönüşür ve bir yolla vücuttan atılır. Bu hadise sevgilinin saçının kokusuna duyulan hasetten dolayıdır, denir (G.153.4).

Sihir yapılırken kıl kullanılır. Saç da âşığı büyülemek için bir vasıtadır:

Kıl ile bagladı zülfün beni ne sâhirdür
Terahhum eyle beni kıl bu kayddan ıtlâk (G.264.11)

Âşığın, gönlünü karışık saça düşürmesi kara bahtın eseridir (G.448.8):

L,
O-
gö-
liği

Sevgili, saçını yüzüne örtü yapmak isteyebilir. Ama ne gerek var:

Şakın tâb-ı nigehden rûyuna zülfün nikâb itme
Murâd üzre bakılmaz sana bîhûde hicâb itme (G.443.1)

2. Kâkül

Alın üzerine düşen saç demek olan kâkül, Nahifî divanında genellikle saçın özelliklerini taşır.

Kâkül kokusuyla sünbüldür(R.191). Sevgili kâküllerini külâhının üstüne süs yapsa, sünbüller perişan olur (G.290.2).

Kâkülün kokusundan Huten ceylanları hastalanır. Çünkü onu çekemezler (G.379.2). Kâküllerin misk kokusu ebedî bir ömürdür(G.107.2). Bu güzel koku âşıkta da bazı istekler uyandırır (G.136.5).

Sevgilinin kâkülünü zencire benzetmek şairlerin sevdasıdır (G. 127.8). Sevgili cevr taşıyla gönül kuşunu ürkütmemelidir. Çünkü o, kâkül kemendinin teline ayağını kaptırmıştır (G.101.2).

Sevgilinin yüzünde çıkan ayva tüyleri bazen güzelliğin kaybolduğuna işarettir. Bu sebeple sevgili utancından kâkülleriyle yüzünü örtebilir:

Hat gelüp rûyuna mahcûb-ı nigâh olsa gerek
Kâkülün şerm ile mestûr-ı külâh olsa gerek (G.283.2)

Kâkül şekil yönünden lâm (ل) harfine benzetilir (G.109.7).

Kâkül, rengi sebebiyle kâfir ve bî-dindir. Başı giden, dinsiz kâfir bile olsa acınır. Ucu kesilen ve böylece güzelliği azalan kâkül ise âşık için üzüntü kaynağıdır:

Şefkat itdüm ser-bürîde kâkül-i yâri görüp
Rahm idermiş gâhî âdem kâfir-i bî-dîne de (G.447.5)

3. Kaş

Kaşla daha çok hilâl arasında ilgi kurulmuştur. Şairin vücudı, zayıflığı ve inceliği sebebiyle kaş ve hilâle benzetilir.

Âşığın vücudunu arıklaştıran, o ay parçası olan sevgilidir. Onun kaşlarını düşünerek hilâle döner (G.104.2).

Gecede sevgiliden ayrılık olduğu için hasret vardır. Gecede görülen hilâl, sevgilinin kaşını hatırlatarak âşığın yarasını deştiği için keskin kılıca benzetilmiştir (G.118.2).

Ayın hilâle dönmesi ise sevgilinin kaşlarını düşünmesine bağlanmıştır (Mat.159).

Ay, hilâl şeklinde iken yani ay başlarında çeşitli tesirler meydana getirir. Meselâ delilerin durumunu azdırır. Hilâl kaşlar da âşığın sevgisini artırır:

Şaldı sevdâya beni ebrûları cânânenün

Mâh-ı nev elbet cünûnın artırır dîvânenün (G.293.1)

Kaş, şekli sebebiyle yay (keman)'a da benzetilir. Hasta bir insana, sert bir yayı gerdirmek zor gelir. Bunun gibi sevgilinin öfke dolu kaşlarını arzulamak da âşık için zordur (G.318.1).

Şast (zihgir), okçuların ok atarken baş parmaklarına geçirerek onunla yayı tutup gerdirdikleri alettir. Şast görmüş yay, gerdirilmiş yay için kullanılmıştır. Kaşın gergin yaya benzetilmesi ise öfkeli bir bakışı ifade içindir. Veya gözün şast, kaşın keman, kirpiklerin de ok olarak düşünülmüş olması da mümkündür:

Gûyâ ki şast-dîde kemândur ol ebruvân

Müjgân-ı yâr ᶜaynı ile tîr-i cestedür (G.101.5)

Kaş, şekil yönünden kılıca da benzetilmiştir (Mat.251).

4. Göz

Göz sevgilide güzellik unsurlarından ve âşığa eziyet etme vasıtalarından biridir. Tatar, şuh. kan içici, kan saçıcı, kara, hileci, amansız gibi özelliklerle vasıflandırılır.

Tegafül, sevgilinin âşığı anlamaması veya anlamak istememesidir. Bunu da göz vasıtasıyla yapar. Sevgili âşığı gördüğü zaman gözünde ya uyku hâli belirir ya da ona süzgün süzgün bakar yani tegafül eder (G.36.3 ve 37.4).

Göz kan içicidir ve gönül kanından perhizi yoktur. Âşıkların kanını içerek onları hilâl hâline getirir (G.291.1).

Çeşm-i Tatar salah ve sabır mülkünü yagmalar (G.19.1 ve K.VIII.67

Gözün nergis olarak kabul edilmesi ve baygın bakışı da ona kılıç tutup duran kaştan dolayıdır (Mat.251).

Gözün, şast olarak tasavvuru da mümkündür (bkz. Kaş).

Kan içici göz ve amansız gözün bakışı gamzenin oluşmasında da söz sahibidir (G.134.2 ve 146 .3) (bkz. Bakış).

5. Kirpik (müje, müjgân)

Kirpik, göz Tatarının okçusu yani askeri olarak görülmüştür (G.19.1).

Uykudaki kirpiklerin görünüşü, deste hâlindeki okun uçları gibidir (G.453.1).

Sürmeye ne hacet? Kirpiklerin gölgesi sürmedir:

Sâye-i müjgân virür kühl-i leṭâfet ḥâletin
Sürmeye ḥâcet nedür ol çeşm-i fettân üstüne(G.455.3)

Sevgilinin kirpikleri, âşığın gönlüne fırlatılmış oklardır (G.101.5).

Sevgili âşığın gönlünü çevirmek için kirpiklerini büyüyle şiş yapar (R.129).

6. Yüz ve yanak

Divanda yüz ve yanak kelimelerini ifade için ruh, ruhsar, arız, izar, ruy, cebin, cebhe, cemal kullanılmıştır.

Âşığın ısrarlı bakışları karşısında sevgilinin yanağı kızarır ve parlaklığını kaybeder. Bu da sevgilinin yüzüne perde çekmesidir, yüzünü göstermemesidir (G.50.4 ve 126.4).

Sevgili lâle yanaklıdır.Sevgilinin benli yanağı lâleyi yaralar (G.129.5, K.VIII.64 ve G.152.2).

Yanak, renginden dolayı gülle örtülü, gül renkli kabul edilmiştir (R.189). Yüz,gül bahçesi, yanaklar da oradaki güllerdir (R.191). Açılmış güllerin solması, al,yanak gülünü çekememeye bağlanmıştır (G.152.2). Sevgilinin yüzünün güzelliği, giydiğinin ne olduğunu anlamaya engeldir:

Âb ü tâb-ı ṭal^catından farḳ olunmaz giydigün
Câme-i gül-gûn mıdur ya ^caks-i ruḫsârun mıdur (G.148.3)

Yanak, renginden dolayı ateş kıvılcımına benzetilmiştir(G.149.4).

Parlaklığından dolayı yüz ve yanakla ay ve güneş arasında ilgi kurulmuştur. Sevgilinin güzelliğini veya güneşin hararetini şafak rengine bürünen yanak sağlar:

Yer yer ^ciẕâr-ı pâki şafaḳ-reng-i nâz olup
Germ oldı tâb-ı ḥüsn ile ol âfitâbumuz (G.212.3)

Ay ve güneş, o yanak mumunun pervanesidir (R.478). Ay bile,

sevgilinin yüzünü düşündükçe dolunaya döner (Mat.159).Sevgilinin yüzünde güzellik kalmazsa, gök yüzündeki ay ve güneş de yok olur:

Kalmayup rûy u cebînünde letâfetden eser
Âsümânunda ne hûrşîd ü ne mâh olsa gerek (G.283.4).

Yanak varak olursa, hat (ayva tüyleri) da onun süsüdür (G.143.2).

7. Ben

Sevgilinin göğsündeki ben damga olarak kabul edilmiştir. Sine gümüş olunca o da onun ayarını belirten damgadır. Ayarı belli gümüşün revaç gördüğü gibi o göğüs de âşığın gözünde revaçtadır (G.498.7).

Yüzdeki ben, gözün içindeki göz bebeği olarak görülmüştür. Âşığın gönlünü yaralayıcıdır (G.283.2).

İstediğine kavuşamayıp uyuyamayan ve yıldız sayanlar gibi senin yüzüne âşık olanlar da senin siyah beninle oyalanırlar. Yıldızla ben arasında bu yönden ilgi kuruluyor (G.50.2).

8. Hat

İlk çıkan hat, sevgilinin yüzünde güzellik tamamlayıcı unsurdur. İleriki yaşlarda ise hem âşığı sevgiliden uzaklaştırır hem de sevgiliyi zor durumlara sokar. Çünkü onun güzelliği kaybolmuştur.

Ayva tüylerinin siyaha dönmesi ve güzelliği gidermesi dolayısıyla matem elbisesi gibi görülür:

Siyeh libâs giyüp mâtem eylesün hattı
Gerekdür ol sanem-i bî-vefâya şîven-i nâz (G.216.5)

Sevgilinin nazı, hat askerlerinin yağmasına uğradığı zaman, onun âşığa ilgisi artar, her zaman esirgediği bakışları çoğalır ve gamzelerinde işveden eser kalmaz (G.283.3).

Sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri yeni çıktığında güzellik unsurudur ve onun 14-15 yaşlarına geldiğinin işaretidir. Bu sebeple sevgili yüzünü göstermekten hicap duyabilir. İleriki yaşlarda hat, sevgilinin güzelliğini giderdiği için, yüzün kapatmasına sebep olabilir (G.289.1).

Siyah renkli ayva tüylerinin sevgilinin yüzüne verdiği güzelliği görmek âşığın en çok arzuladığı şeydir (G. 364.3).

Ayva tüyleri her ne kadar kâğıttaki yazı gibi yüz için bir süs ise de sevgilinin bundan rahatsız olduğu düşünülebilir:

Olma mugber hat gelürse safha-i ruhsâruna
Hüsn-i hat ey sâde-rûyum zînet-i evrâkdur (G.143.2)

Ayva tüyleri güzellik askerleridir ve nöbet değişimi yaparlar:

Hat-ı nev-hîz sanma safha-i ruhsâr-ı pâkinde
Sipâh-ı hüsn-i ᶜâlem-sûzı tecdîd-i berât eyler (G.133.5)

9. Ağız

Gonca açılmamış güldür. Ağız da kapalı oluşu ve küçüklüğü sebebiyle goncaya benzetilir (msl. R.191 ve Mat.13).

Ayrıca ağız güzel kokunun, miskin kaynağıdır (G.107.3 ve Mat.13). Misk kaynağı olması ve miskin de büyü yapmakta kullanılması, onun büyücü olarak vasıflandırılmasına imkân verir (G.107.3).

10. Dudak

Sevgilinin dudağı âşıklar için Ab-ı hayat akan bir çeşmedir (G. 107.2). Sevgilinin dudağının şerbeti âşıklara neşe verir:

Lutf ümîd eyler gönül sen şehden âzâr istemez
Şerbet-i laᶜlün yeter dil keyf-i esrâr istemez (G.209.3)

Neşve ancak dil-i zâra leb-i dil-berden olur
Açılur sanma beni bâde ile sâgar ile (G.436.6)

Sevgilinin dudağı âşık için azar kaynağıdır (G.50.5 ve 209.3).

Aşk hastalarının devası sevgilinin dudağının şarabına bağlı ise sağlık onlar için muhaldir(G.498.3).

Dudak camıyla mest olanlar, sarhoşlar gibi sır saklayamazlar. Bu sırada ağızlarını elle kapamak gerektir:

Mest olup câm-ı lebünle hele magrûr olsun
Gâh olur destümüzi perde-der-i râz iderüz (G.215.4)

Sevgilinin dudağı badedir. Ona ulaşmak âşığın tek dileğidir. Onu için âşık gam humarını çekmez (G.91.2).

11. Çene

Çene çukuru kuyuya benzetilmiştir. Sevgilinin tatlı dudağından istifade etmeye çalışırken gönül kovasını kuyuya düşürmek de var:

Zülâl-i la^cl-i yârdan sîr-âb olam dirken
Düşürdüm ^câkıbet delv-i dili çâh-ı zenahdâna (G.448.3)

12. Beden, göğüs, kol, pehlu (yan, böğür), baldır, boyun

Siyah peştemalin üzerinde görünen gümüş beden parlaklık yönünden ay ve güneşten üstün görülmüştür (G.496.6).

Pehlu da parlaklık yönünden aydır, güneşten üstün görülmüştür (G.145.4).

Sevgili veya saki gümüş baldırlıdır (G.143.3).

Sine, gümüş renklidir. Üzerinde ben olan göğüs, ayarı belli olan gümüştür (G.324.7). Göğüs gümüş levha olarak görülmüştür:

Sîne-i yâra gözün dikme gel ey hayrân -ı ^cışk
Çok mıdur bir levh-i sîmîn öyle bir gencînede (G.447.4)

Sevgilinin sinesinin güzelliği âşıkları kendine çeker. Onda büyü filan yoktur :

Kendüye bin şevk ile cezb eylemekde ^câlemi
Gâlibâ hırz-ı füsûn vardur o sîmîn-sînede (G.447.3)

Sevgilinin başında eğri duran külâh ve gümüş renkli boyun, gümüş madenini eriten bir pota olarak tasavvur edilmiştir:

Pûşîde-külâh olup o şûh-ı devrân
Ol gerden-i sîm ile olur ser-gerdân
Bir pûte-i ser-nigûne benzer o külâh
Kim olmada sîm-i hâlis andan rîzân (R.405)

13. Bel

Sevgilinin belinin inceliği onun kıl olarak görülmesine sebep olmuştur. Sevgilinin beli, süs olarak taşıdığı hançer olmasa fark edilmeyecek kadar incedir (G.136.4). Kılla büyü yapılabilir. Bu sebeple kıl gibi olan sevgilinin belinin büyülü olduğu düşünülmüştür (G.1073).

Gümüş baldırların üzerindeki ince bel, su kenarında bir ot olarak tasavvur edilir (Mat.79).

Sevgilinin belindeki kemerle Yusuf'un başından geçen hadiseye işaret edilmiştir. O, teyzesi İnas'a emanet edilmişti. Yakup Peygamber onu almaya gittiğinde teyzesi vermek istemedi. Onu giyindirirken beline kemeri doladı ve kaybolduğunu söyledi. O zamanki kaideye göre hırsız yakalanınca sahibine köle olurdu. Böylece İnas Yusuf Peygamberden ayrılmamış oldu (G.454.4).

14. Boy

Sevgilinin kıyamet boylu olarak düşünülmesi, "haşr ve mahşer"in vuslat olarak tasavvur edilmesine sebep olmuştur (G.22.3 ve 127.2).

Kâmet ve kıyamet kelimelerinin aynı kökten olması, "kâmet"in mahşer gününün kargaşasını çağrıştıracak şekilde kullanılmasına sebep olmuştur. Sevgili de uzun boyu ve güzelliğiyle âşıklar arasında bir kargaşanın doğmasına yol açar. Bu durumu kuşlar arasında güzelliği ve gösterişiyle tanınan tavus bile kıskanır:

Cilve-i ḳâmet-i âşûb-gerün gördükçe
Dil-figâr olmadadur dâġ-ı ḥasedle ṭâvûs (G.233.4)

Sevgilinin boyuyla servi arasında ilgi kurulur. Servi ince ve uzun bir ağaçtır. Onun yüksekliğine ulaşmak mümkün değildir. Sevgiliye ulaşmak yani vuslat da âşık için zordur (G.40.1). Servinin dibinakan su, âşık telakki edilir. Servinin su gibi yerde sürünmesi mümkün değildir. Çünkü o yükseklere uzanır. Servi boylu sevgili de âşıkların halini anlayamaz (G.210.3).

Sevgilinin nazla salınarak yürümesi ve âşıkları ayaklandırması, cami ve namaza durulurken okunan ezan (kâmet)'ı çağrıştırır(Mat.206).

Sevgilinin boyu ve külâhıyla ilgili olarak elif ve med kelimeleri kullanılır (msl. G.107.1).

III. SEVGİLİ İLE İLGİLİ DİĞER UNSURLAR

1. Bakış

Sevgilinin bakışını ifade için nigâh ve gamze kelimeleri kullanılır. Bakış için düşman, haramî, yol kesici, fitne dolu, şuh, gönül delici gibi vasıflar yakıştırılır.

Gamze haramîdir, yol kesendir. Âşığın, sevgiliye bakmasını engeller(G.31.3). Gamze, sevgilinin şuh bakışlarına tegafülü öğreterek âşığa düşmanlık eder(G.31.4).

Gamze ve nigâhın bir özelliği de yağmacı oluşlarıdır. Yağma yaparken hırsız gibi geceleyin ve yol kesici gibi gizlice hareket etmez. Sabır kumaşını göz göre göre yağmalar (G.460.4). Kirpiklerle

beraber düşünüldüğünde göz Tatarının okçusudur (G.19.1).Gamze ve nigâh, yağmacılıkta ittifak ederler (G.298.2).

Sevgilinin bakışı âşığın gönlüne saplanır. Bu yönüyle ok atması söz konusudur. Gönülde yaralar açar (G.104.3). Bakış okları, âşığın gönlünde yer bırakmayacak şekilde deste destedir (G.101.3).

Âşık, sevgilinin hançer gibi öldürücü bakışından sakınmaz (G. 25.3). Hatta o oklara karşı nişane gibi durur (G.506.1). Çünkü onlar âşığın gönlüne arkadaş ve sırdaştır:

Ḥarîm-i câna gönder ġamze-i dil-dûzunı gâhî
Dil-i âvâre çoḳdan bir enîs ü ġam-güsâr ister (G.123.3)

Sevgilinin bakışı âşıklar arasında kargaşa çıkarmakla kıyamet fitnesidir (G.148.5). Fitne, kargaşa bile zaman zaman sevgilinin gamzesinden medet umar (G.92.3).Sevgilinin nazlı bakışı, âşık için belâdır ve gönül delen gamzesi de ansızın gelen kazadır (R.472). Gök yüzünün baş komutanı olan Merih bile onun gamzelerinden titrer (R.129). Bakışları Eflatun'un aklında yaralar açar (G.153.1).

Gamze, âşığı dilsiz yapar (G.53.7).Sevgilinin yüzüne bakmayı engellediği için peçe olarak tasavvur edilmiştir (G.239.4).

Gamzenin oluşmasında, gözün can alıcı bakışı önemli rol oynar:

Çekilmiş kûşeye ḫavf-i nigâh-ı cân-sitânunla
Meger ġamzen de çeşm-i bî-emânundan hirâsândur (G.146.3)

Sevgilinin bakışı âşığın yüzünü sarartır.Bu yönüyle suni olarak altın gümüş elde etme sanatı sayılan kimyadır (G.108.4).

2. Bûs, kenâr

Âşık, aşk hastasıdır. Sevgiliyi öpme ve kenara çekme, ona ilaç üstüne ilaç vermektir. Bu da hastaya zararlıdır:

Gâh bûs u geh kenâra çoḳ da mâ'il olma kim
Ḫasteyi bî-tâb ider dermân dermân üstüne (G.453.8)

3. Selâm, merhaba

Sevgilinin âşığa karşı olan ilgisizliği, ona sade bir selâm bile vermesine engeldir (G.119.5).

Merhabaları bile âşığı yaralayacak şekildedir:

Ümmîd-i şefḳat itme gönül bî-vefâlarun
ᶜUşşâḳa nevk-i tîġ iledür merḥabâları (G.502.3)

4. Gölge

Gölgenin, insanın peşinden ayrılmaması, sevgiliden hiç ayrılmak istemeyen âşıkla benzetme unsuru olmuştur.

Gölge de âşık gibi sevgilinin eşiğine yüz sürer (G.117.5)

Sevgili âşığını görmezlikten geldiği gibi gölgesini de çiğner:

Sâye-i zîbendenī pâ-mâl-i nâz itmekdesin

Ol garîb üftâde yoksa ᶜâşık-ı zârun mıdur (G.148.6)

5. Kûy

Âşık sevgilinin bulunduğu yerden ayrılmak istemez. Sevgili rahat yatağında uyurken, âşık onun aşkıyla hasretten toprak yatağında yatar (G.142.4);

Sevgilinin kûyı âşık için cennet bahçesidir:

Beyân itmekde kûy-ı dil-rübâyı ihtişâr itdün

Huzûr-ı cenneti vasf itmede zâhid kuşûrun var (G.157.3)

Âşığın yeri, sevgilinin sokağıdır. Orası bülbülün gülşenidir (G.31.1).

6. Ayağı toprağı

Âşıklar için sürme olan ayağı toprağı, sürmesiyle meşhur Isfahan şehrini hatırlatır. Ayağı toprağı sürmesinin verdiği zevk, âşığın kendini Isfahan'daymış gibi görmesine sebep olur (G.146.5). Ayağı toprağının ayrılığı ona Isfahan şehrini özletir (G.458.1).

7. Gönül

Âşığın ağlayıp inlemelerini, ah ve feryatlarını duyduğu halde müteessir olmayan ve onunla ilgilenmeyen sevgilinin gönlü taş veya sert kaya olarak kabul edilir (msl.G.104.4 ve 147.4).

IV. ÂŞIK

Âşık ve ilgili tasavvurlar

Âşık, sevgiliye karşı her zaman ilgi duyan, bu ilgiye bağlı olarak çeşitli hallere katlanan fedakâr insan tipidir.

Âşık, güle olan aşkından öttüğü kabul edilen bülbüle benzetilir. Sevgilinin yanağının düşüncesiyle oluşan gül bahçesinin bülbülüdür (G.31.5). Âşık, hile de yapsa veya destan da düzse sevgiliye kavuşamaz (K,XXIV .34). Âşık eğer sevgiliye kavuşursa, aşk nağmesini bülbüle öğretir(G.434.5) . Âşık, sevgiliye vurulalı beri, feryad ü figan etmede bülbülü kıskandırır (G.330.5).

Takdir şudur ki âşık yalvardıkça sevgili naz eder (G.40.4). Sevgiliyi naz yatağında yakalayıp dilediği şekilde yalvarmayı ister (G.41.4). Yalvarma iniltileri de ah yeli gibi havaya karışıp kaybolur (G.40.3).

Sevgililerin soğuk tavırları, âşığın cigerinde gayret ateşi ve gönülde sert bir ah meydana getirir (G.42.6). Gece âşığa ayrılık getirir ve onun ahının dumanları sevgilinin ay yüzünde bulut gibi dolaşır (G.51.6).

Ayrıca âşık şu benzetmelere konu olur: Aşk Rüstemidir (G.39.1). Avlanacak avdır (Mat.209). Ayrılıktan ney gibi inler (G.152.3). Sevgilinin kapısının eşiğidir, gamzelerine hedeftir(G.506.1) . Sevgiliyi görse akarsu gibi ayağına kapanır (G.337.6).

Gönlü dağınık olan âşık, ay ve güneşi bile görmez (G.121.6).Hasta âşık ne kadar solgun ve zayıf olursa sevgili o kadar sevinir (G.135.2). Utancından ve hayretinden sevgilinin yüzüne bile bakamaz (G.24.3). Onun haline rakip bile acır (G.332.4).

Sevgilinin kaşlarının çatılmasına sebep, âşığın küstahlığa varan ısrarları da olabilir:

Yine ebrûlarun bin hışm ile pür-çîn-i nâz olmuş
Yine benzer ki küstâhî-i ᶜâşıkdan fütûrun var(G.157.6)

Âşığın sevgiliye kavuşmasına engel, diken olan rakiptir (G. 441.4)

V. ÂŞIĞIN VÜCUT AKSAMI İLE İLGİLİ HUSUSLAR

1. Göz

Göz, en çok kanlı göz yaşı dökmesiyle anılmıştır. Ağlaya ağlaya kan oturmuş göz, kırmızı renkli taşlar olan yakut ve mercandır (K.XXIV.37). Yine kan oturmuş gözler, içi kırmızı şarap dolu iki kadehtir ve sevgiliye sunulduğu zaman onu mest eder (G.37.4).

Devamlı göz yaşı döken gözler çeşmedir. Bunlar, sevgilinin lâle yanakları aksedince üzerinde lâle tasvirleri bulunan çeşme olurlar (G.129.5). Âşığın gözü çok yaş dökmekle Umman denizi olmuştur. Bu gözde sevgilinin yanak gülü hayal edilince denize iki gül düşmüş gibi görünür (Mat.237). Saba, sevgilinin ayak tozunu âşığa ulaştırarak ona iyilikte bulunur. Âşığın gül gibi kırmızı göz yaşları bu toprağa döküldür, gül bahçesi olur (G.211.2).

Âşığın gözü gül goncası gibi tasavvur edilmiştir. Gözün gonca olarak tasavvuru, kızarmış ve göz kapakları kapanmaya yüz tutmuş olmasına dayansa gerek (G.103.1).

Âşık hayran hayran bakar. Yani baktığı halde görmeyen gözlerle bakar. Bu da sevgiliye hayran olmasındandır. Göz, bu haliyle cansız bir resim gibidir. Resimdekiler de bakar ama göremez (G.150.1).

2. Göz yaşı

Göz yaşı, çokluğu sebebiyle Umman denizi ve Nil, Save nehirlerine benzetilir (bkz. ilgili bölüm).

Acılı âşık taze göz yaşıyla abdest alır (G.102.5). Âşık, sevgilinin hasretiyle hüzünlüdür. Bu sebeple gam pazarında göz yaşı nakdiyle alış veriş yaparak geçinir (G.122.6).

Sevgili, gönül mülkünün şahıdır. Eğer o vergi isterse, âşık göz yaşı nakdini sunabilir (G.61.2).

Göz yaşı seli coştuğu zaman, bakış askerleri kirpiklerin dibini bile geçemez. Yani âşığın gözleri etrafı göremez (K.XXVII.41).

Sevgilinin buluşmaya gelememesine sebep, göz yaşı yağmurunun, onun yürümesine engel olmasıdır (Mat.77).

Jale, baharda çiçeklerin üzerine düşen su damlasıdır. Fakat âşığın göz yaşı birçok damladır. Hem de zülüf sünbülünü taze tutacak kadar çok (G.140.4) .

Göz yaşı, kırmızılık yönünden lâleden üstün görülmüştür (G.134.3).

Âşıkların göz yaşları uçzuz bucaksız gam denizi olarak düşünülür. Bu deniz ay yüzlü sevgilinin tesiriyle bile dalgalanmayacak, med ve cezir olmayacak kadar sakindir. Azalıp çoğalmaz (G.210.1).

3. Sine

Âşığın göğsü daha çok çeşitli olayların cereyan ve etkilerinin tezahür ettiği bir yer olarak tasavvur edilmiştir.

Sinenin gök yüzü olarak düşünülmesi, sevgilinin güneş ve ondan ayrılığın sebep olduğu yaraların yıldız olarak tasavvuruna bağlıdır (G.23.2).

Sine aynı zamanda sevgilinin bakış oklarına hedeftir (G.101.3).

Göğüs gül bahçesidir. Sinedeki yaralar güllerdir. Âşığın göz yaşı bu bahçeyi sular (G.36.2).

Sine, üzerindeki çizgi çizgi yaralar sebebiyle tarağa benzetilmiştir. Gönlün, sevgilinin zülfüne bağlı olması da bu sebeptendir (G.316.3).

Sevgili şahtır. Sine de onun bulunduğu yerin sergisidir. Yani onun ayağının altına serilen halıdır (G.105.1).

4. Cisim, ten

Âşığın cismi, sevgilinin ayrılığı,gam ve keder sebebiyle zayıf ve solgundur(msl. G.118.2).

Sevgilinin ayrılığı ve kaşlarının hayali onu da aynı şekle getirmiştir (G.76.2).

Sevgili saçlarını taramaya başladığı zaman, âşığın bedeni hasedinden parça parça olur; şekil itibarıyla tarağa benzer (G.454.3).

Tenin benzetildiği aletlerden biri de usturlaptır. Usturlap, üzerinde gök yüzü haritası bulunan ve yıldızların uzaklığını ölçmeye yarayan bir alettir. Ayrıca müneccimler, bu aletle insanların geleceğini bilirler, talihlerini okurlardı. Âşığın cismindeki yaralar, usturlabın üzerindeki yıldız resimleridir. Âşık sevgilinin ayrılığından çok ıztırap çekmiştir. Ama sevgilinin yanındaki yerini öğrenememiştir. Bu tasavvurda sevgilinin ay veya güneş olduğu unutulmamalıdır (G.512.5).

5. Yara

Yara, gök yüzündeki yıldızlara benzetilir. Aşk derdinden yarası olmayan âşık yıldızsızdır, yani talihi açık değildir (G.103.2). Yaralar, usturlap ve geleceği okumakla da ilgilidir (bkz. Cisim).

Beden üzerindeki yaralar 1 (veya 1000) ve 0 rakamlarını hatırlatır. Bu durumda âşık aşk şahının divanında muhasebecidir (G.339.4).

Tevhitte geçen bir beyitte gönül, dağlık bir arazi olarak kabul edilmiştir. Oradaki yaralar da bir çeşit dağ çiçeği olan lâle gibi süs olarak kabul edilmiştir (K.IV.12).

6. Can, ciğer, kalb

Can, sevgiliye duyduğu arzu sebebiyle bülbüle benzetilir (R.189). Ayrıca sevgilinin aşkını, gönlünü alabilmek için kullanılabilecek nakit, değerli şey olarak düşünülür (G.442.1).

Ciğer, sevgiliye karşı duyulan isteğin yakıcılığının tezahür ettiği yerdir (G.42.6). Ayrıca ciğer, sevgilinin kirpik oklarının saplandığı yerdir (msl.G.121.2).

Kalb ise lâle yanaklı sevgililerin aşkının yerleştiği yerdir. Bu haliyle bir puthane olarak düşünülür. Aynı beyite tasavvufî açıdan bakıldığında ilâhî güzelliklerin tecellî ettiği bir yer olarak kabul edilebilir(K.VIII.64).

7. El, kucak

Sevgiliden vuslat isteyen âşığın eli çınar yaprağına benzetilir:

Ümîd-i vaṣl ile ol verd-i ḥüsnün bâġ-ı kûyında
Ṭurur dest-i temennâsı dilün berg-i çınâr-âsâ (G.14.2)

Ayrıca el, mest olan âşığın ağzını kapamak için bir perde olarak düşünülmüştür (G.215.2).

Sevgilinin ay olarak tasavvur edildiği yerde âşığın kucağı ay ağılıdır (G.350.7) .

VI. GÖNÜL

Divanda gönül (dil) kelimesiyle birlikte geçen ve onun vasıflarını belirten kelimeler şunlardır: bimar, divane, mecruh, avare, zar, pür-gam, agah.

Gönül doğana benzetilir ve uçmak kelimesi bunlarla beraber tevriyeli olarak kullanılır (G.27.4).

Gönül bir bütün olarak lâledir. Yaraları da lâlenin içindeki beneklerdir(G.103.1). Âşığın gönlü kimseye el açmadığından goncadır. Gül yüzlülerin ortaya çıkması bahardır. Onların ortaya çıkmasıyla âşığın gönlü dağlanır ve açılır. Baharda lâlenin açması gibi (G.123.1).

~~Avare gönlün~~ arkadaşı, sevgilinin gönül delen bakışıdır(G.123.3).

Gönül akarsu gibi dolaşarak naz fidanı olan sevgiliyi arar (G. 136.2).

Gönlün bülbüle benzetilmesi sevgiliye olan düşkünlüğündendir (G.136.6).

Sevgilinin vücudunun ay kabul edildiği yerde gönül gök yüzüdür (G.145.4).

Hüzünlü oluşu sebebiyle Yakup peygamberle gam dolu olan gönül arasında ilgi kurulmuştur (msl. G.149.1).

Akranlarının çekememesi sebebiyle şair kendini "Yusuf-dil" şeklinde ifade etmiştir (G.150.7).

Gönlün divaneliği, peri gibi güzel sevgilinin aşkının o gönül hazinesinde saklanmasındandır (G.293.2).

Yaralarla birlikte, çiçeklerle donanmış dağlık bir yer olarak düşünülüyor(K.IV.12).

Gönlün, sevgilinin saçlarına olan ilgisi ve orada bulunması, tarak gibi parça parça olarak tasavvuruna sebep olmuştur (G.506.3). Gönlün, sevgilinin dağınık saçlarında yuvalanması, kara bahtın âşıkla olan kavgasına bağlanır. Kavgayla birlikte saçın kargı (baht) olarak düşünülmesi de mümkündür (G.498.8). Gamlı gönül, saç tuzağına takılmış bir Hüma'dır(G.514.5).

Gönlün bülbüle benzetildiği yerde yanak, gül ve zülüf de renginden dolayı gecedir (R.191). Gönül, ayrılıktan öten bir üveyik kuşudur (G.449.2).

Gönül, mübtelâlık ve laf anlamazlık yönüyle taştır(G.508.4).

Gönül kovası, sevgilinin dudak çeşmesinden doldurulurken çene çukuruna düşürülebilir (G.448.3).

Aşk, gönlün hoş olmasını sağlar. Onun huzurunu bozan dünya sıkıntılarıdır (G.516.1).

VII. RAKİB

Rakibin, Divan edebiyatında özellikleri bellidir. Nahifî divanında da rakip, agyar, gayr gibi adlarla geçmektedir. Rakibi ifade için sadece har kelimesi de kullanılmıştır. Ayrıca, bu grubun özelliklerini belirtmek için şu ifadelere yer verilmiştir: rakib-i har (diken), rakib-i nâ-dan, agyar-ı bed-endiş, adu-yı menhus, rakib-i bed-meniş, rakib-i dun, rakib-i bed-ahter.

Rakiplerin azarı, vuslat güllerini toplamak isteyen âşığın elini diken gibi rahatsız eder (G.14.7). Âşık ve sevgili arasında hiçbir iyi davranışı yoktur. O, kötü tabiatlıdır (G.107.6).

Sevgili, onunla devre girerek (dolaşarak) âşıklara eziyet eder (G.120.5). Rakip, her zaman sevgilinin yanında bulunur, onunla sohbet eden, arkadaş olur. Hatta sevgiliye hikâyeler anlatarak onun gözüne uyku getirir, âşıktan uzaklaşmasını sağlar (G.11.6).

Rakip kötüdür, âşık iyi. Fakat sevgili bunu fark edemez (G.210.5). Âşık bülbülken rakip de kötü sesli kargadır (Mat.212). Onlar kadir kıymet bilmezler (G.436.7).

Sevgililer rakibin yanında rahattır. Yani onun yanında serbest davranırlar. Bu ise bir tür gevşeklik kabul edilmiş ve sonbahar yelinin, çiçekleri soldurmasına, yapraklarını dağıtmasına benzetilmiştir (Mat.187).

Gözden sakınmak deyimi tevriyeli kullanılarak, şairin kendi kendine rakip olduğu ifade edilmiştir (G.331.2 ve G.348.4).

Âşığın, rakibin öldürülmesini istemesi, onun şehadetten mahrum olmaması gibi iyi bir temenniye dayanmaktadır (G.384.6).

Âşığın şikâyeti sevgiliden değildir. Ona sıkıntı veren, rakibin hileleridir(G.329.5). Âşığı sevgiliden uzaklaştırmak için tuzak ku-

ran rakip, insanı ayartmak isteyen şeytandır. Âşığı, cennet olan sevgilinin sokağından uzaklaştırmaya çalışır (G.454.6).

Âşığın sevgiliden ayrılmasına sebep yıldızı kötü olan rakip veya âşığın kötü talihidir:

ᶜAceb rakîb-i bed-ahter midür firâka sebeb
Cüdâ iden beni ol mâhdan sitâre midür (G.126.3)

Sevgiliyle rakibin bir arada bulunması, ayın akrep burcuna girmesidir. Bu da uğursuzluktur (G.456.8 bkz. Sevgili ile ilgili tas.).

Sevgilinin yanındaki rakip, uğursuz bir düşmandır ve harf-i illettir (Mat. 123, bkz. Gramer kelimeleri).

Peygamberi övmek için yazılan bir gazelde de rakip kelimesi geçmektedir. Burada kastedilen, peygamber âşıklarına itibar edenlerdir. Onlar, daima sevgilinin yanında olan rakip gibi peygamber âşıklarına ilgi gösterirler (G.47.2).

VIII. MADDÎ VE MANEVÎ HALLER

1. Aşk ve mahabbet

Aşk, akılla beraber ele alınır ve ikisinin bir arada bulunamayacağı belirtilir.

Aşk denen bir acayip sevda âşığı deli edince akıl gerdanına zülüf ipi geçirilir (G.20.4). Aşk ve mahabbetin kaidesi Kays gibi akla yabancı olmaktır(G.125.3) veya aşkın delilik sahrasına aklı salıvermektir (G.334.2). Deli divane olmak aşk derdinin gereğidir. Kays boşuna Mecnun olmadı (G.493.2). Âşıklar da deliler gibi hayran hayran bakarlar yani şaşkın bakışlıdırlar. Bakışları boştur. Bunu sağlayan da aşktır (G.503.4).Aşk şarabını içene akıl-delilik birdir(K.IV.11).

Vuslatı isteyen, aşk yoluna girmelidir. Aşk derdinin çaresi vuslattır(G.103.7). Mahabbet tufanına düşüp de tadına varanlar aşk hastalığından şifa bulmayı ve tufandan kurtulmayı beklemezler (G.133.4).

Aşk, vicdanla iç âlemle ilgili bir konudur. İçe önem vermeyip de dışla ilgilenen güruh olan zahit,vaizin aşkla ilişkisi birkaç beyitte konu edilir(bkz. zahit, vaiz). Aşkın tesiri zerreyi güneş yapar. Bu tasavvura esas zerrelerin güneş ışığında görülmesidir. Ayrıca kişilerin dışına bakarak hüküm vermek doğru değildir. Zerre gibi yerde bulunan gerçekte gökte de olabilir. Bunu gerçek aşk sağlar(G.352.8).

Sırtına atlas ve canfes kumaştan elbise giyen, yanı kılık kıyafetle olgunlaştığını sanan kişi aşk ve mahabbet hırkasının halini anlayamaz. Çünkü o yakıcıdır ve iç âlemle, gönülle ilgilidir(G.386.5).

Aşk yarası, ciğer kanıyla beslenir. Yanı âşık bütün gönlüyle aşkı benimsemelidir. Bunu yapan âşık kibrit-i ahmeri elde etmiştir. Kibrit-i ahmer, kimyada altın elde etmeye yarayan maddedir. Kibriti ele geçiren âşık, gerçek aşkı yakalamış demektir. Kibrit-i ahmerin, mürşit yani yol gösterici anlamını da burada düşünmek gerekir. Çünkü aşkı bütün kalbiyle benimseyen âşık gerçek yol göstericiyi bulmuş demektir (K,I.18).

Ulu kişilerin bakışı, sülûk yoluna girenleri, âşıkların ruhlarına tesir eder, onları olgunlaştırır. Bu sebeple aşk derdine düşenlerin çaresi, onların bakışlarıdır. Veya Allah katında kabul gören dualar, onların derdine çare olabilir (K,I.32).

Aşk, ilâhî ve mecazî yönüyle de ele alınmıştır. Peri gibi güzel yüzlü sevgililerin vasfında söylenen şiirler, mecazî aşkın gereğidir (K.VIII.99). Geçici güzellere ve güzelliklere ragbet etmeden maksat, Bâkî olan sevgili (Allah)'ye kavuşmaktır. Plâtonik aşktır:

Cüst-cûy-ı hüsn-i fânîden garaż taklîddür
Vuslat-ı mahbûb-ı Bâkîdür Nahîfî mültemes (G.231.7)

2. Vuslat

Vuslat, aşkın meyvesidir. Âşığın, sevgiliye kavuşması tek istenen şeydir.

Vuslata engel olan varlık şüphesiz rakiptir. Vuslat anında rakibin gelmesi, âşık için azaptır (G.135.7). Sevgilinin güzelliği, âşığın vuslatı talep etmesine manidir. Bunda sevgilinin son derece güzelliği ve yüzünün parlaklığı önemlidir. Çünkü âşık sevgilinin yüzüne bu yüzden bakamaz (G.145.2).

Sabah vakti, sevgilinin görülebilmesine imkân tanıdığı için vuslat vaktidir (G.148.2).

3. Hicran, fürkat, gurbet

Ayrılık ve yalnızlık için hicran, hecr, fürkat, gurbet gibi kelimeler kullanılmıştır. Âşık bu hâlden her zaman ıztırap duyar.

Hicranla oruç ve bayram arasında ilgi kurulmuştur. Bu ilgide esas, oruçlunun belli şeylerden uzak kalışı ile âşığın sevgiliden ayrı oluşudur. Bayram ise oruca son verme yani sevgiliye kavuşmadır. (G.92.3). Oruçluya işret haramdır. Sevgiliden ayrı olan âşığın ona kavuşması da mümkün değildir (G.92.4). Muharrem ayında tutulan oruçta Kerbelâ'daki acı hadise sebebiyle matem vardır. Âşığın bayramı da hicran sebebiyle matemlidir (G.213.7).

Ayrılığın verdiği acı, koruktur. Vuslat da helvadır (G.134.5).

Sevgiliden ve sokağından ayrı olan ev, âşık için gurbettir ve viranedir. Âşık da bu viranede hicran gamıyla yaşayan baykuştur (G.51.5).

Hicranın gönül yakan ateşi, âşığın içini yakar. Bu yanmadan ah dumanı peyda olur ve göğe yükselir (G.146.2).

Yabancı diyarlarda bulunanlar, her hal ü kârda ıztıraplıdır:

Mısr içre Nahîfî ᶜazîz olsa da yine
Elbet garîb hecr-i vaṭanla ẕelîl olur (G.149.6)

Âşık, gurbet yatağına esir olmuş bir hastadır (G.494.5).

Sevgiliden ayrı kalmayan bülbülün halinden ne anlar:

Naġme-i şâdî ṣanur feryâdını bülbüllerün
Çekmeyen âlâyiş-i dûr u dırâz-ı ġurbeti (G.516.4)

4. Gam, belâ, mihnet

Gam, âşığın sevgiliden ayrı olması sebebiyle içinde bulunduğu durumdur. Âşık her zaman gam ve keder içindedir. (G.122.6).

Âşık, gam pazarında göz yaşı nakdiyle geçinir.

Gece, âşığın sevgiliden ayrılmasına sebep olarak ona gam verir. Âşık gam gecesinde, sevgilinin kucağının hasretiyle esneyerek ümit yatağında yatar. Burada bir bekleyiş içinde olup da uykusu da gelen

kişinin esneyeceği düşünülmelidir (R.189).

Âşık, gam dağını delmek için Ferhat'tan daha çok himmet sarfetmiştir (G.338.6).

Dünyanın verdiği sıkıntı, dünya gamı, âşığın gönlünü dağıtır. Gönlünün sevgiliye bağlı olmasını engeller. Sülûk eden âşıkla ilgili düşünüldüğünde, onun gönlünün her zaman Allah'ı hatırlamasına engel olur (G.17.4).

Mal ve makam kazanmaya çalışmak dünya sıkıntılarıdır. Aşka önem veren ve yaşamaktan zevk alan rind için bunlar belâdır (G.18.4).

İnsanlar, bu dünyanın mihnetine dayanamadıkları için göçüp gitmişlerdir (G.318.4).

5. Cevr

Cevr ü cefa, sevgilinin âşığı kendinden uzaklaştırma vasıtalarıdır. Sevgili, cevr taşıyla gönül kuşunu ürkütebilir (G.101.2).

Âşık, şehsüvar olarak düşünülen sevgilinin cevr atının terkisinin süsüdür (Mat.84).

6. Dert, derman

Sevgiliyi kenara çekmek ve bûs etmek, hasta olan âşık için derman üstüne dermandır ve onu güçsüz bırakır (G.453.8).

Dert ehli olan âşıkların şiirlerinin sözleri âşıkane, manası da şairane olmalıdır (G.458.7).

7. Âh, feryat, nale

Âşık, dertleri sebebiyle ağlayıp inleyen, feryat eden bir özelliğe sahiptir. Âşığın çektiği ahlar çeşitli ilgilere ve tasvirlere konu olur. Feryat ve nale ile ilgili olarak da bülbül, üveyik gibi öten kuşlarla âşık arasında benzetmeler kurulur.

Şairin nağmeli ahları, söylediği şiirler bülbülün feryadıdır. Çünkü ikisi de aşktan dolayı öterler (G.49.5).

Ah ile gök cisimleri ve hadiseleri arasında da ilgi kurulmuştur. Sevgilinin ay olarak tasavvur edilmesi, âşığın ah dumanının, bulut gibi görülmesine yol açar. Böylece, karanlık ve ayrılık sebebiyle gam kaynağı olan gecedeki tek ışık da örtülecektir (G.51.6).

Sevgiliyi hatırlayıp ah çeken âşığın kıvılcımlı dumanı semaya çıkar(G.116.2). Ahın ateşli olarak kabul edilmesi ve göğe yükselmesi, onun parlak yıldız olarak tasavvuruna sebep olur (G.126.2).

Rüzgâr, ateşin kuvvetlenmesine sebep olur. Ah yeli de âşığın gönlündeki aşk ateşini güçlendirir (G.116.2).

Âşığın bahtının bulanıklığı o derecedir ki sevgiliyi seyrederken bile ortaya çıkar:

Gör tîregî-i bahtı ki vakt-i nezârede
Âhum cemâl-i yâra nikâb-ı kebûd olur(G.132.4)

Sevgililerin soğuk davranışları, âşığın ahının sert olmasına yol açar. Ah, sert bir rüzgâra benzetilmiştir. Tavırların barid (soğuk)olması sebebiyle serd (soğuk) kelimesi özellikle kullanılmıştır (G.42.6).

Güneşin, gök yüzündeki hareketi sevgilinin dansına bağlanmıştır. Güneşin,ışıklarıyla oluşturduğu şekil âh olarak düşünülmüştür. Elif (آ), güneşin ışıkları, he(ه) güneşin kursudur (G.239.1) .

D. TABİAT

I. KOZMİK ÂLEM

1. Gezegenler

a. Güneş

Güneş, parlaklığı sebebiyle sevgiliyle karşılaştırılmıştır. Bu durumda sevgili aydır. Güneşin batıp doğması, güzellik burcunun ayını aramak olarak değerlendirilmiştir (G.459.3). Yine güneşin hareketi, mecliste dolanan sevgilinin güzelliğinden başının dönmesi şeklinde yorumlanmıştır (G.363.1). Güneşin hareketi ve ışığını yer yüzüne salması, güzellik şahının eşiğine yüz sürmek olarak görülmüştür (G. 376.5). Sevgilinin yanağı mumdur. Ay ve güneş de o mumun etrafında dönen pervanedir (R.478).

Güneşin ışıkları onun pençesidir. Güneşin etrafı aydınlatması, pençesiyle feleği el altında tutmasıdır. Sevgili de güzelliğiyle âşıkları el altında tutar, onları kendine bağlar. Buna bağlı olarak çeşitli tasavvurlar söz konusudur.

Güneş, feleği pençesine almakta sevgiliyi taklit eder, ondan el almıştır (Mat.72). Ay gibi parlak ışıklara sahip olan sevgili, âşıkları pençesine almakta güneşten üstündür (Mat.40).

Ayın ışıkları, tarağın dişleridir. Ay, saçları olan gece karanlığına tarağını vurunca, güneşin pençesi hasedinden kırılır. Güneşin ışıkları kaybolur. Çünkü vakit gecedir (G.376.5).

Güneş ve ayın dünyayı aydınlatması, peygamberin eşiğinin hasretiyledir (mat.219). Güneşin sıcaklığı, peygamberin yüzüne hasretinden dolayıdır (G.410.1).

Güneş ve ayın doğup batması, güneşin hadis üstadı, ayın da ondan ders almaya gelen kitabı koltuğunda öğrenci olarak tasavvuruna sebep olmuştur (T.XXVIII.30).

Vezirlerin güneş tabiatlı olarak övülmeleri, dirayetlerini ifade için olsa gerek. Güneş pençesiyle her tarafı elinin altında tutar. Vezirler de öyle düşünülmüş olabilir (K.XXVI.24).

b. Ay

Ayın çeşitli şekilleri olan hilâl, dolunay (bedr), sevgilinin vücudı, yüzü, kaşıyla ilgili olarak kullanılır. Âşığın vücudı, hilâle benzetilir.Dolunay ve hilâlin çeşitli tesirleriyle ilgili olarak hayaller kurulur(bkz. ilgili bölümler).

Ay ağılıyla sevgilinin belindeki kemer ve âşığın kucağı arasında ilgi kurulmuştur (bkz.ilgili bölümler).

Peygamberin mucizeleriyle ilgili olarak da anılır(bkz. ilgili bölüm). Ayın dolunaya dönmesi, mucizeden dolayı göğsünü gererek övünmek şeklinde değerlendirilmiştir:

Lem^{c}a-i feyż-i ser-engüştünden oldı behre-dâr
Vechi var gögsin gerüp mâh itse ^{c}arż-ı iftiḫâr (Mat. 72)

Sevgili-rakip, ay-akrep burcu arasında ilgi kurulmuştur (bkz. Sevgili ile ilgili tasavvurlar ve Rakip).

c. Müşteri

Sadrazamlar, görüşlerinin doğruluğundan, isabetliliğinden dolayı Müşterî-tedbir olarak vasıflandırılırlar (K.XXIV.14 ve XXVI.24). Müşteri gezegeni uğurlu sayılır. Bu sebeple padişah, Sa^{c}d-ı ekber (Müşteri) olarak anılır (K. XIX.78) .

Feleğin kadısı olan Müşteri, zamanın başıbozuklarının hesabını görmek için mahkeme kurar (K.XIX.5).

d. Utarid

Feleğin kâtibi kabul edilen Utarid, zamana düzen verecek fermana tugra-keş olarak gösteriliyor (K.XIX.6).

e. Zühre

Feleğin çalgıcısıdır. Dünyanın kanun ve esaslarının düzenli olduğunu görerek tebrik için müzik çalmaya başlar. Gezegenlerin böyle tasvirlerde kullanılması, zamanın padişahının üstün vasıflarını göstermek içindir (K.XIX,7).

Övülen vezirin şiiri, güzellikte Zühre'nin çaldığı müziğe eşittir (G.156.26).

Şair, kendi şiirleriyle Zühre'nin nağmelerini karşılaştırıyor. Kendi nefesinin de mahabbet şehitlerinin ruhunu raksa getireceğini belirtiyor(G.213.4).

f. Merîh

Feleğin kumandanıdır. Elinde bir kılıç veya hançerle tasvir edilir. Rengi kırmızıdır.

Peygamberin düşmanlarının gözünü korkutmak için, elinde kılıcıyla bekleyen bir mücahittir (Mat.55).

Merih, Sultan II. Süleyman'ın silahdarı olabilir (T.I.13).

Savaşçılık, haşmet, korkusuzluk gibi özelliklere tesir eden Merih bile sevgilinin keskin bakışlarından korkarak titrer (R.129).

g. Zühal

Feleğin hazinecisi, bekçisi olarak kabul edilen Zühal, övülenin divanında, divan çavuşu olabilir. Diğer gezegenler, divan üyeleri kabul edilirken bu da divanın toplanması için gerekli tedbirleri alır, toplanmasına yardımcı olur (T.I.13).

2. Burçlar

Koç (Hamel) burcu, 21 martta Güneş'in girdiği burçtur. İlkbaharın başlangıcı olarak kabul edilir. Bu mevsimde Güneş'in parlak ve ışıklarının canlı oluşu, övülenin huzurında saygıyla yüzünü sürmesi gibi kabul edilmiştir (T.XVI.17).

Sevgili ile rakibin bir arada bulunması, ayın akreb burcuna girmesi olarak görülmüştür (bkz. Sevgili ile ilgili tasavvurlar, Rakip).

3. Yıldızlar ve yıldız kümeleri

Âşığın ahının kıvılcımı ve yaraları gök yüzündeki yıldızlar olarak düşünülür (bkz. ilgili bölümler).

Yıldızlar, padişah divanında toplanmış vezirler olarak tasavvur edilmiştir (K.XIX.2).

Ferkadan, Büyükayı yıldız kümesinin en parlak yıldızları olan "Dübb" ve "Mezak"ın müşterek adıdır. Bu iki yıldız, divana katılan kazaskerler olarak düşünülmüştür (K. XIX.3).

4. Felek (Eflâk)

Sipihr, çarh, felek gibi adlarla geçer.

Övülen kişinin yüceliğini belirtmek için felek-rütbe ifadesi kullanılır (msl. K.XXVI.24). Feleğin hareketinin, övülenin tahta oturduğuna işaret olduğu belirtilir (K.XIX.8).

Yedi felekte bulunan gezegenler, padişah divanında toplanmış kubbe vezirleri olarak düşünülürler (K.XIX.4).

Feleğin katları çadır olarak tasavvur edilmiştir. Çadır mehteri ise seferlerde çadırları kurup söken takımlardır. Feleğin katları, övülenin yüceliği karşısında, onun, ancak çadır mehteri olabilir:

Ḫayme-dârân-ı fezâ-yı salṭanat olsa revâ
Bâr-gâh-ı ḳadr ü iclâlünde çâdır mehteri (K.XIX.36).

Feleğin direksiz oluşu, onun geçiciliğine bağlanmıştır(K.III.8).

Âşığın sinesi ve gönlü, gök yüzü olarak tasavvur edilmiştir (bkz. ilgili bölümler).

II. ZAMAN VE ZAMANLA İLGİLİ MEFHUMLAR

1. Zaman, zaman ve zamaneden şikâyet

Zaman ve zamaneyle, kişinin yaşadığı çevre ve o çevrede yaşayan insanlar kastedilir. Devran, zen-i dünya, zal-i zamane, zaman, cihan, devr-i deni, cihan-ı cevvar, asib-i cihan (cihan belâsı) gibi kelime ve tamlamalar kullanılır.

. Devran, gönül ehline cevr ü cefalar eder(G.136.7) Cihan, cevr pençesiyle yaralar (K.VIII.71) Cihan belâsı, gönlü rahat bırakmaz:

Komadı kûşe-i râhatda dili bir lahza
Dâ'im âsîb-i cihân itdi beni töhmet-vâr (K.VIII.72)

Yaşlı dünya, nice büyük insanları öğütmekle övünür. Gelinlerinin sayısı önemli değildir. Yani birçok kişi gelip geçmiştir (G.457.9). Cihanın bir özelliği de iyi ve faydalı kişilere kötü davranmasıdır. Yani onları hep zillette kılar. Alçak ve adi kişileri yüceltir, bütün nimetleri ona sunar (R.548).

Zamanın insanları da iyiliğe önem vermezler, faziletli kişileri yüceltmezler. Vefa ve kerem kıtlığı vardır, kaht-ı rical vardır (R. 316). Şirin, güzel söyleyişin kıymetini bilmezler:

Ben Hümâyum dır iken evc-i me^cânîde bugün
İtdi ebnâ-yı zamân kadrümi kadr-i ^cuşfûr (K.XXV .40)

Boş ve kaba sözlerle ilim irfan varakları doldu. Güzel ve açık söz söyleme artık oğlan oyuncağı oldu (Kıt.43). Ayrıca şair söz kumaşının revaç görmedeninden yakınır:

Kâlâ-yı sühan ^carz-ı revâc eylemeden âh
Âlâm-ı felek mühr-i sükût urdı dehâna (K.XII.31)

Zamanın insanlarına söz bile söylenemez, sanki mezar taşıdırlar (K. VIII.115).

2. Mevsimler

Mevsimlerle ilgili en geniş değerlendirme, bir "bahariyye" olan VIII.kasidededir. Bu kasidede kışın gelmesiyle beraber ilkbaharın adem şehrine kaçması, onun güzelliklerinin kayboluşu ve tekrar gelişi çok canlı tasvirlerle, değişik hayallerle anlatılmıştır.

Kış askeri hücum edince ilkbahar, yokluk şehrine kaçtı. Bu mevsimde işrete ara verilir, kadehler bırakılır. Çiçek sürüsü, âlemi tenük arsa görüp terk-i diyar eylemiştir . Sarsar, ağaçların meyve ve yapraklarını dökmüştür (K.VIII.4,5,6,8).

Servinin, kışın da yeşil kalışı sevgilileri ululamak içindir. Yer yüzüne yağmış olan karlar, hasret ateşiyle oluşmuş yaralardır. Ağaçların sinesindeki yaralar ise, gövdelerinde oluşmuş olan yarıklardır. Güneşi, feleğin hazinecisi saklamıştır. Bülbül, gül fidanının dallarını budamak için kanatlarını testere şekline getirmiştir (K.VIII7,9,10,11).

Saba yeli gülşende seslenince, taze ağaç ve fidanlar ortaya çıktı. Doğunun mumu olan güneş, nazla meclise gelerek gamın karanlık gecesine yani kışa aydınlık getirdi (K.VIII.13,16).

Sünbül, benefşe, nergis, lâle, gonca gibi çiçeklerin bahardaki durumları ile ilgili beyitler çiçekler kısmındadır(bkz. Çiçekler).

Baharın gelmesiyle her taraf cennet gibi güzelleşir. Çiçekler, cennetteki hurilerle gılmanları hatırlatır (K.VIII.23).

3. Gece ve gündüz

Gece, ayrılık vaktidir. Âşığın sevgiliyi görmesi mümkün değildir. Âşığın işi, bülbül gibi gece ve gündüz ağlayıp inlemektir. Sevgilinin yüzünün örtüsü gece gibi karanlıktır (G.208.2). Yanağı, nazdan şafak vaktinin rengi gibi kırmızıdır (G.212.3).

Gece ve gündüzün oluşumu, peygamber için na'ttir (R.98).

III. DÖRT UNSUR

1. Su ve ilgili unsurlar

Su, dört unsur (anasır-ı erbaa)'dan biridir. Âşığın çektiği azapta bu dört unsura da rastlamak mümkündür:

Dil âteş gerd-i ġam ḫâküm hevâ âhum yaşum zehr-âb
ᶜAnâṣır var ise dünyâda terkîb-i ᶜaẕâbumdur (K.XXVIII.10)

Su, yerde sürünmesi sebebiyle tevazu örneğidir. Âşık, servi boylu sevgilinin yanında, servinin dibinde akan sudur (G.337.6 ve Muaş. V.4). Ayrıca âşık, sevgilinin hasretinin girdabına düşmüştür. Halbuki o cevher sevgili başkalarıyla kenar olmaktadır (R.471).

Âşığın gönlü denizdir. Aşk badesiyle ayrılık yarası kanayıp sarhoş olsa bile sırlarını açıklamaz. Çünkü deniz ne kadar dalgalansa da dibindeki incileri dışarı çıkaramaz (R.181).

Şebnem yani çiğ taneleri, goncaların uykudan kalkınca yüzlerini yıkadıkları sudur (Mat.83).

Âşığın ahının dumanı buluttur (bkz. Ah).

2. Toprak ve ilgili unsurlar

Toprak, çeşitle nebatların, üzerinde yetişmesi sebebiyle muhtelif tabiatlı olarak anılır (G.42.3).

Toz ise sevgili ile ilgili olarak anılır. Ayrıca tasavvuf söz konusu olduğu zaman zerre-güneş ikilisi olarak geçer. Âşığın gönlü kederli olduğu için mihnet tozuyla kaplı olarak tasavvur edilir.

Çöl ve sahra kelimeleri ile taş ve kaya Mecnun ve Ferhat konu edildiği zaman geçer. Âşığın gönlü de söz dinlememek yönünden taşa benzetilir. Yine taş ve mermer de sevgilinin gönlü ve acımasızlığı konu edildiği zaman geçer.

Sadabad kasırlarının havuzu anlatılırken mermer havuz aynalık, içindeki su da aynadır(T.XVII.16).

3. Ateş ve ilgili unsurlar

Yakıcılığı ve parlaklığı ile çeşitli tasavvurlara konu olan ateşle beraber şerare, dud, suziş, nar gibi kelimeler kullanılır.

Âşığın ah ateşinde kıvılcım vardır. Âşık, bütün enerjisini ah ederek duman eder. Ah dumanları göğe yükselerek bulut olur ve ay yüzlü sevgilinin örtüsü olur.

Sevgilinin güzelliğine vurulan aşk ateşine düşmüş demektir. Bu sebeple âşığın gönlünde ve ciğerinde aşk ateşi yanmaktadır.

4. Hava ile ilgili unsurlar

Divanda daha çok saba yelinden söz edilir. Saba elçi, avare, ferraş gibi sıfatlara sahiptir.

Saba, âşığa sevgiliden selâm ve lutuf haberleri getirir (G.10.4) Saba, sevgilinin saçlarının kokusunu yayar (G.153.4). Sevgilinin ayağının toprağını âşığın gözüne taşır (G.211.2). Nevruzda goncaların saba rüzgârıyla açılması, mektup sunma olarak değerlendirilmiştir. (G.156.12).

Saba rüzgârı, âşıktan sevgiliye de elçilik yapar. Âşığın niyaz, yalvarma mektubunu sevgiliye ulaştırır (G.206.3).

Saba yelinin her zaman esmesi, onun avare olarak vasıflandırılmasına sebep olmuştur:

Kim gider kûçe-i dil-dârı ḳoyup gül-zâra
Ey ṣabâ senciley in her kişi âvâre degül (G.316.6)

Sabanın esmesi, sevgilinin gül bahçesine geleceği için etrafı silip süpüren temizlikçinin hareketi olarak düşünülmüştür (G.516.5).

Ayrıca saba, övülenin ayağının toprağına yüz süren birisi olarak düşünülmüştür (T.XVI.16).

Seher yeli, goncaların yüzünü çiğ taneleriyle yıkayan bir dadı olarak düşünülmüştür. Böyle düşünmeye sebep, seher yelinin yaprakları ve dolayısıyla çiğ tanelerini hareket ettirmesi ve şebnemin yok olmasıdır (Mat.83). Seher yeli de sevgiliden haber getiren bir elçidir (Mat.13).

Sonbaharda esen güz yeli ise, çiçeklerin solup yapraklarının dağılmasına sebep olduğu için onların cemiyetini bozandır. Bu yönüyle rakip arasında ilgi kurulur (Mat.187).

IV. HAYVANLAR

1. Kuşlar

Divanda en çok sözü edilen kuş tabiatıyla bülbüldür. Bülbül-gül aşkı, bahar mevsiminde bilhassa geceleri bülbülün şakıması, bunun güle niyaz olarak kabul edilmesi ve bülbülün gül dalına konması çeşitli tasavvurlara sebep olur.

Bülbülün ötüşü, kül renkli oluşu da çeşitli tasavvurlara konu olur. Gül dalında öten bülbülle, köşede kendi başına mırıldana mırıldana, dersini tekrar eden hocaya benzetilmiştir. Devr okumak, geçmiş dersleri tekrarlamaktır. Rahle başında, kendi kendine, biraz da sallanarak ders tekrarı yapmak, bülbülün hareketine benzerdir. Bülbülün kitabı güldür, yaprakları da sayfalardır (Mat.71).

Bülbülün gül karşısındaki tavrı, bir başka beyitte, kül renkli bir hırka giymiş ve gazel okuyan derviş olarak düşünülmüştür(G.152.3).

Bülbülün güle âşık olması, aşkında sebat etmesi, gül için hoş nağmeler söylemesi, tabiî bir âşık olan şairin, kendini bülbülle kıyas etmesine sebep olur:

Ṣaḥn-ı çemende naġme-keş-i ᶜışḳ olan ᶜaceb
Bülbül midür Nâḥîfî-i şîrîn edâ mıdur (G.117.7)

Şair, söylediklerinin sevgiliye ulaşmasına engel olduğu için bülbüle sitem bile eder:

Gûş-ı gülden menᶜ iderler nâle vü feryâd ile
ᶜAndelîbân-ı çemen rengîn-edâmuz çoḳ görür (G.124.5)

Şairin âşık oluşu, gam ve kedere düşmesi, güzel şiirler söylemesi ile bülbülün güle âşık olması, bu sebeple güzel ötmesinden dolayı kafese kapatılması arasında ilgi kurulmuştur (G.156.16)

Bunun yanında şair, peygambere na't söyleyen bülbüldür (K.XXVI.85

Sır saklama ve olgunluk yönüyle pervane, bülbülden üstündür (bkz. **Böcekler**).

Âşık, sevgiliden ayrı kalıp gamla virane olan evinde yaşadığı için baykuşa benzetilmiştir (G. 51.5)

Kuşlar içinde güzelliği ve yürüyüşüyle ünlü olan tavus, sevgilinin fitne koparan yürüyüşüne haset eder (G.233.4).

Güvercin, tevhit halkasına girip hu çeken âşık için benzetilen olur. Burada güvercinin "hu çeker" gibi ötmesi düşünülür (Mat.87).

Şair, şairliğiyle övünürken, kendisini mana âleminin Hüma'sı olarak kabul eder. Fakat zamane, onun kıymetini bilmemiştir. Onu, Hüma kuşu yerine serçe kadar itibara layık görmüştür. Şair bundan şikâyetçidir(G.514.5).

Anka, avlanmayışı yönüyle kanaat sahibi olarak gösterilir. Kişi,Anka kuşu gibi kanaat Kâf'ında oturmalı ve karga gibi leşe, yani dünyanın geçici nimetlerine aldanıp kalmamalıdır(K.I.25)

Anka'nın rengarenk kanatları yelpaze olarak tasavvur edilmiştir. Ulaşılmaz ümitler peşinde koşan ve gamlı olan gönül de Hüma olarak düşünülmüştür(G.514.5).

Şair, âşıktır. Bu yönüyle bülbüle benzetilir. Sevgilinin yanındakiler, yani kötü huylu agyar ise, sesi hoş olmayan kargadır (Mat.212).

Bülbülün güle aşkı yanında, üveyik kuşunun serviye olan ilgisi anılır (Mat.218).

2. Böcekler

Pervane, mumun etrafında dönüşü ve sessiz oluşuyla anılır.

Bülbül bütün sırrını dışa verir. Halbuki pervane öyle değildir. Feryad ü figan etmez. Derdini içine atar. Aşka dayanamazsa ateşte kendini helak eder. Bu yönüyle kimseden yardım istemeyip derdini kendine saklayan âşıkla, arasında ilgi kurulur(G.207.6). Âşık da bülbül gibi ağlayıp inlemez. Zamanla kendini ateşe atan pervane gibi, boynunu eğip talihiyle baş başa kalır (G.207.6).

Yine sır saklayamama yönüyle bülbül, pervaneye nazaran hamdır, pişmemiştir (Mat.144).

Sevgili mum, âşığın gönlü de pervanedir. Sevgilinin etrafında döner(G.114.1).

Âşığın gönlü aşk ateşiyle yanıp kül olmuştur. Fena rüzgârı, âşığın vücut mumunu yok etse, ateşinin etkisiyle ona pervane olur (G.290.4).

Sema' eden Mevlevî dervişi mum, onu izleyen gözler de pervane olarak tasavvur edilmiştir (R.210).

Tecellîmumunun pervanesi olan kişi dûd(duman,böcek) gibi kem-

dini yok etmelidir. Burada "Ölmeden önce ölünüz" hadisi düşünülmelidir. Yani ölmeden önce ölümü hatırlamak ve ölüm için hazırlık yapmak gereklidir. Ayrıca tasavvufta salikin, kendi varlığından sıyrılarak Allah'ı anması, devamlı onu düşünmesi kastedilmiş olabilir:

Olan pervâne-i şem^{c}-i tecellî bezm-i ^{c}ışḳ içre
Mis̱âl-i dûd evvel irtikâb-ı maḥv-i ẕât eyler (G.133.3)

Karınca ise Hazret-i Süleyman söz konusu olduğu zaman geçer. Karıncanın kış için azık hazırlaması, kişinin ahiret için hazırlık yapması gerektiğine delil olarak kullanılır (K.III.5).

3. Dört ayaklı hayvanlar

Ceylan en çok bahsedilen dört ayaklı hayvandır. Gözlerinin ve kendisinin güzelliği, hoş koku elde edilmesine sebep oluşu nedeniyle anılır.

Kişi kanaat sahibi olmalıdır. Dünya nimetleri için alçalan kişiler, leşe rağbet eden köpek gibidir. Burada, dünya ve içindeki varlıkların leş gibi itibarsız olduğu yolundaki hadis hatırlanmalıdır (K.I.25).

V. NEBATLAR

1. Ağaçlar

Divanda en çok sözü edilen ağaç servidir. Belli özellikleri sebebiyle çeşitli tasavvurlara konu olur.

Servinin rüzgârdan sallanması, naz fidanı olan sevgiliye baş eğmek, onu selâmlamak olarak düşünülmüştür **(G.136.3)**. Servi fidanı ise, salınarak yürüyüşü ve uzun boyuyla sevgiliye hayrandır (G.138.3).

Servi ağacının yaz kış yeşil kalması da sevgilinin boyunu ululamak, onları selâmlamak içindir (K,VIII.7).

Servi ağacı, düzgün ve uzun boyuyla ağaçlar içinde bir tanedir. Bu yönüyle sevilen, büyütülen tek ağaç servidir. Bunun gibi insanı da yücelten doğru yolda olmak, güzel istikamette olmaktır **(G.156.9)**.

Yücelik tevazu iledir. Kendini büyük görmeyen, gururlanıp kibirlenmeyenler yücelirler, itibar görürler. Servinin hafif hafif sallanması ise başkalarına saygı göstermesi, itibar etmesidir. Bunun yanında servinin boyu uzundur yani yücedir **(G.457.10)**.

Sadabad kasrı için yazılmış bir tarihte, hıyaban kenarındaki servi ve şimşad ağaçları, Sultan Ahmed'in hizmeti için bekleyen hizmetkârlar olarak belirtilmişlerdir (T.XVII.28).

Yemyeşil bir bahçede ince ve uzun boyuyla diğer bitkilere yukarıdan bakan, onları hor gören bir tavırda gösterilmiştir **(K.VIII.22)**.

Çınar ağacı, yaprağı sebebiyle anılır. İnsan eline benzeyen çınar yaprağıyla âşığın eli arasında ilgi kurulur(G.14.2).

Yine kışın ağaçların gövdelerinde meydana gelen yarıklar, ilkbahar hasretiyle açılmış yaralar olarak vasıflandırılmıştır **(K.VIII.9)**.

İlkbaharda yeşeren ağaçlar, yeşil hırka giymiş dervişlere benzetilir. Yaprakları, dervişlerin elindeki kitap sayfaları değildir. Onlar kış mevsiminden sonra yeşeren ağaç yapraklarıdır. Yani yokluk âleminden gelmektedirler **(R.476)**.

2. Çiçekler

Gonca sevgilidir. Bülbül de âşıktır. Humarı, içkiden sonraki baş ağrısını defetmek için sabuh içkisi de denilen içki içilir. Burada kadeh, doğmakta olan ve dönen güneştir. Bülbül-gonca aşkı böyle bir işret meclisine konu olmuştur **(K.VIII.21)**.

Gonca olan ağızla gül olan yanağın bir arada bulunması, goncanın sevgili, yanağın da rakip olarak düşünülmesine sebeptir. Ağzın etrafında ayva tüylerinin çıkması ise onun diken olması olarak düşünülmüştür. Gülün süs olarak başa takıldığını da hatırlamak gerekir **(G.364.2)**.

Goncanın sevgili ve onun ağzı olması yanında bazan da renginden dolayı cehennem şulesidir (G.34.4).

Gül ile sevgili ve âşığın vücut aksamıyla ilgili tasavvurlar kurulmuştur (bkz. ilgili bölümler).

Gülün yanında bulunan ve bülbülün güle kavuşmasını engelleyen dikendir. Bu yönüyle sevgilinin yanında olup âşığın ona ulaşmasını engelleyen rakip arasında ilgi kurulur. Ayrıca rakiplerin azarı da âşığı yaralayan dikendir (G.14.7).

Âşığın gönlü yaralı oluşu sebebiyle ortasında benekleri olan lâleye benzetilir. Yine aynı özelliğinden dolayı lâle, sevgilinin benli yanağına benzer **(G.152.2)**.

Sünbülle sevgilinin saçları arasında şekil yönünden ilgi kurulur. Üzerindeki külâhın kadeh olarak tasavvuru sebebiyle sünbül, kadehteki içkiyi içip sarhoş olan ve dağınık saçaklarıyla üstü başı perişan bir kişiyi canlandırır **(K.VIII.17)**.

Bilinen özellikleri sebebiyle nergisle sevgilinin gözü arasında ilgi kurulur. Âşığa karşı ilgisizliği sebebiyle sevgilinin gözü, baygın baygın bakan nergistir. Yine göz ve nergis aynı özellikten dolayı hasta olarak değerlendirilir **(K.VIII.19)**.

Menekşe, boyunun kısalığı sebebiyle, sevgilinin ayağının tozudur **(G.138.3)**. Gülün şah olarak düşünüldüğü bahçede menekşe, parçalı yaprakları ve rengi sebebiyle turkuaz külâhı neşeden çatlamış birisidir (K.**VIII.18)**.

Yasemen, boyu sebebiyle gülün etrafını sarar. Bu yönüyle sevgilinin üzerindeki elbisedir **(G.351.2)**.

Süsen bir kış bitkisidir, kışın çiçek açar. Bu onun kışın uçan askerlerine kılıç tutan olarak görülmesine sebeptir (**K**.VIII.21).

E. NAHÎFÎ DÎVANI'NDA SÖZ VARLIĞI

I. EDEBÎ SANATLAR

1. Arostiş (Muvaşşah)

Her mısraının ilk harfi, yukarıdan aşağıya doğru okununca bir ad veya anlamlı söz çıkacak şekilde düzenlenmiş şiire denir.

XVII ve XVIII. kasidelerde akrostiş sanatı yapılmıştır. XVII. kasidenin 30. beyti muvaşşahı vermektedir. XVIII. kasidenin 23. beyti de muvaşşahı vermektedir. XVIII. kasidenin muvaşşahı, III. Ahmet'in hastalıktan kurtulması sebebiyle duyulan sevinci ifade etmektedir.

2. Aliterasyon

Ünsüzlerin tekrarlanmasıyla meydana gelen sanattır.

Şu beyitte "c" ve "d" seslerinin tekrarıyla sağlanmıştır:

Fihris-i câhun olup kurb-ı civâr-ı Ka^c be
Eyledün Ciddede cidd-i kerem ü lutf-i vüfûr (K.XXVII.3)

Aşağıdaki beyitte "m" ve "n" seslerinin tekrarıyla yapılmıştır:

Cânâ belünde hançer-i dil-dûzun olmasa
Teşhîs olunmaz idi meyânun mı mû mıdur (G.136.4)

Şu beyitte de "bâd" kelimeleri ve "a" seslerinin tekrarıyla sağlanmıştır:

Geldün ol gonçe-femün müjde-i vaslıyla bana
Âferîn-bâd eyâ bâd-ı seher-gâh sana (Mat.13)

3. Cinas

Şiirde, söyleniş ve yazılışları aynı, anlamları farklı kelimeleri bir arada kullanma sanatıdır.

İşler gönülde y â r e si tîr-i nigâhınun
Sâkî bizüm şikâyetümüz hep o y â r e dür (G.104.3)

K ı l ile baglardı zülfün beni ne sâhirdür
Terahhum eyle beni k ı l bu kayddan ıtlâk (G.264.11)

Bu rûz-ı rûşeni târ itdi zulmet-i şeb-i gam
Melâl-i d â r ile d a r oldı bana d â r-ı fenâ (K.XXVI.88)

Yoḳ ᶜışḳ-ı c â n â n dan elez
Bulmádı c â n a n dan elez
Bir neşve kim c â n dan elez
Ḳuvvet senün ḳudret senün (M.6.IX)

Bu ᶜaṣr içinde şeref şimdi ᶜizz ü c â h i l e dür
Netîce ragbet-i ehl-i zamânė c â h i l e dür (Mat.113)

4. Hüsn-i ta'lîl

Bilinen bir olayı, hayalî ve güzel bir sebebe bağlama sanatıdır.

Gölgenin, sevgilinin peşinden gitmesi, ona âşıklığındandır:

Pîş ü pesünde şevḳ ile rû-mâl olup gider
Sâyen de sana bencileyin mübtelâ mıdur (G.117.5)

Kapının açılıp kapanması, sevgiliyi beklemeye bağlanmıştır:

O Yûsuf-ṭalᶜatun ümmîd-i teşrîf-i ḳudûmıyla
Der-i Beytü'l-ḥazen âmâde-i çâk-i girîbândur (G.120.3)

Ölüm, bu dünyánın kahrına dayanamamaya bağlanmıştır:

Revân olmazdı yârân-ı selef bir bir bu ᶜâlemden
Eger kim olmasaydı miḥnet-i bezm-i cihân müşkil (G.318.4)

Güneşin,doğup batması sevgilinin evini aramaktır denilmiştir:

Ümmîd-i rûy-mâl ile hurşîd geşt idüp
Her gün o şâh-ı ḥüsnün arar âsitânesin (G.376.5)

Ġâlibâ ol mâh-ı burc-ı ḥüsni eyler cüst-cû
Mihr-i raḫşânı bu gün gördüm gezer evden eve (G.459.3)

Ayın gündüz görünmemesi, sevgilinin güzelliğini görerek utancından gecenin karanlığıyla örtünmek olarak değerlendirilmiştir:

Ḥicâb altında kaldı seyr ideldėn rûy-ı cânânı
N'ola gündüz görünmezse sipihrün mâh-ı tâbânı (Mat.243)

Aynanın görüntü verebilmesi için cepheden tutulması gerekir. Bu durum, onun güzelliğini ispat olarak değerlendirilmiştir:

İtmek ister sana mânendî-i ḥüsnin isbât
Ḥazer itmez gibi hîç sû'-i edebden mir'ât (Mat.48)

Sevgilinin her gün aynaya bakması, güzelliğini özlemesi olarak değerlendirilmiştir:

Mir'âta baḳma bir iki gün eyle tecribe
Ṣabr eylemek firâḳuna müşkil degül midür (G.155.2)

Sabanın, gül yapraklarına dokunması bir başka sebebe bağlanmıştır:

Verd-i gül-zâra ṭokunmaḳdan ṣabânun ḳaṣdı var
ᶜAndelîb-i bî-nevânun râz-ı pinhânın arar (G.121.3)

Yine sabanın gülşene esmesi bir koku ummasındandır:

Gül-zârı başup geçmez idi bâd-ı seḥer-gâh
Bir bûy-ı vefâ uma gül ü yâsemeninden (G.372.2)

Güneş ve ayın dünyayı aydınlatması, peygamberin ayağının tozunun hasretine bağlanmıştır:

Ḥasret-i ḫâk-i rehünle senün ey nûr-ı ilâh
Atılur ṭâḳ-ı felekden yere ḫûrşîd ile mâh (Mat.219)

Ayın, hilâl eşklini alması, peygamberin işaretiyledir denmiştir:

Benân-ı muᶜcizâtun eyledi ḫam-geşte-i ḥayret
Vücûd-ı ᶜâlem-ârâsın hilâlün yā Resûla'llâh (G.409.4)

Tuba ağacının kökleri yukarıda, yaprakları aşağıdadır. Bu, Tuba ağacının, peygamberin ayağının izini öpmek istemesidir.

Döner bûs itmege her laḥẓa ol pây-ı dil-ârâyı
ᶜAceb mi ser-nigûndur diseler cennetde Ṭûbâyı (Mat.240)

Ayın yarılması, peygamberin hizmetine koşan göğsü yarık bir hizmetçinin hareketi olarak değerdendirilmiştir:

Sebeb oldur ki ey Ḥabîb-i Ḫudâ
Faḫr idüp ḳıldı ḫizmetün ber-ser

Tâ ki sultân-ı kâ'inâtun bu
Bende-i sîne-çâkidür diyeler (Kıt.8)

Göğün yüksekliği, peygamberin Miraç'tan izini taşımasına bağlanmıştır. Ayrıca, gökteki yıldızlar, onun yoluna dökülmüş inci boncuk ve onun şevk ve hasretiyle oluşmuş yaralardır denilmiştir:

Naḳş-ı ḳademün olmasa pîrâye-i çarḫ
Olmaz idi ᶜâlî bu ḳadar pâye-i çarḫ
Encüm degül ey nûr-ı Ḫudâ şükrâna
Beẕl oldı senün yoluna ser-mâye-i çarḫ (R.131)

Cibrîl sana eyleyüp iḥżâr-ı Burâḳ
Cevlân-gehün olduḳda sipihr-i nüh ṭâḳ
Encüm degül ol gice nümâyân oldı
Ser-tâ-be-ḳadem çarḫda dâġ-ı eşvâḳ (R.270)

Gece ve gündüz, feleğin kâtibinin, peygamberin na'tini temize çekmesi olarak görülmüştür:

Bildün mi nedür bu rûz u şebde hâlât
Ol fahr-ı cihân şevkınedür bu harekât
Müsvedde-i na^c tini beyâz itmek içün
İtmekde debîr-i çarh mahv ü isbât (R.98)

Servinin sallanması, sevgiliyi selâmlamak olarak görülmüş ve ş i b h -i hüsn-i ta'lil yapılmıştır (G.136.3).

Sevgilinin yan bakışı da, amansız gözlerinin korkusuyladır denilerek ş i b h -i hüsn-i ta'lil yapılmıştır:

Çekilmiş kûşeye havf-i nigâh-ı cân-sitânunla
Meger gamzen de çeşm-i bî-amânundan hirâsândur (G.146.3)

Ney'in yanık yanık ötmesi, âşığın derdini duymasındandır denilerek ş i b h-i hüsn-i ta'lil yapılmışdır:

Tutuşdı yandı çıkardı sipihre feryâdın
Meger ki sûz-ı dilüm gûş-ı nâya söylendi (G.508.8)

5. İrsal-i mesel(*)

Şiirde, atasözü ve vecize kullanma sanatıdır.

^c Işk olmayınca vasla irilmez Nahîfiyâ
Derd ehli olmayan kişi mahrûm-ı çâredür (G.103.7)

Emîn olur kişi bîgâneden umûrında
Cihânda her ne sitem olsa âşinâdan olur (G.130.5)

Ne himmet olsa gerek âdeme esâfilden
Zemîne feyz-i nemâ cânib-i semâdan olur (G.130.8)

(A) Telhî-i hicrâna sabr it vuslat istersen eger
Pendümi gûş eyle sabr ile koruk helvâ olur (G.134.5)

(*) A: Atasözü olanların başına konmuştur.

(A) Bir kelâm olsun hemân ma^{c}nî-şinâs-ı hikmet ol
Ey Nahîfî katra cem^c oldukça bir deryâ olur (G.134.7)

^{c}Aceb mi çeşmine yeksân gelürse lutf u gazab
Hatâ da eylese mestâneye savâb gelür (G.145.3)

N'ola Ferhâd ü Kaysa gâlib olmak kasdın eylersem
Kişinün çekdigi hep gayret-i emsâl ü akrândur (G.150.5)

(A) Gel ey pervâne şem^c-i bezm ile tarh-ı tekellüf kıl
Meseldür bu cihânda şart-ı ülfet terk-i külfetdür (G.156.13)

(A) Cevâhir kıymetin sarrâf-ı hâzik fehm ider elbet
Bilen kadr-i edâ-yı nazmun ol sâhib-basîretdür (G.128.17)

(A) Ekser ol âfet rakîb-i nâ-sezâ yanındadur
Bu mesel meşhûrdur devlet kazâ yanındadur (Mat.90)

(A) San^{c}at-ı kâmil mukallidden zuhûr itmek muhâl
İktisâb itmek ne mümkin şân-ı Sîmurgı zübâb (K.I.31)

(A) Kays idmiş ki bu ^{c}ışk âdemi dîvâne ider
Belî bu darb-ı meseldür deliden uslu haber (Mat.108)

(A) O mâha dil vireli oldı kâr-ı dil mâtem
Diliyle ugrar imiş derd ü mihnete âdem (Mat.165)

Hâlik-ı şems ü kamerden kıl recâ maksûdunı
Âfitâb oldukda zâhir ihtifâ eyler şihâb (K.I.16)

(A) Olur delâlet-i Hızr ile kâm-yâb âdem
Kalınca deşt-i tahayyürde bî-kes ü tenhâ (K.XXVI.7)

(A) Meşiyyet-i ezelî böyle iktizâ itmiş
Ki münkeşif ola ezdâdı ile hep eşyâ (K.XXVI.11)

(A) Reng ü bûy-ı ^{c}ârızun hatt ile olmaz kim bahâr
Resm-i cârîdür güli eyler ihâta hâr ü has (G.229.3)

(A) Marîz-i ^{c}ışkına ^{c}arz-ı firâş ider dil-ber
Tabîb olan kişi hîç hasteye döşek mi sorar (Mat.111)

(A) ^{c}Aceb mi ^{c}ışk ile giryân olursa dîde-i ter
Su akdıgı yere elbet yine akar dirler (Mat.114)

Cümleye bu ni^{c}metün vâcib devâm-ı şükri kim
Bâ^{c}is-i efzâyiş-i ni^{c}met olur şükr-i Hudâ (T.XXXIII.12)

N'ola gelse dile sevdâ-yı ebrû-yı bütân müşkil
Olur bîmâra elbet sah̲tî-i meşḳ-ı kemân müşkil (G.318.1)

(A) Zâhid taʿaccüb eyleme âh itdigüm görüp
Bir yerde tâ ki âteş ola anda dûd olur (G.132.2)

Hüner ehl-i dili pâ-beste-i endûh eyler
Sebeb oldur ki giriftâr-ı ḳafesdür bülbül (G.313.3)

(A) ʿIşḳun gibi bir belâ-yı cân olmaz imiş
Derd-i dil ü âfet-i cihân olmaz imiş
Hep baña didikleri vefâ oldı cefâ
Söz yanlış olur belî yalan olmaz imiş (R.233)

(A) Gel cevr ile incitme dil-i ʿuşşâḳı
Kim nâlesi lerzende ider âfâḳı
İfrâṭ-ı cefâdan elçek ey bed-peymân
Çok nâz uṣandurur ṣaḳın ʿuşşâḳı (R.534)

Biñ ʿuḳde virürse dile gerdûn gâhî
Münḥall-i melâl itme dil-i âgâhı
Bir vech ile maḳṣûdını ṣayd eyleyemez
Vaḳf-ı **küre** olmayınca şest-i mâhî (R.532)

6. İştikak

Aynı kökten türemiş kelimeleri bir arada kullanma sanatıdır.

Al bârî ḥüsn ü ʿışḳuñı vir baña gönlümi
Ey bî-vefâ senüñ saña olsun benüm baña (G.27.3)

Raḳîb-i dûn ile devre girüp cevr itme ʿuşşâḳa
Geçer bu devr-i dûn ey âfet-i devrân bu devrândur (G.120.6)

7. Leff ü neşr

Birinci mısrada geçen en az iki kelimenin benzerini veya ilgilisini ikinci mısrada kullanma sanatıdır.

Şuʿle-i dûzah̲ olur çeşmüme her gonçeleri
Sensiz âteş görinür ṣaḥn-ı çemen-zâr baña (G.34.4)

Her ne deñlü şeb-nişîn-i ʿuzlet olsam ʿışḳ-ı h̲ûbânıdan
Mis̲âl-i rûz-ı vuṣlatyine bir meh-tâb olur peyda (G.36.4)

Görme beni agyâr-ı bed-endîş ile yeksân
Hîç bir mi olur bülbül ile zâg-ı bed-elhân (Mat.212)

Gâh eşk-i dîdegeh hûn-ı ciger îsâr idüp
Râh-ı huccâca nisâr-ı dürr ü mercân eylesem (K.IX.11)

8. Mecaz-ı mürsel

Bir sözü, benzetme amacı gütmeden, gerçek anlamının dışında kullanma sanatıdır.

Aşağıdaki beyitte renkler sayılarak çeşitli bitkiler kastedilmiştir:

Tabâyi^c muhtelifdür tıynet-i hâk-i siyehden gör
Sipîd ü sürh sebz ile kebûd u zer olur peydâ (G.42.3)

9. Mübalaga

Bir sözün etkisini artırmak gayesiyle, bir olayın olduğundan büyük veya küçük gösterilmesi sanatıdır.

Hâce-i hikmet şinâs-ı sırr-ı ^cışkam tâ ezel
Kays ile Ferhâd iki şâkird-i kâbildür bana (G.39.4)

Eger kim fitne bî-tâb olsa resm-i cân-güdâzında
Gelür ol mest-i nâzun gamzesinden eyler istimdâd (G.91.5)

Dil ü cân ol kadar kim âfitâb-ı hüsne hayrândur
Gören çeşm-i nizârum zann ider tasvîr-i bî-cândur (G.150.1)

Hâkisterime kendini pervâne bulurdun
Ey bâd-ı fenâ şem^c-i vücûdum tebeh itsen (G.290.4)

Tab^c-ı pür-tâba mu^cîn olsa kemend-i lutfun
Vasf-ı pâkünde iderdüm dil-i Cibrîli şikâr (K. VIII.113)

Şöyle kim tâbiş-i şevkunla ben âh itdikçe
^cÂlemi dûd-ı siyeh-kârum ider sünbül-zâr (K.VIII.123)

Tâb-dâr olsam o denlü germî-i şevk ile kim
Sînede her dâgı reşk-i mâh-ı tâbân eylesem (K.IX.29)

Reng-i rûyı dâg-sâz-ı lâle-i nu^cmân olur
Ger nemâ-yâb olsa hâk-i ravzasından berg-i kâh (T.XVI.14)

10. Rücû'

İlk sözü reddeder görünerek, onun yerine daha güçlü bir düşünceyi söylemektir.

Derd-i ᶜışkundur dil-i bîmâra dermândan lezîz
Yok hatâ itdüm meded dermân degül cândan lezîz (Mat.67)

11. Sihr-i halâl

Bir kelimeyi veya kelime grubunu, hem ondan önceki mısrayla hem de ondan sonraki mısrayla anlam bütünlüğü sağlayacak şekilde kullanmadır.

Kârum efgân eylemekdür rûz ile şeb tâ sabâh
B ü l b ü l - â s â bir gül-i handâna oldum mübtelâ (G.38.2)

12. Tecâhül-i arif

Şairin, bildiği bir hadiseyi, bir nükte gözeterek bilmezlikten gelmesi sanatıdır.

Ṣaḥn-ı çemende nağme-keş-i ᶜışḳ olan ᶜaceb
Bülbül midür Naḥîfî-i şîrîn edâ mıdur (G.117.7)

Görinen encüm-i tâbân mıdur sipihr üzre
Benüm ya âteş-i âhumdaki şerâre midür (G.126.2)

Ṣubḥ-ı vuṣlatda ẓuhûr itdikçe temyîz idemem
Pertev-i mihr-i cihân-ârâ mı dîdârun̄ mıdur (G.148.2)

13. Telmih

Bilinen bir hadiseye temas etme sanatıdır.

Şu beyitlerde Ferhad'ın, Şirin'in aşkıyla dağ delmeye kalkması ve onun öldüğünü duyunca kazmasını havaya atarak altına başını tutmasıyla ölümüne telmih vardır:

Kûh-ı ᶜışḳ içre dil-i sengîni ol Şîrîn-lebün̄
İḫtiyâr itdürdi âḫir kâr-ı Ferhâdı ban̄a (G.30.4)

Düşdi ol mertebe âlâyiş-i ᶜışḳa cânı
Olmadı Kûh-kenün̄ başına hîç dermânı (Mat.259)

Bir beyitte de aşina, tufan, necat kelimeleriyle tufan hadisesine; mahabbet, şifa, necat kelimeleriyle de Eyüp Peygamberin hastalığına telmih vardır:

Olanlar âşinâ-yı feyżi ṭûfân-ı maḥabbetde
Ne tedbîr-i şifâ eyler ne ümmîd-i necât eyler (G.133.4)

14. Tenasüp

Anlam yönünden birbiriyle ilgili kelimeleri bir arada kullanma sanatıdır.

Viṣâlin eyledi mevḳûf-ı maḥşer ol ḳıyâmet-ḳad
Beni öldürdi işte ârzû-yı vaᶜde-i ferdâ (G.22.3)

Cism-i nizârı d â ğ u e l i f le pür eyledüm
D î v â n - ı şâh-ı ᶜışkda gûyâ **muhâsibem** (G.339.4)

15. Teşhis

Cansız varlıkları ve hayvanları insan gibi gösterme sanatıdır.

Gâlibâ ol mâh-ı burc-ı hüsni eyler cüst-cû
M i h r-i rahşânı bu gün gördüm gezer evden eve (G.459.3)

Her biri f e v v â r e nün bir sîm-ten rakkâsdur
Şevk u şâdîden hevâya eyler ilkâ-yı külâh (T.XVI.19)

Şeref-yâb olmaga silk-i hıyâbân-ı latîfinde
Kıyâm-ı hidmete hâzır mühеyyâ s e r v ile ş i m ş â d(T.XVII.28)

Lemᶜa-i feyz-i ser-engüştünden oldı behre-dâr
Vechi var göğsin gerüp m â h itse ᶜarz-ı iftihâr (Mat.70)

Gâlibâ oldı yine bir şâh-ı hüsnün bendesi
Hayli demdür dîdelerden oldı nâ-peydâ g ö n ü l (G.319.2)

Meclis-i şâh-ı güle geldi b e n e f ş e ser-mest
Serde bin şevk ile işkeste külâh-ı zencâr (K.VIII.18)

S ü n b ü l âhen-dil olup germî-i câm-ı meyden
İtdi yek-rengî-i mahmûr perîşân-destâr (K.VIII.17)

Ayın yarılması mucizesiyle ilgili olarak da şöyle bir teşhis yapılmıştır:

Sebeb oldur ki ey Habîb-i Hudâ
Fahr idüp kıldı hizmetün ber-ser

Tâ ki sultân-ı kâ'inâtun bu
Bende-i sîne-çâkidür diyeler (Kıt.8)

16. Tevriye

Birkaç anlamı olan bir kelimenin yakın anlamını verilerek uzak anlamının kastedilmesi sanatıdır.

1 numarayla gösterilen anlam, beyitte geçen yakın; 2 numarayla gösterilen de kastedilen uzak anlamdır.

Heva: 1. hava, 2. heves, boş istek.

Kanı selâmı kanı bir peyâmı cânânun
Sabâ senün de işün hep hevâ imiş hayfâ (G.10.4)

Uçmak: 1.uç-,2.cennet.

Uçmak ümîdin itse n'ola şâh-bâz-ı dil
Kim kıtᶜa-i bihişt gelür meskenüm bana (G.27.4)

Söyleşmek: 1.karşılıklı konuşmak, 2.hesaplaşmak.

Şimdi cevr-i bî-hisâb eylersin ammâ bilmiş ol
ᶜÂşık-ı şeydâ senünle söyleşür rûz-ı hisâb (G.51.3)

Yâre: 1.yara, 2. yarıcı.

İşler gönülde yâresi tîr-i nigâhınun
Sâkî bizüm şikâyetümüz hep o yâredür (G.104.3)

Bu: 1.soru zamiri, 2. koku

Saldı hevâya cân ü dili bûy-ı kâkülün
ᶜÂdet bahâr-ı gülşen-i hüsnünde bu mıdur (G.136.5)

Ayak: 1. ayak, 2.kadeh.

O mest-i bâde-i nâzun ayağına düşerem
Eliyle destüme meclisde câm virdükçe (G.456.5)

Terki: 1.bırakmak, 2.eyerin arka kısmı.

ᶜÂşıkı ârâyiş-i fitrâk-i cevr itme yiter
Terki lâzımdur sana ey şeh-süvârum el-hazer (Mat.84)

Dil virmek: 1. gönül kaptırmak, 2.konuşturmak, akıl vermek.

O mâha dil vireli oldı kâr-ı dil mâtem
Diliyle uğrar imiş derd ü mihnete âdem (Mat.165)

Dua: 1.Allah'a yalvarma, 2.davet,çağırma. Beyaza çekmek: 1.temize çekmek, 2.bitirmek. İmlâ: 1.imlâ, yazım, 2.doldurma.

Kadeh duᶜâsını yârân beyâza çekmez idi
Dürüst olmasa sâkî-i bezmün imlâsı (G.503.4)

17. Tezat

İki düşünce, duygu ve hayalin birbirine zıt özelliklerini bir arada söylemektir.

Var iken karşumda ol rûh-ı musavver yok yere
Lutf idün ᶜarz eylemen tasvîr-i Bihzâdı bana (G.29.3)

Bilesin kıymetüm ey şûh-ı cefâ-pîşe benüm
Âşinâlar dem olur hep ola bîgâne sana (G.37.6)

Ümîd-i vasl u bîm-i fürkatünle kûşe-i gamda
Dil-i dîvâne şâhum gâh giryân gâh handân dur (G.118.3)

II. DEYİMLER

Gerçek anlamının dışında, yeni ve güzel bir anlam kazanan, kelime gruplarıdır.

Analar neler doğurur:

Ol dürr-i yek-dâneye eyle nazar

Gör neler toğrur cihânda analar (Mat.97)

Ağız ikrarı ol- : niyetini belli etmek.

Kesel-i tab^ca açıkdan ağız ikrârı olur

Tâlibün meclis-i tedrîsde hamyâzeleri **(G.507.4)**

Ayağa, paya düş-: yalvarıp yakarmak.

O mest-i bâde-i nâzun ayağına düşerem

Eliyle destüme meclisde câm virdükçe **(G.456.5)**

Düşerdüm pâyına mânend-i cû feryâda başlardum

O serv-i nâzı ben bir kerre ey bâd-ı sabâ görsem **(G.333.6)**

Ayağa sal- : düşkün hale getirmek.

Çıkardı sabrumı elden ayağa saldı beni

Amân o sâ^cid-i billûr ile sîmîn sâk **(G.264.9)**

Ayağı yer basma- : çok sevinmek.

Der-i lutfunda meger yer mi başardı ayagum

Beste-i silsile-i zülf-i perîşânun idüm **(G.336.4)**

Bağrı yanık: çok acı çekmiş.

Bir bagrı yanık ^câşık-ı mihnet-zededür

Aglatma Nahîfî kulunı cevr ile şâhum **(G.333.5)**

Başa çıkama-: gücü yetmemek.

İtse ne kadar cevr ü cefâsın efzûn

Başa çıkamaz ehl-i dil ile gerdûn

Zîrâ ki idüp Hakka umûrın tefvîz

Döndükçe döner çarh ile eshâb-ı derûn (R.**439**)

Baş açık yalın ayak:perişan bir vaziyette.

Ey mazhar-ı lutf u kerem-i Hazret-i Hak

Hâl-i dilüme dîde-i ihsân ile bak

Şâd it bu fakîrün nazar-ı şefkat ile

Çün haşre varam başum açık yalın ayak(R.**264**)

Baştan çıkar-: ayartmak, doğru yoldan saptırmak.

Gelüp vâdî-i ^cışka tîşe kârın eylemiş îcâd

Bizi başdan çıkarmak kaşdın itmiş var ise Ferhâd **(G.91.2)**

Beyaz et-, beyaza çek-: müsveddeyi temize çekmek.

Kadeh du^câsını yârân beyâza çekmez idi

Dürüst olmasa sâkî-i bezmün imlâsı **(G.499.4)**

Bildün mi nedür bu rûz u şebde hâlât
Ol fahr-ı cihân şevkınedür bu harekât
Müsvedde-i na^c tini beyâz itmek içün
İtmekde debîr-i çarh mahv ü isbât (R.98)

Can at-: bir şeye erişmeyi çok istemek.

Ne sevdâdur ki fikr-i kâkül-i dil-dâr ile her dem
Tabîbân cân atar gülgeşt-i sahn-ı sünbülitâna (G.448.4)

Canına minnet bil-:minnettarlıkla karşılamak.

Cânume minnet bilürdüm cevrini ol âfetün
Ağlamazdum mihnet-i çarh-ı sitem-kâr olmasa (G.439.6)

Çarh ur-: dönmek, devretmek.

Sen semâ^c eyle ney-i nâlemi gûş itdikçe
Çarh urup şevkun ile günbed-i gerdân dönsün (G.363.6)

Çeşmine, göze al-:itibar etmek.

Çeşmine almaz sipihrün mihr ü mâhın rûz u şeb
^cÂşık-ı âvâre-hâtır mâh-ı tâbânın arar (G.121.6)

Almaz bizi gerçi göze erbâb-ı hased lîk
Biz hâk-i reh-i ehl-i dilüz kühl-i ^cuyûnuz (G.207.5)

Çeşmine müjgân düşür-:

Eşk-rîz-i ıztırâb olsam n'ola leyl ü nehâr
Çeşmüme müjgân düşürdi ^caks-i hatt-ı müşk-bâr (Mat.95)

Devlet kuşu kon-:

Bend olmadı dâm-ı mekrine gerdûnun
Bîş ü kemine bakmadı çarh-ı dûnun
Murg eyledi sanma lâne fark-ı serini
Devlet kuşı kondı başına Mecnûnun (R.284)

Diz çök-: bir şeyler öğrenmek.

Bilse ^caceb mi fenn-i cefâyı o şîve-kâr
Üstâd önünde hayli zamândur diz çöker (Mat.116)

El aç-: birşey istemek, muhtaçlığını bildirmek.

Lutfuna dâmen ü destüm niçün ilkâ itmem
El açar lutfuna ihsânına hâlince çınâr (K.VIII.89)

El al-: sanatı iyice öğrenmek.

Cihânı zîr-i dest itmekde eyler hep sana taklîd
Meger kim senden el almış felekde pençe-i hûrşîd (Mat.72)

El el üzre ol-: bir sanatda başkasından üstün olmak.

Pençe-gîr ol pençe-i h̠ûrşîd ile ey mâh-tâb
El el üzre oldıġın görsün felekde âfitâb (Mat.40)

El irmez ol-: ulaşılamamak.

İrişdi Ḥażret-i Ḥaḳdan bir imtiyâz saña
El irmez oldı eyâ serv-i ser-firâz saña (G.40.1)

El üzre tut-: değer vermek.

Mâlik-i iksîr-i ᶜışḳ ol ey dil-i pür pîç ü tâb
Tâ seni altun gibi el üzre ṭutsun şeyh̠ u şâb (K.I.1)

El üstünde ṭutar cümle anı erbâb-ı istiġnâ
O kim bezm-i edebden defᶜ ider pây-ı temennâyı (G.495.6)

Eline gir-: elde etmek.

Nesîm-i cennetün girse eline h̠âk-i pâyünden
İder kühl-i şeref minnetle ᶜayn-i ḥûr-ı ᶜin üzre (K.XII.22)

Gayre kenar ol-: başkalarıyla düşüp kalkmak.

Derdâ ki gönül ᶜışḳ ile zâr olmaḳda
Miḥnet-keş-i intiẓâr-ı yâr olmaḳda
Ben derd ile gird-âb-ı taḥassürdeyüm âh
Ol gevher ise ġayre kenâr olmaḳda (R.471)

Göbeği düş-: kabul edememek, tahammül edememek, çekememek.

Ḥiss idüp nefh̠asın ol ṭurra-i müşk-âgînün
Ḥasedinden göbegi düşdi ġazâl-ı Çînün (Mat.139)

Gözden sakın-:nazardan uzak olmasını istemek, kimsenin görmemesini istemek.

Gözden ṣaḳınur oldum o mir'ât-i cemâli
Gör derdi raḳîb olmadadur kendüme kendüm (G.348.4)

Göz dik-: birşeyi her hal ü kârda ele geçirmeye çalışmak.

Güle göz dikdi niçe ḥasret ile nergis-i bâġ
Dîde-i yâr gibi çeşm-i siyâhı bîmâr (K.VIII.19)

Dikmem gözüm metâᶜ-ı ḳalîl-i cihâna ben
Zaḥm-ı derûnı dikmek içün sûzen istemem (G.351.5)

Kan iç- : bir kişiye zarar vermek.

Fitne vü âşûba eylersen temeyyül bilmiş ol
ᶜÂḳıbet ḳanun içerler bâde-i ḥamrâ gibi (G.491.4)

Kani kuru-: zayıf hâle düşmek, çok isteyip de kavuşamamak.

Rindler şevk-ı lebünle ele câm aldıkça
Reşkden kanı kurur hasret ile zühhâdun (G.284.7)

Kanına gir-: zarar vermek, ayartmak, yoldan çıkarmak.

Bu nigehlerle çeşm-i fettânun
Kanına girdi çok Müselmânun (G.297.1)

Kırıp geçir-: herkesi çokça güldürmek, zarar vermek.

Pür teğâfül geçüp itdi dil-i ᶜuşşâkı şikest
ᶜÂlemi kırdı geçürdi yine ol dil-ber-i mest (Mat.49)

Kulağına kurşun:

Ṭayanmaz oldı benüm ṭûb-ı âhuma gerdûn
Tüfeng-i nâr-mizâcun kulağına kurşun (Mat.196)

Kurşun akıt-:

Oldı tüfeng bâde-keş-i ḫûn-ı merdümân
Kurşun akıtsalar Nn'ola nây gilûsına (G.457.6)

Kuş kondur-: bir sanatta usta olmak.

Leylîye ki Kays oldı ezelden meftûn
Gösterdi bu vâdîde cünûn ile fünûn
Başında anun lâne-i murğân şâhid
Kuş kondurur idi sanᶜatında Mecnûn (R.415)

Kül öksüzü ol-: anasız babasız kalmak.

Dûd-ı dil ü sûziş-i cigerle her gâh
İtsem n'ola sakf-ı çarḫ-ı gerdûnı siyâh
Nâr-ı elem itdi pisterüm ḫâkister
Düşdüm ocağa kül öksüzü oldum âh (R.484)

Mahmud Efendi sufisi:

Bir âfitâb-ı hüsn ü bahâ kim anı gören
Mahmud Efendi ṣûfîsi olsa esîr olur (Kıt.7.10)

Müşarun bi'l-benân it-: çok meşhur etmek.

Sen ol şehsin ki iᶜcâz-ı ser-engüşt-i laṭîfünle
Meh-i tâbânı çarḫ üzre müşârun-bi'l-benân itdün (G.281.4)

Oğlan oyuncağı ol-: çoçuk oyuncağı olmak.

Dirîğ kûy-ı feṣâhat didikleri şimdi
Bu ᶜarṣa-gâhda oğlan oyuncağı oldı (Kıt.43.2)

Pençe-gîr ol-: birbiriyle yarışmak.

Pençe-gîr ol pençe-i ḫûrşîd ile ey mâh-tâb
El el üzre oldığın görsün felekde âfitâb (Mat.40)

Tevbe-i nasuh eyle-: birşeyi yapmamaya karar vermek.

Resm-i vefâya eylediler tevbe-i naṣûḥ
Bi'l-ittifâḳ ᶜaṣrumuzun dil-rübâları (G.502.4)

Toprak başına: yazıklar olsun.

Başına ṭopraḳ o merd-i ġâfilün kim şevḳ ile
Âsitânunda varup ḫâk ile yeksân olmaya (G.432.6)

Yâ Rab benüm ol ᶜabd-i es̱îm ü güm-râh
Kim cürm ü ḫaṭâ olmada kârum her gâh
Ṭopraḳ başuma zîr-i türâb içre eger
Luṭfun bana olmazsa ilâhî hem-râh (R.459)

Yarası işle-: derdin devam edip gitmesi.

İşler gönülde yâresi tîr-i nigâhınun
Sâḳî bizüm şikâyetümüz hep o yâredür (G.104.3)

Yere geç-: yok olmak.

Gitdikçe kem olmakda ġınâ-yı ᶜâlem
Yaḳlaşdı gibi vaḳt-i fenâ-yı ᶜâlem
Ser-tâ-ḳadem ekdâr ile âlûde cihân
Bilmem yere mi geçdi ṣafâ-yı ᶜâlem (R.344)

Yerinde yel es-: izi kalmamak.

Devlet anun ki cihânda es̱er-i ḫayr ḳodı
Es̱eri olmayanun gör ki yerinde yel eser (Kıt.9.1)

Yüreğini oynat-: heyecanlandırmak.

Yüregin oynadur eflâkde mihr ü mâhun
Ẓâhir olduḳda siyeh fûtede sîmîn bedeni (G.496.6)

Yüz ver-: yakınlık göstermek, ilgilenmek.

Yüz virürsin varup âyîneye ey sîm-beden
Gör ne söyler ol iki yüzlü senün ardundan (Mat.184)

III. GÜZEL SÖYLEYİŞLER

Bu bölümde Nahifî'nin hayal, duygu ve düşüncelerini içtenlikle ifade ettiği; ahenklice yerleştirilmiş kelimelerle örülmüş ve kolayca anlaşılan şiirlerine yer verilmiştir.

Ṣanma raḥminden ṣunar destin dil-i mecrûḥuma
Ol kemân-ebrû cigerde tîr-i müjgânın arar (G.121.2)

Verd-i gül-zâra ṭokunmaḳdan ṣabânuñ ḳaṣdı var
ᶜAndelîb-i bî-nevânuñ râz-ı pinhânın arar (G.121.3)

Mir'âta baḳma bir iki gün eyle tecribe
Ṣabr eylemek firâḳuña müşkil degül midür (G.155.2)

Göz gördi göñül sevdi seni ey yüzi mâhum
Ḳurbânuñ olam var mı benüm bunda günâhum (G.33.1)

Sevdâ-yı viṣâlüñle Naḥîfî gibi ḥayfâ
Ol vaᶜde-i ferdâlara gerçekden inandum (G.346.5)

Âḫir nefesde saña vaṣiyyet Naḥîfiyâ
Ol şâh-ı ḥüsne söyle yetüşsün namâzuma (G.433.7)

Ṣaḳın tâb-ı nigehden rûyuña zülfüñ niḳâb itme
Murâd üzre baḳılmaz saña bîhûde ḥicâb itme (G.443.1)

Yoḳ bilürler hep naẓîr-i ḥüsnüñ erbâb-ı naẓar
Var ise ᶜaks-i cemâlüñdür yine âyînede (G.447.2)

H̱ᵛâba varmış gelmiş ol müjgân müjgân üstüne
Gûyiyâ ser-dâdedür peykân peykân üstüne (G.453.1)

Dil-i ḥazîne eger itmedi naṣîḥatümüz
Ya kûh-ı senge ya ol mübtelâya söylendi (G.508.1)

Sâye-i müjgân virür küḥl-i leṭâfet ḥâletin
Sürmeye ḥâcet nedür ol çeşm-i fettân üstüne (G.455.3)

Âfitâb olsa görünmez baña senden ġayri
Bu Naḥîfî seni özler **seni ey mâh seni** (G.501.7)

O ḳadar ᶜışḳuñ ile şühre-i dehr oldum ki
İsterüm baña gedâdur diyeler şâh saña (G.43.4)

Bülbül aġlar baġı üzre gözi yaşın dökerek
Şâḫ-ı gül ḫaste olup var ise çıḳardı çiçek (Mat. 157)

Sabâ var eyle inhâ kasd-ı rûy-mâl itdigüm evvel
Sana ya gelmesün dir ol nihâl-i tâze ya gelsün (K.XXIII.8)

Seyl-i eşküm bu esâs-ı dili eylerdi h̲arâb
Ḳaṣr-ı çeşmümde ger olmasa h̲ayâlün mi^cmâr (K.VIII.130)

Mâh-rûlardan dimişler kim Naḥîfî geçdi hep
Bilmem âyâ eyleyen kimdür bu isnâdı bana (G.30.4)

Seḥerde başlayup âh ü fiġâne ey bülbül
Senünle aġlayalum yana yana ey bülbül (G.314.1)

Şevḳunla Naḥîfî gibi pür dâġ olayum
Tek lâle-ṣıfat zîb-dih-i bâġ olayum
Aġyâr ḳo reşk ile helâk olsun hep
Dünyâda hemân senünle ben ṣaġ olayum (R.338)

Gör derdimi kim bî-dil olan böyle olur
Dâġ-ı ġam ile ḥâṣıl olan böyle olur
Işḳıyla hilâl olmadadur cism-i nizâr
Meh-pârelere mâ'il olan böyle olur (R.193)

Bir vâḳı^ca gördüm ki ^caceb ḥikmetdür
Bir h̲^vâb ki maẓmûnı seni rü'yetdür
^cArż eyleyicek pîr-i żamîre didi kim
Ta^cbîr-i dil-ârâsı anun vuṣlatdur (R.194)

Derdâ ki gönül ^cışḳ ile zâr olmaḳda
Miḥnet-keş-i intiẓâr-ı yâr olmaḳda
Ben derd ile gird-âb-ı taḥassürdeyüm âh
Ol gevher ise ġayre kenâr olmaḳda (R.471)

Bin kerre fiġân itse rebâb ü def ü ney
Gird-âb-ı belâdur baḳamam meclis-i mey
Gel gel ḳademün h̲âkini kühl eyle bana
Sensiz gözüme görünmez oldı birşey (R.545)
Ḥaḳ ḳulluġıdur ^cârife câh-ı rif^cat
Bâḳî heves ü ḥayret ü ẕell ü miḥnet
Encâmı ḥisâb ile ^caẕâb olmuş iken
Ḥâşâ ki ola devlet-i dünyâ devlet (R.104)

IV. HİKMET VE NASİHAT SÖYLEYİŞLERİ

İnsan,hayatta aşamadığı bir güçlükle karşılaşınca "hikmet"e sarılır. Yani gönlünü teselli etmek için çeşitli yorumlara yönelir. Veya "nasihat" denilen sözlere kulak verir. İşte Nahifî'nin bu bölüme aldığımız şiirleri, böyle durumlarda terennüm edilebilecek olanlardır.

Bed aṣla ḥüsn-i terbiye olsun mı kâr-ger
Ḫâr-ı ḥasîbe neşv ü nemâdan ne fâ'ide (G.462.3)

Ümîd-i raḥmete söz yoḳ Naḥîfiyâ ammâ
Biraz da ḫâṭıra bîm-i ʿiḳâb gelmez mi (G.509.9)

Teşnesin gerçi velî pîrâmen-i külḫandasın
Hîç ider mi merd-i ʿâḳıl şuʿleden ümmîd-i âb (K.I.3)

Sen defîne ḳaṣdına ḥafr-ı türâb itmekdesin
Defn içün bir gün seni iller ider ḥafr-ı türâb (K.T.5)

Rifʿat tevâżuʿ ile meger hem-ʿinân imiş
Servün̄ çemende eyle naẓar ser-fürûsına (G.457.10)

Lafẓ-ı bî-maʿnâ gibi her meclise itme duḫûl
Kendin̄i gözden nihân it nükte-i maʿnâ gibi (G.491.7)

Ḥüsn-i istiʿdâd ile nerm it dilün̄ eşreb gibi
Bî-teʿab eyle ḳabûl-i feyż-i ʿışḳ-ı müsteṭâb (K.T.22)

Gel nüḳûd-ı ʿömrün̄i bîhûde itlâf eyleme
Kim dem-i mîzân-ı Ḥaḳda senden isterler ḥisâb (K.T.24)

Kâr-sâz olmaz san̄a âḫir nefesde naḳd-i sîm
Zâd-ı râh-ı âḫiret olmaz ẕeheb vaḳt-i ẕehâb (K.T.26)

Bir gün evvel ider âmâde zevâd-ı râhın
Ey gön̄ül mûr ḳadar yoḳ mı senün̄ izʿânun̄ (K.III.5)

Hevâya meyl idüp ġafletle irḫâ-yı ʿinân itme
Bu nefs-i ser-keşi râm itmege saʿy it riyâżetle (G.461.9)

Rûzgârun̄ sillesinden olmaḳ istersen̄ emîn
Pür-ḫurûş olma hevâ-yı nefs ile deryâ gibi (G.491.3)

Pûşîde iken cismüme bir köhne ʿabâ
Fazlunla ben ey pâdişeh-i bî-hemtâ
Baş egmezem eflâke sana hamd olsun
İtdün beni sen pâdişeh-i istignâ (R 12)

Olmış iken esbâb-ı cemâl ile melîh
Mümkin midür inkâr ola hûbân-ı sabîh
Ey hüsn-i Hudâ-dâde olanlar münkir
Kâbil mi diye ʿâkıl olan hüsne kabîh (R 126)

Âsûde me ʿâlîde gürûh-ı esfel
Fersûde mezelletle ricâl-i kümmel
Kalmış reh-i hayretde ʿibâd-ı ʿaceze
Bu ʿukdeyi ilhâmun ile sen kıl hal (R.313)

Ehl-i garazun cevrine sabr eyleyelüm
Sabr itmede cân ü dile cebr eyleyelüm
İtdükçe tekâzâ bize nefs-i bed-kâr
Biz fikr-i gam-ı mahşer ü kabr eyleyelüm (R.341)

Düşmenlerüme kasd-ı mücâzât itmem
Ahbâbuma daʿvâ-yı mükâfât itmem
Her kârumı maʿbûduma tefvîz itdüm
Besdür bana ol gayre münâcât itmem (R.358)

ʿAşrun çekemem ben elem-i cân-kâhın
Almam nazar-ı ragbete ʿizz ü câhın
Ey minnet ile kalbüm idenler tazyîk
Bilmez degülem mülk-i tecerrüd râhın (R.431)

İkrâr-ı lisânî ile tasdîk-i cenân
Müʾminler içün oldı esâs-ı îmân
Ahkâm-ı diyânetde bu remz oldı bize
Vâcibdür ola kavl ile fiʿlün yeksân (R.410)

Hep gussa ile halk-ı cihân mâtemde
Yokdur eser-i zevk u safâ ʿâlemde
Ser-cümle perîşân iken erbâb-ı kulûb
Cemʿiyyet-i hâtır mı kalur âdemde (R.477)

S O N U Ç

Nahifî Süleyman Efendi, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanı'nın Tenkitli Metni adıyla hazırladığımız bu çalışmanın sonuçlarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

Şairin, söz zenginliği açısından ihmal edilmeyecek güzellikte olan Divanı'nın tenkitli metni 7 elyazması nüshaya dayanılarak hazırlanmıştır. Bunun neticesi olarak 28 kaside (1'i küçük mesnevî), 37 tarih, 13 murabba, 10 tahmis, 1 muaşşar, 526 gazel, 49 kıta, 563 rübaî, 271 matla, 3 muamma, 7 beyit bir araya getirilmiştir. Bu şiirlerin tamamı 6980 beyittir.

Eserleri hakkında geniş araştırma yapılmıştır. Velutluğu ile tanınan Nahifî Mehmet Süleyman'ın eserleri üzerindeki karışıklık ortadan kaldırılmıştır. Başkalarına ait olup da Nahifi'ye atfedilen veya Nahifi'ye ait olup da bilinmeyen eserleri, ortaya çıkarılmıştır. Eserlerinin yazma nüshalarının yerleri ve varsa matbuları kaydedilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun duraklama ve gerileme devirlerinde yaşayan Nahifî Süleyman Efendi, önemli devlet hizmetlerinde bulunmuştur. Sade yaşayışı ve olgun kişiliğiyle tanınmıştır.

Nahifî, hayatında sıkıntı çektiği dönemlerde devlet adamlarına sunduğu kasidelerle yardım istemiştir. Bunun dışında, şiirlerinde, yükselme, mansıp kapma gibi ihtirasların izlerine rastlamak mümkün değildir. Aksine nasihat ve hikmete yönelerek sabır ve tevekküle sarılmıştır. Böylece hayatın sıkıntılarını göğüsleyebilmiştir.

Nahifî Süleyman Efendi iyi bir tahsil görmüş, Arapça ve Farsça'yı iyi derecede öğrenmiş ve bu dillerden tercümeler yapmıştır.

Tarikata mensup olduğu bilinmekle beraber mutasavvıf bir şair olmayan Nahifî, Allah, peygamber ve eshap sevgisiyle dolu samimî bir Müslümandır. Bu sevgi ona, birçok şiir söyletmiş ve eser yazdırmıştır. Nahifî'nin şiirleri, onunla aynı çağda yaşamış ve na't yazmakla tanınmış Nazîm Yahya (Ö.1727)'nın şiirlerine nazaran daha samimî ve güzeldir.

Dinî heyecanla yazdığı şiirleri, dinî musikî çevrelerinde ilgi görmüş ve birçok şiiri bestelenmiştir. Bunun yanında dinî olmayan şiirleri de son zamanlarda bestelenmiştir. Dörtlükler halinde ve Yunus tarzında yazdığı şiirler tekke ve benzeri yerlerde okunmuştur.

Nahifî'nin tarikatı hakkında, bugünkü bilgilerimize göre kesin birşey söylemek mümkün değildir.

Nahifî, gazellerinde başarılı bir şairdir. Divan şiirinin kalıpları içerisinde sağlam ve güzel söyleyişe ulaşmıştır. Akıcı, sade ve güzel bir Türkçesi vardır. Nabî'nin açtığı hikemî tarzın etkilerini onun şiirlerinde de görmek mümkündür.

Bugünkü bilgilere göre Nahifî,devrinde çok gazel söyleyen şairlerimiz arasında 805 gazel yazan Nabî'den sonra(1) 526 gazelle ikinci sırayı alır. . Bunları 472 gazelle Fasih Ahmet Dede (2), 390 gazelle Nailî, 360 gazelle Şeyhülislam Yahya takip eder (3)

Nahifî'nin şiirlerinde a şahum (G.204.1), a sultanum (G.244.5), be Nahîfî (G.248.5), canı çıksun (G.81.5), emir (G.241.5), şükür (G.243.1) gibi İstanbul'un günlük canlı konuşma lisanıyla Türkçeleşmiş söyleyişleri bulmak mümkündür.

---

(1) ve (2) Haluk İpekten, Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri, Ankara 1985.

(3) Mustafa Çıpan, Fasih Ahmed Dede Hayatı,Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanı'nın Tenkitli Metni, Selçuk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 1991.

Rübaîlerinin çoğu dinî konuludur. Rübaîlerinin arasında güzel söylenmiş olanları çoktur. Bunun yanında çok rübaî söylemekle yer yer tekrara düşmüştür.

Yine bugünkü bilgilerimize göre çok rübaî söyleyen şairlerimiz arasında Haletî ve Kara Fazlı (1000'e yakın)-dan sonra (1), 563 rübaîyle Nahifî Süleyman ikinci sırayı alır.

Türk şairlerinden en çok Bakî ve Nabî; İran şairlerinden de Camî, Saib, ve Ömer Hayyam'dan etkilenmiştir.

Nahifî, dörtlük ve bilhassa beyit olarak güzel şiirler söylemiştir. Yani parça olarak şiir söylemekte daha başarılıdır. Bilhassa matlaları, gazel beyitleri ve rübaîleri kuvvetlidir.

17. yüzyıldan itibaren Türk edebiyatın etkileyen Sebk-i Hindî üslûbunun izlerini Nahifî'de de görmek mümkündür. Bu etki atasözleri ve deyimleri kullanma, mücerredi müşahhasla anlatma ve hüsn-i ta'lil sanatına çokça yer verme şeklinde tezahür etmektedir.

Gazelleri, diğer şiirleri ve eserleriyle de ilgi gören Nahifî Süleyman Efendi, asıl şöhretini Mesnevî gibi büyük bir eseri Türkçe'ye kazandırmakla sağlamıştır.

---

(1) Haluk İpekten, Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri, Ankara 1985.

KISALTMALAR

a.g.e: adı geçen eser.

a.g.m: adı geçen makale.

A: Ali Emirî Ktp. Manzum Eserler Bl. no:429.

Bl: bölümü.

bkz: bakınız.

C : cilt.

E : Süleymaniye Ktp. Es'ad Ef. no: 2705.

G : gazel.

H : Süleymaniye Ktp. Hüsrev Paşa no: 560.

İ: İstanbul Üniversitesi Ktp. no: 1692.

K : kaside. (Divan incelemesi kısmında)

K : İstanbul Üni. Ktp. İbnülemin Kol. no: 3326. (Metin kısmında)

Kıt.: kıta.

Ktp. : kütüphanesi.

L : Süleymaniye Ktp. Halet Ef. no: 763.

M : Ali Emirî Ktp. Manzum Eserler Bl. no: 428.

M : musammat.

Mat.: matla.

MFA : Mikrofilm Arşivi (Milli Ktp.).

msl : meselâ.

Muaş: muaşşar.

N : İstanbul Üni. Ktp. İbnülemin Kol. no: 9499.

P : Paris Bibliothegue Nationale, Manuscrits Turcs no:1033.

R : rübai.

rah. a.: rahmetu'llâhi aleyh.

R.a.: razıya'llâhü anhüm.

s : sayfa.

S : sayı.

Ş : Süleymaniye Ktp. Mihrişah Bl. no: 399.

T : Türkiyat Enstitüsü tez no: 201. (Metin kısmında)

T : tarih. (Divan incelemesi kısmında)

T : Türkiyat Enstitüsü. (Bibliyoğrafya kısmında)

v : varak.

vs : vesair.

yk : yaprak.

BİBLİYOĞRAFYA

1- Akar Metin, Türk Edebiyatında Manzum Miraçnameler, Ankara 1987.

2- Ali Cevad, Memalik-i Osmaniyenin Tarih ve Cografya Lügati, İstan bul 1317.

3- Bakî Divanı, Haz: S.Nüzhet Ergun, İstanbul 1933.

4- Banarlı Nihat Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, 2. cilt, İstanbul 1983.

5- Belig, Nuhbetü'l-asar li-zeyl-i Zübdetü'l-eş'ar, Haz: Doç.Dr. Abdülkerim Abdülkadiroğlu, Ankara 1985.

6- Blochet E, Catalogue des Manuscrits Turcs de la Bibliotegue Nationale , Paris 1923-33.

7- Büyük Türk Klasikleri, 5-6. cilt, Ötüken-Söğüt, İstanbul 1987.

8- Cevrî Divanı, Haz: Prof.Dr. Hüseyin Ayan,Erzurum 1981.

9- Çelebioğlu Âmil, Süleyman Nahifî ve Fazilet-i sıyam Mesnevisi, Diyanet Dergisi 1971, sayı 112-113.

10- Çelebioğlu Âmil, S. Nahifî Hicretü'n-Nebi Adlı mesnevisi, Marmara Ü. Fen-Edebiyat Fak , Türklük Araştırmaları Dergisi, sayı 2, İstanbul 1986.

11- Danişmend İ. Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, III-IV. cilt, İstanbul 1972.

12- Es'ad Efendi, Bagçe-i Safâ-enduz, Millî Kütüphane, Fotokopi Kitaplar no: 71.

13- Faik Resad, Eslâf, Haz: Şemsettin Kutlu, İst. 1980.

14- Fuzulî Divanı, Haz: Süheyl Beken ..., Ankara 1990.

15- Gibb E.U, A History of Ottoman Poetry , 4. cilt, London 1905.

16- Gölpınarlı Abdülbaki, Melâmîlik ve Melâmîler, İstanbul 1931.

17- H. Hüseyin Ayvansarayî, Mecmua-i Tevarih, Haz: F.Ç. Derin-V. Çabuk, İstanbul 1985.

18- İsmail Paşa (Bağdatlı), Esmaü'l-müellifîn, II. cilt, İstanbul 1955.

19- İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Divanlar Kataloğu, İstanbul 1947.

20- İz Fahir, Türk Edebiyatında Nazım, I. cilt, İ stanbul 1967.

21- Karahan Abdülkadir, Türk Ansiklopedisi, Sahifî maddesi.

22- Karatay E. Fehmi, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu, İstanbul 1961.

23- Köprülü M.Fuat, Divan Edebiyatı Antolojisi ,İst 1931.

24-Köprülü M.F,Türk Edeyiyatı Tarihi, İstanbul 1980.

25- Mazıoğlu Hasibe, Nedim'in Türk Şiirine Getirdiği Yenilik, Ankara 1957.

26- Mazıoğlu H, Türk Ansiklopedisi, Türk Edebiyatı (Eski) maddesi, 256-257. Fasiküller, Ankara 1982.

27- Manzum Mesnevi Tercümesi, Haz: Âmil Çelebioğlu, İstanbul 1967, 3 cilt.

28- Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmanî, 4. cilt, İstanbul 1308-1311.

29- Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, 1. cilt, İstanbul 1972.

30- Mehmed C, Osmanlı Edebiyatı Nümuneleri, İstanbul 1312.

31- Muallim Naci, Osmanlı Şairleri, İstanbul 1307.

32- Müstakımzade S.S, Mecelletü'n-nisâb, Süleymaniye Ktp, Halet Ef. no: 628.

33- Müstakımzade S,S, Tuhfe-i Hattatin, İstanbul 1928.

34- Nabi Divanı, İstanbul 1292.

35- Nailî Divanı, Haz:Prof.Dr. H. İpekten, Ankara 1990.

36- Nedim Divanı, Haz: A. Gölpınarlı, İstanbul 1972.

37- Nesimî Divanı, Haz: Prof.Dr. Hüseyin Ayan, Ank. 1990.

38- Sabit Divanı, Haz: Prof.Dr. Turgut Karacan,Sivas1991.

39- Safayî, Tezkire, Süleymaniye Ktp. Es'ad Ef. no:2549.

40- Salim, Tezkire, İstanbul 1311.

41- Seferciоğlu Nejat, Nevî Divanının Tahlili, Ank.1990.

42- Seyyid Vehbî, Divan, Millet Ktp. no: 498.

43- Şemseddin Sami, Kamusu'l-a'lâm, İstanbul 1308.

44- Şeyh Galip, Divan, Mısır 1252.

45- Şeyhî, Vakayi'u'l-fuzala, Haz: Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989.

46- Tuman Nail, Tuhfe-i Nailî, Millî Ktp. Yz.B.611.

47- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 6. cilt, İstanbul 1987.

48- Unat Faik Reşat, Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu, Ankara 1988.

49- Uzunçarşılı İ.H, Osmanlı Tarihi, IV. cilt, Ankara 1982.

50- Ziya Paşa, Harabat, İstanbul 1291-1292.

51- Yöntem Ali Canip, Süleyman Nahifî, Hayat Mecmuası, sayı 22, 1927.

MEZUNIYET TEZLERİ

1- Sezgin Melâhat, S. Nahifî, Adab-ı Tarikat ve Kavaid-i Hakikat, Metin-İnceleme, 1973, T.1447.

2- Seyithanoğlu Kenan, S. Nahifî, Hicretü'n-Nebi, 1970, T. 1047.

3- Kirman Alaaddin, S. Nahifî'nin Mi^{c}raciyesi, Metin-Transkripsiyon ve Nesre Çevirme, T.1048.

4- Emir Selma, Nahifî Hayatı, Gazelleri, T.201.

5- Ünal Sa'deddin, S. Nahifî, Mi^{c}raciye, T. 1089.

6- Arpacı Abdülkadir, S. Nahifî Mevlidi, T. 1208.

7- Kaynak Müşerref, Nahifî Divanı'ndaki Gazeller, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tez no: 372.

D İ Z İ N

(Kişi, eser ve yer adları)

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı/435

KÜRDÎ'Lİ HİCAZKÂR ŞARKI

Bu şeb recâ-yı dil ol dilrübâya söylendi

Rıfat Bey

Düyek

Bu şeb re câ yı dil o l dil

rü bâ ya söy le n di

1. SAZ

2. di SAZ

𝄋

O şû ha hâ le mü nâ sih
O mi k te le r ki o şi rin

hi kâ ye söy le n di
e dâ ya söy le n di

SAZ

O şû ha hâ le mü nâ sih
O mi k te ler ki o şi rin

hi kâ ye söy le n di
e dâ ya söy le n di

SAZ

KARAR

di

Ni gâ hı iş ve si e t di i fâ de gam ze si

ne SAZ

Ni gâ hı iş ve si e t di

i fâ de gam ze si ne

SAZ 𝄋

(Nota Örnekleri 1)
Türk Musikisi Klâsikleri, Nevzat Atlığ, 14. [illegible], Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı 1990.

(15)

RAST
(tevşih)

ÂŞIK AHMED EF.

NIM EVSAT

Bu . gül . . . şen . . .

de . . . he . . zâ . . . rı . . . .

bî . . . ne . vâ . . . . . yım .

yâ . re . sû .

lâl . . . . . lah . . . . .

Ve . lî . . . . â . . .

zür . . . de . i . . . . hâ . . . .

li . . . ce . fâ . . . . yım . . . .

yâ . re . sû . . . .

lal . . . . . lah .

Y.Ömürlü

ORJİNALİ-2-DE DİR.

(Nota örmekleri 2)
Türk Musikisi Klâsıkleri, İlahiler, Neşre Hazırlayan: Yusuf Ömürlü
A.Rıza Sengel, İstanbul 1979, Kubbealtı Neşriyat.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NAHİFÎ DİVANI'NIN

TENKİTLİ METNİ

1. K A S İ D E L E R

A. TEVHİT VE MÜNACATLAR

B. NAᶜTLER

C. MEDHİYELER

TRANSKRİPSİYON İŞÂRETLERİ

ء	'	ش	Ş
ا	A,E	ص	Ṣ
آ	Â	ض	Ż,Ḍ
ب	B	ط	Ṭ
پ	P	ظ	Ẓ
ت	T	ع	ʿ
ث	S̱	غ	Ġ
ج	C	ف	F
چ	Ç	ق	Ḳ
ح	Ḥ	ك	K
خ	Ḫ	گ	G
د	D	ڭ	N̄
ذ	Ẕ	ل	L
ر	R	م	M
ز	Z	ن	N
ژ	J	و	V;O,Ö,U,Ü;Ū,Û
س	S	ه	H
		ی	Y;I,İ;Ī,Î

I

MANZARATU'N-NEŞĀYİHU'L-ĠARBİYYE
Fİ-İKTİSĀBİ'L-ḤAḲİḲATİ
Lİ-MEVLĀNĀ NAḪİFİ ḲUDDİSE SİRRUHŪ(*)

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātun Fāʿilün

1 Mālik-ı iksīr-i ʿışḳ ol ey dil-i pür-pīç ü tāb
Tā seni altun gibi el üzre ṭutsun şeyḫ u şāb

2 Kīmyā feyż-i ilāhīdur ḳo fikr-i ġayri sen
Eyleme zībaḳ gibi bīhūde ʿarż-ı ıżṭırāb

3 Teşnesin gerçi velī pīrāmen-i kulḫandasın
Hīç ider mi merd-i ʿāḳıl şuʿleden ümmīd-i āb

4 Sufre-i bezm-i hevesde yoḳdur illā ḫun-ı dil
Ṣāḥa-i deşt-i hevāda nesne yoḳ illā serāb

5 Sen defīne ḳaṣdına ḥafr-ı türāb itmekdesin
Defn içün bir gün seni iller ider ḥafr-ı türāb

6 Saʿy-i bī-encāmunı gördükde dir ehl-i kemāl
مارئينا مثل هذا انه شئ عجاب

7 Bu tekāfül mūcib-i eşkāl-i ḥayretdür saña
Muḳteżīdür rü'yet-i eżġās̱ ü aḥlāmı bu ḫvāb

8 Kāfdan maḳṣūd-ı aṣlī كنت كنزا esrārıdur
Saña kāfīdür bu söz والله اعلم بالصواب

9 ʿAḳd-i ʿahd it nefs ile ṭāʿāt-ı Ḥaḳda ṣubḥ u şām
Tā ṣafā-yı ṭabʿuña reşk ide ḳurṣ-ı āfitāb

10 Ṣafvet-i ervāḥdur ecsādı pür-nūr eyleyen
Bu ḫaber besdür saña ʿārif iseñ bī-irtiyāb

11 Ḳıl mürekkeb şevḳ ile rūḥ u cesed beynin tamām
Ṭālib-i iksīr iseñ ey merdüm-i ṣāḥib-niṣāb

(*) : iktisābu kīmyā'i'l-ḥaḳīḳa E - H İ A Bu dahı

Sevdâ-zede-i kîmyâ olanlara nuṣḥ u penddür P

(11a) rūḥ u: rūḥ = H A beynin: bī-ten Y

12 Eyleme rūḥ-ı ᶜazīzuñ cevr ile āzurde gel
Cismüñi saᶜy ile ḳıl feyż-i ṣafādan behre-yāb

13 Yoḳ melāḥat ẕikr-i milḥ ü ᶜaẕbi tekrār itmede
İştiġāl-i ẕikr-i Ḥaḳ it ol rehā-yāb-ı ᶜaẕāb

14 Ḳarᶜ u inbīḳī ne ḥāṣıldur saña taḳṭīrden
Merd iseñ ḳıl ḳaṭreyi maḥṣūd-ı baḥr-ı pür-ḥabāb

15 Geç ᶜUṭāridden Zühalden Zühre vü Mirrīḫden
Olma ḳālā-yı hevāya müşterī ḳıl ictināb

16 Ḫālıḳ-ı şems ü ḳamerden ḳıl recā maḳṣūduñı
Āfitāb olduḳda ẓāhir iḫtifā eyler şihāb

17 Ḥükm-i mīzān-ı şerīᶜat bulmasun noḳṣānuñı
Ḥırṣ u āz ile yeter olma esīr-i inḳılāb

18 Dāġ-ı ᶜışḳı idegör ḫūn-ı cigerle pür-nemā
Bu saña kibrīt-i aḥmerdür iderseñ intisāb

19 Eyle ecẓā-yı ḥaḳīḳatden mürekkeb cismüñi
Pūte-i ᶜışḳ içre eyle naḳd-i maġşūşuñ müẕāb

20 Ḳurṣ-ı tedbīrüñ ṣaḳın ṣoñra niḫās-ı nühs olur
Saᶜd-ı ṭāᶜāt-ı Ḫudāyı eylemezseñ iktisāb

21 Gel teẕekkür ḳıl vaᶜīdi lafẓa-i taṣᶜīdden
Ārzū-yı nefsi terk it olma şāyān-ı ᶜıḳāb

22 Ḥüsn-i istiᶜdād ile nerm it dilüñ esreb gibi
Bī-taᶜab eyle ḳabūl-ı feyż-i ᶜışḳ-ı müsteṭāb

23 Eyle istinzāl-i raḥmet tevbe-i bisyār ile
Maḥv-i evsāḫ-ı ẕünūba dem-be-dem eyle şitāb

24 Gel nüḳud-ı ᶜömriñi bīhūde itlāf eyleme
Kim dem-i mīzān-ı Ḥaḳda senden isterler ḥisāb

(12b) behre: mehr Y (14b) ḳaṭreyi: ḳaṭre Y ḳaṭre-i H İ A
(16a) maḳṣûduñı: maḳṣûdını Y (19a) cismüñi: şevḳuñı A H İ P
(21b) nefsi: nefsini İ
olma - : olma hem H şāyān: şān H şāb A (24b) Ḥaḳda: maḥşer H İ A P

25 Sākin-i Ḳāf-ı ḳanāᶜat ol yüri ᶜAnḳā-ṣıfat
Cīfe-i dunyāya raġbet itme mānend-i ġurāb

26 Kār-sāz olmaz saña āḫir nefesde naḳd-i sīm
Zād-ı rāh-ı āḫiret olmaz zeheb vaḳt-i zehāb

27 Eyle mıḳnāṭīs-ı maᶜnā ẕātuñı tevḥīd ile
Münkir-i āhen-dıle gelsün żarūrī incizāb

28 İstivā-yı dī vü imrūz ile maġbūn olma kim
Rūz-ı ferdāda derūnuñ nār-ı levm eyler kebāb

29 ᶜİbret al mūy-ı siyāh-ı rīş ü ser oldı sefīd
Yaᶜni kim itdi güzer ġafletle eyyām-ı şebāb

30 Ḳalbuñı ṣāf it ki tezhīb idesin aḫlāḳuñı
İḫtilāf-ı levne tābiᶜdür bilürsin āb ü tāb

31 Ṣanᶜat-ı kāmil muḳallidden ẓuhūr itmek muḥāl
İktisāb itmek ne mümkin şān-ı Sīmurġı zübāb

32 Çāre derd-i ḫastegān-ı derd-i ᶜışḳa var ise
Yā nigāh-ı merd-i vāṣıl yā duᶜā-yı müstecāb

33 Noḳṭadan ehl-i baṣīret fehm ider maḳṣūdını
Şaḫṣ-ı nā-dāna vefā itmez olursa biñ kitāb

34 Münderic oldı bu naẓm içre uṣūl-i müddeᶜā
Müsteᶜiddān-ı huner maḳṣūdın itsün intiḫāb

35 Ey N a ḥ ī f ī den su'āl iden bu rāzuñ ġāyetin
Mā-sivā-yı Ḥaḳ ile bīgāne ol budur cevāb

A/19a E/21b H/18a İ/18a P/59a Y/8a

(25a) Sākin-i Ḳāf-ı ḳanāᶜat ol:sākin ol Ḳāf-ı ḳanāᶜatde H İ A P(b) ġurâb: kilâb E Y (26b) āḫiret: āḫir Y (28b) derūnuñ: dūnuñ Y kebāb: kitāb Y (29a) siyāh-ı : siyāh ü Y H A rīş ü : mūy-ı H A (30b)āb ü tāb: āb-ı nāb İ P (31b) Sīmurġı: Sīmurġ Y (28) (30) (31) A da yok .

II

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

1 Ḳanda eylersem naẓar āyāt-ı ḥavl ü ḳuvvetüñ
Her ne görsem cümle maṣnūʿāt-ı dest-i ḳudretüñ

2 Sācid-i taḳdīs-i ẕātuñ ser-be-ser necm ü şecer
Encüm ü şems ü ḳamer tesbīḥ-ḫᵛān-ı ʿizzetüñ

3 Medrek-i ebṣārdan ʿālī Cenāb-ı Aḳdesüñ
Mevḳiʿ-i ḥadden müberrā bār-gāh-ı ḥażretüñ

4 Mūrdan ʿAnḳāya dek mebẕūl cūd-ı kāmilüñ
Ẕerreden ḫūrşīde şāmil luṭf u fażl u minnetüñ

5 ʿAḳl u idrāki ider mevḳūf-ı ʿacz u iʿtirāf
Ẓāhir olduḳda me'āl-i ḥikmet-i bī-ʿilletüñ

6 Ḥādī-i ḥüsn-i eserdür cāmiʿ-i ḫayr-ı umūr
Ḥaḳ budur efʿāl-i bī-çūnuñda sırr-ı ḥikmetüñ

7 Ḥabbe-i tesbīḥüm olsaydı nücūm-ı āsümān
Ḥaşre dek mümkin degül ḥaḳ üzre şükr-i niʿmetüñ

8 Raḥmet u ʿafvüñle iḥsān it ʿibād-ı ʿācize
İtme sū'-i ḥāl ile me'ḫūẕ-ı ḳahr u ṣaṭvetüñ

9 Ye's iderdi leşker-i ümmīdi pā-māl-i melāl
İtmese sebḳ-ı ġażab rāyāt-ı fażl u raḥmetüñ

10 Ṭāʿat ü ʿiṣyān u ḫayr ü şerr-i aʿmāli nedür
Saña nisbet bir böluk eṣḥāb-ı sehv ü ġafletüñ

11 Çün şefīʿ itdüñ Ḥabīb-i Ekrem-i Muḫtārıñı
Ḥürmetiyçün cürmini ʿafv it bu ʿāṣī ümmetüñ

12 Eyleduñ taʿḳīb-i yüsrin ile her ʿüsri beyān
Yüsrin iḥsān eyle fażluñla bize bu ʿusretüñ

13 Fīl ü ʿAnḳāyı ider maḳhūr dest-i iḳtidār
Olsa bir mūr-ı ḥaḳīre ẕerre ʿavn ü ḳudretüñ

14 Maḥż-ı fażluñla N a ḥ ī f ī ye idüp feyż-i ʿaṭā
Ol ġarībi eyle maḳbūl-ı ḥarīm-i ḥażretüñ

A/45b H/43b İ/43b P/71a

(9b) rāyāt: āyāt H A

(10b) ʿiṣyân ü: ʿiṣyâna A H İ

III

MEV^c IẒA DER-TERĠĪB Ü TERHĪB (*)

Fe^c ilātün Fe^c ilātün Fe^c ilātün Fe^c ilün

1 Bedenüñden dahi dūr olmadan ey dil cānuñ
Iştiġāl eyleyegör ṭā^c atine mevlānuñ

2 Mā-sivā'llāha naẓar ḳılma eger ^c ārif iseñ
Ne belādur başuña meşġalesi devrānuñ

3 Dāmen-ālūde lüge eyle hezārān tevbe
Almadan pençe-i pür-zūr-ı ecel dāmānuñ

4 Sa^c y ḳıl bunda iken derdiñe dermān idegör
Āh kim olmaya bir gün başuña dermānuñ

5 Bir gün evvel ider āmāde zevād-ı rāhın
Ey göñül mūr ḳadar yoḳ mı senüñ iẕ^c ānuñ

6 Bunda ḳıl eyler iseñ āh-ı nedāmet es̱eri
Nef^c i yoḳdur saña maḥşerdeki vāveylānuñ

7 ^c Āḳıbet ḫāk ile yeksān olacaḳsın bildük
Nesine ġırresin āyā bu fenā dünyānuñ

8 Bī-beḳā oldıġına şāhid-i ^c ādil besdür
Bī-sütūn oldıġı bu çarḫ-ı bülend-eyvānuñ

9 Tābiş-i şu^c le-i ḫūrşīd-i ḳıyāmetden hep
Maḥv ola zīneti çarḫ-ı felek-i mīnānuñ

10 Ḳalmaya bir gün ola ṣafḥa-i gerdūn üzre
Es̱er-i mihr-i münīr ile meh-i ġarrānuñ

11 ^c Āḳıbet menzili ḫāk oldıġına vāḳıf iken
Neyedür ġafleti tā böyle ẓa^c īf insānuñ

(*): Hāẕihi'l-ḳaṣīdetü el-müsemmātü bi-Mev^c iẓatü'n-nüfūs eṣlaḥahā'llāhü şāne ḳā'ilühā H İ P ḳā'ilühā: ḳāri'ühā A başlık Y'de yok (1a) dil: - A (4a) derdiñe: der-geh Y (6a) eyler: anlar Y (9a) ḳıyāmetden: ḳıyāmetdür Y (11a) menzili: menzil Y

12 İrmeden gūşuña avāze-i ṭabl-ı rıḥlet
Çāresin eyle yüri zād-ı reh-i ᶜuḳbānuñ

13 Bir gün evvel bulagör menzil-i maḳṣūda vuṣul
Aldanup ḳalma ṣaḳın zīnetine eşyānuñ

14 Eyleme ḫaṣmuñı perverde elüñle zinhār
Ḫᵛāhişin virme ṣaḳın nefs-i hevā-peymānuñ

15 Çāredür defᶜ-i ġam-ı dehre dimekden ḥaẕer it
Ġamını ṣoñra görürsin mey-i ġam-fersānuñ

16 Germ olup şems-i dıraḫşān gibi ġarrālanma
ᶜĀḳıbet bī-fer olur kevkebe-i ᶜunvānuñ

17 İftiḫār eyleme gel cāme-i pür-zīb ile kim
Bir kefendür bedeli elbise-i zībānuñ

18 Ḫāk-i ḫuşk olsa gerek çünki mekānuñ bir gün
Ferş-i āsāyişe ṣalma beden-i ᶜuryānuñ

19 Ṣiḳlet-i mālí bu bāzār-ı fenānuñ āḫir
Degmez ey ḫᵛāce dem-i ḫacletine mīzānuñ

20 Eyle endīşe ġam-ı ẕillet-i ᶜazlin nāgāh
Olma dil-bestesi gel cāh-ı ġurūr-efzānuñ

21 Ẕerreden farż idelüm aḥḳar imişsin yāḫud
Kevkebi sende imiş mihr-i cihān-ārānuñ

22 Dem-i āḫirde ḫalāṣ olmaġa var mı çāre
Pençesinden ᶜacebā merg-i taḥassür-zānuñ

23 Ḫāk olur menzil-i āsāyişi bir gün elbet
Dār-ı fānīde eger bende eger sulṭānuñ

24 Telḫ ider zehr-i memāt ile dimāġ-ı cānı
Budur āyīni bu mihmān-kede-i ġabrānuñ

(14b) nefs-i: nefsüñ Y E hevā: bed Y E (15a) defᶜ: refᶜ H
(19b) mīzānuñ: nīrānuñ A H İ P. (24) Y de yok
(20a) nâgâh: âḫir A H İ P

25 Şübhe yok ᶜārıża-i merg-i żevi'l-ervāḥa
Nüktesin remz ile fehm it yüri bu maᶜnānuñ

26 Saña hep elsine-i ḥāl ile güftār eyler
ᶜĀrif ol bakma ḫamūş oldıġına mevtānuñ

27 ᶜİbret al bizden eyā merdüm-i ġāfil dirler
Her biri saña türāb içre olan sükkānuñ

28 Sen de anlar gibi nā-būd olacaksın yarın
Dün senüñ gibi idi rıḥlet iden akrānuñ

29 Bezm-i fānide görüp ḫande-i şevk-āmizüñ
Olmada cümle senüñ arż u semā ḥayrānuñ

30 Cest ü çābüklük idersin heves-i nefsüñ içün
Süst olursın gelicek ṭāᶜatına mennānuñ

31 Nefs ü şeyṭana niçün tābiᶜ olursın eyvāh
ᶜĀkıl eyler mi nażar ḥīlesine aᶜdānuñ

32 Emr-i mevlāyı koyup ḥükm-i hevāyı tutasın
Göñül inṣāf idelüm böyle midür ᶜirfānuñ

33 Merd-i dānā geçinürsin bu kadar ġaflet ile
ᶜAcebā farkı senüñle ne ola nā-dānuñ

34 Eyledüñ ömrini bīhūde iżāᶜat sad ḥayf
Ne yüz ile varasın der-gehine sübḥanuñ

35 Sebeb-i ḫilkatüni eyle taṣavvur gāhī
Saᶜy kıl ṭāᶜatine Ḫālık-ı bī-hemtānun

36 Kan döküp yaş yerine eşk-i nedāmetle tamām
Afvini eyle recā eyledigüñ ᶜıṣyanun

(28b) akrānuñ: yārānuñ Y E (30b) süst: pest A
(36a) eşk: āh E İ P Y (b)ᶜafvini:ᶜafvüñi Yᶜafviñe A

37 Fażl u ġufrānını itdükçe tefekkür gāhī
Ġażab u ḳahrını fikr eyle biraz Yezdānuñ

38 ᶜĀdil ü Müntaḳım esmāsına inkāruñ yoḳ
Var ise Rabb-ı Raḥīm oldıġına īmānuñ

39 Lāyıḳ-ı ᶜafv ü ᶜaṭā olmaġa saᶜy it yoḫsa
Şübhe yoḳdur kerem ü rahmetine Raḥmānuñ

40 Tāb-ı germābeye ṣabr idemeyen bir laḥẓa
Niçe ṭāḳat getürür sūzişine nīrānuñ

41 Olma ünsiyyet-i dehre bu ḳadar dil-beste
Vaḥşet-i ḳabr ile fikr it elemin ferdanuñ

42 Saña yetmez mi naṣīḥat bu fenā dünyādan
Yek-be-yek rıḥlet-i nā-gāhī geçen iḫvānuñ

43 Zīr-i ḫāk içre ḳoyup bī-kes ü tenhā gideler
Seni cān-ile seven hem-nefesüñ cānānuñ

44 Hele endīşe ḳıl ey mest-i şarāb-ı ġaflet
Ḳabre girdikde n'olur ḥāl-i dil-i vīrānuñ

45 Ne enīs ü ne meded-kār u ne şemᶜu ne firāş
Dehşet ü hevlini fikr it o demüñ ol ānuñ

46 Var mı bir ḥüsn-i ᶜamel kim ola hem-rāh saña
Olıcaḳ reh-revi ol menzil-i bī-mihmānuñ

47 Ey N a ḥ ī f ī ḳanı bu bezm-geh-i fānīde
Bunca dem hem-dem ü hem-ṣoḥbet olan yārānuñ

48 Bir duᶜā eyle gönül ṣıdḳ **ile** gel Allāha
Ola sükkān-ı semā cümle icābet-ḫᵛānuñ

(39a) ᶜafv ü: ᶜafv - A H

(40a) idemeyen:eylemeyen Y

(43a) gideler: gidelüm Y

(45a) ne firâş: - firâş Y (b) dehşet: vaḥset E P Y

(46a) ḥüsn-i: ḥüsn ü Y

49 ᶜAfv ü ġufrān-ı Ḫudāvende nihāyet yoḳdur
Cürm ü ᶜıṣyānda eger kim yoġ ise pāyānun̄

50 ربنا ظلمنا ارزقنا لا مولانا
Raḥmet it āh ü fiġānına dil-i nālānun̄

51 Şāh-ı ḫayl-i rusülün̄ rütbe-i aᶜlāsı içün
Şeref-i ḳurbi içün maẓhar-ı او ادنى nun̄

52 Ẕāt-ı bī-çūnuña maḫṣūṣ olan vaḥdet içün
Feyż-i bi-ġāyet-i esrārı içün esmānun̄

53 Kendi fażlun̄la idüp maẓhar-ı ᶜafv ü ġufrān
Baḳma ᶜıṣyanına ben ᶜabd-i ḫaṭā-peymānun̄

54 Baḥr-ı ġufrānun̄ o deryā-yı keremdür ki anun̄
Ḳaṭresi olmaġa yoḳ ḥaddi yem-i ᶜUmmānun̄

55 Baḥr-ı ᶜUmmān ise ᶜıṣyānum eger ḳādirdür
Ḳaṭre-i kemter ile ᶜafve yem-i ġufrānun̄

56 Ben degül cümle ᶜuṣātun̄ güneh ü ᶜıṣyānı
Olsa maḳrūn-ı ᶜaṭa vü kerem ü iḥsānun̄

57 Eyleyüp maẓhar-ı fażl u niᶜam-i Sübḥānī
Lāyıḳ-ı cennet ider raḥmet-i ᶜālī-şānun̄

A/16a H/15a İ/15a P/49a Y/7a

(50a) raḥmet: şefḳat A H

(51b) ḳurbi: ḳabri E Sure: LIII Ayet :9

(54b) ᶜUmmānun̄: ᶜunvānun̄ Y (55b) ᶜafve: maḥve H İ A E

(56b) maḳrūn-ı: maḳrūn u A (52) H İ A da yok

IV

TEVHİDİYYE (*)

Fe^c^ilātün Fe^c^ilātün Fe^c^ilün

1 Sensin ol Ḫālıḳ u ferd-i bī-çūn
رب سبحانك عما يصفون

2 Şāhidüz vaḥdet ü ferdiyyetüñe
[illegible]

3 Gelür emrüñle vücūda ^c^ālem
ماذا قلت له كن فيكون

4 Emrüñ oldukda zuhūr-ı eşyā
ظهر الأكوان بكاف ونون

5 Her murādı sen idersin i^c^ṭā
كله كان بوقت مرهون

6 Deşt-i ḥırmānda ḳalurdı sālik
Olmasa luṭfuñ eger rāh-nümūn

(*) : Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm E Fi't-tevḥīdi ve'l-münacāt ilā Cenāb-ı Ḳāżi'ü'l-ḥācāt celle celālühü ve ^c^amme nevālühü İ P Münācāt-ı Bārī te^c^ālā celle şānüh A – H

7 Aña kim yāver ola tevfīḳuñ
Nefs ü şeyṭān idemez mekr ü füsūn

8 Eyle ṣāyeste-i ᶜafv ü raḥmet
Şād ola tā ki bu ḳalb-i maḥzūn

9 Mā-sivādan ḳoma ḳalbümde es̱er
Eyleme ehl-i hevāya maḳrūn

10 Eyle bīdār-ı seḥer-gāh-ı ṣafā
Şeb-i ġafletde ḳoma zār u zebūn

11 Ol ki nūş ide şarāb-ı ᶜışḳı
Ana yeksān görinür ᶜaḳl ü cünūn

12 Kūh-sār-ı dile virsün zīnet
Açılup lale-ṣıfat dāġ-ı derūn

13 Dem-be-dem olsun ilāhī memlū'
Derd-i ᶜışḳuñla derūn u bīrūn

14 İñlesün ᶜışḳ ile cān-ı nālān
Aġlasun derd ile çeşm-i pür-ḫūn

15 Āb ü tābı dil-i miḥnet-zedenüñ
Sūziş-i ᶜışḳ ile olsun efzūn

16 Nūr-ı dīdārıñı ister ᶜuşşāḳ
N'eylesün anlara cennāt u ᶜuyūn

17 Eyle luṭfuñla N a ḥ ī f ī ye meded
يوم لا ينفع مال و بنون

A/8b E/1b H/8a İ/8a M/1a P/56bbY/1b

(13b) derûn u: derûn A H İ

(17b) Sure: XXVI, ayet:88.

V

NAᶜT-İ ŞERİF-I NEBEVİ DİGER (*)

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Faᶜilātün Faᶜilün

1 Ey ṣaf-ārā-yı gürūh-ı mürselīn ü enbiyā
V'ey sipeh-sālār-ı ᶜālem pişvā-yı aṣfiyā

2 Ey vücūd-ı bī-naẓīrūñ oldı tā rūz-ı ezel
ᶜİllet-i şevket-nümā-yı ḫilḳat-i arż u semā

3 Sensin ol kim zīver-i miḥrāb-ı iclāl eyleyüp
Ḳıldı mevlā ẕāt-ı pāküñ ḫāṣ u ᶜāma muḳtedā

4 Sensin ol ḫūrşīd-ṭalᶜat kim ezel bezminde Ḥaḳ
Eyledi ẕāt-ı münīrüñ şemᶜ-i pür-nūr-ı hüdā

5 Sensin ol kim āyet-i ḳadrüñle ḫatm oldı senüñ
Nüsḫa-i fażl u şerāfet muṣḥaf-ı ḥüsn ü bahā

6 Çeşmüñi ḳıldı mükaḥḥal küḥl-i ما زاغ البصر
Vechüñe virdi ṭarāvet vaṣf-ı pāk-i والضحى

7 Virdi esrār-ı ألم نشرح ṣafā-yı inşirāḥ
Eyledi Ḥaḳ sīneñi gencīne-i ṣıdḳ u ṣafā

8 Oldı ẕātuñla münevver ẓulmet-i rūy-ı zemīn
Yā ᶜaẓīme'l-ḫalḳ yā bedre'd-dücā nūre'l-verā

9 Şerᶜ-i pāküñ eyleyüp Ḥaḳ meslek-i ṣıdḳ u sedād
Cümleye ḳıldı vücūd-ı tāb-nāküñ reh-nümā

10 Ḳıble-gāh-ı Mescid-i Aḳṣāya vāṣıl oldılar
Saña anlar kim dil ü cān ile itdi iḳtidā

(*) : Der-naᶜt-i şerīf-i seyyidü's-sādāt ve şefīᶜu'l-uṣāt ᶜaleyhi ezke'ṣ-ṣalātı ve ebhe't-teslimāti berāy-ı iᶜtiẕārī ve niyāz-mendī H İ A P Der-naᶜt-i resūl-i ekrem ve nebiyy-i muḥterem ṣallallahü teᶜālā ᶜaleyhi ve sellem E (1a) mürselīn ü: mürselīni Y (2b) ḫilḳat: ḫilᶜat H İ A (3b) ᶜāma: ᶜām H İ A (6a) Sure: LIII, ayet: 11. (b) Sure: LXXXIII, ayet: 1. (7a) Sure: LXXXXIV , ayet: 1. (8a) rūy: nūr Y (9a) meslek: milk Y (10a) mescid: maḳṣıd Y E İ P A da (9b)(8b)'ye yazılmış; (9a) yok.

11 Ẕāt-ı pākün maẓhar-ı لولاك kıldı Kirdigār
Ḥabbeẕā ᶜünvān u ḳadr ü ᶜizz ü rifᶜat ḥabbeẕā

12 Bülbülān-ı naġme-sāz-ı midḥatündür ḳudsıyān
Ey gül-i gülşen-serāy-ı . لي مع الله merḥabā

13 Eyleyüp biñ ḫaclet ü şerm ile ᶜarż-ı iᶜtiẕār
Pādişāhā ḥālümi ᶜarż itmege geldüm saña

14 ᶜArż-ı ḥāle gerçi yüz yoḳ bende ey kān-ı kerem
Luṭfuña maġrūr olup taḳrīre ḳıldum ibtidā

15 Sen ṭururken ḳanda varsun ᶜāṣıyan-ı ümmetüñ
Her ne deñlü olsa da müstaġrıḳ-ı cürm ü ḫaṭā

16 Ḥālümi ᶜarż itmedür ḳaṣdum ḥużūr-ı ᶜizzete
Eyleyüp ḫāk-i derūñ çeşm-i dile küḥl-i cilā

17 Ben o mest-i cām-ı ġaflet mücrim-i āvāreyem
Kim olup dil-beste-i ārāyiş-i bezm-i fenā

18 Ḥaḳḳa lāyıḳ itmedüm ᶜālemde bir ḥüsn-i ᶜamel
Geçdi ᶜömrüm ġaflet ü ᶜıṣyān ile ṣubḥ u mesā

19 Sünnet-i ẕī-şānuñı icrāda taḳṣīr eyledim
Bilmedim ġafletle oldım tābiᶜ-i nefs ü hevā

20 Dāġ dāġ itse beni zaḫm-ı melāmet vechi var
Bunca demlerdür hevā-yı nefse oldum mübtelā

21 Bir degül derd-i derūnum ey ṭabīb-i ümmetān
Ḳanḳı derde eyleyem ᶜālemde tedbīr-i devā

22 Ben nedāmet-pīşe-i ᶜıṣyān olup giryān iken
Aġlaram çeşm-i te'essüf-kār ile şimdi aña

(11b) ᶜünvân ü: ᶜünvân - E İ Y

(14) A da yok (15a) ṭururken:dururken İ
(16b) çeşm-i : çeşm ü H A küḥl-i : küḥl ü H A
(17a) mücrim-i : mücrim ü H A (b) kim olup:kemterīn E
(21b) ḳanḳı:ḳangı H A derde: derd E tedbīr-i:tedbīr ü Y
(22a) ᶜıṣyān: ᶜısyān Y (b) çeşm-i : şimdi H A

23 Kim beni āsūde-i künc-i ferāġat eylemez
Dem-be-dem ālāyiş-i naḳş-ı ḫayāl-i mā-sivā

24 Bir ᶜaceb derde esīr itdi beni baḫt-ı siyāh
Dehr içinde çekdigüm ālām u ġamdan mā-ᶜadā

25 Bu dil-i āşüfte-ḥāli bir nefes ḥālî ḳomaz
Miḥnet ü ġam bir yaña ṭaᶜn ü melāmet bir yaña

26 Baġrımı ḫūn eylemekde ṭaᶜn-ı aṣḥāb-ı ġaraż
Nā-tüvān itdi beni bu miḥnet-i ṭāḳat-rübā

27 Faḫr iderken ḫidmet-i naᶜtünle ben şām ü seḥer
Kesr-i şān-ı ṭabᶜuma ḳaṣd eyler erbāb-ı cefā

28 Ḳaṭre-i mā'ü'l-ḥayāt-ı feyż-i naᶜtünle senüñ
Künc-i ġamda olur iken neşve-cūy-ı ihtidā

29 Telḫ-kām eyler beni zehr-i sitemle nā-kesān
Dād ü feryād ey melāẕ-ı ümmetān-ı bī-nevā

30 Bu ciger-ḫūn bülbül-i şūrīdeñi rāḥat ḳomaz
Renciş-i ḫār-ı cefā-yı ḥāsidān-ı nā-sezā

31 Bunca ᶜāṣīler içinde yoḳ mıdur bilmem yeri
Ümmetüñden bir ḫaṭā-pīşe ġarībüñ ser-verā

32 Ben cenāb-ı ḥażretüñden şerm-sār-ı cürm iken
Ġayrdan levm-i dil-āzārī revā mıdur baña

33 Cürm ü ᶜısyānum bilürken müstemendāne yine
Eyleyüp isnād-ı nisbet saña ḳıldum iltica

34 Ey gül-i bāġ-ı muḳaddes bülbül-i nālānuñam
Cevr-i aġyār ile ḫāmūş oldıġum görme revā

(23b) naḳş: nefs Y ḫayāl-i : hevā-yı H İ A P
(24b) çekdigüm: çekdügüm A (26b) rübā: riyā Y
(28b) ġamda: ᶜuzletde H İ A P olur iken: olurken H İ A neşve-cūy-ı: neşve-i H A P (29b) dād: vāv Y
(30a) bu : bir Y E A P (31a) yeri: biri A P
(32b) ġayrdan: ġayriden H ġayrinüñ A levm-i: levm ü Y dil-āzārī: dil-i zārum E (33) A da yok
(33a) müstemendāne yine: müstemendā – Y P

35 Her ne denlü bende-i küstāḫ isem eyle ḳabūl
Ḥaḳ bilür kim ḫidmetuñde bī-riyāyam bī-riyā

36 Ḳanda tevḳīr-i süḫan-sencān-ı naẓm-ı midḥatüñ
Ḳanda ḳadr-i ḫādimān-ı naᶜt-i pāk-i Muṣṭafā

37 Faḫr idersem vechi var evṣāf-ı pāküñle senüñ
Sensin ey nūr-ı ilāhī maẓhar-ı ᶜizz ü ᶜulā

38 Bülbülān-ı midḥatüñ faḫr itmesün kim eylesün
Ey gül-i zīnet-fezā-yı gülşen-i mihr ü vefā

39 Ḥāsidüñ ḫūn olmasun baġrı ḥasedile n'eylesün
Ben terennüm-sāz-ı naᶜt-i pāküñ oldukça şehā

40 Ṣıyt-ı ḥālet-baḫş-ı naᶜt-i müsteṭābuñla tamām
Oldı memlū' ser-be-ser büldān ü emṣār u ḳurā

41 Ārzū-mendān-ı feyż-i ṭabᶜumuñ derd-i ḥased
Her birin ḳılmış cihānda ḥiṣṣe-yāb-ı ibtilā

42 Rütbe-i ḳudret ḳadar ben naġme-senc-i naᶜtuñam
İşte meydān-ı süḫan erbāb-ı naẓma eṣ-ṣalā

43 Raġmına ḥuṣṣāduñ ey faḫr-ı zemīn ü āsümān
Eyleyem naᶜtüñde ġarrā nice beyt-i müntehā

44 Ben dimek lāzım degül evṣāf-ı ḳadr ü rifᶜatüñ
Vaṣf-ı taᶜrīfe ne ḥācet nūr-ı mihr-i rūşenā

45 Sen ne şāh-ı mülk-i ᶜizzet oldıġuñ ᶜālem bilür
Ey şehenşāh-ı serīr-efrūz-ı mülk-i ıṣṭıfā

46 Dünyede kesb-i şeref ᶜuḳbāda luṭf-ı Kirdigār
Ġāyet-i ḳaṣdum budur ey menbaᶜ-ı cūd u seḫā

47 Mā-ḥaṣal basṭ-ı meḳāl-i medḥüñ itmekden hemān
İntisāb-ı bāb-ı luṭfuñdur me'āl-i müddeᶜā

(35b) bilür: budur E (36b) pāk-i : pāki Y (37b) ey nūr-ı : envār-ı H İ AP(39a) olmasun: olmada H A (41a) ṭabᶜumuñ: ṭabᶜuñ Y derd: vird Y (42a) ḳudret ḳadar ben: ḳudretde ḳadrin A (44a) ḳadr ü : ḳadr-i H A (b) mihr-i: mihr ü Y (47a) itmekden: itmekde H İ

48 Yoḫsa yoḳdur iştiġāl-i naẓm-ı naᶜtūñden ebed
Bende fikr-i ᶜarż-ı istiᶜdād ü ḳaṣd-ı iddiᶜā

49 Ben ne ᶜabd-i kem-terem ey mażhar-ı vaṣf-ı ilāh
Naᶜt-i pāküñ tā idem ḥaḳḳ-ı edā ile edā

50 Ben ne ḫāküm vaṣfuña ᶜarż-ı cesāret eyleyem
İᶜtirāf iżhār iderken kümmelīn-i evliyā

51 Budur ümmīdüm ki āḫir bāᶜiṣ-i raḥmet ola
Ben güneh-kāra bu evṣāf-ı saᶜādet-intimā

52 Mūcib-i ıṣlāḥ olup endīşe-i naᶜtüñ müdām
Eyleye ben zārı munżamm-ı gürūh-ı etḳıyā

53 Feyża-i cān-baḫş-ı naᶜt-i müstetābuñ ᶜāḳıbet
Bāġ-ı āmāle ola ser-māye-i neşv ü nemā

54 ᶜArṣa-i maḥşerde manẓūr-ı nigāh-ı raḥm idüp
Ben garībi sāye-dār-ı şefḳat it taḥte'l-livā

55 Yoḫsa vaṣf-ı ẕāt-ı ẕī-şānuñ ne ḥaddümdür benüm
Bir ḳıluñ vaṣfında ᶜāciz niçe biñ müşkil-güşā

56 Her ne deñli bī-nihāyet olsa cürm-i ᶜaṣıyān
Baḥr-ı fażl u raḥmet-i mevlāya yoḳdur intihā

57 Bir Kerīm-i bī-dirīguñ sā'il-i der-gāhıyam
Kim der-i gencīne-i luṭfunda yoḳdur resm-i lā

58 Bir Raḥīm-i ẕü'l-ᶜaṭānuñ ṭālib-i iḥsānıyam
Kim anuñ muḥtācıdur cümle faḳīr ü aġniyā

59 Bir ilāh-i bī-şerīküñ bende-i nā-çīziyem
Kim aña maḫṣūṣdur ᶜünvān-ı elṭāf u ᶜaṭā

60 Bā-ḫuṣūṣ ey sırr-ı ḫāṣ-ı رحمة للعالمين
V'ey şeref-yāb-ı ḫiṭāb-ı müsteṭāb-ı kibriyā

(49b) tā: - Y (54) ve (55) H İ A da yer değiştirmiştir.
(57a) bir: bi Y (58b) kim:cümle Y
(60a) Sure: XXI, ayet: 107.

61 Bir şefī^{c}um var iken sulṭān-ı ẕī-şānum gibi
Budur ümmīd olmayam maḥrūm-ı elṭāf-ı Ḫudā

62 Pādişāhā her ne deñli mücrim-i bed-kār ise
Bu N a ḥ ī f ī -i ġarībüñ eyle mevlādan recā

63 Ḫāk-i rāh olsun saña biñ şevḳ ile cism-i nizār
Eyleme ben nā-tüvānı ḫāk-i pāyüñden cüdā

64 Ben faḳīri ^{c}ıyd-gāh-ı vaṣluña şāyeste ḳıl
Yā Resūla'llāh fedā olsun saña cānum fedā

65 Eyleme ben zārı mülḥaḳ zümre-i bīgāneye
İtme sulṭānum beni maḥcūb-ı yād ü āşinā

66 Ol zamān kim bīm-i nār-ı dūzaḫ-ı pür-sūz ile
Diye müşrikler te'essüf eyleyüp vā-veyletā

67 Ol zamān kim irişe gūş-ı ^{c}uṣāta ser-be-ser
Na^{c}ra-i اين المفر ile nice ṣıyt u nidā

68 Ol zamān kim hevl-i maḥşerle olup āşüfte-ḥāl
Vā-şefī^{c}ā-gūy ola şāh u gedā ser-tā-be-pā

69 Ol zamān kim pīş-gāh-ı ^{c}adl-i mevlāda tamām
Bir ola mūr u Süleymān bir ola şāh u gedā

70 Ol zamān kim iltica-yı raḥmet-i mevlā idüp
Ehl-i maḥşer diyeler yā Rabbenā yā Rabbenā

71 Ol zamān kim Ḥażret-i Ḥaḳdan şefā^{c}at-ḫ^{v}āh olup
Diyesin biñ luṭf ile vā-ümmetā va-ümmetā

(61b) ümmīd: ümmīdüm Y
(b) Naḥīfī-i : Naḥīfī - Y (67b) Sure: LXXV, ayet: 10.
ṣıyt: ṣavt A H İ nidā: ṣadā E A (68b) pā: yā Y
(67)ve (68) E de yer değiştirmiş. (68) ve (69) A da yer degiştirmiş.

72 Budur ümmīdüm ki maḥrūm-ı şefāᶜat olmaya
Āsitān-ı şefḳatüñde ben ġarīb ü mübtelā

73 Ben degül ey melce'-i ümmet olursa himmetüñ
Raḥm idüp ḥāl-i dil-i nālānuma rūz-ı cezā

74 Maẓhar-ı elṭāf-ı ᶜafv ü raḥmet-i Raḥmān ola
Vālideynümle cemīᶜ-i aḳribā vü eṣdiḳā

75 Tā ki erbāb-ı süḫan-gūyā-yı naẓm u nes̱r olup
Olalar inşā-nüvīs-i nāme-i ḥālet-fezā

76 Tā meded-ḫ^{v}āhān-ı ümmet çāre-cūy-ı ᶜafv olup
Senden ümmīd-i şefāᶜatle ḳıla Ḥaḳḳa duᶜā

77 Vāṣıl olsun Ḥaẓret-i Ḫallāḳ-ı ᶜālemden müdām
Ravẓa-i ẕī-şānuña bī-ḥad taḥiyyāt ü s̱enā

78 Rütbe-i mevᶜūda yaᶜnī menzil-i Maḥmūd ile
Manṣıb-ı ḳurbiyyetüñ efzūn-ter itsün dā'imā

79 Ālüñe aṣḥābuña etbāᶜuña aḥbābuña
Tuḥfe olsun dem-be-dem yüz biñ selām-ı müctebā

A/4a E/2a H/4a İ/4a P/52b Y/11a

(72b) şefḳatüñde: şefḳatüñden A H Y
(74a) elṭāf-ı : elṭāf ü H A. ᶜafv ü :ᶜafv - H A E
(75a) gūyā-yı naẓm: gūyā-yı bu naẓm Y (76a) meded: medīd İ (78a) Maḥmūd: maᶜhūd E Y

VI

MEDḤÜ'N-NEBİYYİ ᶜALEYHİ'S-SELĀM (*)

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Sensin eyā sütūde-ḥabīb-i refīᶜ-i Rab
Maḥsūd-ı Rūm u reşk-i ᶜAcem mefḫar-ı ᶜArab

2 Olduñ kemāl-i ẕāt ile Maḥmūd u Muṣṭafā
Mevlā vücūduñ eyledi muḫtār ü münteḫab

3 Oldı ḥamīr-i māye-i pür-nūr-ı ṭıynetüñ
Ḥilm ü vaḳār u ṣıdḳ u ṣafā ḥikmet ü edeb

4 ᶜIrḳ-ı ᶜarīḳ ẕātuña menşūr-ı ḫāṣdur
ᶜÜnvān-ı eşrefü'l-ḥaseb ü aᶜrafü'n-neseb

5 Ümmü'l-ᶜulūm u menbaᶜ-ı faẓl-ı kemāl idüñ
Oldı nebiyy-i ümmī anuñ çün saña laḳab

6 ᶜİlmüñle lāl-ı ḥayret Ebū Cehl-i dil-siyāh
Ḳahruñla münṭafī şerer-i şerr-i Bū Leheb

7 Olsun fedā-yı devlet-i ᶜışḳ u maḥabbetüñ
Bezm-i cihānda māl ü benūn ile ümm ü eb

8 Devlet anuñ ki ᶜışḳuñ ile āşinā olup
Fikr-i viṣālüñ eyleye endīşe rūz u şeb

9 Īmānı kāmil olmaz anuñ kim senüñ aña
Ẕāt-ı şerīfüñ olmaya tā cümleden eḥab

10 Ṣıdḳ-ı tevessül ile senuñ ism-i pākiñe
Der-gāh-ı Ḥaḳda ḥāṣıl olur ḥācet ü edeb

11 Oldı saña ṣalāt ü selām eylemek müdām
Kesb-i sürūr ü celb-i ṣafā dāfiᶜ-i küreb

(*) :- H İ

12 ᶜIşḳ u maḥabbetüñle olan neşve-yāb-ı feyż
Ālāyiş ü hevādan ider nefret ü hereb

13 Şermendeyem ki ṭāᶜat-i Ḥaḳḳ u resūlde
Yoḳ bir ᶜamel ki ola علی وفق ما وجب

14 İtme dirīġ reşḥa-i luṭfuñ bu teşneden
Ol dem ki hevl ü şerm ide īrāṡ-ı tāb ü teb

15 Feyyāż-ı muṭlaḳ itdi saña Kevs̱eri ᶜaṭā
Ḥāşā ki ümmetüñ ḳala maḥşerde teşne-leb

16 Luṭfuñla mevce-rīz-i ṣafā Kevs̱er-i rıżā
Ḳahruñla şuᶜle-ḫīz-i keder āteş-i ġażab

17 Ḥaddüm degül egerçi senüñ vaṣfuñ eylemek
Me'mūl odur ki raḥmet-i Ḥaḳḳa ola sebeb

18 Ẕātuñ yeter medīḥa senüñ vaṣf-ı pāküñe
Ey ṭāhirü'n-neseb şerefü'l-cāhi ve'l-ḥaseb

19 Baḳmaz ġam-ı cihāna N a ḥ ī f ī -i nā-tüvān
Naᶜt-i şerīfüñ oldı aña māye-i ṭarab

A/9a H/8b İ/8b P/57a

(13a) Ḥaḳḳ u : Ḥaḳḳ - A (14b) tāb ü teb: tāb-ı teb İ A P

VII

Mefʿūlü Mefāʿīlü Mefāʿīlü Feʿūlün

1 Ṣıdḳ ile olup ṭālib-i iḥsān-ı şefāʿat
Geldim der-i elṭāfuña ey kān-ı şefāʿat

2 Baḳ seyl-i sirişkümde olan cūş u ḫurūşa
Ey gevher-i pākīze-i ʿummān-ı şefāʿat

3 Bir ḳaṭresi eyler beni müstaġraḳ-ı raḥmet
Cūş itse yem-i bī-ḥad ü pāyān-ı şefāʿat

4 Ser-cümle selāṭīn ü gedā bendelerüñdür
Ey ḥażret-i şāhenşeh-i zī-şān-ı şefāʿat

5 Ḫallāḳ-ı ezel ẕātuñ idüp cümleden eşref
İtmiş seni ārāyiş-i eyvān-ı şefāʿat

6 Yoḳ bāġçe-i evvel ü āḫirde muḥaṣṣal
Ḳaddüñ gibi bir serv-i ḫırāmān-ı şefāʿat

7 Ben merkez-i ḫidmetde saña bende-i fermān
Sen mesned-i taḫṣīṣde sulṭān-ı şefāʿat

8 Ben bülbül-i pür-cūş-ı çemen-zār-ı nedāmet
Sen zīb-fezā bir gül-i ḫandān-ı şefāʿat

9 Ben murġ-ı nevā-sāz-ı ḫıyābān-ı melāmet
Sen nāmiye-efrūz-ı gülistān-ı şefāʿat

10 Ben hem-dem-i pervāne-i pür-sūz-ı meʿāṣī
Sen tāb-dih-i şemʿ-i fürūzān-ı şefāʿat

11 Ben ḥasret ile ẕerre-i nā-çīz-i teẕellül
Sen rifʿat ile mihr-i dıraḫşān-ı şefāʿat

12 Ḥaddüm degül evṣāfıña taḥrīk-i leb ammā
Maḳṣūdum odur ey meh-i tābān-ı şefāʿat

13 Küstāḫlıġum bāʿiṡ ola ʿafv-i Ḫudāya
Maḥşerde olam ben daḫı şāyān-ı şefāʿat

14 Öldürdi beni derd-i peşīmānī-i ʿıṣyān
Olsam n'ola ḫvāhiş-ger-i dermān-ı şefāʿat

15 Ey kān-ı kerem meclis-i ʿıṣyānda benüm ben
Leb-teşne-i peymāne-i peymān-ı şefāʿat

16 Bu cürm ile aḥvāl mükedderdür efendüm
Setr itmez ise cürmümi dāmān-ı şefāʿat

17 Sen dīdemi luṭfuñla cilā-sāz-ı ḳabūl it
Olduḳça niçe şerm ile giryān-ı şefāʿat

18 Tā ṣubḥ-geh-i maḥşere dek cān ü dil olsun
Biñ şevḳ ile bülbül gibi nālān-ı şefāʿat

19 Maḥzūn ḳoma raḥm eyle Naḥīfī-i ġarībe
Eyle dil-i ġam-gīnini şādān-ı şefāʿat

20 Ümmīdüm odur itmeyesin bendeñi ferdā
Maḥzūn-ı belā-dīde-i ḫırmān-ı şefāʿat

21 Dest-i keremüñle yazıla rūz-ı cezāda
Ser-defter-i aʿmālüme ʿünvān-ı şefāʿat

22 Ümmetlerüñ olduḳça recā-yı keremüñle
Her şām ü seḥer zemzeme-gūyān-ı şefāʿat

23 Bī-ḥadd ṣalāt ile selām eyleye mevlā
Dā'im saña ey şāh-ı cihān-bān-ı şefāʿat

A/2b H/2b İ/2b P/51a

VIII

BAHĀRİYYE DER-NAᶜT-İ ŞERĪF-İ SEYYİDÜ'S-SĀDĀT VE ŞEFĪᶜU'L-ᶜUṢĀT HAŻRET-İ MUḤAMMEDÜ'L-MUṢṬAFĀ ᶜALEYHİ EFḌALÜ'Ṣ-ṢALĀTÜ VE EKMELÜ'T-TAḤİYYĀT

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Ḥabbeẕā ḥikmet-i bī-ḥadd-i Ḥakīm ü Settār
Ḥabbeẕā ḳudret-i bī-ᶜadd-i Ḳadīr ü Ġaffār

2 Bu ne ḥikmet ki olur reh-zen-i ᶜaḳl-i ḥükemā
Bu ne ḳudret ki ider çeşm-i ᶜuḳuli bīdār

3 Noḳṭa-i maᶜrifet it merdüm-i çeşm-i ᶜaḳlı
Oldı çün ṣayf ü şitā ᶜārife levḥ-i esrār

4 Naẓar it ol deme kim ceyş-i şitā itdi hücūm
Nev-bahār eyledi şehr-i ᶜademe yaᶜni firār

5 Zevraḳ-ı ᶜişret-i erbāb-ı ṣafāyı āḫir
Ser-nigūn eyledi fermān ile çarḫ-ı ġaddār

6 ᶜĀlemi böyle tenük ᶜarṣa görüp itmiş idi
Ḫayl-i ezhār birer ḥāl ile tā terk-i diyār

7 Ḳadd-i ḫūbāna meger itmege tevḳīr ancaḳ
Serv-i bāġ eyledi bu gülşen-i dehr içre ḳarār

8 Ṣarṣar-ı bād-ı ḫazān itmiş iken ᶜālemde
Naḫl-i pür-bār-ı ṣafā-perveri bī-berg ü bār

9 Penbe-zār olmuş iken dāġ-ı taḥassürle zemīn
Şerḥalar çekmiş iken sīnesine her eşcār

10 Şemᶜ-i ḫūrşīdi nihān itmiş iken ḫāzin-i çarḫ
Eylemişken şeb-i fürḳat gibi dünyāyı tār

11 Kesmege itmiş iken şāḫ-ı nihāl-i verdi
Bülbül-i naġme-fezā bālini şekl-i minşār

Başlık: seyyid: - A (10b) hece eksik
(11a) iken: - A

12 Ḥāṣılı rūy-ı cihān böyle iken ser-tā-pā
Emr idüp cümlesine şimdi Ḫudā-yı Dādār

13 Eyledi bād-ı ṣabā ᶜarṣa-i gül-zāra ṣalā
Oldı ẓāhir yine her tāze nihāl ü eşcār

14 Eyleyüp meclis-i gülşende bu beyti taḳsīm
Naġamāt eylemege başladı murġ-ı gül-zār

15 Bārekallāh zihī feyż-i Ḫudāvend-i Kerīm
Gitdi eyyām-ı şitā eyledi teşrīf-i bahār

16 Nāz ile geldi yine meclise şemᶜ-i ḫāver
Şeb-i tārīk-i ġama eyledi baḫş-ı envār

17 Sünbül āhen-dil olup germī-i cām-ı meyden
İtdi yek-rengī-i maḫmūr perīşān-destār

18 Meclis-i şāh-ı güle geldi benefşe ser-mest
Serde biñ şevḳ ile işkeste külāh-ı zencār

19 Güle göz dikdi niçe ḥasret ile nergis-i bāġ
Dīde-i yār gibi çeşm-i siyāhı bīmār

20 ᶜĀşıḳāna yine ṣad şerḥa-i ḫūnīni ile
Lāleler eylemede dāġ-ı derūnın iẓhār

21 Şāhid-i ġonça alup destine zerrīn ḳadeḥi
Seḥerī bülbül ile eylediler defᶜ-i ḫumār

22 Cāme-i sebz ile pūşīde ahālī-i çemen
Servler itmededür cümleye ᶜarż-ı pendār

23 Ser-be-ser bāġ-ı cihān virdi nişān cennetden
Ḥūr u ġılmānı idüp ᶜāşıḳa tezkīr ezhār

24 Oldı memlū' yine ᶜışḳ ile derūn u bīrūn
N'ola gülşende iderse yine ṣad nāle hezār

---

25 Tā ki ḳaṣd itmiş idüm bilmege bu esrārı
Ḳudsiyān-ı ḥarem-i dilden idem istiḫbār

26 Nā-gehān pīr-i taᶜaḳḳul beni itdi āgāh
Virdi gūş-ı dile biñ dürlü ḫuceste-aḫbār

27 Didi kim maḳdem-i pākiyle şeref-yāb itdi
ᶜArṣa-i ᶜālemi bir server-i gerdūn-vaḳār

28 Şehr-yār-ı dü cihān yaᶜni ḥabīb-i mevlā
Faḫr-ı ᶜālem şeh-i لولاك ü resūl-i muḫtār

29 O şeh-i muḥteşem-i mülk-i risālet ki aña
Niçe şāhān-ı cihān olmadadur bende güz̠ār

30 Āsitān-ı ḥarem-i ᶜizzetine itmekdür
Ḳudsiyān mecmere-i müşg ü ᶜabīri kirdār

31 İstinād itmege eyler mi tenezzül ol şāh
Mihr ü māh olsa da ger bāliş-i zer-naḳş-ı nigār

32 Gerçi kim sāye-i ᶜulyāsı zemīne düşmez
İder efkende dil-i zārı o ḳadd-i şimşār

33 Oldı çārūb-keş-i ḫāk-i deri ol şāhuñ
Cem ü Dārā gibi ṣad pādişeh-i mertebe-dār

34 Māhdan meşᶜale-keş çāker olurdı o şehe
Olmasa çarḫ-ı felekde reviş-i nā-hem-vār

35 Bende-i kem-teridür ol şeh-i ᶜālī-nesebüñ
Niçe biñ pādişeh-i ṭavr-ı Sikender-ās̠ār

36 O şehenşāh-ı melā'ik-sipehüñ ᶜālemde
Görmemiş mis̠lini devr ideli çarḫ-ı devvār

37 Ḥabbeẕā raḥmet-i mevᶜūd-ı Ḫudāvendi o şāh
Ḳıldı teşrīf-i vücūdıyla cihāna īs̠ār

(29b) güz̠ār: güzār İ (33b) şāhuñ: pādişehüñ İ
(34b) nā-hem-vār: hem-vār A

38 Yaʿni kim nükte-i mefhūm-ı للعالمين
Ẕāt-ı pākiyle anuñ eyledi keşf-i esrār

39 Çār erkān-ı ʿuluvv-i ḥarem-i rifʿatidür
Ḥāṣılı bezm-i şerīfinde anuñ yār-ı çehār

40 Bārekallāh zihī yār-ı çehār-ı mümtāz
Ḫilʿat-i ʿadl içün olmuşlar idi ʿunṣur-ı çār

41 Şeref-ārā-yı cihān yaʿni Cenāb-ı Ṣıddīḳ
Ol ki fahr-ı rusüle olmış idi hem-reh-i ġār

42 Birisi Ḥażret-i Fārūḳ-ı ʿadālet-pīşe
Olsa ger ism-i şerīfi n'ola zeyl-i eẕkār

43 Cāmiʿ-i Ḥażret-i Ḳur'ān Cenāb-ı ʿOs̱mān
Ẕāt-ı pāki ṣadef-i ʿizzete dürr-i şeh-vār

44 Birisi Şīr-i Ḫudā merd-i ṣalābet-ʿünvān
Ẕāt-ı pür-nūrı ġażanfer fer-i ṣaḥn-ı peyker

45 İbni ʿamm-i şeh-i kevneyn ü şefīʿu'l-maḥşer
Bu celāl ile k'odur reşk-sevād-ı Kerrār

46 Bā-ḫuṣūṣ ol iki dürr-i ṣadef-i ṣıdḳ u ṣafā
Nūr-ı çeşm-i Esedu'llāh ü Veliyyü'l-Cabbār

47 Ṣāḥib-i ḫulḳ-ı ḥasen yaʿni Ḥüseyn ile Ḥasen
Oldı gül-zār-ı siyādetde dü verd-i bī-ḫār

48 Merdüm-i dīde-i Zehrā ser-i ḫayl-i şühedā
Ol iki server-i pākīze-nihād-ı ebrār

49 Eyleyüp serlerini luṭf ile teslīm-i ḳażā
İtdiler yaʿni ki tevdīʿ-i cihān-ı mekkār

50 Ḥāṣılı encüm-i seyyāresidür ol māhuñ
Ḳuṭb-ı iclāl-i nübüvvetde bu āl-i aḫyār

(38a) Sure: XXI, ayet: 107.
(40b) ʿunṣur: ḫilʿat A

51 Seyyidā dād-gerā şāh-ı şefīᶜ-i ḥaşrā
Ey cenābuñdur olan cümle-i ḫalḳa sālār

52 Sensin ol pādişeh-i mülk-i siyādet ki senüñ
Oldı ḫūrşīd-i felek sāyeñe taḫt-ı zer-kār

53 Sensin ol server-i ᶜālem ki olur ḳurṣ-ı hilāl
Ḫalḳınuñ efserine bir zer-i pākīze-ᶜayār

54 Mihr ü māh ile ider şīve-i zer-kūbī felek
Ola ser-levḥa-i evṣāfıña tā kim ḥall-kār

55 Ḳudsiyāndan der-i der-gāhıña ey şāh-ı cihān
Rūy-māl eylemege yer mi bulurlar zevvār

56 Būy-ı cennetden alur neşve meşāmm-ı ᶜuşşāḳ
Ṭarafuñdan güẕerān olsa nesīm-i esḥār

57 Tūtiyā ḫāṣiyet-i bīniş-i çeşm ü dildür
Oldı çün ḫāk-i reḫüñ ᶜāleme küḥl-i ebṣār

58 Serverā melce'-i erbāb-ı meᶜāṣī sensin
Ḫāk-i pāküñ n'ola ümmetlerüñ eylerse ḥiṣār

59 Sünnet-i pāküñi icrāda ḳuṣūrum çoḳdur
Eylerem anuñ içün ḥālümi ᶜarż itmege ᶜār

60 Şehr-yārā kerem it ümmet-i bī-çārelere
Bendedür bende saña cümle ᶜabīd ü aḥrār

61 Ḥasret-i merhem-i luṭfuñ sebeb-i mevtüm olur
Ey ṭabīb-i dil ü cān eyle bu zaḫma tīmār

62 Aġlayup ṣubḥ u mesā derd ile çeşm-i pür-ḫūn
İñlesün ney gibi dil sīne dögünsün def-vār

(56a) alur: alurlar A neşve: neşve-i İ A

63 Ṣaḥn-ı ᶜālemde ser-āzāde yürürken nā-gāh
Beni bir serv-i revān zülfine itdi ber-dār

64 Āh kim ᶜışḳ ile bu ḳalb-i ḫarāb-ābādum
Deyr-gāh eylediler her ṣanem-i lāle-ᶜiẕār

65 Her perī-çehre beni ᶜāşıḳ-ı zār itmiş idi
Eyleyüp nāz ile ben bī-dile ᶜarż-ı eṭvār

66 Getürür şām ü seḥer başıma sevdāyī-i ḫām
N'eyleyem n'eyleyem endīşe-i zülf-i ṭarrār

67 Fikret-i çeşm-i siyeh-kār-ı bütān ile dirīġ
Ġāret-i mülk-i ṣalāḥ eyledi çeşm-i Tatar

68 Peyker-i maᶜnī görünmez ki getürdi gerdūn
Gerd-i miḥnet ile mir'āt-ı derūna jengār

69 Dest-gīrā benem üftāde-i ḫāk-i ẕillet
İtmek ister beni bu ḫalḳ-ı cihān istiḥḳār

70 Ḫuftedür ṭāliᶜum ey pādişeh-i sidre-mekān
Tā ki eyler baña her demde bu baḫtum ıṣrār

71 Miḫleb-i cevr ile mecrūḥ u figār itdi beni
Dād u feryād ezīn dest-i ciḥān-ı cevvār

72 Ḳomadı kūşe-i rāḥatda dili bir lahẓa
Dā'im āsīb-i cihān itdi beni töhmet-vār

73 Āsitānuñ ḳoyup itdüm ṭaleb-i cāh u celāl
Bī-ᶜaded tevbe bu ᶜıṣyāna hezār istiġfār

74 Dil peşīmānī-i ᶜıṣyān ile āh itdükçe
Dökilür dīdelerümden şerer-i āteş-bār

(68b) gerd: kūr H A (72b) beni: naṣīb H A

75 Eşk-i çeşmüm aña żamm ile idem ṣu yerine
Yazmaġa cürmümi ger cümle midād olsa biḥār

76 Dāmen-i luṭfıñı elden ḳomazam sulṭānum
Olmışam gerçi ki ben tābiᶜ-i nefs-i bed-kār

77 Kesmez ümmīd-i ᶜaṭāyı yine mevlāsından
Pādişāhā ne ḳadar olsa da bir ḳul bed-kār

78 Sen dururken kime ᶜarż eyleyem aḥvālümi ben
Ḳoma ey kān-ı şefāᶜat bu ġarībüñ nā-çār

79 Bildigüm bilmedigüm cürmüme hep muᶜterifem
ᶜĀlimü'l-ġayb ḥużūrında ne mümkin inkār

80 Der-geh-i Ḥaḳda baña sen de şefāᶜat eyle
Cürmümi pādişehüm çünki ben itdüm iḳrār

81 Umaram kim yalıñız ben degül ey şāh-ı cihān
Luṭf u iḥsānıñı itdükçe cenābuñ der-kār

82 Olalar maġfiret-i Ḥaḳḳ ile şāyān-ı cinān
Vālideynüm aḫavātumla ḳamu ḳavm ü tebār

83 Rūz-ı maḥşerde baña eyle ᶜināyet tā kim
Ḫande-rīz olmaya aḥvālüme aġyār ile yār

84 Ḳalmayup serserī-i ḫāne-nişīnāne fenā
Bir zamān ola ki ber-bād ola dār ü deyyār

85 Defter-i ᶜömrimi ṭayy eyleyicek emr-i Ḫudā
Ḫatm olup bī-ᶜamel olınca o köhne ṭūmār

86 Der-i luṭfuñda beni bendelüge eyle ḳabūl
Eyleme ben ḳulıñı dāḫil-i bezm-i aġyār

(75a)ile idem: eyler idüm İ

87 Nūr-ı iḥsānuñ ile eyle riyāż-ı cennet
Olıcaḳ ʿāḳıbet-i meskenümüz eżyaḳ u tār

88 Ben ġarībe idesin himmet ü luṭfuñ hem-rāh
Emr-i Ḥaḳḳ ile k'olam mülk-i beḳāya reh-vār

89 Luṭfuña dāmen ü destüm niçün ilḳā itmem
El açar luṭfuña iḥsānıña ḥālince çınār

90 Ḥālime raḥmet it ʿarṣa-geh-i maḥşerde
Eyle luṭfuñla şefīʿā beni āzāde-i nār

91 Zaḫmuma eyle meded merhem-i luṭf u keremüñ
Maʿṣıyetde dil-i zārı ḳoma mecrūḥ u fiġār

92 Nūr-ı ʿışḳuñ dil-i nā-çīze cilā-baḫşā ḳıl
Görmeyem tā ki cihān içre ẓalām-ı şeb-i tār

93 Āteş-i ʿışḳuña ʿıṣyānumı sūzān ideyüm
Rūz-ı maḥşerde idince baña ʿarż-ı ruḫsār

94 Gülşen-i kūyuña vāṣıl ola cā'iz ki gönül
Aġlasun dīde ḳo ʿışḳuñla miṣāl-i enhār

95 Hele bu devleti tercīḥ iderem Firdevse
Ḫāk-i pāyüñde olursa dil-i şūrīde ġubār

96 Merdüm-i dīde-i dāġ-ı dıl-i ḫūrşīd itsün
Küḥl idüp ḫāk-i rehüñ şevḳ ile çeşm-i ḫūn-bār

97 Umaram ʿafv ile mevlā beni dil-şād eyler
Gerçi bilmezlik ile eylemişem cürm-i hezār

98 Lākin ümmīdüm odur ʿarṣa-i maḥşerde yine
Naʿt-i şīrīnüñ ola maġfiret-i Ḥaḳḳa medār

99 Eyledüm bunca perī-çehrelerüñ vaṣfında
Mūcib-i ʿışḳ-ı mecāzī niçe beyt ü eşʿār

(87a) ile: - A (b) ʿāḳıbet-i: ʿāḳıbeti H İ
(92b) şeb-i: şeb ü H A (96a) dīde-i: dīdeyi İ

100 Ḳand-i evṣāfını bir dil ki tanaġġum eyler
Fikr ü ẕikrüñ ide kām-ı dilini şīrīn kār

101 Pādişāhā benem ol ṭūṭī-i şīrīn lehce
Ki olur ṭabᶜumuñ āşüftesi ḥüsn-i güftār

102 İftiḫār eyler isem naᶜt-i şerīfüñle n'ola
Eyledi ṭabᶜumı iᶜcāz ile hem-rāh ü civār

103 Rū-be-rū oldı çün āyīne-i iᶜcāz baña
Mıṣr-ı naẓm içre benem ṭūṭī-i şīrīn güftār

104 Naġme-sencem o ḳadar dā'ire-i elvāḥa
Ḫāmeme beste-dehen nüsḫa-i fenn-i edvār

105 Benem ol şāᶜir-i dil-dūz u bedīhī-gūyā
K'eyledüm bu ġazeli tuḥfe-i rūḥ-ı ᶜAṭṭār

106 Müjde ey ᶜāşıḳ-ı şūrīde irüp faṣl-ı bahār
Başladı nāle vü feryāda yine bülbül-i zār

107 Reşk-i ḳadd-i fiten-engīzi ile her şuḫuñ
Demidür servler eylerse çemende reftār

108 Sāl-i gül-gūn ile eflāki getürdi raḳṣa
Zühre şevḳ ile alup destine çeng-i zer-tār

109 Şāhid-i cilve-fürūşāna ṣabā müjdeler it
Eylesünler yine gül-zāra gelüp geşt ü güẕār

110 Ey N a ḥ ī f ī mey-i feyż-i nefes-i cān-sūzum
Hūş-yārı ide mest ü niçe mesti hūş-yār

111 Menem ol şāᶜir-i pākīze-süḫan kim ṭabᶜum
Oldı naᶜtüñe senüñ nāsiḫ-i fenn-i seḥḥār

(100b) şīrīn kār: şīr-i şikār H A (105a) dil-dūz u: dil-dūz-ı H A bedīhī: bedīhe İ

112 Rūḥ-ı Ferhāda eger ^{c}ışḳ ile ta^{c}līm itsem
Na^{c}t-i şīrīninī yanınca oḳurdı kūh-sār

113 Ṭab^c-ı pür-tāba mu^{c}īn olsa kemend-i luṭfuñ
Vaṣf-ı pāküñde iderdüm dil-i Cibrīli şikār

114 Kāşif-i nükte-i esrār-ı me^{c}ānī ki menem
Ḥükemā müşkilini benden ider istifsār

115 Kime tevcīh-i ḫiṭāb eyleyeyüm ^{c}ālemde
Ṣūretā baḳsañ eger her biri bir seng-i mezār

116 ^{c}Ālemi siḥr-i ḥelāl ile iderdüm tesḫīr
Olmasa ṭab^{c}uma reh-zen bu firāḳ-ı dil-dār

117 Bilse ger ḳıymet-i güftārımı ṣarrāf-ı felek
Beni eyler ebedī gūş u dile zīver-kār

118 Gösterürdüm ṣuver-i mihrini mihr-i felege
Konmasa āyīne-i ṭab^{c}uma gerd-i ekdār

119 Na^{c}t-i pāküñde ḳuṣūr itmez idüm sulṭānum
Bulsa tekmīl-i ṣalāḥ ile ṭabī^{c}at envār

120 Mübtedī olsa da dil himmet-i luṭfuñla yine
Ola müstaḫdem-i evṣāf-ı şerīfüñ her-bār

121 Gerçi kim baḫt-ı siyeh-kārum iderdi evvel
Her nefesde baña biñ vech ile ḳahr u āzār

122 Cevher-i ṭab^{c}uma şimden girü na^{c}tüñle senüñ
Eyledi himmetini gerdiş-i gerdūn-mi^{c}yār

123 Şöyle kim tābiş-i şevḳuñla ben āh itdikçe
^{c}Ālemi dūd-ı siyeh-kārum ider sünbül-zār

124 Ṣadef-i dīdelerümden ider idüm şükrāne
Reh-i ^{c}ışḳuñda niçe dürr-i girān-ḳadri nis̱ār

(114a) Menem: benüm A (115) A da yok
(120a) himmet-i: himmet ü İ (123b) ^{c}ālemi: ^{c}āleme İ

125 Nā'il oldum sebeb-i naʿt-i şerīfüñle senüñ
Ḥamdü li'llāh bu ḳadar ʿizzete ben bī-miḳdār

126 Feyż-i naʿtüñle niyāzum bu ki tā maḥşere dek
Taṣliye-ḫvān ola ḳabrümde daḫi cism-i nizār

127 Ṭāliʿüm per-tev-i naʿtüñ ile rūşen-gerdür
Şeb-i ġamda iderem şāhid-i maḳṣūdı kenār

128 Bende-i ḫalḳa-be-gūş-ı şeh-i ʿālem ki menem
Çoḳ mıdur olsam eger tevsen-i āmāle süvār

129 İştiyāḳuñla helāk oldum eyā mihr-i münīr
Eyle ben ẕerre-i nā-çīzīñe ʿarż-ı dīdār

130 Seyl-i eşküm bu esās-ı dili eylerdi ḫarāb
Ḳaṣr-ı çeşmümde ger olmasa ḫayālüñ miʿmār

131 Dil ü cān aġlayaraḳ pāyuña düşdükçe ola
Münteşir ḫāk-i rehüñden niçe dürr-i hem-vār

132 Himmetüñle umaram bendeñi ey faḫr-ı rusül
Eyleye Ḥażret-i Ḥaḳ nā'il-i ecr-i bisyār

133 Dest-gīr ol bu N a ḥ ī f ī ḳuluña sulṭānum
Ki ol üftādeye āsān ola kār-ı düşvār

134 Behre-yāb eyle ki bir bende-i nā-çāruñdur
Ḳalmasun ḫāk-i meẕelletde ġarīb ü ġam-ḫvār

135 Bir şefīʿum var iken sencileyin sulṭānum
Çekmezem luṭfuñ ile ḫavf-ı Ṣırāṭı zinhār

136 Baña āzādegī-i nāra ʿıtıḳ-nāme yeter
Naʿt-i pākün senüñ ey pādişeh-i muʿcize-kār

137 Himmet eylerseñ eger ben ḳuluña sulṭānum
ʿÖmrüm oldukça idem vaṣf-ı şerīfüñ ikṡār

---

138 Ecr-i naʿtüñle ümīdüm bu ki ṭabʿ-ı pāküm
Yevm-i maḥşer idem ārāyiş-i germ-i bāzār

139 Niçe mümkin ki ola naʿt-i şerīfüñ tekmīl
Ṭutalum nāṭıḳa-i ṭabʿum idermiş tekrār

140 Ben ne ḫākem ki senüñ medḥüñe şāyeste olam
Ne gedāyam ki idem naʿt-i şerīfüñ işʿār

141 Ġaraż oldur ki olam bendelerüñden maʿdūd
Olıcaḳ ʿarṣa-i dīvān-ı Ḫudāya iḥżār

142 Ḳāṣıram çünki tamām itmede naʿt-i pāküñ
İdeyüm der-gehüñe dürr-i s̱enāyı īs̱ār

143 Ola her dem müteʿāḳıb ṣalavāt ile selām
Tā ki devr eyleye āmed-şüd ile leyl ü nehār

144 Ḥarem-i muḥterem-i ḥażretüñe vāṣıl ola
Her nefesde tuḥaf-ı taṣliye bī-ḥadd ü şümār

145 Ravża-i pāküñe olsun niçe biñ kerre selām
Tā ki şerʿüñle selāmet bula ser-cümle diyār

A/11a H/10b İ/10b

(139a) şerīfüñ: cemīlüñ İ

IX

KASĪDE-İ TERCÜMĀNÜ'Ş-ŞEVK Lİ-HAZRET-İ NAHĪFĪ MEVLĀNĀ (x)

Fā^cilātün Fā^cilātün Fā^cilātün Fā^cilün

1 Ol güni görsem ki ^cazm-i kūy-ı cānān eylesem
Ravża-i pāk-i Ḥabību'llāhı seyrān eylesem

2 Ḫāk-i pāk-i ṭībeye ḥasretle ḳılsam rūy-māl
Yolların hep rüfte-i çārūb-ı müjgān eylesem

3 Görsem ol rūz-ı ferah-baḫşāyı kim biñ şevḳ ile
Rūy-māl-i der-geh-i maḥbūb-ı źī-şān eylesem

4 Girye-sāz-ı eşk-i ḫūn-ālūd olup ḥasretle āh
Rīze-seng-i kūyını la^cl-i Bedaḫşan eylesem

5 Ḳalbüme ḳılsa ġuluvv-i keyfiyet esrār-ı ^cışḳ
Rīziş-i ḫūn-ābe-i bī-ḥadd ü pāyān eylesem

6 Ḥālet-i vuṣlat o deñlü eylese cāna hücūm
Dest-i şevḳ ile hemān çāk-i girībān eylesem

7 Āsümāna olsa peyveste ṣadā-yı eṣ-ṣalāt
Nālemi ḥālet-dih-i bezm-i sürūşān eylesem

8 Eyleyüp ḥīn-i ziyāret cümle eṣḥāba selām
Cān-ı maḥzūnı bu ḥāletlerle şādān eylesem

9 Dem-be-dem ^carż-ı taḥiyyāt ü selām itdükçe ben
Ney gibi cism-i nizārı zār u nālān eylesem

10 Feyż-yāb olsam ṣafā-yı vuṣlat-ı cānān ile
Dīdeden ḫūnābe-i hicrānı rīzān eylesem

(x) Hāẕihi'l-ḳaṣīdetü'l-mevsūmetü bi-tercümāni'ş-şevḳ enāla'llāhü ḳā'ilühā bimā-yetemennā fīhā āmīn bi-ḥürmeti şefī^cunā Muḥammedü'l-emīn ^caleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selāmü ilā yevmi'd-dīn ve raḥime'llāhü li-men ḳāle āmīn H İ A Tercümānü'ş-şevḳ der-vaṣf-ı Ḥicāz-ı raḥmet-ṭırāz-ı şeref-imtiyāz E (2a) ṭībe: ṭābe H İ AP(4a) āh: -Y (b)kūyını: kūyunı A (6a) deñlü: deñli İ P

11 Gāh eşk-i dīde geh ḫūn-ı ciger īs̱ār idüp
Rāh-ı ḥuccāca nis̱ār-ı dürr ü mercān eylesem

12 Mekketu'llāha ʿazīmet gösterüp biñ şevḳ ile
Rāh-ı himmetde dil-i şeydāyı pūyān eylesem

13 Cism-i sūzāna olup iḥrām-bend-i iḥtirām
Her bün-ı mūy-ı tenüm lebbeyk-gūyān eylesem

14 Ser güşāde pā bürehne dīde pür-ḫūn sīne çāk
Sākinān-ı ʿarşı bu ḥālāta ḥayrān eylesem

15 Naʿra-i Allāhü ekber ṭutsa āfāḳı tamām
Ṣıyt-ı tekbīr ile ʿuşşāḳı ḫurūşān eylesem

16 Tevbe-sāz-ı cürm olup biñ dürlü istiġfār ile
Kendimi şāyeste-i elṭāf-ı sübḥān eylesem

17 Eyleyüp Bābü's-selāma şevḳ ile vażʿ-ı ḳadem
Ḳalbümi ḥayret-fezā-yı yād-ı rıżvān eylesem

18 Saʿy idüp ṭavf-ı meṭāf-ı āsitān-ı rifʿate
ʿİzzet ü ādāb ile icrā-yı erkān eylesem

19 İktibās-ı lemʿa-i nūr-ı saʿādet eyleyüp
Dilde her bir dāġı bir şemʿ-i fürūzān eylesem

20 Gevher-i maḳṣūdı ḳılsam zīver-i dürc-i ḥuṣūl
Eşk-i mercān-rīzimi maḥsūd-ı ʿUmmān eylesem

21 Dest-i eşvāḳı ṣunup āstār-ı pāk-i Kaʿbeye
Yād idüp cürm ü günāhum āh ü efġān eylesem

22 Āteş-i āh-ı ciger-sūz-ı nedāmetle tamām
Defter-i ʿıṣyānumı ser-cümle sūzān eylesem

23 Zemzem-āşām-ı merām olduḳda cān-ı teşne-leb
Niyyetüm maḥżā şifā-yı derd-i hicrān eylesem

(11a) īs̱ār: rīzān H İ A P (14a) pā: yā Y (15b) tekbīr: tevḥīd Y E (16a) dürlü: gūne Y H İ AP(17b) ḥayret: ḥālet E (20a) gevher-i: gevheri İ (21b) cürm ü: cürm - H

24 Tā-be-key zaḫm-ı ḫarāş-ı mā-sivā-yı cān-feşār
Derd-i pür-sūz-ı dile taḥṣīl-i dermān eylesem

25 ᶜÖmre zevḳ-ı cāvidān virsem Ṣafā vü Mervede
Ṣıdḳ ile iḫlāṣ ile saᶜy-i firāvān eylesem

26 Eylesem mūy-ı sivāyı hep ser-i dilden tırāş
Ölmeden cānum ṭarīḳ-i Ḥaḳda ḳurbān eylesem

27 ᶜIyd-gāh-ı vuṣlat-ı yār ile olsam şādumān
Ḫilᶜat-i āmāli zīb-i cism-i ᶜuryān eylesem

28 Her maḳām-ı cennet-āsāyı ziyāret ḳılsam āh
Çeşmümi müstaġnī-i seyr-i gülistān eylesem

29 Tāb-dār olsam o deñlü germī-i şevḳ ile kim
Sīnede her dāġı reşk-i māh-ı tābān eylesem

30 Rāh-ı vaḥdetde sebük-bār olsa cism-i nā-tüvān
Cānumı vāreste-i eşḳāl-i ᶜıṣyān eylesem

31 Nāḳa -i cānı idüp ser-bürde-i rāh-ı necāt
Maḥmil-efrūz-ı metāᶜ-ı luṭf-ı Raḥmān eylesem

32 Ey N a ḥ ī f ī çehre-fersā-yı der-i mevlā olup
Biñ nedāmetle recā-yı ᶜafv ü ġufrān eylesem

A/1b E/4b H/1b İ/1b P/50b Y/9a

(31a) bürde: perde Y

X

ṢALLİ ᶜALĀ MUḤAMMED (*)

Feᶜūlün Feᶜūlün Feᶜūlün Feᶜūl

1 Ḥabīb-i ilāhī resūl-i enām
ᶜAleyhi's-ṣalāt ü ᶜaleyhi's-selām

2 Mü'ebbed be-şerᶜ u mü'eyyed be-ḥaḳ
Mümecced be-ẕāt u Muḥammed be-nām

3 Muḥammed Resūl-i İlāh-ı Kerīm
Nebiyy-i nebīh ü kerīmü'l-kerīm

4 Resūl-i mükerrem nebiyy-i güzīn
Ḥabīb-i muᶜaẓẓam ṣafiyy-i hümām

5 Bedīᶜu'l-beyān ü belīġu'l-edā
Faṣīḥu'l-lisān ü cemīlü'l-kelām

6 Eḥādīs̱ ü aḫbārı maḥż-ı ḥikem
Meᶜānī-i elfāẓı muᶜciz-niẓām

7 Şeh-i ḥulle-pūş-ı لعمرك -ṭırāz
Ḫidīv-i cihān-gīr-i ᶜālī-maḳām

8 Vücūdı içün oldı bed'-i vücūd
Ẓuhūrıyla buldı nübüvvet ḫitām

9 Vücūdıyla mevcūd inᶜām-ı vücūd
Ẓuhūrıyla ẓāhir meẓāhir tamām

10 Ḳarīn itdi Ḥaḳ ismine ismini
Zihī ᶜizz-i bī-şirket-i müstedām

11 Şehādetde taṣdīḳı meşrūṭdur
Odur rükn-i İslāma ḥüsn-i niẓām

12 Anuñ tuḥfe-i şerᶜi ḥacc u zekāt
Anuñ resm-i ḫāṣı ṣalāt ü ṣıyām

(*): Sadece P'de var. Başlığın altında "allahümme salle" ve "Allahümme barik"duaları var.

(7a) Sure: XV, ayet: 72.

(8a) bed' : bede A H

13 Anuñ şer^{c}-i pākiyle oldı ^{c}ayān
Evāmir nevāhī helāl ü harām

14 Anuñ şer^{c}-i zī-şānıdur haşre dek
Bize ^{c}urve-i hās-ı bī-infişām

15 Olur vāsıl-ı menzil-i ihtidā
İden rişte-i lutfına i^{c}tişām

16 Şeb-i mevlidinde o meh-pārenüñ
Zuhūr itdi bunca umūr-ı ^{c}izām

17 Olup münkesir tāk-ı kisrā o şeb
Kenāyisde oldı bedīd inhidām

18 Anı hıfz içün tāb-ı hūrşīdden
Olurdı mezalle aña bir gamām

19 İşāret idince o bedr-i münīr
Dü nīm oldı çarh üzre māh-ı tamām

20 Ser-engüşt-i pākinden oldı revān
Zülāl-i kerāmet çü mā'-i gamām

21 Sa^{c}ādetle gösterdi çok mu^{c}cizāt
Tahayyürde kaldı ^{c}adū-yı li'ām

22 Odur da^{c}vet-i hās-ı Mi^{c}rāc ile
Olan vāsıl-ı rütbe-i kurb-ı tām

23 Burāk ile çün berk-ı hātif odur
İden ^{c}arsa-i lā-mekānda hırām

24 Odur mazhar-ı ادن منى odur
Odur قاب قوسين ile şād-kām

25 Odur muktedā evvel ü āhire
Olup enbiyā-yı kirāma imām

26 Şeref-dīde-i viche-i Kıbleteyn
Hatīb-i mu^{c}allā imām-ı hümām

A/8a H/7b İ/7b P/56b

(13b) evâmir: evâmir ü H

(19) A'da yok.

(20b) mâ': mâh P

(24b) Sure:LIII, ayet: 9.

XI

NAᶜT-İ ŞERĪF-İ NEBEVĪ (*)

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Oldı çün ẕātuñ müşerref daᶜvet-i mevlā ile
Eyledüñ Miᶜrāc o şeb keyfiyyet-i isrā ile

2 Zīnet-efzā-yı kemāl oldı berāt-ı rifᶜatüñ
Nükte-i ᶜünvān-ı سبحان الذى اسرى ile

3 Ḳıldı cennetden saña ᶜizzetle iḥżār-ı Burāḳ
Çün irişdi emr-i mevlā Ḥażret-i Cebrā'ile

4 Naḳş-ı pāyüñle zemīn ü āsümāñ üzre senüñ
ᶜArş ü ferş oldı müşerref Mescid-i Aḳṣā ile

5 Saᶜy idüp ol şeb rikābuñda senüñ Rūḥu'l-emīn
ᶜAzm-i eflāk eyledüñ ikrām-ı lā-yuḥṣā ile

6 Gūyiyā iki rikāb idi semend-i ᶜazmüñe
Ḳurṣa-i mihr-i cihān-ārā meh-i ġarrā ile

7 Oldı manẓūr-ı nigāhuñ cümle maṣnūᶜāt-ı Ḥaḳ
Maḳdemüñ olduḳda hem-ser ḳubbe-i mīnā ile

8 Merḥabā-sāz-ı mülāḳāt eyledi ẕātuñ Ḫudā
Her maḳām üzre niçe peyġamber-i yektā ile

9 Ādem ü Yaḥyā vü ᶜĪsā ile İbrāhīm ile
Yūsuf u İdrīs ü Hārūn ile hem Mūsā ile

10 Merḥabā-gūyān-ı teşrīf-i ḳudūmüñ oldılar
Ḳudsiyan hep sākinān-ı ᶜālem-i bālā ile

(*) : Vaṣf-ı Miᶜrāc-ı bā-ibtihāc der-żımn-ı naᶜt-i ḥabīb-i ekrem ṣallallāhu ᶜaleyhi ve sellem E medḥü'n-nebiyyi ᶜaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām H İ A P

(2b) Sure:XVII,ayet:1. ; / ᶜünvān: daᶜvā E

(7b) olduḳda hem-ser: hem-ser olınca E

11 Sidre ḳıldı ḳaddiñe şevḳ ile ᶜarż-ı iḥtirām
Naġme-i ferḫunde-i يامن له طوبى ile

12 قاب قوسين'e güẕār itdükçe tīr-i himmetüñ
Menzil-i aᶜlāya irdüñ ḳurb-ı او ادنى ile

13 Zīver-i ser-rāyet-i taṣdīḳ-ı ḫāṣ u ᶜāmdur
Muᶜcizātuñ muṣḥafı bu āyet-i kübrā ile

14 Niçe biñ esrāra maẓhar ḳıldı Rabbü'l-ᶜālemīn
Nüsḫa-i ḳalbüñ hezārān vaᶜde-i aḫfā ile

15 Ol hedāyā-yı ᶜināyet kim Ḫudā virdi saña
Ümmet-i bī-çāreñi şād eyledüñ ihdā ile

16 Raḥmeten li'l-ᶜālemīn itdi seni Rabb-i Raḥīm
Ẕātuña virdi şeref tebcīl-i istis̱nā ile

17 Pāye-i ḳadrüñ bülend itdi şeb-i Miᶜrācda
Ser-firāz idüp seni bu rütbe-i ᶜulyā ile

18 Oldı şerᶜ-i müstaḳīmüñ maẓhar-ı faṣlu'l-ḫıṭāb
Kār-gāh-ı ᶜālem içre ḥuccet-i aḳvā ile

19 Bulmaz evṣāfuñ nihāyet ey meh-i burc-ı kemāl
Tā zamān-ı ḥaşre dek taᶜdād ile iḥṣā ile

20 Rişte-i bārīke dönsün şerm ile cism-i nizār
Bir görürsem seng-i kūyuñ dürre-i beyżā ile

21 Rütbe-i ḳadrüñ niçe fehm eylesün ehl-i hevā
Şems-i ẕātuñ derk olunmaz çeşm-i nā-bīnā ile

22 Nüsḫa-i ḳadrüñden olmaz noḳṭa-i kem-ter beyān
Eylesem her ḥarfi memlū' niçe biñ maᶜnā ile

---

(12) _ Sure:LIII,ayet:9. /güẕār: güẕer H A
itdikçe: itdikde H İ A (13b) muṣḥafı: muṣḥaf Y
(16b) ẕātuña: ẕātına Y (17a) şeb-i: senüñ Y E

23 Yā Resūlallāh N a ḥ ī f ī şerm ü ḫacletle bu dem
Na^ctüñe kıldı cesāret ḥālini inhā ile

24 Ol ġarībi kıl şefā^catle kerem kıl kām-yāb
Şād ola tā raḥmet-i Raḥmān-ı bī-hemtā ile

25 Ḥālümi ^carż itmege geldim der-i iḥsānuña
Müstmendāne bu naẓm-ı menḳabet-pīrā ile

26 İntisāb-ı ḫāk-i pāye bir tevessüldür ġaraż
Midḥatuñ itmekde bu naẓm-ı cihān-ārā ile

27 Yoḫsa ey faḫr-ı cihān-ı ḥakk-ı edā-yı medḥiñe
Kimseler ḳādir degül imlā ile inşā ile

28 Bā-ḫuṣūṣ ola benüm gibi bir ehl-i ma^cṣıyet
Kim geçüp ^cömri hevā-yı zīnet-i eşyā ile

29 Gelmeye çeşm-i dil-i zārına bir dem intibāh
Fikret-i aḥvāl-i pür-ehvāl-i ġam-peymā ile

30 Ḳābil-i güncāyiş olmaz ṣafḥa-i dehre tamām
Yazsam aḥvālüm hezārān āteşīn imlā ile

31 Aġlayam sulṭānuma ḥāl-i dil-i bī-çāremi
Āh-ı āteş-bār u eşk-i çeşm-i ḫūn-pālā ile

32 Yā Ḥabīballāh ben ol ġafletde ḳalmış ^cācizem
İtmede ^cömrüm güẕer ālāyiş-i dünyā ile

33 Sevḳ-ı ^cıṣyān eylemekde nefs ü şeyṭān ü hevā
Cān-ı bīmār ü żā^cīfe bu dil-i şeydā ile

34 Ṭā^cat-ı mevlādan işġāl itmek isterler beni
Niçe fikr-i mā-sivā her dem niçe sevdā ile

(24a) kerem kıl: keremle A (26a) ġaraż: murād H İ A (29b) peymā: pīrā A (31a) aġlayam: añlatam A (b) āh-ı: āh ü H ḫūn-pālā: ḫūn-bāl Y

(33a) şeyṭân ü: şeyṭân İ P

(33b) bîmâr u: bimâr A H şeydâ: bîmâr Y

35 El-meded ey melce'-i ümmet melāẕ-ı ʿāṣiyān
Lerze-nāk oldukda çeşmüm vaḥşet-i ferdā ile

36 Bir nigāh-ı iltifāt ile taraḥḥum ḳıl baña
Şād idüp bī-çāreñi luṭf-ı ferah-baḫşā ile

37 Rūy-ı aʿmāle vezān eyle nesīm-i şefḳatüñ
Ḫūy-feşān-ı germ olunca germī-i ʿuḳbā ile

38 Şol zamān kim olalar pā-beste-i أين المفر
İde ʿaṣiler melāmet nāle-i dervā ile

39 Ol dem-i vaḥşet-fezā kim cümle vā-nefsī diye
Pür olur ṣaḥrā-yı maḥşer āh ü vāveylā ile

40 Ẕāt-ı ẕī-şānuñ diye ancaḳ o dem vā-ümmetī
Eyleyüp Ḥaḳdan şefāʿat pāye-i aʿlā ile

41 Budur ümmīdüm N a ḥ ī f ī -i żaʿīfi ol zamān
Raḥm idüp yād idesin ol lafẓa-i zībā ile

42 Tā ḳudūm-ı leyle-i Miʿrāc olup zīnet-fezā
Şād ola ümmetlerüñ ol ẕevḳ-ı ğam-fersā ile

43 Tā ki her ṣubḥ u mesā pertev-fürūz-ı dehr olup
Mihr ü meh devr eyleye bu günbed-i ḫaḍrā ile

44 Vāṣıl olsun saña mevlādan ṣalāt ile selām
Her nefes bī-ḥad taḥiyyāt-ı ḫulūṣ-efzā ile

45 Hem daḫı eṣḥāb ü ālüñ üzre olsun bī-ḥisāb
Tuḥfe-i daʿvāt-ı teslīm-i selāmet-zā ile

A/3a E/3b H/3a İ/3a P/51b Y/10a

(37a) aʿmāle: āmāle E Y (b) ḫūy: ḫūn Y, E, P (38a) pā: yā Y Sure: LXXV, ayet: 10. (b) dervā: derdā Y E (39a) kim: - A (b) pür olur: bir olur Y (41b) lafẓa: noḳṭa Y

XII

RAMAẒĀNİYYE DER-NAᶜT-İ ŞERĪF-İ SULṬĀN-I MÜKERREM VE MUᶜAẒẒAM NEBİYY-İ MUḤTEREM ŞEFĪᶜ-İ ÜMEM ṢALLALLĀHU TEᶜĀLĀ ᶜALEYHİ VE SELLEM İLĀ YEVMİ'L-ḤAŞRİ VE'N-NEŞRİ VE'L-ḲARĀR (*)

Mefᶜūlü Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

1 El-minnetü li'llāh ki yine devr-i zamāne
Teşrīf-i meh-i rūze ile döndi cināne

2 Teşrīfi bu māh-ı şeref-ārā-yı cihānuñ
Bādī-i tefāḫür mi degül müjde-resāna

3 İtmekde iki dīdelerüm girye-i şādī
Minnet mi çeker şimdi ṭabīᶜat yem ü kāne

4 İşrāb iderek meymenet-i maḳdem-i pākin
Peyk-i bereket müjde ider ḫāne-be-ḫāne

5 Ṣad şükr ü s̱enā luṭf-ı Ḫudāvend-i Kerīme
İrdik hele biñ şevḳ ile şehr-i ramaẓāne

6 Döndi yine ārāyiş-i ḳandīl-i mināre
Ḥavrāda olan naḳş-ı kemer-bend-i meyāne

7 Her maᶜnī-i eẕkār ile her nağme-i tesbīḥ
Ḥālet getürür ᶜışḳ ile şūrīde-dilāna

8 Envār-ı ḳanādil ile hep ᶜarṣa-i ᶜālem
Āġāze ider şīve-i āyīne-gerāna

9 Reşk itmededür şām ü seḥer Zühre-i gerdūn
Āvāze-i temcīd ile gül-bāng-i eẕāna

10 Biñ ḥamd iderem Ḥaḳḳa ki ey şehr-i mübārek
Ser-māye-i şevḳ oldı ḳudūmuñ dil ü cāna

11 Ol ẕevḳ u ṣafālar ki olur sende nümāyān
Dād-āver olur zümre-i gūyān-ı emāna

12 Giryān olaraḳ miḥnet ü hecrüñle dem-ā-dem
Aldum dem-i vaṣluñ niçe biñ naḳd-i girāna

(*): muᶜaẓẓam: seyyid-i muᶜaẓẓam İ ṣallallahü...: Muḥammedi'l-Muṣṭafā ṣallallahü teᶜālāᶜaleyhi ve sellem İ (7b) getürür: getirir A

13 Teşrîfüñi çün zaḥme-keşān eyledi merhem
Virdi ḳademüñ zevḳ u ṣafā pîr ü cevāna

14 Şevḳuñdan eyā māh-ı mu^caẓẓam yine ṭab^cum
Ta^clîm ider evṣāfını her menḳabe-ḫ^vāna

15 Ümmîd-i şefā^catla ḳudūmüñ senüñ ey māh
Ser-çeşme-i Kevs̱er mi degül teşne-lebāna

16 Rūz u şebüñi ^cıyda ider cümlesi taḳdîm
İrse n'ola āşüftelerüñ ^cizzet ü şāna

17 Nūr-ı şerefüñle yine Ḫallāḳ-ı cihānuñ
Dür-pāş olur ebr-i keremi sübḥa-keşāna

18 Ey māh-ı ^culā pādişeh-i şehr-i şerāfet
Olduñ ḳadem-i Aḥmed-i Muḫtāre nişāne

19 Şāhenşeh-i ^cālem ki anuñ ẕāt-ı şerîfi
Oldı ṣadef-i ^cizzete çün dürr-i yegāne

20 Gül-zār-ı ḥarîminde o sulṭān-ı cihānuñ
Gelmekdedür ervāḥ-ı muḳaddes cevelāna

21 Ey şîvesini bilmeyen erbāb-ı ṣafānuñ
Taḥṣîl-i vuḳūf eyle bu esrār-ı nihāna

22 Bāzār-ı maḥabbetde eyā ġāfil ü güm-rāh
Eyler mi naẓar ^cāşıḳ olan sūd u ziyāna

23 Mecnūnı olup Leylî-i kām-ı dil-i zāruñ
Ḳıl bādiye-i ^cışḳı bedel dār ü mekāna

24 Gel sūziş-i ^cışḳıyla o Maḥbūb-ı Ḫudānuñ
Yaḳ cān ü dili bir şerer-i şu^cle-feşāna

25 Ol şāh-ı melā'ik-sipehüñ na^ct-i şerîfi
Oldı sebeb-i raḥmet-i Ḥaḳ nükte-verāna

26 Ümmîd budur na^ct-i şerîfiyle dem-ā-dem
Şāyeste olam luṭf-ı Ḫudāvend-i cihāna

(14a) şevḳuñdan: şevḳdan İ (22a) ġāfil ü: ġāfil - İ

27 Vaṣf eyleyicek ol gül-i gül-zār-ı ṣafāyı
Gelsem n'ola bülbül gibi feryād ü fiġāna

28 Vaṣṣāfı olam ḳudretüm olduḳça o şāhuñ
Lāyıḳ da budur şā^{c}ir-i pākize-zebāna

29 Ḳābil mi velī vaṣfını ol faḫr-ı cihānuñ
S̱ebt eyleye naḳḳaş-ı ḫıred levḥ-i beyāna

30 Ancaḳ bu ki elfāẓ-ı perīşānumı itdüm
Der-gāhına ^{c}arż itmege aḥvāli bahāne

31 Kālā-yı süḫan ^{c}arż-ı revāc eylemeden āh
Ālām-ı felek mühr-i sükūt urdı dehāna

32 Feyż-i keremüñle yine ey Ḫālıḳ-ı Bī-çūn
Vir neşv ü nemā ġonça-i gül-zār-ı cināna

33 Laḫt-ı cigerüm itme naṣīb-i dil-i düşmen
Girdimse de ger ġaflet ... vü ^{c}ıṣyāna

34 Bir ḥālet-i pür-şevḳ ile şād eyle beni kim
Esrār-ı nihān ile irem baḥs̱-i ^{c}ayāna

35 Mest it beni ol meyle ki yoḳ renc ü ḫumārı
Her ḳaṭresini neşve-dih it rūḥ-ı revāna

36 Ḳıl zemzeme-i Kevs̱er-i ma^{c}nāyı reh-āverd
Yā Rab kerem ü luṭf ile mīzāb-ı lisāna

37 Tā siḥr-i ḥalāl ile füsūn-sāzī-i nāzı
Ta^{c}līm ide her bir süḫanum çeşm-i bütāna

38 Ol ḥażret-i şāh-ı rüsülüñ eyle ilāhī
Ḫāk-i der-i der-gāhını murġ-ı dile lāne

39 İẓhār-ı ^{c}ubūdiyyet idüp sen de N a ḥ ī f ī
Īs̱ār-ı s̱enā ḳıl o şeh-i ^{c}ālemiyāna

40 Olsun ṣalavāt ile selām ol şehe vāṣıl
Tā kim meh-i rūze vire revnaḳ bu cihāna

A/14b H/14a İ/14a

(33b) metinde eksik. vü ^{c}ıṣyāna: - A (35a) renc ü: renc - İ (36b) kerem ü: kerem-- H A

XIII

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Ẓuhūra geldi çün ẕātuñ ṣıfāt-ı bih-terīn üzre
Vücūduñ oldı raḥmet evvelīn ü āḫirīn üzre

2 Ẓuhūr-ı ẕāt-ı pāküñ ey ḫidīv-i kişver-i levlāk
Şeref-baḫşā-yı iḳbāl oldı eyyām ü sinīn üzre

3 Müşerref itmiş iken şarḳ u ġarbı bī-ẓıl iḥsānuñ
Nihāndur sāye-i ẕātuñ yesār üzre yemīn üzre

4 Egerçi ẓıll-ı ẕātuñ zīver-i güster ḫafā oldı
Ẓılāl-i re'fetüñ memdūd her rükn-i rekīn üzre

5 Seni Ḫallāḳ-ı ʿĀlem ḥikmetiyle bī-mis̱āl itdi
Bulunmaz senden eşref āsümān üzre zemīn üzre

6 Mis̱āl-i ebruvān-ı dil-keşüñ ey āyet-i raḥmet
Yazılmış medd-i bismi'llāhdur levḥ-i cebīn üzre

7 Dü çeşmüñ küḥl-i ما زاغ البصر 'la eyleyüp pür-nūr
Nigeh-bān itdi mevlā ẕātuñı dīn-i mübīn üzre

8 Per-i şāhīn-i ḳudsīdür ki oldı lā-mekān-pervāz
O müjgān-ı dil-ārālar o çeşm-i dūr-bīn üzre

9 Cemālüñde o bīnī-i münevver şöyle zībā kim
Ṣanurlar nūrdan ḳandīldür ʿarş-ı berīn üzre

10 Ḫudā maʿnīde ḳıldı ẕāt-ı pāküñ nūr ile memlū'
Ne mümkin sāye-i nūr ola ẓāhir ḫāk ü ṭīn üzre

11 Müşerref ḫāk-i pāy-ı ʿizzetüñ misk ü ʿabīr içre
Mufażżal rīze-seng-i der-gehüñ dürr-i s̱emīn üzre

12 Ḥarīm-i Kaʿbe-i kūyuñ ṭavāfa ey Ḫalīl-i Ḥaḳ
Melā'ik cān virür ol ravża-i nüzhet-berīn üzre

(2a) levlāk: lālāk H (6b) medd: levḥ A (
(7a)Sure:LIII,ayet:17(12b) berīn: rehīn İ (11b) mufażżal:
mufaṣṣal İ A

13 Melekler pāsbān ol āsitān-ı āsümān-ḳadre
Felekler sāye-bān ol hücre-i raḥmet-ḳarīn üzre

14 Gül-i cennet gibi tā maḥşer olmazdı ḫazān-dīde
Nigāh-ı iltifāt itseñ gül üzre yāsemīn üzre

15 Sen ol şehsin ki te's̱īr-i firāḳ-ı ḫiẕmet-i pāküñ
Ciger-ḫūn oldı cez^c u'n-naḫl feryād ü ḥanīn üzre

16 Neşāṭ-ı ^c ālem-i fānīye itmez ẕerrece raġbet
Ġam-ı ^c ışḳuñ ṣafā-baḫş olsa bir ḳalb-i ḥazīn üzre

17 Mu'aḫḫardur egerçi bi^c s̱etüñ şer^c -i mü'ebbedle
Muḳaddemsin mufaẓẓalsın cemī^c -i mürselīn üzre

18 Kemāl-i şer^c -i pāküñ nesḫ-i edyān eyledi cümle
Ḥaḳīḳatde muḳarrerdür ki dīn olmaz bu dīn üzre

19 Senüñ aḥbāb u a^c dā ḥiṣṣe-mend-i ḫ^v ān-ı luṭfuñdur
Ki raḥmetdür vücūduñ mü'minīn ü müşrikīn üzre

20 Ba^c īd olmaḳ muḳarrer sūz u tāb-ı nār-ı dūzaḫdan
Senüñ burhānuñı taṣdīḳ idüp ṣıdḳ-ı yaḳīn üzre

21 Ṭoḳuz ḳat maḥfaẓa içre felek ^c aks-i ruḫuñ ṣaḳlar
Degüldür mihr pür-envār çarḫ-ı çār-mīn üzre

22 Nesīm-i cennetüñ girse eline ḫāk-i pāyuñdan
İder kühl-i şeref minnetle ^c ayn-i ḥūr-ı ^c īn üzre

23 Ola mevḳūf-ı dāġ-ı farṭ-ı ferzend-i merādātı
Seni ṣıdḳ ile tercīḥ itmeyen māl ü benīn üzre

24 N'ola olsa güneh-kārān-ı ümmet ṭālib-i luṭfuñ
Vücūd-ı bī-naẓīrüñ raḥmet oldı ^c ālemīn üzre

25 İdüp şevḳıyla icrā resm-i teslīm ü taḥiyyātı
Yüzüm sürsem varup ol der-geh-i rif^c at-mekīn üzre

26 Sezā-vār olmaġa maḥşerde luṭf-ı raḥmet-i Ḥaḳḳa
Nigāh-ı şefḳatüñ besdür bu ^c abd-i kem-terīn üzre

(17a) mü'ebbedle: mü'eyyedle İ (21a) içre: üzre H A
(26a) luṭf-ı: luṭf u A

27 Taḥiyyāt ü selām oldukça vāṣıl rūḥuña Ḥaḳdan
Selām olsun cemīᶜ-i āl ü aṣḥāb-ı güzīn üzre

28 Olup vā-ümmetā-gūyā-yı şefḳat rūz-ı maḥşerde
Olursın tesliyet-baḫşā ᶜuṣāt-ı Müslimīn üzre

29 Livā'i'l-ḥamdüñ oldı sāye-bān-ı faẓl-ı Rabbānī
ᶜAṭāyā-yı ilāhīden ᶜibād-ı mü'minīn üzre

30 Recā-yı ᶜafv ile ḫafẓ-ı cenāḥ-ı re'fet eylersin
Kemāl-i şefḳatüñden ümmetān-ı müẕnibīn üzre

31 N'ola ᶜacz ü ḳuṣūr ile idersem vaṣfuñı tekrār
Ṣafādur naᶜt-i pāküñ ḫāṭır-ı endūh-gīn üzre

32 O sīmīn gerden üzre ᶜaks-i ruḫsār-ı ṣafā-baḫşuñ
Gül-i pür-ābdur gūyā ḳonulmuş yāsemīn üzre

33 Ḫudāya ḥamd ü şükr olsun ki feyż-i ḫiẕmet-i naᶜtüñ
Şeref-baḫşā-yı iḳbāl oldı ben ᶜabd-i kemīn üzre

34 Tesellī-yāb-ı iḥsān-ı şefāᶜat eyle sulṭānum
N a ḥ ī f ī -i ciger-ḫūnuñ ḳoma āh ü enīn üzre

35 Cebīnüñ bedr-i kāmil vech-i pāküñ şems-i tābāndur
Cemālüñ mā-ḥaṣal nūr oldı nūr-ı müstebīn üzre

36 Ḫaṭ -ı müşgīnüñ oldı kisve gūyā Kaᶜbe-i ḥüsne

37 Olurdı raḫş-ı pāküñ ġıbṭa-i baḥs-i Süleymānī
Ne dem teşrīf iderdüñ ḫāne-i vālā-yı zīn üzre

38 Eṣer ḳalmazdı dünyāda ser ü sāmān-ı aᶜdādan
Eger müşriklere bir kerre baḳsañ ḫışm u kīn üzre

39 Vücūduñ itdi tekmīl-i me'āl-i ṣūret ü maᶜnā
Ẓuhūruñ oldı mir'āt-ı kemāl-i ṣūret ü maᶜnā

A/59a H/56b İ/56b

(27b) āl ü: āl - H (31a)ᶜacz ü:ᶜacz - H (33b) kemīn: kīn İ (36b) H İ de yok (36) A da yok (39a) ṣūret ü: ṣūret-i H A (b) ṣūret ü: ṣūret-i A

XIV

NESEBİYYE-İ ḤAŻRET-İ FAḪR-I KA'İNAT A.S.(*)

Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

1 Faḫr-ı 'Ālem Muḥammed-i 'Arabī
Şeref-i dūdmān-ı Muṭṭalibī

2 O vücūd-ı güzīn-i ḫalḳ-ı ilāh
Oldı ferzend-i ḫāṣ-ı 'Abdu'llāh

3 Oğlıdur ol da 'Abd-i Muṭṭalibün
Ceddidür bu o ṭāhirü'n-nesebün

4 Bu daḫı İbni Hāşim oldı 'ayān
Nesebi ṣıḥḥat üzre buldı beyān

5 İbni 'Abd-i Menāf İbni Kuṣay
Hem Kilāb ile Mürre Ka'b ü Lüvey

6 Ġālib ü Fihr ü Mālik oldı be-nām
Sonra Nużr u Kināne geldi 'ayān

7 Ṣonra oldı Ḫuzeymeye vāṣıl
Ba'dehū naḳl olundı Müdrike bil

8 Daḫi İlyās ile Muḍardur hem
Ḳıl Nizārı Me'adle müstaḥkem

9 Ḫatm-i ensābı āḫir ehl-i beyān
Ḳıldı maḥdūd-ı laḥme-i 'Adnān

E/9a Y/26b N/22a L/22a A/23a P/61a

(*) : Der-ẕikr-i neseb-i şerīf-i Ḥażret-i Faḫr-ı Kā'ināt a.s. E faṣlun fī-beyān-ı ẕikr-i neseb-i Ḥażret-i Faḫr-ı 'Ālem Muḥammed a.s. H İ A faṣlun: - P

(5a) Kuṣay: Ḳureyşī H İ A

FAṢLUN FĪ-MEDḤ-İ ḤAŻRET-İ ÜVEYS EL-ḲARANĪ(R.A.) (*)

Fe^c ilātün Fe^c ilātün Fe^c ilātün Fe^c ilün

1 Maẓhar-ı faẓl-ı Ḫudā Ḥażret-i Veys'el-Ḳaranī
Nā'il-i luṭf u ^c aṭā Ḥażret-i Veys'el-Ḳaranī

2 ^c Āşıḳ-ı Ḥażret-i Maḥbūb-ı Ḫudā ^c azze ve cel
Menba^c -ı mihr ü vefā Ḥażret-i Veys'el-Ḳaranī

3 İttibā^c -ı sened-i ^c ālem içün dendānın
Ḳıldı ^c ışḳ ile fedā Ḥażret-i Veys'el-Ḳaranī

4 Feyż-yāb-ı şeref-i ṣoḥbet-i Fārūḳ u ^c Alī
Ḫil^c at-efrūz-ı ṣafā Ḥażret-i Veys'el-Ḳaranī

5 Ḫırḳa-i ḥulle-ṭırāzıyla resūlüñ buldı
Rütbe-i ^c izz ü ^c ulā Ḥażret-i Veys'el-Ḳaranī

6 Tā ezel bulmış idi ḥubb-ı Ḥabīb-i Ḥaḳdan
Neşve-i neşv ü nemā Ḥażret-i Veys'el-Ḳaranī

7 Mālik-i mülk-i ġınā sālik-i silk-i fuḳarā
Āb-ı rūy-ı ṣuleḥā Ḥażret-i Veys'el-Ḳaranī

8 Evliyā zümresinüñ ṣaf-zede-i ^c ünvānı
Merd-i ferḫunde-edā Ḥażret-i Veys'el-Ḳaranī

9 Bende-i muḳbil-i Ḥaḳ merd-i tecerrüd-pīşe
Şeh-i iḳlīm-i rıżā Ḥażret-i Veys'el-Ḳaranī

10 Vāḳıf-ı sırr-ı ṣafā-baḫş-ı rumūz-ı ^c uşşāḳ
Merdüm-i ^c uḳde-güşā Ḥażret-i Veys'el-Ḳaranī

11 Reh-ber-i lem^c a-ber-endāz-ı mürīdān-ı Ḫudā
Mürşid-i rāh-nümā Ḥażret-i Veys'el-Ḳaranī

12 Menzilet-bāb-ı ḥarem-gāh-ı ḫavāṣṣ-ı merdān
Reh-rev-i rāh-ı Ḫudā Ḥażret-i Veys'el-Ḳaranī

13 Āşinā bir nigeh it rūz-ı cezāda sen de
Bu N a ḥ ī f ī'ye eyā Ḥażret-i Veys'el-Ḳaranī

A/22b H/21b İ/21b P/54a

(*): faṣlun: - P

(6b) neşv ü: neşv İ

(10) A'da yok.

XVI

DER-VAṢF-I ḪIRḲA-İ ŞERÎFE-İ NEBEVİYYE ʿALĀ ṢĀḤİ-
BİHĀ EFḌALÜ'T-TAḤĀYĀ

Feʿilātün Feʿilātün Feʿilātün Feʿilün

1 Ḫırḳa-i muḥterem-i mefḫar-ı ādemdür bu
Ḥulle-i cennet-i Firdevs ile tev'emdür bu

2 Leb-i ādāb ile dāmānını taḳbīl eyle
Ḫilʿat-i dil-keş-i sulṭān-ı dü ʿālemdür bu

3 Kaʿbedür ẕāt-ı şeref-güster-i faḫr-ı ʿālem
Aña pūşīde olan kisve-i aʿẓamdur bu

4 Eyle pūşīde dil ü cāna libās-ı faḫrı
Mevsim-i ʿıyd-i meserret dem-i ḫurremdür bu

5 Yüz sürüp dāmen-i ẕī-şānına kanlar ağla
ʿĀşıḳ-ı ṣādıḳa maḥbūb-ı müsellemdür bu

6 Cān-ı müştāḳa ṣafā-baḫş-ı peyām-ı vuṣlat
Dil-i ḥasret-zedenüñ zaḫmına merhemdür bu

7 ʿĀşıḳ-ı ṣādıḳ iseñ ey dil-i şūrīde eger
Saña cāndan daḫı efżal daḫı aḳdemdür bu

8 Bezm-i ʿālemde muḥaṣṣal ḥulel-i cennetden
Şeref ü ḳadr ü celāl ile muʿaẓẓamdur bu

9 Mefḫar-ı ʿālemiyān şāh-ı rüsulden Veys'e
Tuḥfe-i menzilet-efrūz-ı mükerremdür bu

10 Ẕāt-ı Veys'el-Karanīye niçe biñ ḥālet ile
Baḫş u itḥāf olunan ḫilʿat-i ekremdür bu

11 Dem-i cān-baḫş-ı ziyāretde ülü'l-ebṣāra
Bāʿis̱-i rıḳḳat olan nükte-i mübhemdür bu

12 Cān-ı şeydāda bu bir neşve-i maḫfīdür āh
Dil-i şūrīdede bir ḥālet-i müdġamdur bu

13 Eylemez her-kese bu şāhid-i cān ʿarż-ı cemāl
Ṣanma her merdüm-i bīgāneye maḥremdür bu

14 Ḳadrini ehl-i saʿādet bilür ancaḳ anuñ
Naẓar-ı ʿārife bir emr-i müfaḫḫamdur bu

15 Ey N a ḥ ī f ī yüri sür şevḳ ile rūy-ı siyehüñ
Maẓhar-ı raḥmet-i mevlā olacaḳ demdür bu

A/58b E/6a H/56a İ/56a P/73a Y/13b

(x): Ḫırḳa-i celîle-i burhân-ı etḳıyâ ḫilʿat-ı cemîle-i sulṭân-ı enbiyâ a.s.'a iştiyâḳ u ḥasret ü ibtihâl ü żarâʿat birle fersûde-rûy-ı ziyâret olduḳda nivişte-i ṣaḥîfe-i ẓuhûr olan ebyâtdur A H İ P ebyâtdur: ebyât-ı şerîfedür P Der-vaṣf-ı ḫırḳa-i şerîf-i nebevî Y

(1a) mefḫar: müfteḫir Y (9a) Veyse: var ise E

(11b) mübhemdür: bî-hemdür Y (13b) merdüm: demde bu A H maḥrem İ

XVII

DER-NA^{c}T-İ SER-VER-İ KĀ'İNĀT ^{c}ALEYHİ VE ^{c}ALĀ ĀLİHĪ EFḌALÜ'T-TAḤİYYĀTİ MUVAŞŞAḤ BE-DU^{c}Ā-YI SULṬĀN MUṢṬAFĀ ḪĀN (*)

Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilātün Fā^{c}ilün

1 Ḳanda kim meẕkūr ola ol şāh-ı mülk-i ıṣṭıfā
Nūr-ı raḥmetle olur memlū' o bezm-i dil-güşā

2 Dem-be-dem iḫlāṣ ile nām-ı şerīfin yād idüp
Her nefesde idelüm ^{c}arż-ı selām-ı müctebā

3 ^{c}Āleme raḥmet ḳılup ẕāt-ı şerīfin tā ezel
Zīver-i levḥ-i kemālāt itdi evṣāfın Ḫudā

4 Mefḫar-ı ^{c}ālem sipeh-dār-ı beşer reşk-i melek
Eşrefü'l-ḫalḳ-ı Ḫudā maḥbūb-ı ḫāṣ-ı kibriyā

5 Yazmaġa vaṣf-ı kemālāt-ı vücūd-ı pākini
Levḥ-i reng-āmīz-i eflāk-i berīn itmez vefā

6 Rūz u şeb ḫuddām-ı bāb-ı ^{c}izzeti ins ü melek
Ser-be-ser müştāḳ-ı ḫāk-i der-gehi şāh u gedā

7 Hādī-i ḫayrü's-sübül şāhenşeh-i ḫayl-i rüsül
Maẓhar-ı āyāt-ı kül gencīne-i ṣıdḳ u ṣafā

8 Nāsiḫ-i dīn ü milel peyġam-ber-i cinn ü beşer
Ṣāḥib-i şer^{c}-i muṭahhar vālī-i vālā-livā

9 Vāḳıf-ı remz-i ḥaḳāyıḳ kāşif-i kenz-i rumūz
Rāfi^{c}-i rāyāt-ı nuṣret nāşir-i cūd u seḫā

10 Efżal-ı evlād-ı Ādem eşref-i ins ü melek
Vāris-i mülk-i nübüvvet şāfi^{c}-i rūz-ı cezā

(*) : Na^{c}t-i şerīf-i sulṭānü'l-mürselīn ve ḫāteme'n-nebiyyīn ^{c}aleyhi ve ^{c}alā ālihī ve eṣḥābihī efḍalü's-ṣalâti ve's-selāmi ilā yevmi'd-dīn muvaşşaḥ bi-du^{c}ā'i pādişāh-ı İslām naṣarahu'llāhü te^{c}ālā ilā yevmi'l-ḳıyāmi ecma^{c}īn Y H İ A naṣarahu'llāhü ... - H İ A
(1b) olur memlū': dolar dā'im A (6a)rūz u şeb:rūz şeb Y
Muvaşşaḥ: 30. beyit

11 Lem^c a-baḫş-ı Leyletü'l-Mi^c rāc ü meh-tāb-ı kemāl
Hem-ser-i ḫūrşid-i gerdun şem^c-i pür-nūr-ı hüdā

12 Seyyidü'l-kevneyn ü ḫayru'l-ḫalḳ u ḫatmü'l-mürselīn
Lā-mekān-peymā-yı او ادنى nebiyy-i muḳtedā

13 Ṭāhirü'z-zeyl-i fütüvvet seyyid-i vālā-neseb
Āfitāb-ı maşrıḳ-ı لولاك ü bedr-i ihtidā

14 Nāṣıru'l-İslām ü manṣūru'l-livā-yı serverī
Maẓhar-ı انا فتحنا mürsel-i şevket-nümā

15 Ṣāḥibü'l-Mi^c rāc ü şevket-güster-i tac ü Burāḳ
Ṭumṭurāḳ-efrūz u bī-mānīd-i evreng-i ^c ulā

16 Fażl u ġufrānuñla şādān it N a ḥ ī f ī bendeñi
Yā ilāhi ḳıl anı maḥşūr-ı ḳurb-ı Muṣṭafā

17 Dā'imā kārın muvāfıḳ ḳıl rıżā-yı pāküñe
Yāver it tevfīḳ u luṭfuñ her umūrında aña

18 Yoḳ liyāḳat gerçi anda ḫ^vāhiş-i iḥsānuña
Her umūrı nā-sezādur her işi sehv ü ḫaṭā

19 Lākin ey Mevlā-yı Raḥmān ey Kerīm-i Lā-yezāl
Maḳṣadı ^c afvüñ recāsı raḥmetüñdür dā'imā

20 Ol şefī^c-i rūz-ı maḥşer ol ḥabīb-i ekremüñ
Medḥ-i pākiyle tevessül eyleyüp geldi saña

21 Yād idüp cürm ü günāhın şerm ider ammā ki āh
N'eylesün ya ḳanda varsun ol ġarīb-i bī-nevā

(12b) Sure: 53, ayet: 9.
(13b) Hadis-i kudsî
(14b) Sure: 48, ayet: 1.
(15a) tāc ü: tāc Y (b) efrūz u bī-mānīd: efzā-yı mānend E Y (16b) yā: - Y (17b) tevfīḳ u : tevfīḳ-ı A

22 Ol resūl-i müctebānuñ ḥurmetiyçün sen anı
Vāṣıl it maḳṣūdına eyle sezā-vār-ı ᶜaṭā

23 Levḥ-i aᶜmālin sevād-ı maᶜṣıyetden pāk ḳıl
Her ne denlü mücrim ise ᶜafvüñe eyle sezā

24 ᶜAfv ü ġufrānuñ meded-kār olmasa ᶜāṣīlere
Vādī-i ḫüsrāndan olmazdı ebed rāh-ı rehā

25 Nuṣret it dīn-i mübīne ḳudret ü ᶜavnüñle hem
Eyle şāh-ı vaḳti meslūk-i ṣufūf-ı aṣfiyā

26 Leşker-i İslām olup ġālib ᶜadū-yı ebtere
Hem-reh olsun ḳudretüñle anlara cünd-i semā

27 Yā ilāhī çünki vācibdür duᶜā-yı şāh-ı dīn
Rūz u şeb ḥüsn-i ḳabūlüñdür duᶜāya müddeᶜā

28 Her umūrın şerᶜ-i muḫtāra muvāfıḳ eyleyüp
Nāmın it pīrāye-baḫş-ı defter-i ehl-i ġazā

29 Muṣṭafā Ḫān bendeñe tevfīḳ-ı luṭfuñ ḳıl refīḳ
Eyleyüp meşkūr saᶜyin eyle manṣūru'l-livā

30 Ḳanda ᶜazm eylerse manṣūr ola Sulṭān Muṣṭafā
Diyelüm āmīn ola ᶜavn-i ilāhī reh-nümā

A/6a E/5a H/6a İ/6a P/54b Y/5b

(23a) levḥ: telvaḥ Y
(24b) ebed rāh: ider āh Y (25a) ḳudret ü : ḳudret-i H İ A (26a) ᶜadū-yı :ᶜadüvv-i Y
30. beyitten sonra P'de : [illegible]

XVIII

NA^c^T-İ ŞERİF-İ DİGER MUVAŞŞAH BE-NĀM-I HAŻRET-İ SULṬĀN AḤMED ḪĀN-I SĀLİS Lİ-MEVLĀNĀ-YI MÜMĀ İLEYH (*)

Fā^c^ilātün Fā^c^ilātün Fā^c^ilātün Fā^c^ilün

1 Medḥ-i pāk-i Aḥmed-i Muḫtār ile ey cān-ı zār
Jāle-i gül-berg-i şevḳ olsun sirişk-i āb-dār

2 Dem-be-dem eyle o faḫr-ı ^c^āleme bī-ḥad ṣalāt
Her nefes ḳıl ol resūl içün selām-ı bī-şümār

3 Ṣāḥib-i tāc-ı لعمرك maẓhar-ı ḫulḳ-ı ^c^aẓīm
Ḥāṣıl-ı mażmūn-ı لولاك ü Resūl-ı Kirdigār

4 Ḥāmī-i şer^c^-i mü'eyyed māḥī-i şirk ü şiḳāḳ
Tāc-dār-ı efḍaliyyet nām-dār-ı kām-kār

5 Behre-cūy-ı şefḳat ü iḥsānı sulṭān u gedā
Vāye-ḫ^v^āh-ı re'fet-i cūdı ṣıġār ile kibār

6 Lem^c^a-i envārına pervāne ḫūrşīd ü ḳamer
Der-geh-i ẕī-şānına ins ü melā'ik cān-sipār

7 Yümn-i luṭfıyla meh-i tābān müşārun bi'l-benān
Şevḳ-ı dīdārıyla ḫūrşīd-i felek pertev-niṡār

8 Oldur ol nūr-ı mücessem kim şu^c^ā^c^-ı ṭal^c^ati
Her ṭaraf olmaḳdadur pertev-fürūz-ı iştihār

9 Geşt idüp şām u seḥer der-gāhını ikrām ile
İtmede ins ü melek ol rif^c^at ile iftiḫār

10 Mālik-i mülk-i fütüvvet efżal-ı ḫalḳ-ı Ḫudā
Kāmil-i silk-i nübüvvet ekmel-i ferḫunde-kār

(*) : Der na^c^t-i mefḫar-ı mevcūdāt ve ^c^alā ālihī efḍalü'ṣ-ṣalāt muvaşşaḥ be-nām-ı Sulṭān Aḥmed Ḫān E [illegible] P Başlık A H İ'de yok. Muvaşşah: [illegible]

(3a) Sure: 25, ayet: 72. ^c^azîm: hasen P (3b) Hadis-i kudsî
(4b) efdaliyyet: fazîlet Y (4) E'de yok.
(6b) melâ'ik: melek Y

11 İns ü cinn olsa ᶜaceb mi bende-i kem-ter aña
رحمة للعالمين itdi anı Perverdigār

12 Yümn-i iḳbāl ile Ḥaḳ itdi ẓuhūr-ı ẕātını
ᶜİllet-i ġā'iyye-i bünyād-ı çarḫ-ı üstüvār

13 Nūr-ı ẕātından münevver ᶜarṣa-i kevn ü mekān
Yāri-i luṭfıyla ḫurrem ümmetān-ı dil-figār

14 Sīret ü ṣūretle oldı ol resūl-ı müctebā
Luṭf-ı ṭabᶜu ḥüsn-i ḫulḳ ile celīlü'l-iᶜtibār

15 Ṭayyibü'l-aᶜrāḳ u maḥfūẓu'n-neseb vālā-nijād
Eşrefü'l-ensāb ü maᶜrūfu'l-ḥaseb ᶜālī-tebār

16 Naᶜt-i pākin eyleyüp vird-i zebān ü ḥırz-ı cān
Ey N a ḥ ī f ī naẓmuñ it pīrāye-i şehr ü diyār

17 Ḥüsn-i Yūsuf ḥüsn ü ānından ṣafā-yāb-ı cemāl
Mihr ü māh-ı çarḫ nūr-ı ṭalᶜatından müsteᶜār

18 Dest-gīr-i bī-nevāyān çāre-sāz-ı bī-dilān
Kām-baḫş-ı dād-ḫᵛāhān server-i şefḳat-disār

19 Ravża-i ẕī-şānıdur maġbūṭ-ı Firdevs-i berīn
Der-geh-i iclāli reşk-i günbed-i ᶜāli-medār

20 Vech-i pāki ġıbṭa-fermā-yı fürūġ-ı mihr ü māh
Nūr-ı ẕātı şuᶜle-baḫşā-yı dil-i leyl ü nehār

21 Vāridāt-ı feyża-i rıżvān ile dil-şād ola
Ḳurb-ı Ḥaḳda cümle āl ü ṣaḥb ile yār-ı çehār

22 Ekmel-i teslīm ü aṣfā-yı ṣalāt-ı bī-ḥisāb
Rūḥ-ı ᶜālī-şānına olsun ilā yevmi'l-ḳarār

23 Müjde ṣıḥhat buldı şāh-ı kām-kār
Yaᶜni Sulṭān Aḥmed-i gerdūn-vaḳār

A/10a E/5b H/9b İ/9b P/60b Y/6a

(12a) yümn-i : yümn ü H A (14b) luṭf-ı: luṭf u Y (16a) zebān ü: zebān-ı Y (17a) ḥüsn ü ānından: ḥüsn-i ẕātından H A E cemāl: kemāl Y H İ A
(11b) sure: XXI, ayet: 107.

XIX

KAṢĀYİD-İ NAHĪFĪ (K.S.)(*)

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1 Bir seḥer kim āsümānuñ şāh-ı zerrīn efseri
Ḳıldı teşrīf-i cülūs-ı mesned-i rūşen-geri

2 Ser-be-ser tertīb-i dīvān itdi serheng-i sehāb
Cem' olup ṭurdı maḳāmında sipihrüñ aḫteri

3 Ṣadr-ı eflāki müzeyyen itdi necm-i Ferḳadeyn
Devletüñ gūyā oturdı iki ḳāżī-'askeri

4 Şan yedi ḳubbe vezīridür ṭurur iclāl ile
Seb'a-i seyyāre kim zeyn itdi bu nüh çenberi

5 Da'vī-i ser-geştegān-ı rūzgārı görmege
Cāy-gāh-ı ḳubbe-i eflāke geldi Müşterī

6 Olmaġa ṭuġrā-keş-i levḥ-i berāt-ı intiżām
Destine aldı 'Uṭārid kilk-i mu'ciz-güsteri

7 Gördi çün ḳānūn u erkānın müretteb 'ālemüñ
Zühre ṭutdı raḳṣ-ı taḥsīne uṣūl-i evferi

8 Ḥāṣılı devr-i felek iş'ār iderdi 'āleme
Resm-i dīvān-ı cülūs-ı şāh-ı İskender-feri

9 Ḥażret-i sulṭān-ı devrān ya'nī Sulṭān Muṣṭafā
Zīver-i ṣaḥn-ı sa'ādet zīb-i ṣadr-ı ṣaf-derī

10 Sālik-i ḫayrü's-sübül hem-nām-ı sulṭānü'r-rüsül
Rāz-dār-ı 'aḳl-ı kül şevket-nümā-yı dāverī

11 Şāh-ı Ṣıddīḳī-siyer ḫvāhiş-ger-i 'adl-ı 'Ömer
Server-i 'Osmān-eser ṣāhib-veġā-yı Ḥaydarī

(*): Der-sitāyiş-i pādişāh-ı ekrem Ḥażret-i Sulṭān Muṣṭafā Ḫān 'aleyhi'r-raḥmetü ve'l-ġufrān E Ḳaṣāyid-i Nahīfī el-Mevlevī M
(3b) oturdı: oturdı M (7a) ḳānūn u: ḳānūn - Y M P

12 ᶜĀlim ü fāżıl şeh-i kāmil ḫidīv-i pāk-dil
Melce'-i ḫayl-i efāżıl mecmaᶜ-ı dāniş-verī

13 Server-i Rüstem-ṣıfat sulṭān-ı ᶜālī-menḳabet
Kān-ı luṭf u ᶜāṭıfet pīrāye-baḫş-ı serverī

14 Ḫüsrev-i ṣāḥib-hüner ḫāḳān-ı pākīze-güher
Pādişāh-ı baḥr ü ber rāyet-keş-i İskenderī

15 Öyle bir şeh kim revā çetr-i hümāyūn-ḳadrinüñ
Aṭlas-ı gerdūn eger olsa firāş-ı çāderi

16 Öyle bir şeh kim ᶜuluvv-i ḳadrine nisbet eger
Mīr-i ıṣṭablı disem şāyeste Sulṭān Senceri

17 Öyle bir şeh kim binā-yı ḳadr-i ᶜālī-şānınuñ
Ṭaş ḥisāb eyler der-i cūdında dürr ü gevheri

18 Midḥat-i ẕātında maḥcūb-ı ḳıyās olmam eger
Farż idersem ḥācib-i der-gāhı Fażl ü Caᶜferi

19 Öyle bir şeh kim eger teşrīf-i gül-zār eylese
Ferş ider bülbül güẕer-gāhında verd-i aḥmeri

20 ᶜAzm-i bāġ itdükçe naᶜl-i raḫşına rū-māl ider
İktisāb-ı feyż içün her bir giyāh-ı aḫżarı

21 Tūtiyā-yı çeşm-i şāhān-ı cihān gerd-i rehi
Kīmyā-yı bī-nevāyān-ı zamān ḫāk-i deri

22 Nefḫa-i aḫlāḳı kāfīdür meşāmm-ı ᶜāleme
Āteşe yaḳsa revādur ḫulḳ-ı ᶜūd u ᶜanberi

23 Āyet-i نصر من الله ile bulmış zīb ü fer
Maẓhar-ı vefḳ-ı ẓaferdür yaᶜnī seyf ü miġferi

24 Feth-i S a ḳ ı z fāl-i bi'l-ḫayr-ı cülūs-ı pākidür
Ol şehüñ kim ẕātıdur ᶜOsmāniyānuñ mefḫarı

(18b) farż: fażl Y M ḥācib. ḥācet Y M der-gāhı: der-gāh Y M (21a) cihān gerd-i rehi: cihāndur der-gehi M (23a) Sure:LXI, ayet:13.

25 Tünd-bād-ı heybetinden ol Sikender-şevketüñ
Oldı ṭārī fülk-i aʿdāya felāket ṣarṣarı

26 Raḫş-ı iclāli tek ü tāz itse vaḳt-i kār-zār
Teng ider aʿdā-yı bed-kāra feżā-yı maḥşeri

27 ʿUşr-ı aʿşārın ḳomaz küffār-ı dūzaḫ-menzilüñ
ʿAsker-i peykārınuñ her bir kemīne maʿşeri

28 Ḳahramān-ṣavlet ki te'ṡīri ṣahīl-i raḫşınuñ
Maẓhar-ı teb-lerze-i evhām ider şīr-i neri

29 Ḫᵛāb gelmez çeşmine illā meger kim ḫᵛāb-ı merg
Dīde-i aʿdāya geldükçe ḫayāl-i ḫançeri

30 Sensin ol şeh kim seni elṭāf-ı ṣunʿ-ı kibriyā
Eylemiş envāʿ-ı aḫlāḳ-ı meḥāsin maẓharı

31 Dād-gārā ser-verā sulṭān-ı dāniş-perverā
Ey şehenşāhān-ı mülk-i ʿālemüñ ser-defteri

32 Sen o sulṭān-ı cihānsın kim ḥarīm-i ḳadrüñüñ
Olmaġa ṭālib şeh-i Īrān bir ednā çākeri

33 Sen o şāhenşāh-ı aʿẓamsın ki ḳılsañ iltifāt
Şāh ider dünyāya luṭfuñ bir gedā-yı aḥḳarı

34 Sāye-i murġ-ı Hümā ẓıll-ı hümāyūnuñdadur
Sendedür te'ṡīr-i ḫāṣu'l-ḫāṣ-ı ẓıll-ı şeh-peri

35 Hep luġāt-ı nüsḫa-i medḥüñ iderdi iltizām
Cevher-i ẕātuñ eger görseydi şāhā Cevherī

36 Ḫayme-dārān-ı feżā-yı salṭanat olsa revā
Bār-gāh-ı ḳadr ü iclālüñde çāder mehteri

37 Görse düşmen ḍarb-ı ṭūb-ı ḳalʿa-kūbuñ bīmden
Cāy-ı āsāyiş ḳıyās eylerdi kām-ı ejderi

(26a) iclāli : iclālin Y M tāz: nāz Y (b) feżā: ḳażā Y
(27b) kemīne: nefer-çīn M (36a) feżā: ḳażā Y (b) ḳadr ü:
ḳadr Y M
(32b) çākeri: nevkeri P

38 Bulsa çeşm-i mūrı eyler kendüye cāy-ı penāh
Ḫavf-ı tīġuñdan ᶜadūnuñ şöyle teng oldı yeri

39 Dest-i gevher-bārınuñ maḥkūmıdur seyf ü ḳalem
ᶜĀlemüñ sensin şehā şāh-ı feżāyil-perveri

40 Ḫaṭṭ-ı pāküñdür muḥaḳḳaḳ dil-pesend-i kā'ināt
Olsa her saṭrı n'ola levḥ-i kemālüñ zīveri

41 Yazdıġuñ ḫaṭṭ-ı sülüs̱ maḳbūl-ı şeyḫ ü şābdur
Rubᶜ-ı meskūna ṣalā inkār iden gelsün beri

42 Sāᶜid-i baḫtuñ mü'eyyed eylesün ᶜavn-i Ḫudā
Reh-ber olsun saña yümn-i muᶜciz-i peyġām-berī

43 ᶜArż-ı ḥālüm mūcib-i taṣdīᶜ olur ḫavf eylerem
Ey duᶜā-gūyān-ı dīn ü devletüñ dād-āveri

44 Ben o ser-gerdān-ı deşt-i ıżṭırābam şöyle kim
Baña teng itdi elem bu ᶜarṣa-i pehnāveri

45 Żaᶜf-ı miḥnetden göründi mafṣal-ı sīnem ᶜayān
Oldı gūyā nüsḫa-i derd ü hümūmuñ misṭarı

46 Tārik-i cānı ḫalīde eyler oldı serverā
Dest-i nā-sāz-ı ṭabīb-i ġamda miḥnet neşteri

47 Ṣarṣar-ı ġam ol ḳadar oldı vezān bāġ-ı dile
Şāḫ-ı naḫlistān-ı şevḳuñ ḳalmadı berg ü beri

48 Künc-i ḥasretde ᶜaceb mi eşk-rīz olsam müdām
Ṭūṭiyādur çeşmüme ġam-ḫānemüñ ḫākisteri

49 Āşiyānından cüdā bir bülbül-i şūrīdeyem
Gülşen-i sāmānumuñ pejmürde gül-berg-i teri

50 Bir ġam-ı cān-sūz ile meşġūl olurken rūzgār
Gönderür mihmān-serāy-ı ḳalbe ḥüzn-i āḫarı

(40a) muḥaḳḳaḳ: muvaffaḳ Y M (44b) elem: ādem M
(45a) żaᶜf-ı: żaᶜf ü M mafṣal-ı: mafṣal ü M
(b) hemūm: ġumūm M (47b) berg ü beri: berg-i teri E

51 Ol ḳadar çekdüm zen-i fertūte-i dünyā ġamın
Ẓann iderdum ḳalmadı dünyāda bir himmet eri

52 Bir nefes olmazdı kim āyīne-i ḳalbüm ola
Bu güẕer-gāh-ı fenāda gerd-i miḥnetden berī

53 Ḥamdü li'llāh oldı raḫşān pertev-i ṣubḥ-ı ṣafā
Şeb-nişīnān-ı ġama gösterdi Ḥaḳ bu günleri

54 Kim vücūd-ı bī-naẓīrün sāye saldı ᶜāleme
Merḥabā ey bī-kesānun dest-gīr ü yāveri

55 Ser-girān-ı cām-ı dürd-ālūd-ı derd ü ġuṣṣaya
Bezm-i vaṣfunda ṣunuldı feyż-i maᶜnā sāġarı

56 Bunca dem pejmürde olmışken ḫazān-ı ḥüzn ile
Gülşen-i endīşenün ezhār-ı zībā-peykeri

57 Nev-bahār-ı devletünden feyż-yab-ı şevḳ olup
Şimdi oldı her biri reşk-āver-i verd-i ṭarī

58 Olmasa muḫtel niẓām-ı mülk-i dil bu ṭabᶜ ile
Olmaḳ āsān-ter idi aṣḥāb-ı naẓmun eşᶜarı

59 Ḳāf-ı maᶜnīden şikār almaḳda taḳṣīr eylemez
Şāh-bāz-ı ṭabᶜumun meksūr iken bāl ü peri

60 Esb-i ṭabᶜum olsa cevlān-sāz-ı meydān-ı süḫan
Ḫaṣm-ı bed-kārı ider vaḳf-ı rücūᶜ-ı kem-teri

61 Esb-i ṭabᶜum tīz ammā raḫş-ı baḫtum bī-mecāl
Dād dād ey şeh-süvār-ı ᶜarṣa-gāh-ı bihterī

62 Raḫş-ı çābükdür semend-i baḫtuma nisbet benüm
Ṣaḥn-ı ᶜālemde gedā-yı şāhun esb-i lāġarı

(52a) ḳalbüm: teslîm M Y ṭabᶜum P

(55a) ġuṣṣaya: ġuṣṣadan E

(56a) ḥüzn: ḫazân Y (b) endîşenün: endîşemün P

(60b) bed-kârı: bed-ḫvâhı M

(61a) ammâ: amân M Y (b) dâd dâd: dâverâ P

63 Eylesem mecrūḥ-ı mihmāz-ı melāmet her nefes
Cāy-gāh itmek ne mümkin aña cāy-ı dīgeri

64 Bir naẓar iḳbāl-i şāhīye meger şāyān ola
İltifāt-ı kemterīninden bula zīb ü feri

65 Ṭarfetü'l-ᶜayn içre ṭayy-ı ᶜarṣa-i idbār ider
Feyż-i luṭfından olur tā ol ḳadar cüst ü ceri

66 Reşk-i naḳş-ı Çīn olur luṭf-ı nigāhından eger
Sāḥa-i naẓmum olursa şāh-ı dehrüñ manẓarı

67 Āteşīn güftār ile sīr it zülāl-ı naẓmumı
Kimdür ol kim bir yere cemᶜ ide āb ü āẕeri

68 Feyż-i medḥ-i pādişāhīdür beni gūyān iden
Eyleyen iẓhār odur hep bunca remz-i mużmeri

69 Nüsḫa-i medḥüñde görse şīve-i güftārumı
Reşk-sāz-ı şevḳ olur rūḥ-ı Selīm ü Enverī

70 Ḳılsa bir beytüm terennüm ᶜandelīb-i ḫoş-nevā
Raḳṣ iderdi gülşenüñ her bir nihāl-i ᶜarᶜarı

71 Sen bilürsin ḳıymet-i güftārum ey şāh-ı güzīn
[illegible]

72 Lāf-ı daᶜvā-yı mübāhāt itdi kim maᶜẕūrdur
Gitdiler bu semte zīrā ehl-i naẓmuñ ekseri

73 Yā niçe faḫr eylemez inṣāf olunsa vaṣf iden
Ẕāt-ı ẕī-şānuñ gibi bir ẕāt-ı ᶜālī-gevheri

74 İftiḫār itsem baᶜīd olmaz yine bu naẓm ile
Eyledüm vaṣfuñla kesb-i rütbe-i vālā-teri

75 Bārekeˈllāh ey serīr-ārā-yı ṣadr-ı ḫüsrevī
Eyyedeˈllāh ey şikestī-baḫş-ı ḳaṣr-ı ḳayṣarī

(67a) naẓmumı: naẓmuñı Y M (b) ide - āb: ide hep āb M āẕeri: ẕeri Y M (68b) remz: demdür M

76 Ẓāhir ism-i dil-keşüñde resm-i terkīb-i ṣafā
Şādumān olsa n'ola ḫalḳuñ kibār u kih-teri

77 Eyledi yümn-i cülūsuñ ey hümāyūn-menḳabet
Āteş-i ḳahr ile sūzān hep ᶜadū-yı ebteri

78 Āsumān-ı salṭanatda ey şeh-i gerdūn-vaḳār
ᶜĀlem-i tevfīḳuñ olduñ yaᶜnī saᶜd-i ekberi

79 Budur ümmīd ola nevᶜ-i maᶜrifet cins-i hüner
Şimdi tamġā-yı ḳabūl-i ḫalḳa şāyān ü ḥarī

80 İltifāt-ı pādişāhīdür maᶜārif ehlinüñ
Kesb-i ᶜirfān itmede ser-māye-i ḫ^{v}āhişleri

81 Ey N a ḥ ī f ī eyleme tā böyle iṭnāb-ı suḫan
Besdür ol şāha bu deñli ᶜarż-ı ḥāl-i çākerī

82 Ṣıdḳ ile inşāya āġāz it duᶜā-yı devletin
Diyeler āmīn aña iḫlāṣ ile ins ü perī

83 Tā diyār-ı şarḳ u ġarba eyleyüp seyr ü sefer
Çarḫı cevlān-gāh ide sulṭān-ı mülk-i ḫāverī

84 Minber-i zer-mīḫ-i çarḫ üzre oḳunsun ḫuṭbesi
Sikkesi zībende ḳılsun ḳurṣ-ı māh-ı enveri

85 Ḳanda ḳaṣd eylerse gelsün ḳabża-i tesḫīrine
Ḳanda ᶜazm eylerse manṣūr ola yā Rab leşkeri

86 Rām olup kişver-be-kişver emrine ḫalḳ-ı cihān
Ser-keşān-ı ᶜālem olsun bende-i fermān-beri

87 Ḥükmine rām eylesün fermān-revā-yı bī-miṣāl
Berr ü baḥrı şarḳ u ġarbı yaᶜnī cümle kişveri

E/24b P/196b Y/33b

(78b) olduñ: oldı Y M (79a) cins: ceyş Y M
(80b) ḫ^{v}āhişleri: ḫ^{v}ābişleri M (83b) çarḫı: çarḫ Y
seyr ü: seyr P
(84a) çarḫ: mehr P
(87a) ḥükmine: ḥükminde M Y

X X

DER-VAṢF-I SAᶜD-ĀBĀD BĀ-MİDḤAT-İ SULṬĀN AḤMED ḪĀN ᶜALEYHİ'R-RAḤME (*)

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Bu feżā-yı dil-keşe gel Ḳaṣr-ı Saᶜd-ābādı gör
Ṣafḥa-i sebz üzre naḳş-ı ḫāme-i Bihzādı gör

2 Sū-be-sū eyle temāşā dīde-i ᶜibret ile
Bu Hümā-sāye hümāyūn kāḫ-ı nev-īcādı gör

3 Vażᶜ-ı zībā resmi dil-keş ṭarz-ı ṭarḥı bī-bedel
Himmet-i ṣadr-ı güzīni ṣanᶜat-ı üstādı gör

4 Tā ebed olmaz mı taḥsīn ile mevḳūf-ı ḳıyām
Pīş-gāhında bu ḳaṣruñ serv ile şimşādı gör

5 Evvelā bu cūy-ı ṣāfa ḳıl naẓar inṣāf ile
İki cānibde ruḫām-ı dil-güşā bünyādı gör

6 Kūh-kenlik kār-ı müzdūrān-ı nā-hencārdur
Kāviş-i āb-ı muṣaffā eyleyen Ferhādı gör

7 Ḳaṣr-ı şīrīni bu cūy-ı ṣāf içinde gösterür
Gör ne ṣanᶜatlar ider aṣḥāb-ı istiᶜdādı gör

8 Olmaġ ile cilve-gāh-ı pādişāh-ı baḥr ü berr
Baḥr-ı ᶜUmmān eylemekde andan istimdādı gör

9 Görmedükçe Ḳaṣr-ı Saᶜd-ābādı bilmezsin nedür
İster iseñ Mıṣr u Şām u ḫıṭṭa-i Baġdādı gör

(*): ḳaṣīde-i maᶜrūża be-Ṣadr-ı Aᶜẓam İbrāhīm Paşa berāy-ı tehniyet-i Saᶜd-ābād Y M (1a) feżā: ḳażā YM(3a) zībā: - Y M (b) üstādı: īcādı Y M (6b) Ferhādı: feryādı M (7b) ṣanᶜatlar: ṣanᶜatla E

10 Ṣūrete baḳma mücerred ᶜālem-i maᶜnāya baḳ
Himmet-i vālā-yı Ḫıżr-ı ṣāḥibü'l-irşādı gör

11 Rūy-māl eyle teferrüc-gāh-ı Sulṭān Aḥmede
Taḫt-gāh-ı pādişāh-ı mekrimet-muᶜtādı gör

12 Oldı bu yevm-i mübārekde ḳudūm-ı şevketi
Devlet ü iclāle baḳ āyīn ü istiᶜdādı gör

13 Dāᶜiyān-ı devleti āmāde istiḳbāline
Tehniyet-gūyāndan āvāz-ı mübārek-bādı gör

14 Rūz-ı teşrīf-i hümāyūnı olup ᶜıyd-i sürūr
Her göñülde inbisāṭ-ı mevsim-i aᶜyādı gör

15 Hep duᶜā-gūy-ı devām-ı devlet ü iḳbālidür
Ṣaḥn-ı ᶜālemde gürūh-ı bende vü āzādı gör

16 Ey N a ḥ ī f ī ben duᶜā itdükçe şāh-ı ᶜāleme
Sen icābet-ḫᵛān olan aḳṭāb ile evtādı gör

E/27a M/8b Y/36b

(13b) gūyāndan: gūyān M (14b) mevsim: - M
(15b) āzād: āvāz Y

XXI

VAṢF-I SAᶜD-ĀBĀD DER-ŻIMN-I DUᶜĀ-YI ḤAŻRET-İ SULṬĀN AḤMED ḪĀN (*)

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 ᶜĀlemi ṭutsa n'ola şöhreti Saᶜd-ābāduñ
Bī-bedeldür şeref ü behceti Saᶜd-ābāduñ

2 Ḫıṭṭa-i Rūma gelüp revnaḳ-ı tāze şimdi
Düşdi Hind ü ᶜAceme ḥasreti Saᶜd-ābāduñ

3 Sābiḳan ḳaṣr-ı Ḫavernaḳ ile cevsaḳ ki dinür
Oldılar pā-zede-i şevketi Saᶜd-ābāduñ

4 Fevḳ u taḥtında anuñ māh ile māhī ḥayrān
Şerḥ olunmaz hele māhiyyeti Saᶜd-ābāduñ

5 Ṣūret-i ḥüsn ü bahā ṭarḥ-ı bedīᶜu'l-eẟeri
Maᶜnī-i şevḳ u ṣafā ṣūreti Saᶜd-ābāduñ

6 Şevḳ-ı dil nūr-ı baṣar kesb-i ṣafā-yı ḫāṭır
Oldı müstelzim-i ḫāṣıyyeti Saᶜd-ābāduñ

7 Çok perīşān-dil idüp kesb-i leṭāfet anda
Cemᶜ ider ḫāṭırı cemᶜiyyeti Saᶜd-ābāduñ

8 Olmış eṣnāf-ı ᶜacāyib ile meşḥūn u muḥāṭ
Bü'l-ᶜaceb olsa n'ola künyeti Saᶜd-ābāduñ

9 Ḳadem-i şāh-ı cihān olmaz idi būse-gehi
Olmasaydı başınuñ devleti Saᶜd-ābāduñ

10 Ḥikmet ü hendese-i ṭabᶜını eyler taḳrīr
Ṭarḥ-ı maṭbūᶜ ile bu hey'eti Saᶜd-ābāduñ

(*) : عجالة اليوم على وتيرة الداهة نديلا بدعاء السلطان الاعظم
Ḳaṣīde-i Saᶜd-ābād nedīlen bi-duᶜā'i's-Sulṭāni'l-aᶜẓam M (6a) ḫāṭır: ḫāṭırum Y

11 Himmet-i Āṣaf-ı ᶜaṣr ile muḥaṣṣal oldı
Ḫoş-nümā sāḥa-i pür-ᶜibreti Saᶜd-ābāduñ

12 Oldı hüsn-i naẓar-ı ᶜāṭıfet-i sulṭānī
Āb-ı rūy-ı sebeb-i rifᶜati Saᶜd-ābāduñ

13 Ey N e ḥ ī f ī olamaz ḥaḳḳ-ı edā-yı taᶜbīr
Ne ḳadar olsa beyān midḥati Saᶜd-ābāduñ

14 Ḥaḳ Teᶜālā ide Ḫān Aḥmed-i ᶜāli-şānı
Feyż-yāb-ı şeref-i nüzheti Saᶜd-ābāduñ

15 Devlet ü ᶜömrini her dem ide efzūn Allāh
Şāh-ı İslām iledür ᶜizzeti Saᶜd-ābāduñ

16 Ṭūl-ı ᶜömr ile muᶜammer ola şeh-zādeleri
Olalar māye-i ünsiyyeti Saᶜd-ābāduñ

17 Ṣadr-ı aᶜẓam o kerīmü'l-vüzerāyı ide Ḥaḳ
Maẓhar-ı feyż-i ṣafā-ülfeti Saᶜd-ābāduñ

E/27b M/9a Y/37a

(12) E de yok

XXII

DER-MENKABET-İ VEZİR-İ BERMEKİ-ŞİYEM DĀMĀD İBRĀHİM PAŞA RAHİMEHÜLLĀHÜ TE^cĀLĀ (*)

Mefā^cīlün Mefā^cīlün Mefā^cīlün Mefā^cīlün

1 Yeter taṭvīl-i vaṣf-ı Bermekī vü Ḥātem-i Ṭāyī
Baña medh eyler iseñ eyle İbrāhīm Paşayı

2 Ne İbrāhīm Paşa sıhr-ı ^cālī-şān-ı sulṭānī
Vekīl-i mutlak u ṣadr-ı güzīn-i ^cālem-ārāyī

3 Vekīl-i mutlak ammā kim olup müsterşid-i tevfīk
^cAṭā vü cūdı memnūn eyledi a^clā vü ednāyı

4 Mü'eyyed eyledi fażlıyla Hak ẕāt-ı dil-ārāsın
Seḫā vü mekrimetle virdi hükm-i ṣadr-ı a^clāyı

5 Ne ṣadr-ı mesned-i devlet ne bedr-i çarḫ-ı rif^catdür
Żiyā-yı kevkeb-i mes^cūdı rūşen itdi dünyāyı

6 Vücūdın ṣadra lāyık gördi hükm-i Ḳādir-i Mutlak
Şeh-i İslāma ilhām eyledi ol feyż-i aḫfāyı

7 Şeh-i İslām Sulṭān Aḥmedi Hak ber-devām itsün
Muşerref eylesün hem-vāre evreng-i mu^callāyı

8 O şeh kim ḫidmet-i Mekke Medīne faḫr-ı ẕātıdur
Niçe tanẓīr olur şāyān aña Dārāb u Dārāyı

9 Devām-ı devlet ü ikbāl ü ṭūl-ı ^cömr ile Allāh
Mü'eyyed eylesün ol pādişāh-ı şevket-efzāyı

10 Ki böyle bir sütūde vaṣfı tevkīl eyledi ṣadra
'Zihī tevfīk-i Rabbānī zihī ilhām-ı dānāyī

(*) : teşekkür-nāme berāy-ı ḫidmet-i veliyyü'n-ni^cam-ı āṣafī ^cāmele-hüllāhü Te^cālā bi-luṭfihi'l-celī ve'l-ḫafī Y M
(3) E de yok (3a) müsterşid: mürşid M (8a) ẕātıdur: itdi M (9a) devām-ı devlet ü: devām ü devlet-i M

11 Münāsib cāmedür bālā-yı vālā-ḳadrine ḥaḳḳā
Ḳabā-yı mekrimet-efzā ile teşrīf-i vālāyī

12 Zamān-ı devletinde ḫalḳ-ı ᶜālem oldı āsūde
Unıtdurdı sülūkı sīret-i ems̱āl ü ekfāyı

13 Mekārim-pīşe ḫayr-endīşe muḥtācān ü dervīşe
Ṣafā-yı ḫāṭırı her nā-murāda kām-baḫşāyī

14 Ricāl-i devletüñ manṣūb u maᶜzūli ber-ā-berdür
Münāfīdür sanursın gūş ḳıl bu remz-i iclāli

15 Birin nevbetle manṣūb itse maᶜzūli idüp memnūn
Nevāzişle ider mebẕūl aña luṭf u ᶜaṭāyāyı

16 Bu sünnet ḥaḳ budur māżīde mesbūḳ olmadı fehm it
Bu vech ile aña maḫṣūṣ olur ol ṭavr-ı yektāyī

17 Hele eslāfdan taḳdīme lāyıḳ kimse yoḳ ancaḳ
Meger fażl-ı taḳaddüm eyleye taḥvīl-i fehvāyı

18 Gerek ḥıfẓ-ı merātib aña söz yoḳdur müsellemdür
Kişi ḫayr ile ẕikr itmek gerek ecdād ü ābāyı

19 S̱enā-yı ẕātın itmez kimse yoḳ illā ḥasūd-ı bed
O da inṣāf ider gördükçe bu evṣāf-ı zībāyı

20 İder ehl-i beṣā'ir bī-baṣīret ḳulına iġmāż
Görür maᶜẕūr eṣḥāb-ı baṣar evżāᶜ-ı aᶜmāyı

21 Muᶜārıż var ise gelsün benümle baḥs̱-i ẕātında
Vücūh ile s̱übūt-ı müddeᶜāya görsün iftāyı

22 ᶜAṭā-yı Ḥaḳda vardur niçe yüz biñ ḥikmet-i maḫfī
Muᶜallel bi'l-ġaraż ṣanma ẓuhūr-ı naḳş-ı eşyāyı

23 Rumūz-ı ḥikmete her şaḫṣ-ı ᶜāmī vāḳıf olsun mı
Ne ḳādir ḥall ü keşfe bilmeyen fenn-i muᶜallāyı

(11a) cāmedür: cāyedür M (13a) muḥtācān ü: muḥtācān-ı E (b) nā-murāda: nām murād-ı Y M (14b) sanursın: sanursañ Y M (22a) ᶜaṭā: niṭāḳ Y M ḥikmet: ṣūret E

24 Meḳādīr-āşinā ehl-i tevāżuᶜ maṣdar-ı iḥsān
Ḫudā żātında cemᶜ itmiş anuñ bu vaṣf-ı aṣfāyı

25 Bilür ehl-i dilüñ mā-fī'ż-żamīrin keşf-i ḥāl eyler
Bu bürhān-ı müsellemdür ider taḥḳīḳ daᶜvāyı

26 Ḫuṣūṣan kim vekīl-i mutlaḳı sulṭān-ı İslāmuñ
Olur elbette ḥikmet-āşinā-yı kār-fermāyī

27 Niẓām-ı ᶜālemi tedbīrine Ḥaḳ eylemiş mevḳūf
N'ola ilhām-ı ġaybī keşf iderse sırr-ı maᶜnāyı

28 Ḳulūba müşrif-i ilhām olup ḥall-i merām eyler
Bilür ḥads ü zekā-yı ṭabᶜ ile iẓhār ü iḫfāyı

29 Ki ḥükkām oldı mülhim iştibāh-ı sırr-ı ġayb itme
Delīl ister iseñ eyler tecāvüz ᶜadd ü iḥṣāyı

30 Teferrüs eylemek ehl-i ḳulūba dād-ı mevlādur
Yeter şāhid bu nūr-ı bāṭına bil sırr-ı esmāyı

31 Şühūdı bir degül māhiyyet-i ervāḥ u eşbāḥuñ
Baṣīret ehli görsün mi müsāvī nūr u ẓulmāyı

32 Kimi eşbāḥa mā'ildür kimi ervāḥa nāẓırdur
Bu ḫalḳuñ bir degüldür ḫilḳatinde resm-i bīnāyī

33 Şühūd eyler kimi birden kimi ervāḥı hem eşbāḥı
Bu ṭavr-ı enbiyā vü evliyādur eyle imżāyı

34 Maḳāmumdan degül ḥālüm degül bu itdigüm taḳrīr
ᶜAlā-vechi'r-rivāye eyledüm taḳlīd gūyāyı

35 Beni pür-cūş-ı taḥḳīk itdi vaṣf-ı sīreti nā-çār
İderken bāṭınumda müstetir bu sırr-ı ebhāyı

(29a) ġayb:ᶜayb Y M (29) E de (26) dadır.
(34b) taḳlīd: taḳrīr M

36 Senüñ ey Āṣaf-ı devr-i zamān çok luṭfunı gördüm
Gerekdür şükr-i niᶜmetde teẕekkür luṭf-ı vālāyı

37 Beyān-ı şükr içündür bu ḳaṣīde vaṣf-ı ẕātuñda
Degül żımn-ı ġaraẓda ḳīl ü ḳāl-i nükte-pīrāyī

38 Benüm basṭ-ı meḳālüm resm-i meddāḥīye ṣarf itme
Resūlüñ ḫādim-i naᶜt-i şerīfi itmez ıṭrāyı

39 Hele kim bilmez ise sen bilürsin nūr-ı ḳalb ile
Ne deñli olsa ednā ḫādim-i şāh-ı ev ednāyī

40 Ne ḥaddümdür benüm fahr-ı cihāna daᶜvī-i ḫidmet
Şeref besdür olursam ḫāk-i vālā-pāye-i pāyı

41 Duᶜā hengāmıdur bu ḥarf miskiyyü'l-ḫıtām olsun
Ṭalebde ẓāhir ü bāṭında maḳṣad fażl-ı mevlāyı

42 N a h ī f ī itdigüm her bir duᶜāya isticābetde
Vesīle itsün ism-i aᶜẓam ü esmā'-i ḥüsnāyı

43 Ṣadāret mesnedinde Ḥaḳ vücūdın müstedām itsün
Bize göstermesün andan cüdā ol ṣadr-ı vālāyı

44 Muvaffaḳ ide tanẓīm-i umūr-ı dīn ü devletde
Nücūm ile müzeyyen eyleyen bu çarḫ-ı ḫaḍrāyı

45 Muvāfıḳ eyleye taḳdīre tedbīrin iṣābetle
Muvaffaḳ ide kār-ı ḫayra ol ferḫunde-ārāyı

E/26a M/7a Y/35b

(38a) meddaḥīye: meddāḥī āba M (45a) muvāfıḳ: muvaffaḳ E

XXIII

KAṢĪDE-BEÇÇE(-İ) NAḤĪFĪ DER-VAṢF-I PĀK-İ VEZĪR-İ AᶜẒAM-I SİKENDER-ḤAŞEM İBRĀHĪM PAŞA

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Gidersen bāġ-ı kūy-ı yāra ṣabr eyle ṣabā gelsün
Delīl olsun saña rāh-ı murāda reh-nümā gelsün

2 Var ey āh-ı seḥer hecr ile giryān oldıġum naḳl it
Ki çeşm-i bī-emān-ı yāra raḥminden bükā gelsün

3 Beni cān gibi teşrīf-i ḳudūmi eylesün iḥyā
Helāk oldum o servüñ yolına cānlar fedā gelsün

4 Görince raḥm ide şāyed firāş-ı ġamda bīmārın
Beni görsün göziyle gelsün ol mest-i cefā gelsün

5 Ḳudūmi bāᶜis̱-i cemᶜiyyet-i yārān olur elbet
Gelürler ṣoñra yārān bezme sāḳī ibtidā gelsün

6 Ḳalur mı sende bu zühd ü riyālardan eger zāhid
Hele ṣabr eyle bezme ol cevān-ı dil-rübā gelsün

7 Benümle imtiḥān-ı ᶜışḳ ḳaṣdın eylemiş Mecnūn
Eger var ise cānı işte meydānü'ṣ-ṣalā gelsün

8 Ṣabā var eyle inhā ḳaṣd-ı rūy-māl itdigüm evvel
Saña ya gelmesün dir ol nihāl-i tāze ya gelsün

9 N a ḥ ī f ī ḫāk-i pāya rūy-māl itmek murād eyler
İcāzet var mı sulṭānum o ᶜabd-i bī-riyā gelsün

10 Cenāb-ı Āṣaf-ı ṣāfī-nihād ü ṣadr-ı ẕī-şāna
Ne lāyıḳdur melāl-i güft-gūy-ı nā-be-cā gelsün

11 Ġaraż ᶜarż-ı ᶜubūdiyyetdür iṭnāb-ı kelām itme
Siyāḳ-ı naẓma şimden ṣoñra temhīd-i duᶜā gelsün

12 Teraḳḳī-yāb olur ḫāṣıyyeti ẓıll-ı ẓalīlinden
Hümāyūn-sāye-i iḳbāline murġ-ı Hümā gelsün

13 Müsellem her cihetle luṭf-ı ṭabᶜ u ḥüsn-i aḫlāḳı
Güşāde bāb-ı iḥsānı faḳīr ü aġniyā gelsün

14 Müberrādur riyādan ṣıdḳ-ı daᶜvāya şühūdum çoḳ
Gelenler ḥāsidān-ı nā-sezādan mā-ᶜadā gelsün

15 Vücūh ile olurlar re'y-i ᶜālem-gīrine teslīm
Gerekse İbn-i ᶜAbbād Āṣafi'bn-i Berḫiyā gelsün

16 Teşekkür-nāme olsun ᶜarż-ı ḥāli dād-ḫᵛāhānuñ
Hemīşe semᶜine ḫayr-ı duᶜā ḥüsn-i ṡenā gelsün

17 Olup meftūḥ bāb-ı himmeti erbāb-ı ḥācāta
Gidenler ᶜarż-ı ḥāle kām-yāb-ı müddeᶜā gelsün

18 Zamānın böyle ḫurrem eylesün te'yīd-i Bārī kim
Berāy-ı tehniyet her sāl ᶜıyd-i dil-güşā gelsün

19 Olup maẓhar duᶜā-yı bī-riyā-yı pāk-ṭabᶜāna
Peyām-ı fażl-ı Ḥaḳ iḳbāline ṣubḥ u mesā gelsün

20 Dem-ā-dem nev-bahār-ı devletin şād-āb idüp mevlā
Hemīşe gülşen-i iḳbāline ṣubḥ u mesā gelsün

21 Redīf-i teng ile müşkildür īrād-ı murād itmek
Meḳāl-i iḫtiṣār-ı maᶜẕeret bi'l-iḳtiżā gelsün

22 Duᶜāya şarṭ-ı evvel ṣıdḳ-ı dil cezm-i icābetdür
Mürāᶜāt idelüm tā kim icābet der-ḳażā gelsün

23 Du^c^āda taṣliye naṣṣ ile mev^c^ūd-ı ḳabūl oldı
Ḫitāmında bu naẓmuñ na^c^t-i ḫatmü'l-enbiyā gelsün

24 O ḫatmü'l-enbiyā ḫayrü'l-verā nūru'l-hüdādur kim
Görürsin şān-ı a^c^lāsın hele rūz-ı cezā gelsün

25 Bilür efrād-ı ümmet gerçi ḳadr-i ẕātını ammā
Hele bir kerre görsün vaḳt-i ^c^ilm-i rūşenā gelsün

26 Şefī^c^-i ḫayl-i ümmet kān-ı şefḳat āyet-i raḥmet
Lisān-ı ẕikri ḳalbe ^c^ışḳ-ı pāki dā'imā gelsün

27 Müselsel idelüm metn-i ḥādis̱-i midḥatin taḳrīr
Göñüller müstefīż-i şerḥ-i ṣadr olsun żiyā gelsün

28 Yegāne Aḥmed-i Muḫtār kim ta^c^ẓīm-i ẕikrinde
Olup ^c^aṭī-ı beyān ism-i Muḥammed Muṣṭafā gelsün

29 Oḳunsun na^c^t-i ẕāt-ı pāki meclis ġarḳ-ı nūr olsun
Nüzūl-ı raḥmet itsün dillere şevḳ u ṣafā gelsün

30 Taḥiyyāt ü dürūd itdükçe rūḥ-ı pākine her dem
Bize fażl-ı Ḫudādan müjde-i ḥüsn-i rıżā gelsün

31 Ṣalāt ile selām olsun resūl ü āl ü aṣḥāba
^c^Aṭa vü fażl-ı Bārī ümmete bī-intihā gelsün

L/63b

XXIV

BAHĀRİYYE DER-SİTĀYİŞ-İ ṢADR-I AᶜẒAM VEZĪR-İ ĀṢAF-ŞİYEM ḤAŻRET-İ MUṢṬAFĀ PAŞA VEFEḲAHŪLLĀHÜ TEᶜĀLĀ Bİ-MĀ-YEŞĀ

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Bi-ḥamdi'llāh yine feyż-i bahār irdi bu eyvāna
Yine cūy-ı ṭarāvet oldı cārī her gülistāna

2 Zihī cūy-ı ṭarāvet kim kemīne ḳaṭresi anuñ
Olur ser-lücce-i ḫīzāb-ı ṣafvet Āb-ı Ḥayvāna

3 Zihī ṣafvet ki tāb-ı inciládan çehre-i ḫūrşīd
İder ᶜarż-ı cemāl āyīne-i gerdūn-ı gerdāna

4 Zihī āyīne kim biñ şevḳ ile taᶜlīm-i nuṭḳ eyler
Benüm gibi hezārān ṭūṭiyān-ı muᶜciz-elḥāna

5 Ne ṭūṭī kim ider ṭarḥ-ı terennüm mıṣr-ı maᶜnāya
Ser-āġāz eyledükçe midḥat-i paşa-yı ẕī-şāna

6 Ne paşa kim ṣafā-yı midḥat-i ẕāt-ı dil-efrūzı
Virür ṣad neşve-i pür-feyż ṭabᶜ-ı menḳabet-ḫᵛāna

7 Ne paşa kim kemāl-i zīb ü ferr ü ḳadr ü cāhından
Serīr-i cān-fezāsı ṭāᶜna-zendür taḫt-ı ḫaḳāna

8 Semiyy-i mefḫar-ı ᶜālem Cenāb-ı Muṣṭafā Paşa
Ki olmışdur vücūd-ı pāki maẓhar luṭf-ı Yezdāna

9 Zihī paşa-yı ᶜālī-ḳadr ü gerdūn-rütbe kim dā'im
Serīr-i devleti pīrāyedür eyvān-ı keyvāna

10 Münevver eyledi bezm-i cihānı şuᶜle-i luṭfı
Bi-ḥamdi'llāh ki ḥācet ḳalmadı şemᶜ-i fürūzāna

11 O ṣadr-ārā-yı rifᶜat kim kemāl-i feyż-i cūdından
Kef-i iḥsānın itmiş ġıbṭa-fermā baḥr-ı ᶜUmmāna

12 Muḳābil ẓıll-ı iḥsānı sipihr-i ᶜālem-āraya
Müşābih dest-i zer-pāşı fürūġ-ı mihr-i raḫşāna

---

13 Nesīm-i ṣubḥ-ı luṭfı ġonçe-i nev-ḫīze nāz eyler
Nihāl-i himmeti ser-keş gelür serv-i ḫırāmāna

14 Vezīr-i Müşterī-tedbīr ü mīr-i kār-dāndur kim
Muʿallim-kār olur re'y-i rezīni nükte-sencāna

15 Zihī vādī-şinās-ı luṭf   iʿcāz-ı mehābet kim
Olurlar cān-ı aʿdā şuʿle-i tīġına pervāne

16 Teʿālā'llāh bu ḥaşmet bu ṣalābet bu şecāʿatle
Mü'es̱s̱irdür şu resme heybeti kim ehl-i ṭuġyāna

17 Nigāh-ı ḫışm idince Rüstemāne feyż-i müjgānı
Nişān eyler dil-i aʿdāyı tīr-i şuʿle-peykāna

18 Gürīzān oldılar ḫāke ser-ā-pā bīm-i ḳahrından
İrince resm ü nām-ı ṣavleti Sām ü Nerīmāna

19 İderdi Behmen ü Efrāsyābuñ ḫākini lerzān
ʿİnān-gīr itse raḫş-ı ʿazmini Īrān ü Tūrāna

20 Dem-i sürʿatde ol zerrīn rikāb-ı şuʿle-pāşıyla
Döner eşkāl-i raḫşı bir Hümā-yı bāl-cünbāna

21 Ser-ā-pā zümre-i aʿdā-yı dīni çāk çāk eyler
Ne dem kim ʿarṣa-gāh-ı cenge çıksa şeh-levendāne

22 Mücāhid fī-sebīli'llāh o paşa-yı melek-ḫūyuñ
Deger bir fetḥi yüz biñ ḳahramān-ı dil-pesendāna

23 Ḫidīvā kām-baḫşā ey vezīr-i maʿdelet-kārā
Cenābuñdur nigeh-bān-ı ʿadālet çār erkāna

24 Sen ol rūşen-żamīr āyīne-ṣafvetsin ki her laḥẓa
Virür ʿaḳl-ı selīmüñ ḥayret Eflāṭūn-ı Yūnāna

25 Sen ol ṣāḥib-kerem ʿālī-himem devletlisin tā kim
Der-i der-gāhuñ olmışdur penāh erbāb-ı ʿirfāna

---

16. beyitten sonra "kıtʿa" kaydı var.

26 Sen ol raḥm-āşinā feryād-güş-ı bī-kesānsın kim
Ġubār-ı der-gehüñ cāy-ı emāndur dād-ḫᵛāhāna

27 Kerem-baḫşā mühim-sāz-ı umūr-ı dīn ü devletsin
Revādur dem-be-dem ṭuġrā-keş olsañ levḥ-i ᶜünvāna

28 Bu aḫlāḳ-ı mekārimle bu luṭf u cūd ile ḥaḳḳā
Naẓīrüñ ḥaḳ budur kim gelmemişdür mülk-i ᶜOsmāna

29 Tekāpū eyler iken cilve-gāh-ı medḥ ü vaṣfuñda
Hezārān şevḳ ile ṭāvūs-ı ṭabᶜum geldi cevlāna

30 Ḥużūr-ı ᶜizzete ᶜarż itmege ḥāl-i perīşānum
Getürdüm der-geh-i iclālüñe bu şiᶜri rindāne

31 Yine bildürmek içün ḥaddini ceyş-i zemistāna
Bu dem dest urdı sūsen ḫışm ile şemşīr-i bürrāna

32 Bahār eyyāmı geldi ᶜazm-i gül-zār itmek ister dil
Bu demlerde baña Beytü'l-ḥazendür künc-i ġam-ḫāne

33 Yine beñzetdi zīb-i küḥl-i ḳudret ᶜayn-ı ᶜālemde
Ser-ā-pā nergis-i şehlāyı çeşm-i mest-i ḫūbāna

34 Niçe demdür ki oldum bülbül-i destān-zen-i ḥasret
Elim irmez ne çāre n'eyleyem ol verd-i ḫandāna

35 N a ḥ ī f ī bir s̱enā-kār u duᶜā-endīşe bendeñdür
Taraḥḥum eyle ey kān-ı kerem ol zār u nālāna

36 Baᶜīd olmaz cenābuñdan devā ümmīdin eylerse
O mecrūḥ-ı felāket-dīde muḥtāc oldı dermāna

37 ᶜAceb mi eşk-i ḫūn-ālūd ile peygūle-i ġamda
Müşābih olsa çeşmüm maᶜden-i yāḳūt u mercāna

38 Hücūm-ı girye-i endūh u ġamdan fāriġ olmaz hiç
Nigāh-ı şefḳatüñle bir naẓar ḳıl çeşm-i giryāna

39 Cihān bezminde ol mestāne-i ālūde-baḫtam kim
Ṣunar dest-i dile sāḳī tehī biñ cām ü peymāne

40 Ḳoma gird-āb-ı ye's içre murādum zevraḳın luṭf it
Revān it bād-bān-ı himmetüñle baḥr-ı iḥsāna

---

31. beyitten sonra "şiᶜr" kaydı var.

41 Niçe demdür ḫarāb olmuş yatur biñ derd ü miḥnetle
N'ola mi^c mār olursa dest-i luṭfuñ ḳalb-i vīrāna

42 Cenāb-ı ḥażretüñ taṣdī^c a cür'et mümkin olmazdı
Ṣudā^c-ı ḳahr u ẕillet ġāyet ile geçmese cāna

43 Gel ey kān-ı mürüvvet reh-ber eyle meş^c al-i luṭfuñ
Dil-i güm-rāhı pūyān eyleme vādī -i ḥırmāna

44 Zamān-ı devletüñde ben ġarībi bir çerāġ eyle
Biraz cem^c iyyet iḥsān eyle aḥvāl-i perīşāna

45 Çekeydüm ḫāk-i pāyuñ tūtiyā-veş çeşm-i ümmīde
Tenezzül eylemezdim bir daḫı küḥl-i Ṣıfāhāna

46 Bahār-ı devletüñ vaṣfında ben ḥālümce sa^c y itdüm
Bugünden soñra düşdi nāz-ı ġayret ^c andelībāna

47 Ġaraż ^c arż-ı ^c ubūdiyyet durur der-gāhuña yoḫsa
Ne deñlü medḥ idersem vaṣfuñ irmez ḥadd ü pāyāna

48 Ḫudāvendā cihānda çün vekīl-i şāh-ı ^c ālemsin
Du^c ā-yı devletüñ vācibdür elbet her Müselmāna

49 N a h ī f ī -veş el açsam vaḳtidür ḳaṣd-ı icābetle
Sürüp rūy-ı niyāzum şevḳ ile der-gāh-ı mennāna

50 Zemīn iḥyā olup tā maḳdem-i evvel-bahār ile
Ṣala naḫl-i şerāfet sāyesin her bāġ u bustāna

51 Ola tā kim felek pertev-fürūz-ı maṭla^c-ı iḳbāl
Ola tā mihr-i behcet zīver-efken tāc-ı devrāna

52 Ser-efrāz eyleyüp aḥbābuñı her vech ile mevlā
^c Adū-yı devletüñ efkende itsün çāh-ı ḫüsrāna

53 Bahār-ı gül-sitān-ı ṣıḥḥatüñ şād-āb idüp her dem
Cenāb-ı Ḥaḳ seni baḫş ide sulṭān-ı cihān-bāna

54 Refīḳ u yāver itsün dā'imā tevfīḳini Bārī
Hemīşe maẓhar olsun ẕāt-ı pāküñ luṭf-ı Sübḥāna

P/201b

XX V

DER-SİTĀYİŞ-İ VEZĪR-İ MÜKERREM MUSṬAFĀ PAŞA YESSERE'LLĀHÜ BİMĀ-YEŞĀ'

Fe^cilātün Mefā^cilün Fe^cilün

1 Tâ ki ümmīd-i ḥasb-i ḥāl itdüm
Nüsḫa-i himmetüñle fāl itdüm

2 Lām-ı luṭfuñla eyleyüp ta^cbīr
Ṣafḥa-i naẓma rūy-māl itdüm

3 Sāye-i devletüñde sulṭānum
Ṭaleb-i ^cilme iştiġāl itdüm

4 Līk bezm-i cihānda miḥnet ile
Dili ser-mest-i infi^cāl itdüm

5 Ḥayretümde feżā-yı ^cālemde
Niçe endīşe-i muḥāl itdüm

6 Ṣoñra evṣāfuña idüp āġāz
Fenn-i naẓm içre ḳīl ü ḳāl itdüm

7 Bundan aḳdam cenāb-ı ḥażretüñe
Bir ḳaṣīdeyle ^carż-ı ḥāl itdüm

8 Līk şāyeste olmadı naẓara
Sitem-i baḫt-ı pür-melāl itdüm

9 Çünki baḫtum müsā^cid olmadı āh
Ḳalbi me'cūr-ı iḥtimāl itdüm

10 Yine der-gāhuña niyāz iderek
Peyk-i feryādı ittiṣāl itdüm

11 Ey kerem kānı her sözümde hemān
Medḥüñi ḥāṣıl-ı me'āl itdüm

12 Sözlerim rişte-i beyāna çeküp
Ḳalemüm nāẓımü'l-le'āl itdüm

13 Fikre varduḳça her kelāmumda
ʿĀlem-i himmetüñ ḫayāl itdüm

14 Feyż-i medḥüñle ṭabʿ-ı pür-tābum
Hem-ser-i çeşme-i zülāl itdüm

15 Ḫāmemi ʿavn-i himmetüñle bu dem
Bāġ-ı ʿirfāna bir nihāl itdüm

16 Noḳṭasın her kelām-ı mevzūnuñ
ʿĀrıż-ı bikr-i fikre ḫāl itdüm

17 Ḥüsn-i ḫulḳuñ olunca mesmūʿum
Vaṣfuñı aḥsenü'l-ḫıṣāl itdüm

18 Naḳş idince ġazānı levḥ-ı dile
Tīġuñı cevher-i celāl itdüm

19 Zūr-ı bāzū-yı himmetüñ el-ḥaḳ
Ḳuvvet-i Ḥaydere mis̱āl itdüm

20 Şerḥ-i tīġuñ olunca ḫāme-nüvāz
Cān-ı aʿdāyı ṣanki nāl itdüm

21 Sen o fetḥ ü ġazā ki itmiş idüñ
Vaṣfını defter-i kemāl itdüm

22 Ḳılıcuñ ʿarşa olsun āvīze
Bu duʿāyı ḳabūle dāl itdüm

23 Rūy-māl idüp āsitānuñda
Yine ḳadd-i niyāzı dāl itdüm

24 Ṭālib-i tūtiyā-yı luṭfuñ olup
Dīdeme ḳaṣd-ı iktiḥāl itdüm

25 Sefere niyyet eyleyüp şimdi
Emr-i sulṭāna imtis̱āl itdüm

26 Umaram himmetüñ refīḳum ola
Bu Ümīd ile intiḳāl itdüm

27 Şeh-süvārā ümīd-i luṭfuñ ile
Ġam u endūhı pāy-māl itdüm

28 Her umūrumda yār u hem-rāhum
Meded-i Rabb-i lā-yezāl itdüm

29 Bu N a ḥ ī f ī gibi ḥużūruñda
Serverā gerçi çok meḳāl itdüm

30 Yine ṣad güne iʿtiẕār iderek
Kerem-i ʿafvüñi su'āl itdüm

31 Dād-gārā vezīr-i ẕī-şānā
Şerm ü ḫacletle ṭabʿı lāl itdüm

32 Başladım pes duʿā-yı devletüñe
ʿArż-ı der-gâh-ı ẕü'n-nevāl itdüm

33 Budur ümmīd ola ḳabūle ḳarīn
Tā ki bī-ḳayd-ı iḫtilāl itdüm

P/200b

XXVI

KAṢĪDE BERĀY-I VEZĪR-İ MÜKERREM
ḤÜSEYᴺ PAŞA (*)

Mefā^cilün Fe^cilātün Mefā^cilün Fe^cilün

1 Gel ey dil eyleme bīhūde āh ü vāveylā
Virür murādıñı ol Ḥayy ü Ḳādir ü Dānā

2 Bu ᶜusri yüsra mübeddel ider elem çekme
Gelür ẓuhūra yine fażl-ı vāhibü'l-illā

3 Vücūd virme ġam-ı rūzgāra ẕerre ḳadar
Gel itme āh-ı taḥassürle ᶜömrüñi ifnā

4 Ne deñli ġuṣṣa ile olsa bī-dimāġ insān
Ẓuhūr-ı fażl-ı ilāhī ider anı insā

5 Bu ḥüzn ü ġam gider āḫir gelür sürūr-ı ḥubūr
Ḥużūr-ı ḳalbe muḥavvel olur bu renc ü ᶜınā

6 Tevekkül üzre olan bende nā-murād olmaz
Ḫudā Kerīmdür eyler murādıñı iᶜṭā

7 Olur delālet-i Ḫıżr ile kām-yāb ādem
Ḳalınca deşt-i taḥayyürde bī-kes ü tenhā

8 Fütāde olmayana kimse dest-gīr olmaz
Olur ᶜimārete müfżī ḫarāb olunca binā

9 Ḫudā-yı Lem-yezelüñ bunda ḥikmeti vardur
Saña tevekkül ü teslīmdür olan evlā

10 Teġāfül eyleme kim dār-ı imtiḥāndur bu
Eger ki dā' ü devādur eger ki faḳr u ġınā

11 Meşiyyet-i ezelī böyle iḳtiżā itmiş
Ki münkeşif ola eżdādı ile hep eşyā

12 Ẓalāma nūrı bedel ḳıldı Fāliḳu'l-eṣbāḥ
Bükāya ḫandeyi der-pey-ᶜaḳīb derde devā

(*) Kaside: kaside-i

13 Bu deñli ġam yime kim böyledür bu ḥāl-i cihān
Gehī ġumūm u melālet gehī sürūr u ṣafā

14 Bu emre itse taᶜalluḳ irādet-i Bārī
Olur ẓuhūrına bāᶜis̱ teveccüh-i ednā

15 Nedür bu mertebe ḥayret nedür bu endīşe
Var eyle ol şerefü's-ṣadra ḥālüñi inhā

16 Senüñ gibi niçe nā-kāmı ber-murād itdi
ᶜAṭā vü luṭf u keremle o mefḫarü'l-vüzerā

17 Vücūd-ı pākine mīrāṣdur ᶜaṭā itmek
Ki ḫānedān u vezāretde buldı neşv ü nemā

18 O ḫānedāna virilmiş ᶜulüvv-i himmet ü cūd
O ᶜırḳ-ı pāke olunmuş ᶜaṭā seḫā vü ᶜaṭā

19 Baḳılsa neş'et-i aṣl-ı aṣīli ᶜırḳ-ı ḥasen
Vücūdı mecd ü necābetde ferᶜ-i müstes̱nā

20 Vezīr-i aᶜẓam u ekrem Ḥüseyn Paşa kim
Anuñla buldı şerāfet ṣadāret-i ᶜuẓmā

21 Sütūde-menḳabet-i Āṣāf-ı melek-ḫaṣlet
Rehīn-i ᶜizz ü saᶜādet mekîn-i ṣadr-ı ᶜulā

22 Bülend-mertebe vālā-himem veliyy-i niᶜam
Meh-i sipihr-i kerem āfitāb-ı evc-i seḫā

23 Niẓām-ı devlet-i İslām ü kār-sāz-ı enām
Medār-ı dā'ire-i mülk ü millet-i beyżā

24 Melek-ḫıṣāl ü felek-rütbe Müşterī-tedbīr
Ḳamer-ḫaṣāyiṣ ü ḫūrşīd-ṭabᶜ rūşen-rā

25 Me'āl-i fikri ḳarīn-i mevāḳiᶜ-i tevfīḳ
Niẓām-ı re'y-i rezīni müsellem-i ᶜuḳalā

26 Taṣavvurāt-ı ḫayāli mebādī-i taṣdīḳ
Muḳaddemāt-ı meḳāli netāyic-i ḥükemā

---

27 Müdām pīşesi fikr-i meṣāliḥ-i cumhūr
Hemīşe ḫāṭırası emn-i bendegān-ı Ḫudā

28 Ṣıfāt u ẕātına pīrāye-i kemāl olmış
Vaḳār u ḥilm ü edeb ḥüsn-i ṭabᶜ u fehm ü ẕekā

29 Muᶜīn-i ehl-i maᶜārif muḥibb-i fażl u kemāl
Vezīr-i ḳadr-şinās-ı merātib-i fużalā

30 Aña ᶜaṭıyye-i Ḥaḳdur bu rifᶜat ü temkīn
Aña ᶜināyet-i Feyyāżdur bu ferr ü bahā

31 ᶜUluvv-i ḳadrini fehm eylesün ṣıġār u kibār
Duᶜā-yı devletini eylesün ricāl ü nisā

32 Cihānda mis̱li bulunmaz vezīr-i ẕī-şāndur
Hem ehl-i ṭabᶜ u süḫan-dān ü hem kerem-peymā

33 Degül mi meymenet-i ẕātı fażl-ı Rabbānī
Ki oldı feth-i S a ḳ ı z himmetiyle çehre-nümā

34 Vücūdı luṭf-ı ilāhī degül midür ḫalḳa
Ki emn-i ᶜāleme vābeste himmeti maḥżā

35 Sülūk-ı ḫayra muvaffaḳ ṭabīᶜatı el-ḥaḳ
Serīr-i devlete elyaḳ ṣadārete aḥrā

36 Nigāh-ı merḥameti merhem-i şikeste-dilān
ᶜAṭā vü şefḳati ḫāṭır-nüvāz-ı ehl-i recā

37 Ḥurūf-ı nüsḫa-i cūdında resm-i lā yoḳdur
Meger şehādet-i nefy-i sivā içün diye lā

38 Cenāb-ı ḥażreti bi't-ṭabᶜ ḫayra mā'ildür
ᶜAceb mi ḫayra girüp itse maṭlabuñ iᶜṭā

39 Sütūde-menḳabetā Āṣafā meded-kārā
Eyā ḫidīv-i ᶜaṭā-baḫş u server-i vālā

40 Zamān-ı mekrümetüñ māye-i emān-ı enām
Emān-ı maḥmedetüñ vāye-baḫş-ı verd-i velā

41 Zamāne vāye-i luṭfuñla ḥāmid ü şākir
Cihān meḥāsin-i ẕātuñla neşvemend-i rıżā

42 İder bu demde bu deñlü rıżā-yı ḫalḳ-ı cihān
Şemīm-i ḫulḳuñı tercīḥ-i ᶜanber-i sārā

43 Cihāna nevbet-i ḥükmüñde geldi āsāyiş
Senüñle oldı müyesser bu niᶜmet-i kübrā

44 Cihānı eyledi tartīb reşḥa-i keremüñ
Ġubār-ı ġamdan emīn oldı sāḥa-i ġabrā

45 Tebāreke'llāh eyā devr-i gülşen-i iḳbāl
Bahār-ı devletüñ itdi cihāna feyż-i ṣafā

46 Terennüm itmede medḥüñle bülbülān-ı süḫan
Güşāde ġonçe-i ḫoş-būy-ı gülşen-i maᶜnā

47 Duᶜā-yı ḫayruñı vird-i zebān idüp şeb ü rūz
Süḫanverān-ı zamān eylemekde ḥamd ü s̱enā

48 Zihī ᶜināyet-i bī-çūn fażl-ı Rabbānī
Zihī ᶜaṭıyye-i ḫāṣ-ı Ḫudā-yı bī-hemtā

49 Ki ḫalḳ-ı ᶜālem idüp ittifāḳ-ı yek-cihetī
Medāyiḥ-i ṣıfatuñ eylemekde ser-tā-pā

50 Kimisi nes̱r ile neşr eylemekde evṣāfuñ
Kimisi naẓm ile itmekde midḥatüñ inşā

51 Bu demde ben daḫı oldum muraḫḫaṣ-ı ilhām
Bu naẓm-ı dil-keşe ᶜacz ü ḳuṣūr ile ḥālā

52 Egerçi ḳudret-i güftār ḳalmadı bende
Ki lāl-i bī-dil ü bī-nuṭḳ-ı ḥasretem gūyā

53 Hücūm-ı ġayret ile ḳanda gitdigüm bilmem
ᶜİnān-ı ḫāmemi ᶜayb itme eylesem irḫā

54 Elümde levḥ ü ḳalem ḫāṭırumda ḫūn u elem
Cigerde sūziş-i ġam dilde ġuṣṣa gözde bükā

(42a)bu deñlü: muhtemelen sonradan konulmuştur.

55 Huẓūr-ı ᶜizzete ḥaddüm degül bu küstāḫī
Żarūret itdi bu semte ṭabīᶜatı ilcā

56 Derūn-ı dilde eṡer yoḳ ṣafā-yı ḫāṭırdan
ᶜAceb mi şerm-i ḳuṣūr ile itsem istiᶜfā

57 Ṣafā-yı ḫāṭır olur mı o dilde kim şeb ü rūz
Teᶜāḳub eyleye ekdār u şiddet ü be'sā

58 Ben ol ḫarābe-nişīn-i ġamem ki çün Mecnūn
Bir oldı kûçe-i şehr ile sāḥa-i ṣaḥrā

59 Ben ol şikeste-dilem kim nevā-yı şevḳa bedel
Ṣimāḫ-ı kalbüme gelmekde sıyt-ı vā-esefā

60 Eger ki nālemi gūş itse ᶜan-ṣamīmi'l-bāl
İderdi kendüyi ṣad pāre ṣaḫra-i ṣammā

61 Eger ki girye-künān naḳl-i mā-cerā itsem
İderdi derd-i dilüm şaḫṣ-ı ḫandeyi ibkā

62 Ne cemᶜ-i ḫāṭıra imkān ne fikr-i naẓma mecāl
Ḫudā bilür ki beni ḥayret itdi istīlā

63 Kemāl-i ḥüzn ü melāl ile bī-şuᶜūr oldum
Ki ᶜaḳlum aldı bu dārū-yı telḫ-i hūş-rübā

64 Ṣaḥīfe-i dile naḳş-ı sürūrı ṭarḥ itsem
Sirişk-i miḥnet ider der-ᶜaḳab ke-naḳşü'l-mā

65 Mükedder eyledi mir'āt-ı ḳalbümi devrān
Beni meşāġıle ṣaldı ġam-ı küdūret-zâ

66 Ne ḫāṭırumda ferāġat ne dilde āsāyiş
Ne ṭāliᶜumda mürüvvet ne kevkebümde vefā

67 Be-ᶜarş u kürs-i muᶜallā be-ᶜālem-i melekūt
Be-luṭf-ı ravża-i rıżvān be-cennet ü ḥūrā

68 Be-emr ü nehy-i ilāhī be-ḥikmet-i ezelī
Be-derd-i ḥasret-i Ādem be-fürkat-i Ḥavvā

69 Be-şān-ı Beyt-i Mükerrem be-ᶜizzet-i zemzem
Be-ḥürmet-i Ḥaremeyn ü be-Mescid-i Aksā

70 Be-sırr-ı vādī-i akdes be-lemᶜa-i envār
Be-nūr-ı pāk-i tecellī be-ḥayret-i Mūsā

71 Be-ᶜākifān-ı taḥayyür be-vāṣılān-ı celāl
Be-maḥremān-ı serā-perde-i ẓuhūr u ḫafā

72 Be-derd-i dūrī-i Yūsuf be-girye-i Yaᶜḳūb
Be-būy-ı pīrehen-i vaṣl-ıtesliyet-baḫşā

73 Be-daᶜvet-i Şeb-i Miᶜrāc-ı Aḥmed-i Muḫtār
Be-ḳadr-i āyet-i kübrā-yı Leyletü'l-isrā

74 Be-sıdk u ᶜadl ü ḥayā vü şecāᶜat-i ḫulefā
Be-çār-yār-ı güzīn-i şefīᶜ-i rūz-ı cezā

75 Be-ḫānedān-ı nübüvvet be-āl-i beyt-i resūl
Be-ser-güẕeşt-i ciger-dūz-ı seyyidü'ş-şühedā

76 Be-fazl-ı rütbe-i cāh-ı Muḥammed-i ᶜArabī
Be-ḫatm-i defter-i ḥükm-i risālet-i ġarrā

77 Be-ᶜışḳ-ı pāk-i nebī ḥālüme teraḥḥum ḳıl
Ḳılup figānumı semᶜ-i ḳabūl ile ıṣġā

78 Ḫilāf-ı meşreb idi ben faḳīre ᶜarż-ı merām
Olup ḳanāᶜat ile kūşe-gīr-i istiġnā

79 Ne ḥāl ise geçinürdüm bu bezm-i fānīde
Cihānda bilmez idi kimse ḥālümi aṣlā

80 Ṣıyānet eyler idüm gerçi āb-ı rūyumı āh
ᶜArak-feşān-ı taḥammül olup ṣabāḥ u mesā

81 Ġarīb ḥāle düçār itdi rūzgār beni
Netīce kalmadı ṣabra taḥammülüm ḳaṭᶜā

---

82 Ne ḫāne kaldı ne ḫod ḫānümān-ı sāmānum
Ne çāre böyle imiş ḥükm-i ser-nüvişt-i ḳażā

83 Dirīġ o bī-kese dûr ola ḫānümānından
Yazıḳ o bülbüle kim gülşeninden ola cüdā

84 Mużāᶜaf eyledi derd-i derūnumı efsūs
Tamām şerm ü ḫacālet kemāl-i istiḥyā

85 Ne bir cihet ne ᶜaḳār u ne māl ü cāhum var
Müdām itmedeyüm fażl-ı Ḥaḳdan istiᶜṭā

86 Bu demde başuma teng oldı ġuṣṣa vü ġamdan
Bu ᶜarṣa-gāh-ı vesīᶜu fesīḥatü'l-ercā

87 O deñli eyledi tażyīḳ ḫāne ḳaydı beni
Ki eyler oldı göñül zīr-i ḫāki istidᶜā

88 Bu rūz-ı rūşeni tār itdi ẓulmet-i şeb-i ġam
Melāl-i dār ile dar oldı baña dār-ı fenā

89 Eger ki bir başum olsaydı Ḳays-ı zār gibi
Kifāyet eyler idi baña kūçe-i Leylā

90 Riᶜāyet-i peder-i pīr ü māder-i bīmār
Żarūrī eyledi muḥtāc-ı mesken ü meʾvā

91 Mücerred anlaruñ efkār-ı istirāḥatıdur
Bu çekdigüm ġam u endūh-ı ᶜāfiyet-fersā

92 Ṣafā-yı ḫāṭırıma eyle himmetüñ der-kār
Beni müżāyaḳa-i dām-ı ġamdan eyle rehā

93 Ümīd odur ki bu mecmūᶜ-ı ḫayra ġālibdür
Bu ḳavli re'y-i sedīdüñden eyla istiftâ

94 Ki bir teveccüh ile defᶜ olur ġumūm u hümūm
Güşāde-ḫāṭır ola bunca bendegān-ı Ḫudā

95 Cihānda luṭf ile taᶜmīr-i ḫāne-i dil iden
İder müşāhede-i ḳaṣr-ı Cennetü'l-me'vā

---

96 Şarāb-ı Kevsere żāmin degül mi sāķī sen
O ķaṭre kim vire bir teşne-i ḥarīķa devā

97 Olur müsekkin-i dūzaḫ ol āb-ı şefķat kim
Ḥarāret-i dil-i pür-sūzı eyleye iṭfā

98 Cemīᶜ-i vaķtümi ḫayr-ı duᶜāya ṣarf iderem
Bu ġamdan eyler ise fażl-ı Ḥaķ beni incā

99 Ḥuṣūl-ı kāma ne miḥnet eger teraḥḥum idüp
İderse kūşe-i ebrū-yı himmetün īmā

100 Hezār bende-i nā-kāmı eyledi ber-kām
ᶜİnāyet-i vüzerā-yı ᶜıżām-ı cūd-nümâ

101 Murāda vuṣlatī-i zārı eyledi vāṣıl
Mekān-ı ᶜAdn ola merḥūm Muṣṭafā Paşa

102 Ya bir midür meger iḥsān ü himmet ü vüzerâ
Degüldür ehl-i dile luṭfı ķābil-i iḥṣā

103 Ya ol semiyy-i nebī ol vezīr-i fāżıl kim
Fażīlet ile idi şān ü şöhreti ḥaķķā

104 Maᶜārif ehline eṣḥāb-ı fażla raġbet idüp
İderdi ḥaķ bu ki cûd u ᶜaṭā-yı lā-yuḥṣā

105 ᶜİnāyet-i vüzerādur sebeb ki żabṭ oldı
Ṣaḥāyif üzre nuᶜūt-ı meḥāsin-i ķudemā

106 Mekārim ehlinün āsār-ı luṭf u himmetidür
Süḫanverānı iden naẓm u nesr ile gūyā

107 Eger ki B ā ķ ī -i siḥr-āşinā eger N e f ᶜ ī
Netīce cümle meşāhīr-i zümre-i şuᶜarā

108 Ķarīn-i luṭfı olup bir bahâr-mekrümetün
Hezār şevķ ile olmışlar idi naġme-serā

109 Terennüm eylediler gülşen-i meᶜānīde
Nevā-yı dil-keş-i naẓm ile ᶜandelīb-āsā

(102a) "himmet-i vüzerâ"nın sonradan konulduğu anlaşılmaktadır.

110 Bu sözde müttefiḳ oldı cemīʿ-i ehl-i hüner
Bu ḳavle cümle rıżā-dādedür ẕevi'l-ārā

111 Cenābuñ eyleyüp iḥyā-yı sünnet-i eslāf
Cihānda sensin iden resm-i himmeti icrā

112 Edā-yı midḥat-i ẕātuñ mecāza ḥaml itme
Budur ḥaḳīḳati yoḳdur bu sözde reyb ü riyā

113 Süḫanverān-ı zamān şimdi meşḳa başladılar
Miẟāl-i bülbül-i nev-nağme-i çemen-pīrā

114 İdüp müşāhede feyż-i bahār-ı devletüñi
Açıldı ġonça-ṣıfat ṭabʿ-ı zümre-i fuṣaḥā

115 Murādum üzre murādum ifāde eyleyemem
Zebāna ʿuḳde virür pīç ü tāb-ı şerm ü ḥayā

116 Ne deñli ʿarż-ı murād eylemekde ḳāṣır isem
Żamīr-i pāküñ ider ḥall-i ʿuḳde-i feḥvā

117 Ḥużūr-ı ʿizzete lāyıḳ edā degüldür bu
Egerçi böyle olunmazdı midḥatüñ ammā

118 Ne çāre itdi mükedder ṭabīʿatüm ālām
Ḫayālüm oldı perīşān-ı ḥüzn ü ġam ḥayfā

119 Degül ḳaṣīde bu ancaḳ kelām-ı mevzūndur
Ki oldı ḥāṣıl-ı mażmūnı ḥālümi inbā

120 Şemā'il-i nebevī nā-tamam ḳalmışdur
Egerçi bir iki biñ beytin eyledüm imlā

121 Yazıḳ degül mi ola ʿandelīb-i naʿt-i nebī
Ḫazān-ı ḥüzn ile dem-beste-i ġam-ı dünyā

122 Revā degüldür olam ben ġam ile pejmürde
Ḫitām bulmaya ol nüsḫa-i cihān-ārā

123 Olursa himmetüñ ey Āṣaf-ı kerem-pīşe
Bulur nihāyet o ferḫunde tuḥfe-i zībā

---

124 Helāke eyledi müşrif beni semūm-ı hümūm
Gel eyle bendeñi tiryāk-ı luṭf ile iḥyā

125 Beni ḥacel ḳoma baḫtum yanında iḥsān it
O bī-mürüvveti güldürme şefḳat eyle baña

126 Ziyāde eylemesün ıżṭırāb u ḥayretümi
Melāl-ı ḫayl-i eḥibbā şemātet-i aᶜdā

127 Dirīġ itme ne var ḳand-i luṭfuñı benden
Gel eyle şevḳ ile ṭūṭī-i ṭabᶜumı gūyā

128 Sana şefīᶜ getürdüm nebiyy-i muḥteremi
İdüp medīḥa-i naᶜt-i şerīfini ihdā

129 Ḳarīn-i ᶜilm-i şerīfüñ ḥikāyet-i Hārūn
Ki rüşd-i ṭabᶜ ile olmuşdı erşedü'l-ḫulefā

130 Gelüp ḥużūrına nā-gāh bir gedā-yı faḳīr
O dem ki ḥilye-i faḫr-ı cihānı ṣundı aña

131 Çıḳardı cāme-i şāhānesin ᶜaṭā kıldı
Muḥaṣṣal itdi o dervīşi luṭf ile aġnā

132 Görüp cenāb-ı resūli o şeb menāmında
Beşāret oldı aña vaᶜde-i bihişt ü liḳā

133 Ümīd odur diye ol melce'-i ᶜuṣāt-ı ümem
O māh-ı burc-ı kerem āfitāb-ı evc-i hüdā

134 Ne deñli ḳāṣır ise ḫidmet-i şerīfümde
Żaᶜīf-i cümle-i ümmet N a ḥ ī f ī -i şeydā

135 İdüp mülāḥaẓa-i intisāb-ı der-gāhum
İderdi ḫidmet-i naᶜt-i şerīfüm istiḳṣā

136 O ḫidmet ile idüp iftiḫār şām ü seḥer
O rifᶜat ile mübāhāt iderdi bī-pervā

137 Netīce her ne ḳadar mücrim ise ol nā-çīz
İderdi ḳulluġumı ṣıdḳ-ı bāl ile daᶜvā

138 Riᶜāyet eyleyüp ādāb-ı ḳadr-ı ḫuddāmum
Nevāziş-i dile gördüñ o bī-nevāyı sezā

عفاك ربك من فضله ورحمته ولى الشفاعة ذا اليوم وعده موتى 139

لك الشفاعة اوجهتها بل خلاصى فخذ نصيبك من رحمته لك البشرى 140

هو الشفيع لاهل الذنوب مكرمة هو المشفع يوم الجزأ محترما 141

محمد شرف الانبياء والرسل وخير خلق اله يرفعه وسنا 142

كفاك ارسله الله رحمته وهدى له العناية سبحان ربنا الاعلا 143

وسمى رفعته كان قاب قوسين وجل رتبته قد بدى من او ادنى 144

اجل منزلة القرب عند حضرته الا فحسبك قال لا اله ثم دنى 145

كما امرت نبا بالصلاة والتسليم النبى صل وسلم عليه تسليما 146

وانت تعلم ما فى الصدور منكتما وانت تعلم ما قدرى وما نخفى 147

دلا چه شد که برای ز خانقاه خرد دلا چه شد که بدیوانکی شوی رسوا 148

مکو چنین سخن بیدریغ زاند خموش نکاه شرط ادب کن مزن کزاف را 149

ترا چه طاقت کفتار محرمان باشد ترا چه یارئ این جرأت امید و رجا 150

باین حریم نشد چون تو مجرم محرم که جای نقطه نباشد بحرف استثنا 151

اکر که دائرهٔ قدر خویش میدانی چو پای مرکز پرکار میشوی برجا 152

153 Budur niyāz-ı fakīrāne ey Gafūr u Kerīm
Bu sözden itme beni şerm-sār-ı rūz-ı cezā

154 Bu kavl-i mülhemi fazlunla eyleyüp taşdīk
Bu ᶜabd-i mücrimi şāyān-ı raḥmet it ferdā

155 N a ḥ ī f i y ā yeter ikṣār-i kīl ü kāl itdün
Dem-i ḫitām-ı süḫandur mahall-i ḫayr-ı duᶜā

156 Recā-yı ḥüsn-i kabūl itmege müheyyādur
Bu demde şevk ile sükkān-ı ᶜālem-i bālā

157 Olunca sūz-ı derūn ile bir duᶜā elbet
Bi-lā-tavakkuf olur vāsıl-ı ḥarīm-i semā

158 Hemīşe ẓāhir olup tā fürūġ-ı şems ü kamer
Hemīşe ṣābit ola tā bu kubbe-i mīnā

159 ᶜUluvv-i kadri olup rūz u şeb terakkīde
Kemāl-i ẕātı ola müstefāż-ı şāh u gedā

160 Teᶜākub-ı melevānuñ mükedderātından
Emīn ü sālim ide ṭabᶜ-ı enverin mevlā

161 Olup hemīşe saᶜādetle baḫtı kuvvetde
Rehīn-i mekrümet olsun o müşfiku'ż-żuᶜafā

162 Vücūd-ı pākini hıfẓ eylesün ḫaṭālardan
Ḫudā-yı Ferd ü Ṣamed celle şānühū ve ᶜulā

P/193a

XXVII

DER-SİTĀYİŞ-İ KĀ'İM-İ MAKĀM-I ᶜĀLĪ-MENZİLET EL-HĀC
AHMED PAŞA VEFEKAHŪLLĀHU TEᶜĀLA BĪ-MĀ-YEŞĀ'

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Bāreke'llāh eyā dāver-i devlet-mevfūr
Olmada gün gibi günden güne nāmuñ meşhūr

2 Rāhat-ı ᶜāleme saᶜy itmedesin şām u seher
Saᶜyüñi Rabb-i Şekūr eyleye saᶜy-i meşkūr

3 Fihris-i cāhuñ olup kurb-ı civār-ı Kaᶜbe
Eyledüñ Ciddede cidd-i kerem ü lutf-ı vüfūr

4 Oldı āsūde zamānuñda gürūh-ı huccāc
Kıldılar devletüñe ᶜarż-ı duᶜā-yı me'sūr

5 Kapudan iken idüp Bahr-ı Sefīde seferi
Eyledi ᶜavn-i Hudā rāyet-i ᶜazmüñ manşūr

6 Bād-bān sanma nikāb ile gezerdi küffār
Havf-i tīguñla idüp kendüyi dā'im mestūr

7 Okunur mahşere dek nāme-i feth ü zaferüñ
Hayr ile dā'im olup ism-i şerīfüñ mezkūr

8 Virdi Allāh saña hacc u ġazā ᶜünvānın
Habbezā lutf-ı Hudāvend zihī fażl-ı Ġafūr

9 Hak Teᶜālā saña hāsıyyet-i kübrā virmiş
N'ola nāfiz ise kasd eyledigüñ hayr-ı umūr

10 Rāhat-ı ᶜālem içün rāhatuñı terk itdüñ
Eyleyüp subh u mesāda himem-i nā-mahsūr

11 Halk unutmışlar idi nüsha-i fenn-i edebi
Hātır-ı ᶜāleme te'dībüñ ile kıldı hutūr

12 Ḥaddini bildi zamānuñda ṣıġār ile kibār
Ser-be-ceyb oldı ser-ā-pā süfehā-yı maġrūr

13 Tīġ-i ḥükmüñ o ḳadar ʿāleme cārīdür kim
Bīm-i ḳahruñ ile baş gösteremez ehl-i şürūr

14 Ehl-i şirküñ ikisi bir yere gelmez oldı
Oldı güm-geşte zamānuñda senüñ şāhid-i zūr

15 Devr-i luṭfuñda senüñ oldı ḳafesden āzād
Beste-i bend-i belā olmış iken ḫayl-i ṭuyūr

16 Şāh-rāh-ı keremüñ başḳa yol açdı ḫalḳa
Menzil-i kāma ider her kişi vüsʿatle mürūr

17 Ḳaṣd idüp sünnetin icrāya Ḫalīlu'llāhuñ
Eyledüñ büt-gedeyi dest-zed-i ḍarb-ı küsūr

18 Ṣaġr-ı İslām ṣafādan mütebessim oldı
Sūrı bu ḥıṣn-ı celīlü'ş-şerefüñ eyledi sūr

19 Ziyy-i İslāma ne mümkin ide kāfir taḳlīd
Niçe ḳābil bu ki yeksān ola düzd ü manṣūr

20 Şuʿle-i mekrümetüñden mütemeyyiz oldı
Ḥamdü li'llâh ki hele mertebe-i ẓulmet ü nūr

21 Ḥükm-i şerʿ ile idüp künc-i ḫarābātı ḫarāb
Eyledüñ ebniye-i sāḥa-i zühdi maʿmūr

22 Virdiler geldigi yere yine bintü'l-ʿınebi
Tākde oldı nihān ṣanki şarāb-ı engür

23 Sürḫī-i rūyı gidüp āb-ı ʿadāletle yine
Yüzi aġını ʿayān eyledi cām-ı billūr

24 Emr-i maʿrūf ḳılup münkeri nehy itmek içün
Ḳıl hemān himmetüñi ḫidmet-i şerʿa maḳṣūr

---

25 Şerᶜ-i ẕī-şānına cehd eyle Resūlu'llāhuñ
Ḥākimü'l-vaḳte budur ḥāṣılı kār-ı mebrūr

26 Umaram eyleyesin ḫidmet-i cumhūr-ı ᶜibād
İdesin şerᶜ-i resūli ᶜamelüñde düstūr

27 Niyyetüñ oldı ᶜayan çünki rıżā-yı Ḥaḳdur
Şübhe yoḳdur iki ᶜālemde olursın me'cūr

28 Muḥsinüñ ecrini Ḥaḳ itmez iżāᶜat ḥāşā
İder eżᶜāfı ile baḫş-ı mükāfāt ü ücūr

29 Lāzım oldı hele bu ḫalḳa duᶜā-yı ḫayruñ
Sāye-i nevbet-i ḥükmüñde cihān itdi ḥużūr

30 Sözlerüm midḥat-i ẕātuñda ḥaḳīḳatdür hep
Eyleme ḥaml-i rüsūm-ı şuᶜarā-yı memkūr

31 Serverā kendime şāᶜir dimege ᶜār iderem
Şiᶜr ile şöhret olur ehl-i kemāle menfūr

32 Himmetüm midḥat-i peyġām-bere mevṣūf ḳılup
Vaṣf-ı aġyāra rıżā virmez iken ṭabᶜ-ı ġayūr

33 İḳtiżā itdi senüñ medḥüñi inşā itmek
Görüp evṣāf-ı pesen-dīdeñi ey ẕāt-ı vaḳūr

34 N'ola dil vaṣfuñı eylerse bu ḳadar elṭāfa
Tuḥfe ᶜarż itdi Süleymāna niçe şerm ile mūr

35 Böyle mi eyler idüm nüsḫa-i medḥüñ inşā
Olmasa ḳalbüm eger ḥüzn-i kederle pür-sūz

36 Naẓm-ı ezhār-ı ṣıfātuñda neler eyler idüm
Olmasa miḥnet ile şīşe-i ḫāṭır meksūr

37 Ḳalmadı leẕẕet-i dünyāya derūnumda maḥal
Telḫī-i ġuṣṣa vü endūh baña virdi fütūr

38 Ḥālüme şefḳat ü raḥminden olurdı ṣad çâk
Rūz u şeb nāle-i dil-dūzumı gūş itse ṣuḫūr

39 Ṭālib-i şehd-i merām olsam iki ᶜālemde
Derd ü ġam ḥā'il olur baña miṣāl-i zenbūr

40 Ben Hümāyam dir iken evc-i meᶜānīde bu gün
İtdi ebnā-yı zamān ḳadrümi ḳadr-ı ᶜuṣfūr

41 Cūşiş-i seyl-i sirişküm o ḳadar kim gāhī
İdemez ceyş-i neẓāre ṣül -i müjgānı ᶜubūr

42 Gözde nem dilde elem sīnede dāġ-ı ekdār
Ḳalmadı bende muḥaṣṣal eṡer-i ẕevḳ u sürūr

43 Niçe iẓhār-ı terennüm ider ol bülbül kim
Āşiyānından anı bād-ı ḫazān eyleye dūr

44 Oldı Beytü'l-ḥazenüm güm-şüde -i nār-ı ḳażā
Murġ-ı dil ḳaldı feżā-yı çemeninden mehcūr

45 Güft ü gūdan ġarażum şekve degüldür ḥāşā
Rāżıyam her ne ki fermān ide Mevlā-yı Şekūr

46 Nüsḫa-i midḥat-i ẕātuñda bu taḳrīb ile ben
Ġaraż oldur ki idem maᶜẕeret-i sehv ü ḳuṣūr

47 N'ola maᶜẕūr ise efġānı dil-i maḥzūnuñ
ᶜAyb olunmaz ne ḳadar nāle iderse rencūr

48 Yoġ iken ẕerrece nuṭḳ itmege ṭāḳat bende
Neşve-i medḥüñ ile geldi dil ü cāna ḥubūr

49 Şevḳ-i pīrāye-i vaṣfuñ beni küstāḫ itdi
Gerçi yoḳdur bu ḳadar ṭūl-ı kelāma destūr

50 Serverā ḥażretüñe ᶜarż ideyüm aḥvālüm
Sözlerim ᶜizz-i ḥużūruñda olursa maᶜẕūr

---

51 Baña bir ehl-i mürüvvet eger olsaydı ẓahīr
Ṭabᶜ-ı pākümde göreydi neler eylerdi ẓuhūr

52 Baña bir luṭf u kerem ṣāḥibi ṣāḥib çıḳsa
Süḫanum eyler idi siḥr ü füsūnı meşhūr

53 İstese birbirini siḥr ü füsūn-ı iᶜcāz
Hep gelüp sāḥa-i ṭabᶜumda olurlar maḥşūr

54 Beñzer ebrū-yı dil-ārāsına meh-pārelerüñ
Dil-firīb olmada ṭarḥ eyledigüm resm-i suṭūr

55 Ṣadef-i dilde olan her güher-i güftārum
Şāhid-i naẓma olur zīver-i aᶜnāḳ u nahūr

56 Eylerem nes̱r-i dürer olsa kelāmum manẓūm
Naẓm-ı gevher iderem sözlerüm itsem mens̱ūr

57 Ḳalbümi feyż-i Ḫudā eyledi kenz-i maᶜnā
Ḥamdü li'llāh benem kenz-i ḫafīye gencūr

58 Ṣafvet-i cevher-i iḫlāṣum olurdı ẓāhir
Eyleseñ luṭf ile āyīne-i ṭabᶜum manẓūr

59 Fārsī vü ᶜArabīden ne ki emr eyler iseñ
Terceme ḫidmetine eyler idüm vażᶜ-ı cesūr

60 Gerçi bu daᶜvī-i küstāḫ degüldür ḥaddim
Söz hemān itmededür saᶜy ile ṣarf-ı maḳdūr

61 Başḳa ḥālet virür ehl-i dile ḥüsn-i raġbet
Cünbiş-i bād-ı vezān ile gelür cūşa buḫūr

62 ᶜÂşıḳa ᶜarż-ı niyâz itmege ruḫṣat yoġ idi
İtmese mest-i mey-i nâz anı çeşm-i maḫmûr

63 Emr-i lâzımdur ahâlî-i kemâle raġbet
Ne sebebden .... eyâ ṣadr-ı ṣudûr

(62b) Metinde eksik. S'de ise bu boşlukta " dirseñ" kelimesi vardır.

64 Kim bilürdi selefüñ menḳabet-i evṣāfın
Olmasa ṣafḥa-i erbab-ı süḫanda mesṭūr

65 Eyleyüp her birisi vaṣf-ı mülūk ü vüzerā
Ḫayr ile yād olunur müddet-i aʿṣār u dühūr

66 İltifāt eyledi Bāḳīye Muḥammed Paşa
Ḳıldı te'līfin anuñ nāmına vażʿ-ı memhūr

67 Olsa merd-i himemüñ ḥürmeti vefḳu'l-me'mūl
Olur ehl-i keremüñ ḫidmeti fevḳa'l-me'mūr

68 Bunca ās̱ār ne vech ile ẓuhūr eyler idi
Olmasa maẓhar-ı himmet ḳudemā-yı maġfūr

69 Ṣūretā bir iki manẓūme süḫandur ammā
Sebeb-i ḫayr-ı duʿādur saña tā yevm-i nüşūr

70 Oḳunur maḥşere dek meclis-i ʿirfān içre
Ẕāt-ı memdūḥa olur bāʿis̱-i ẕikr-i menşūr

71 Seni medḥ eyleyen erbāb-ı süḫan lāyıḳdur
Olsa meydān-ı meʿānīde mübāhī vü faḫūr

72 Var mı inṣāf idelüm sencileyin bir memdūḥ
Ki ola şevket-i ḥükmi sebeb-i defʿ-i fücūr

73 Dâd-gârâ umaram sāye-i luṭfuñda olur
Dünyede ḫāṭır-ı meksūrum olursa mecbūr

74 Umaram kim ola sīr-āb-ı zülāl-ı keremüñ
Ḳalmaya teşne zamānuñda bu ḳalb-i maḫrūr

75 Dest-gīr ol beni ser-pençe-i ġamdan ḳurtar
Ḳalmışam künc-i ġumūm içre żaʿīf ü maʿẕūr

76 İstemez ḫāṣṣa-i tedbīrini Calinusuñ
Merhem-i himmete muḥtāc bu zaḫm-ı nāsūr

---

77 Umaram Mānic ü Mucṭī olan ol Rabb-ı Kerīm
Eyleye ḫāṭır-ı maḥzūnumı şād ü mesrūr

78 Umaram kim mütebeddil ola şādīye bu ġam
Ṣubḥ-ı maḳṣūda ḳarīn ola bu şām-ı deycūr

79 Ne ḳadar sehv ü ḳuṣūrum var ise cafv eyle
Ḳomadı bende bu ālāyiş-i ġam caḳl ü şucūr

80 Besdür ey ṭabc-ı N a ḥ ī f ī idelim ḫatm-i süḫan
Çünki taṭvīl-i kelām itmede vardur maḥẕūr

81 Bir ducā ḳıl ki diyüp ṣıdḳ ile her dem āmīn
Ṭaleb-i ḥüsn-i ḳabul ide ināṣ ile ẕükūr

82 Tā ki zerrīn ḳalem-i tār-ı şucāc-ı ḫūrşīd
Ola ṭuġrā-keş-i ser-ṣafḥa-i acvām ü şühūr

83 Cümle tedbīrüñi taḳdīre muvāfıḳ ḳılsun
Mālikü'l-mülk-i ḥaḳīḳī olan ol Rabb-ı Ġafūr

84 Ḥaḳ Tecālā ḳılup aḥbābuñı şād ü ḫurrem
Düşmen-i devletüñi eyleye ḫūr u maḳhūr

85 Ṣadr-ı iclāl-i sacādetde vücūduñ mevlā
Eylesün vāsıṭa-i ḥall-i umūr-ı cumhūr

P/199a

XXVIII

DER-SİTĀYİŞ-İ ḤAŻRET-İ İSMĀᶜĪL AĠA AĠA-YI YEÑİ-ÇERİYĀN-I DER-GĀH-I ᶜĀLĪ

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Ben ol mestāne-i ᶜışḳam ki ḫūn-ı dil şarābumdur
Bu bezme neşve-i ġam sāḳī-i āteş-niḳābumdur

2 N'ola her bir nigehde şevḳ ile feyż iktisāb itsem
Benüm endīşe-i ruḫsār-ı dil-ber āfitābumdur

3 Şeh-i şevḳ-ihtişāmam tevsen-i ṭabᶜa süvār oldum
Tenümde resm-i dāġum ṣūret-i naḳş-ı rikābumdur

4 Yanup nār-ı ġam-ı ᶜışḳuñla geldim bezm-i devrāna
Dil-i sūzānum ol meclisde ey āfet kebābumdur

5 N'ola evżāᶜ-ı ser-mestī idüp ifşā-yı rāz itsem
Bu bezm-i dil-güşāda laᶜl-i dil-ber gül-şarābumdur

6 Seyāḥat-pīşe-i vādī-i kūy-ı dil-rübāyam ben
Benüm seng-i maḥabbet dünyede bālīn-i ḫᵛābumdur

7 Yazar mı defter-i iḥsānına ben bī-nevāsın hīç
Beni maḥsūb-ı luṭf-ı yār iden kendü ḥisābumdur

8 O baḥr-ı lücce-dāram rūzgār-ı ᶜışḳ ile gūyā
Ten-i zārumda her bir dāġlar yer yer ḥabābumdur

9 O bārān-ı füyūżāt-ı meᶜānīyem ki ᶜālemde
Benüm dūd-ı siyāh-ı āh-ı ḫūn-pāşum seḥābumdur

10 Dil āteş gerd-i ġam ḫāküm hevā āhum yaşum zehr-āb
ᶜAnāṣır var ise dünyāda terkīb-i ᶜaẕābumdur

11 Beni āzürde-ḫāṭır eylemişdür ṭaᶜna-i aġyār
O bīmār-ı ġamam ḫāk-i mezellet cāme-ḫᵛābumdur

---

12 Gönül maḥzūn iken mesrūr ü şādān eyleyen böyle
Cihān bezminde bir kān-ı kerem ᶜālī-cenābumdur

13 Cenāb-ı ẕāt-ı ḫāver-rütbe İsmāᶜīl Aġa ol kim
Der-i ᶜizzet-medārı der-geh-i devlet-me'ābumdur

14 Ol aġa-yı mükerrem kim nigāh-ı şefḳat-ālūdı
Şifā-baḫşende-i derd-i dil-i pür-ıżṭırābumdur

15 O ḫūrşīd-i refīᶜü'ş-şān ü rifᶜat-ilticādur kim
Anuñ evṣāf-ı ḫāṣü'l-ḫāṣı cām-ı teşne-ṭābumdur

16 ᶜAceb mi bu dil-i ẓulmet-nişīnüm şuᶜle-dār olsa
Şuᶜāᶜ-ı şemᶜa-i bezmi ki reşk-i māh-tābumdur

17 N'ola reşk-āver olsa Zü'l-feḳār-ı Ḥaydar-ı Kerrār
O tīġ-i ḫūn-feşānı ġamze-i ḥāżır-cevâbumdur

18 Yegâne naᶜra-i dil-sūzı eyler çarḫı lerzende
Dilā ẓann itme kim ol nāle-i ṭār-ı rebābumdur

19 Ḫudā ol ẕāt-ı pāke bir ṣalābet eylemiş iḥsān
Ki raḫşende cemāl-i behceti feyż-iktisābumdur

20 Süvār oldukça ol raḫş-ı ṣabā-reftārına gūyā
Çıḳar tā rütbe-i gerdūna āh-ı pür-şitābumdur

21 N'ola ḫışm ile ġarḳ-ı mevce-i ḳahr itse aᶜdāyı
Elinde tīġ-ı zerrīn kārı zār-ı şuᶜle-tābumdur

22 N'ola dil-şād isem ümmīd-i būs-ı ḫāk-i pāy ile
Ġubār-ı der-gehi tā feyż-baḫşā-yı türābumdur

23 Sürūr-ālūdeyem ben sāye-i luṭfında ammā kim
Beni maḥzūn iden bu fikret-i pür-pīç ü tābumdur

24 Ne mümkin ḳābil-i tekmīl ola evṣāf-ı ᶜulyāsı
O deryādan bu güftārum hemān bir ḳaṭre ābumdur

25 Şerefdür ḥāṣılı ẕāt-ı şerīfi ṣadr-ı iclāle
Vücūd-ı pāki neyyir-baḫş-ı mihr-i feyż-yābumdur

26 Cenāb-ı mihr ü meh-ḳadrā meded-kārā ḫudāvendā
Senüñ der-gāh-ı luṭfuñ cāna ḳaṣr-ı nüh-ḳıbābumdur

27 Ḥużūr-ı ᶜizzete rū-māl iderdüm ṣubḥ-dem ammā
Ne çāre bende bu şerm ü ḥayā rengīn niḳābumdur

28 Yıḳılmam zaḫm-ı seng-i ṭaᶜna-i aġyār-ı bed-ḫūdan
Nigāhuñ tā ᶜimāret-kārī-i dâr-ı ḫarâbumdur

29 Degüldür dürr ü mercān ḫāk-pāy-ı ᶜizzetüñde hep
S̱üreyyā-rīz-i çeşm-i ḥasret ü eşk-i ḫun-ābumdur

30 Dil ü cān ārzū-yı būs-ı dāmānuñ ider her dem
Ḥużūra varmaġa māniᶜ olan ancaḳ ḥicābumdur

31 Yeter devlet dil-i bīmāra rū-mālī-i der-gāhuñ
Saᶜādet baña ancaḳ ol maḳāma intisābumdur

32 Ṣafā-yı intisābuñla vaṭandur baña bu ġurbet
Ki mesken nisbet-i luṭfuñla cāy-ı ictinābumdur

33 N a ḥ ī f ī bendeñem ḫidmet-güẕār-ı ḫāk-pāyam ben
S̱enā-kāruñ duᶜā-gūyuñ bu ṭabᶜ-ı müsteṭābumdur

34 Ḫudavendā bu ᶜöẕrüm dest-i luṭfuñla ḳabūl eyle
Perīşān sözlerim fi'l-cümle mānend-i serābumdur

35 Degüldür ᶜaks-i müjgānum o levḥ-i reh-güẕāruñda
Süṭūr-ı vaṣfunı taḥrīre kilk-i müşk-nābumdur

36 Ser-i da^c^vâta tahrîr itdim istid^c^â-yı me'mûluñ
Çü elvâh-ı dil ü cân defter-i hayr ü sevâbumdur

37 Vücûduñ âfet-i ^c^âlemden olsun dâ'imâ mahfûz
Felekler tâ ki ser-gerdân-ı tarz-ı inkılâbumdur

38 Ferâmûş eylemem her hâl ile subh u mesâ tâ kim
Du^c^â-yı devletüñ evrâd-ı elfâz-intihâbumdur

39 Neye kâdir ola benden du^c^âdan gayri sultânum
Der-i der-gâhuña tuhfem kusûr-ı bî-hisâbumdur

40 Ümîdüm bu huzûr-ı Hakda istid^c^âm ola makbûl
Senâ-yı hüsn-i ahlâkuñ du^c^â-yı müstecâbumdur

41 Hudâ zât-ı şerîfüñ hıfz ide her dem hatâlardan
Senüñ kim zât-ı pâküñ bâ^c^is-i şevk-ı hitâbumdur

42 Cihân durdukça var ol ey mekârim-pîşe-i devrân
Senüñ medh-i şerîfüñ zîver-i levh-i kitâbumdur

43 Dahı düşmenlerüñ makhûr olup ahbâbuñ olsun şâd
Recâ-yı ser-firâzî tâ ki efkâr-ı savâbumdur

P/202b

2. T A R İ H L E R

TĀRĪḪ-İ CÜLŪS-I SAᶜĀDET-ME'NŪS SULṬĀNÜ'L-BERREYNİ VE'L-BAḤREYN ḪĀDİMÜ'L-ḤAREMEYNİ'Ş-ŞERİFEYN ES-SULṬĀN SÜLEYMĀN BİN İBRĀHĪM ḪĀN EDĀME'LLĀHÜ TEᶜĀLĀ İCLĀLE SALṬANATİHĪ İLĀ İNḲİRĀŻİ'D-DEVRĀN YĀ MUᶜĪN Ü YĀ MÜSTEᶜĀN

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Teᶜālā'llāh zihī ferḫunde peyġām-ı neşāṭ-efzā
Ki ḳıldı şād ü ḫurrem sākinān-ı çār erkānı

2 Yine fażl-ı Ḫudā şād eyledi sükkān-ı āfāḳı
Yine luṭf-ı ilāhī rūşen itdi çeşm-i devrānı

3 Cülūs itdi yine bir pādişāh-ı salṭanat-pīrā
Olup zīnet-fezā-yı taḫt-gāh-ı mülk-i ᶜOsmānī

4 Cihān bir tāze cān buldı yine feyż-i ilāhīden
Ġuluvvī şādumānī ḳıldı memlū' cümle sükkānı

5 Yed-i tevfīḳ-i Ḥaḳ iclās idince taḫt-ı iclāle
Hezārān ᶜizz ü şevketle o sulṭanü'bni sulṭānı

6 Ḳudūmiyle cihānda sū-be-sū sūr-ı sürūr oldı
Pür itdi bu beşāret günbed-i gerdūn-ı gerdānı

7 Vücûd-ı pâkin itdi sâye-baḫş-ı cümle-i ᶜâlem
İdüp ẓât-ı şerîfin zîver-i ṣadr-ı cihân-bânî

8 Cenāb-ı Ḥażret-i Sulṭān Süleymān übni İbrāhīm
Şeh-i devrān Süleymān-ı zamān İskender-i s̱ānī

9 Ne şeh şevḳ-ı ḳudūm-ı rifᶜat-i şevket-rüsūmından
Pür itdi ᶜālemi ṣıyt-ı mübārek-bād-ı rūḥānī

10 Ne şeh kim ḫāme-i maᶜnā yazarken nāme-i vaṣfı
Revādur ger sürūş-ı ġayb olursa mahmedet-ḫᵛānı

11 Ne şeh taᶜbīr-i mażmūn-ı meserret-baḫş-ı evṣāfı
Ḳarīn-i siḥr ü iᶜcāz itdi her ṭabᶜ-ı süḫan-dānı

12 Ne şeh cevlāna gelse gāhī raḫş-ı bād-peymāsı
İder lerzende ḫāk içre dil-i Sām ü Nerīmānı

13 Sileḥ-dārı olup Mirrīḫ-i gerdūn tīg-i nuṣretle
Revādur olsa Keyvān-ı felek serheng-i dīvānı

14 Ser ü cān-ı ᶜadū-yı dīni kılsun nuṣret-i Bārī
Nişān-ı tīr-i ḳahrı ṭuᶜme-i şemşīr-i bürrānı

15 Mübārek eylesün mevlā ḳudūm-ı şevket-efrūzın
Maṣūn itsün dem-ā-dem sāyesinde müstemendānı

16 Otag-ı şevketi ser-bürde-i eflāk olup yā Rab
Ola şems-i dıraḫşān şemse-i zer-tār-ı eyvānı

17 Ne yaña ᶜazm iderse fetḥ ü nuṣret reh-nümā olsun
Olup ᶜavn ü ẓafer rāyet-keş-i enṣār u aᶜvānı

18 Olup ṭugrā-yı ḥükmi zīver-i menşūr-ı yektāyī
Ola şāhān-ı ᶜālem bende-i nā-çīz-i fermānı

19 Ser-ā-pā ser-keşān-ı mülk-i ᶜālem pāy-ı taḫtında
Olup maḥkūm-ı emri eylesünler vażᶜ-ı pīşānī

20 Dem-ā-dem müstedām-ı ᶜömr ola ṣadr-ı saᶜādetde
Ola ḥıfẓ-ı Ḫudāda ẕāt-ı ᶜālī-ḳadr ü ẕī-şānı

21 Olup re'y-i münīri maẓhar-ı tevfīḳ-i Ḥaḳ dā'im
Ola luṭf-ı ilāhī her umūrında nigeh-bānı

22 Vücūdın bāᶜiṯ-i emn ü emān itsün cihān üzre
Dem-ā-dem reh-ber olsun baḥr ü berde ḥıfẓ-ı Sübḥānī

23 Olup luṭfıyla şādān dāᶜiyān-ı devleti her dem
Ola ehl-i raᶜiyyet maẓhar-ı elṭāf ü iḥsānı

24 Cihān hep müjde-gūyān merḥabā-sāz-ı meserretdür
Zihī iḥsān-ı Yezdānī zihī elṭāf-ı Rabbānī

25 N a ḥ ī f ī ḳudsiyān-ı mülk-i maᶜnā didiler tārīḫ
معمر ايله يا رب عدل ايله سلطان سليمان
(1099)

P/188a

11

TĀRĪḪ-İ CÜLŪS-I HÜMĀYŪN-I SULṬĀN MUṢṬAFĀ ḪĀN ᶜALEYHİ'R-RAḤMETÜ VE'L-ĠUFRĀN (*)

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Bir seḥer kim ṭās-ı zerrīn ile peyk-i āfitāb
Devr iderdi cilve-gāh-ı ḳubbe-i nüh çenberi

2 Eyleyüp bād-ı ṣabā her cānibe ᶜarż-ı ṣitāb
Merḥabā-sāz-ı beşāret eyler idi dilleri

3 Dir idi ḫalḳa lisān-ı ḥāl ile tebşīr idüp
Kim duᶜālar oldı hep feyż-i icābet maẓharı

4 Taḫt-ı iclāle cülūs itdi şeh-i gerdūn-cenāb
Mülk-i İslâmuñ açıldı ṭāliᶜ-i saᶜd-aḫteri

5 Pāy-gāh-ı taḫt-ı vālā baḫtına rū-māl içün
Oldı dāmen-būs-ı bīᶜat şevḳ ile ins ü peri

6 Yaᶜnī Sulṭān Muṣṭafā ibni Muḥammed Ḫān içün
Cānib-i Ḥaḳdan virildi şevket-i İskenderī

7 Olsa lāyıḳdur o sulṭān-ı Sikender-ṣavletün
Ẕāt-ı pāki zümre-i ᶜOṣmāniyānuñ mefḫarı

8 Ṭabᶜ-ı pākinden ider der-yūze ᶜayn-ı āfitāb
Ṣāfdur tā öyle mir'āt-ı leṭāfet-güsteri

9 Bu peyām-ı dil-güşādan itdiler sūr-ı sürūr
Sākinān-ı sāḥa-i arżuñ kibār u kih-teri

(*) : Tārīḫ-i cülūs-ı hümāyūn u beşāret-i saᶜādet-maḳrūn berāy-ı şāh-ı civān-baḫt ve şehen-şāh-ı āsümān-taḫt Sulṭān Muṣṭafā bin Muḥammed Ḫān Ġāzī medde'llāhu teᶜālā re'fetehū ᶜalā müfārikı'l-ᶜālemīn ve şeyyede esāse devletihī ilā yevmi'd-dīn

Y M ve şeyyede esāse devletihī: - M   şâh: pâdişâh P
re'fetehû: ẓılâle re'fetihî P
(1b) ḳubbe-i: gerdiş-i P
(4b) İslâmuñ: İslâma M Y
(6a) ibn: bin E M Y

10 Tehniyetler eyleyüp şevk-ı cülūsından ider
Cūylar haytāne ᶜarż-ı şerbet-i nīlūferi

11 Ḳanda ᶜazm eylerse ol şāhenşeh-i encüm-sipāh
Dilerem Ḥaḳdan ola Ḫıżr-ı hidāyet reh-beri

12 Eyleye memlūk-i der-gāhı mülūk-ı ᶜālemi
Eyleyüp meslūk şerᶜ-i ḥażret-i peyġām-beri

13 Ḫāme-i luṭfıyla tīġ-i ḳahrı olsun kār-ger
Temşiyetde emr-i maᶜrūf ile nehy-i münkeri

14 Tīġı olsun ḥaşre dek âvîze-i ᶜarş-ı berīn
Eylesün aᶜdā-yı bed-kārā ġazā-yı ekberi

15 Zevraḳ-ı rezm ü semend-i ᶜazm ile teshīr idüp
ᶜArṣa-i āsāyiş ü emn eylesün bahr ü berī

16 Rāyet-i iḳbālini mevlā muẓaffer eyleyüp
Sū-be-sū olsun ḳarīn-i fetḥ ü nuṣret ᶜaskeri

17 Eyleyüp āyīne-i ṭabᶜın mücellā rūz u şeb
Ḫāṭırın gerd-i kederden eylesün Bārī berī

18 Her umūrın eyleyüp teshīl ᶜavn-i Kirdigār
Luṭf u tevfīḳ-ı îlāhī ola yār ü yāveri

19 Ey N a ḥ ī f ī şevḳ ile ol dem didüm tārīḫ içün
اولدی سلطان مصطفی زیب مقام سروری
(1106)

E/28b M/10a P/188b Y/38b

(14a) berīn: güzīn M (15) E de yok ile:-Y M ᶜarṣa:ᶜazm M Y
(17a) āyīne-i: āyīne - E

III

TĀRĪḪ-I CULŪS-I HUMĀYŪN BEŞĀRET-İ SAᶜĀDET-MAKRŪN BERĀY-I PĀDİŞĀH-I CÜVĀN-BAḪT ŞEHENŞĀ-H-I ĀSUMĀN-TAḪT SULṬĀN AḤMED BİN MUḤAMMED ḪĀN ĠĀZĪ MEDDE'LLĀHÜ ẒILĀLE RE'FETEHÜ ᶜALĀ MÜFĀRİ-ḲI'L-ᶜĀLEMĪN VE ŞEYYEDE ESĀSE DEVLETİHİ İLĀ YEVMİ'D-DĪN

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Verā-yı perde-i taḳdīrden geldi ẓuhūr itdi
Cihānda bir ᶜaceb emr-i ᶜaẓīm oldı yine ḥādis̱

2 Niẓām-ı ᶜāleme ṭārī olan evżāᶜ-ı gūn-ā-gūn
ᶜUḳūl-i zumre-i elbāb ile olmuş idi ᶜābis̱

3 Bi-ḥamdi'llāh zamāne tevbe-kār-ı iᶜtiẕār oldı
Egerçi olmuş idi bir iki gün ᶜahdine nākis̱

4 Şeh-i mesᶜūd-kevkeb yaᶜnī Sulṭān Aḥmedün oldı
Cülūsı şādī-i dehre ṣafā-yı ᶜāleme bāᶜis̱

5 Niçe şād olmasunlar böyle şāh-ı bī-ᶜadīl olmaz
Ümīd oldur yemīn itsem bu ḳavle olmazam ḥānis̱

6 Ebü'l-fetḥ ü Süleymān ü Selīm ü Ḫān Murāda hem
Şecāᶜatde kerāmetde mehābetde budur vāris̱

7 Vücūdı maṭlaᶜ-ı işrāḳ-ı nūr-ı ḥikmet olmuşdur
Felāṭūn-veş olup ḫumm-ı ḫafāda pençe yıl lāyis̱

8 Ḫaṭālardan Ḫudā ẕāt-ı şerīfin eyleye maḥfūẓ
Tamām olmaz olursam raḥmetinden rûz u şeb bāḥis̱

9 Nahīfī salṭanat taḫtın şeref-yāb itdigi demde
جلوسینه اوشاهك اولدی تاریخ احمدالثالث (1115)

P/189a

IV

TĀRĪḪ-İ CÜLŪS-I HÜMĀYŪN ḤAŻRET-İ SULṬĀN MAḤMŪD ḪĀN (*)

Fe^c ilātün Fe^c ilātün Fe^c ilātün Fe^c ilün

1 Ḥamd ü şükr olsun o mevlā-yı ^c aẓīmü'ş-şāna
Ki odur ḥaḳḳ ile ser-cümle ^c ibāda ma^c būd

2 Vāris ü dā'im ü Bāḳī eḥad-ı bī-endād
Mālikü'l-mülk ü Ṣamed Ḳādir ü Ḳayyūm ü Vedūd

3 Eyledi ^c ālemi bir pādişeh ile mesrūr
İsm-i Maḥmūdı gibi vasf-ı cemīli mevdūd

4 Ṭūl-ı ^c ömr ile mu^c ammer idüp ol pādişehi
Baḫt ü iḳbālini Allāh ide dā'im mes^c ūd

5 Ḥarekāt ü sekenātı ola ber-vefḳ-ı rıżā
Her umūrında mu^c ini ola Rabb-i Mescūd

6 Feyż-i Ḥaḳ ḳalbin ide mevrid-i ṣıdḳ-ı ilhām
^c Ayn-i ^c ibretle ola muttaṣıf-ı keşf ü şühūd

7 Tābi^c -i sünnet olup bid^c at ola menfūrı
Eyleye şer^c -i Muḥammed ile isbāt-ı vücūd

8 Ehl-i sünnet ola devrinde ^c azīz ü maḳbūl
Ehl-i bid^c at ola ^c ahdinde ẕelīl ü merdūd

9 Ḥaḳ rıżāsında ola sa^c y-i cemīli meşkūr
Ḥükm-i şer^c -i nebevīde ide beẕl-i mecḥūd

10 Bir du^c ādur bu ki bī-reyb ü riyā ḫalḳ-ı cihān
Ṭaleb-i ḥüsn-i ḳabūl ile ola vaḳf-ı sücūd

(*) : tārīḫ-i cülūs-ı hümāyūn-ı sa^c ādet-merhūn berāy-ı salṭanat-ı pür-meymenet Sulṭān-ı İslām ibnü's-sulṭān Sulṭān Maḥmūd Ḫān ibnü Sulṭān Muṣṭafā Ḫān ibnü's-sulṭān Meḥmed el-Ġāzī ibnü's-sulṭān İbrāhīm Ḫān eyyede'llāhü te^c ālā bi-fażlihī'l-^c aẓīm ve eyyede salṭanatehū bi-sırr-ı iḫvānihim Y M P İslâm: dîn P
ibnü's-sultân:- P iḫvânihim: .. P
(6b) keşf ü: kesf M P Y (7a) ola: ile M

11 Sāye-i salṭanatında ola āsūde ^{c}ibād
Ẓulm ü āşūb u fiten ola ^{c}adīm ü nā-būd

12 Emr ü nehyinde nüfūẕ eyleye iḥsān Allāh
Tīġ-ı ḳahrı ile ma^{c}dūm ola a^{c}dā-yı ^{c}anūd

13 Şeş cihetden ola iḳbāline żamm-ı tevfīḳ
Nuṣret ü ^{c}izzet ü iḳbāl ü şeref rif^{c}at ü cūd

14 Leşkeri her dem olup fetḥ ü ẓaferle hem-rāh
Kevkebi dā'im ola evc-i şerefde meşhūd

15 Rāyet ü leşkerine ḥırz ola dā'im Ḥaḳdan
Āyet-i fetḥ ü ẓafer naṣr-ı ^{c}azīz-i mev^{c}ūd

16 Ḫuṭbesi minber-i İslāmı pür itsün her sū
Sikkesi peyker-i sīm ü zeri ḳılsun bihbūd

17 Bir du^{c}ā eyleyelim diye melā'ik āmīn
Çünki ol şāh-ı cihān-gīre du^{c}ādur maḳṣūd

18 Ẓıll-ı ^{c}adlinde re^{c}āyā olalar āsūde
Ṭuruḳ-ı ẓulm ü fiten ola ser-ā-ser mesdūd

19 Zühre-i düşmeni çāk ide hirās-ı ḳahrı
Ser-keşān eyleyeler der-gehine važ^c-ı ḫudūd

20 Tīġ-i ḳahrından olup ser-be-girībān-ı emān
Ḫavf ile ehl-i ḫilāf eyleye tecdīd-i ^{c}uhūd

21 Ḫayr-ḫ^{v}āhānı olup ^{c}izzet ü rif^{c}atde müdām
Olsa bed-ḫ^{v}āhları ḫūr u ḥaḳīr ü maṭrūd

22 Çarḫa hem-sāye ola ḳaṣr-ı bülend-i ḳadri
Ḫayme-i mülki ola beste-i evtād-ı ḫulūd

23 Ey N a ḥ ī f ī bu du^{c}ā oldı cülūsa tārīḫ
اوله ممدوح خدا، عدل ايله سلطان محمود
(1143)

E/32a M/10b P/189a Y/39b

(11b) āşūb u: āşūb - M (16b) peyker-i: peyker ü M - P
ḳılsun: - P

V

TĀRĪḪ-İ TEHNİYET-İ ṢADĀRET-İ ᶜUẒMĀ BERĀY-I ḤAKĪM-BAŞI-ZĀDE ᶜALĪ PAŞA VEFEḲAHÜ'LLĀHÜ TEᶜĀLĀ

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Şeh-i İslām ü sulṭān-ı cihān-gīr-i felek-rifᶜat
Ki olmışdur vücūd-ı pāki ism ü vaṣf ile Maḥmūd

2 Niẓām-ı devlete re'y-i rezīni eyleyüp himmet
Vezīr-i ḫayra tevfīḳ ilticāsın eyledi maḳṣūd

3 Muvaffaḳ oldı bir böyle vezīr-i kāmilü'ẕ-ẕāta
Ġıdā-yı bī-zevāl itsün umūr-ı ḫayr ile mesᶜūd

4 Olup hem-vāre ber-vefḳ-ı rıżā ādāb ü eṭvārı
Şehenşāh-ı cihāna ola dā'im ḫidmeti bihbūd

5 Ümīd oldur bu ẕātuñ ḥüsn-i tedbīrinde mużmerdür
Ḫudāvend-i Ṣamedden fetḥ-i ġaybī nuṣret-i mevᶜūd

6 Necābetde seḫāvetde şecāᶜatda diyānetde
Budur ẓannum ki mānendi ya nādir ola ya nā-būd

7 Ṣafā-yı bāl ile ḫallāḳ-ı ᶜālem eyleyüp mecbūl
Ḫıṣāl-i ḫayr ü evṣāf-ı ḥamīde anda hep mevcūd

8 Ṣalāḥ-ı ḥāl ü ḥüsn-i iᶜtiḳād ile mü'eyyeddür
Benüm ẓannum budur esrār-ı bāṭın Ḫāliḳa meşhūd

9 Degüldür şāᶜirāne sözlerüm ᶜayn-ı ḥaḳīḳatdür
Ḥalāl itmem kim eylerse beni ol zümreden maᶜdūd

10 Duᶜāmuz böyledür mevlā idüp s̱ābit maḳāmında
Hemīşe eyleye iḳbāl ü ᶜömr ü ᶜizzetin memdūd

11 N a ḥ ī f ī bī-riyā oldı lisān-ı ṣıdḳ ile tārīḫ
(1144) علی پاشا قولن حق ایله عالی ایلسون معبود

VI

TĀRĪḪ BERĀY-I DĀMĀD-I ŞEHR-YĀRĪ-ŞÜDEN-İ SİLĀḤ-DĀR ʿALĪ PAŞA-YI ŞEHĪD(*)

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

1 Şeh-i İslām Sulṭān Aḥmedü'bni Ḫān Muḥammed kim
Ḫudā memdūḥ u maḥmūd eylemiş ẕāt-ı cihān-dārın

2 O sulṭānü'bni sulṭān kim anuñ mir'āt-ı luṭfında
Görür ehl-i baṣīret ṣāhid-i maḳṣūd-ı dīdārın

3 O sulṭān-ı cihān kim sākinān-ı ʿālem-i bālā
Tamām eyler duʿā-yı devletiyle vird-i esḥārın

4 O sulṭān-ı müsellem ol şeh-i ferḫunde-kevkeb kim
Zamān-ı devletinde çarḫ-ı dūn terk itdi ıṣrārın

5 Mübeddel itdi ḥüsn-i ḫulḳa feyż-i iʿtidālinden
Zamāne ṭavr-ı nā-maṭbūʿ u vażʿ-ı nā-be-hencārın

6 Ne sulṭān-ı müsellem istese sulṭān-ı Mıṣr eyler
Der-i luṭfında ednā bir ġulām-ı ẕerre-miḳdārın

7 Olur şāyeste-i ḥüsn-i naẓar der-gāh-ı luṭfında
İden ṣıdḳ u ḫulūṣ-ı niyyete vābeste enẓārın

8 Silāḥ-dār-ı cemīlin eyleyüp manẓūr-ı iḥsānı
Nümāyān eyledi ḥaḳḳında ikrām-ı sezā-vārın

9 Silāḥ-dār-ı cemīl ammā ki ʿilm ü fażl ile mevṣūf
Ḫudā merhūn-ı ādāb eylemiş aḫlāḳ u kirdārın

10 Sitūde-menḳabet sāmī-ṣıfat pākīze-meşreb kim
İder aṣḥāb-ı maʿnā dā'imā ḫayr ile eẕkārın

(*): şehîd: - M Y Berây-ı târîḫ-i Silâḥ-dâr ʿAli Paşa dâmâd-ı şehr-i yârî olduḳları P

(7a) olur: ulu Y (b) ṣıdḳ u: ṣıdḳ M Y

11 Semiyy-i bāb-ı ᶜilm ol mażhar-ı fażl u maᶜārif kim
Rıżā-yı Ḥakḳa taḫṣīṣ eylemiş eẕkār u efkārın

12 ᶜAliyyü'l-ism ü ᶜālī-ḳadr ü vālā-rütbe kim mevlā
Mühezzeb itmiş aḫlāḳın mü'eddeb itmiş eṭvārın

13 O sulṭān-ı mükerrem ḳıldı teşrīf-i ṣahāretle
Ser-efrāz-ı cihān ol bende-i pākīze-āsārın

14 Nigāh-ı iltifāta mażhar itdi kendi luṭfından
Ḳarīn-i feyż-i istiḥsān idüp eṭvâr-ı hem-vârın

15 Şehenşāh-ı cihānuñ naẓre-i iksīr-i te'sīri
Mużāᶜaf itdi ḳadr-i cevher-i ẕāt-ı nikū-kārın

16 Muvāfıḳ eyleyüp taḳdīre tedbīr-i şehenşāhı
Rehīn-i ḥüsn-i tevfīḳ itdi Bārī re'y-i muḫtārın

17 Görünce cevher-i ẕātın aña ᶜıḳdü'ş-şeref ḳıldı
İdüp manẓūme-i silk-i ṣahāret dürr-i şeh-vārın

18 Ne dürr-i şāh-vār-ı salṭanat kim eylemiş Bārī
Mekīn-i ṣulb-i sulṭān-ı cihān aṣl-ı güher-bārın

19 Olup pīrāye-i ᶜiṣmet-sarāy-ı devlet ü iḳbāl
Füzūn itsün Ḫudāvend-i Kerīm eyyām-ı iᶜmārın

20 Nemâ-yâb eyleyüp gül-zār-ı ṣulb-ı şāh-ı devrānı
İlāhī dem-be-dem ber-sebz ü reyyān eyle ezhārın

21 N a ḥ ī f ī ben iderken mülhem-i ġaybīden istiḫbār
İdüp endīşe naḳş-ı ṣafḥa-i taḳdīrün esrārın

22 İki şāhid gelüp tebşīr-gūne söyledi tārīḫ
شد دهر ایلدی داماد یمن ایله سلحدارن
(1130)

E/29b M/11a P/192a Y/40a

(12a) ism ü: ism E mevlâ: - M Y
(13a) ṣahâret: ṭahâret M Y
(14b) eṭvâr-ı hem-vârın: hem-vâr-ı eṭvârın M Y
(17b) ṣahâret: ṭahâret M Y
(20a) nemâ-yâb: nümâyân E M Y (b) ber: ser E M Y
(21a) istiḫbâr: istifsâr M
(22a) şâhid: mübşir E

VII

TĀRĪḪ BERĀY-I LİḤYE

Mefᶜūlu Mefāᶜīlü Mefāᶜīlü Feᶜūlün

1 ᶜOs̱mān Aġa ol maẓhar-ı aḫlāḳ-ı ḥamīde
İtdi sünen-i Aḥmed-i Muḫtāra tevessül

2 Zīb-āver olup ḥilyesine liḥye-i zībā
Bir sünbüle döndi ki ola zīb-i ṣaf-ı gül

3 Pür-nūr ide Ḥaḳ şeyb-i kemāl ile vücūdın
Hem-vāre saᶜādet bula bī-ḳayd-ı taᶜallül

4 Sulṭān-ı rüsül ḥürmetine ḥażret-i mevlā
Ẕātın ḳıla pīrāye-i eṣḥāb-ı te'emmül

5 Hem-nāmı olan cāmiᶜ-i Ḳur'ān-ı Şerīfe
Gül-zār-ı feżāyilde anı eyleye bülbül

6 Keşf ola aña ᶜilm-i ledün sırr-ı ḥaḳīḳat
Ol deñli ide maᶜrifet-i Ḥaḳḳa tevaġġul

7 Aḥbābı olup ᶜizzet ü rifᶜatle ser-efrāz
Ser-cümle ᶜadūsı ola mevḳūf-ı teẕellül

8 Ben olmış iken ḫāme-i şevḳ ile dem-ā-dem
Ser-ṣafḥa-i maᶜnīde raḳam-sāz-ı taḫayyül

9 Ol ḫaṭṭ-ı dil-ārāya N a ḥ ī f ī didi tārīḫ
ارایش حسن دکر اولدی کله سنبل (1102)

P/198b

VIII

TĀRĪḪ BERĀY-I VEFĀT-I ḪURREM EFENDİ

Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

1 Ey N a h ī f ī bu dār-ı fānīde
Olma ġafletle dāmen-ālūde

2 Her gelen bu pel-i fenāya olur
Zīr-i pāy-ı ecelde fersūde

3 Ḥācı Ḫurrem Efendi ol fāżıl
İtdi rāh-ı beḳāyı peymūde

4 Ṣadef-i gevher-i maᶜārif idi
Oldı ḫāk-i fenāda gūm-būde

5 Eylemişdi o maᶜrifet kānı
İktisāb-ı ḫıṣāl-ı maḥmūde

6 ارجعی emrine teveccüh idüp
Cān ile gitdi ṣavb-ı maḳṣūda

7 Söyledüm sāl-i fevtine tārīḫ
اولدی خرم افندی اسوده (1112)

E/33b M/16a Y/38a

IX

TĀRĪḪ BERĀY-I VEFĀT-I GÜLCİ-BAŞI-ZĀDE

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 İtdı terk-i ḫār-zār-ı ᶜālem-i mevt ü fenā
Gülci-başı-zāde oldı ᶜāzim-i dārü's-selām

2 Rūḥını şād ide dā'im raḥmet ü ġufrān ile
Ḫāliḳ-ı mevt ü ḥayāt olan Ḫudāvend-i enām

3 Ey N a h ī f ī oldı gül-berg-i duᶜā tārīḫ aña
گلجی باشی زاده یه گلزار عدن اولسون مقام (1124)

E/32b M/16a Y/38a

VIII. (1a) bu pel-i: böyle M Y
(6a) Sure:LXXIX, ayet 28.

IX. (1b) ᶜâzim: ᶜâlem M
(2b) ḥayât olan: ḥayâ Y ḥayâ ol M

X

TĀRĪḪ-I VİLĀDET-İ ᶜABDU'L-MECĪD

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Pādişāh-ı dīn Aḥmed Ḫān-ı Ġāzī-i cihān
Ḥaḳ ḫaṭādan ṣaḳlayup ᶜömrini eyleye mezīd

2 Sāye-endāz olalı bir taḫt-ı ᶜadl-ı salṭanat
Hep cihān emn ü emānda ḫalḳ hem her rūzı ᶜıyd

3 Dehre geldi çunki bir şeh-zāde-i pāk-i benām
Hep zemīn ü āsumāna oldı müjdeler resīd

4 Ḥamdu li'llāh esᶜad-ı sāᶜatde eyleyüp ṭulūᶜ
Ṣulb-i pāki maṭlaᶜından eyledi bezme bedīd

5 Ger ᶜUṭārid eylese taḥrīr ṭāliᶜuñ sezā
Nāle-i meh olsa devāt hem midād baḥr-ı Sefīd

6 Geldi bu gul-zār-ı bezme iderek ol şeh ḫırām
Maḳdem-i pākuñ mübārek eyleye Rabbü'l-Mecīd

7 Bu peyām-ı behcet-āsārı getürdükde ṣabā
Ḳalmadı şād olmaduḳ hīç ins ü cāndan bir ferīd

8 Gūş-ı ehl-ı dillere irişdi çün bu ḫoş ṣadā
Söylediler her biri bir dürlü tārīḫ-i cedīd

9 Bī-nuḳaṭ ben de Naḥīfī böyle didüm tārīḫin
دهره طوغدی بر جوان سلطان اول عبد المجید (1137)

10 Şevket ü şānı żiyā-baḫş ola meh gibi müdām
Ḥażret-i Sulṭān Aḥmedüñ ola rūzı medīd

Ş/285a

---

(5) vezin ve anlam bozuk.
(10b) hece eksik

XI

BERĀY-I TĀRĪḪ-İ VİLĀDET

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Ḥażret-i paşa-yı ᶜālī-ḳadr ü memdūḥu'l-ḫıṣāl
Ol kerīmü'ş-şān ü ᶜālī-himmet ü merd-i ḥalīm

2 Vālī-i pīrāye-baḫş-ı ṣadr-ı mülk-i Mısr iken
Eyleyüp mevlā vücūdın maẓhar-ı luṭf-ı ᶜaẓīm

3 İtdi iḥsān aña bir maḫdūm-ı pākīze-nihād
Yūsuf-ı Yūsuf-liḳā perverde-i nâz ü naᶜīm

4 Dā'imā Mıṣr-ı saᶜādetde ᶜazīz itsün anı
Yūsufı sulṭān iden ol Ḥażret-i Rabb-i Raḥīm

5 Ey N a ḥ ī f ī gūş idince söyledüm tārīḫini
طول عمر ایله معمر ایلیه حی کریم (1095)

F/204a

XII

TĀRĪḪ-İ VEFĀT-I VĀLİD-İ NĀẒIM

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 İmtiṣāl eyleyüp emr-i Ḥaḳḳa
Pederüm eyledi çün ᶜazm-ı naᶜīm

2 Murġ-ı rūḥı ḳafes-i fānīde
Ḳıldı pervāz-ı çemen-zār-ı ḳadīm

3 Eyleyüp rūḥını şād ü ḫurrem
Ġurfe-i raḥmet ide Rabb-i Raḥīm

4 Ḥaşr idüp seyyid-i kevneyn ile hem
Eyleye cilve-gehin dār-ı naᶜīm

5 Didi fevtine N a ḥ ī f i tārīḫ
پدر پیر اوله جنتده مقیم

E/33b M/16a Y/38a

XII. Başlık: vâlid: peder M veled Y

XIII

TĀRĪḪ BERĀY-I ᶜĀRİF EFENDİ (*)

Mefᶜūlü Fāᶜilātü Mefāᶜīlü Fāᶜilün

1 Ol kān-ı ᶜilm ü baḥr-ı hüner fāżıl-ı zamān
Oldı şeref-nümā-yı ṣadāret N a ḥ ī f i y ā

2 Gūş eyledükçe şevḳ ile tārīḫini didüm
عارف افندی صدر اناطولیده روا
(1113)

E/34a M/16b Y/39a

XIV

TĀRĪḪ BERĀY-I O (*)

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

Geldi bir dāᶜī N a ḥ ī f ī söyledi tārīḫini
کاخ بی مانند سعداباد سلطان افندی (1134)

E/34a M/14a Y/39a

XV

TĀRĪḪ-İ DĪGER BERĀY-I O (*)

Fāᶜilātün Fāᶜilātü n Fāᶜilātün Fāᶜilün

Ey N a ḥ ī f ī geldi bir mıṣraᶜ aña tārīḫ içün
کاخ سعداباد سلطان احمد عالی جناب (1134)

F/34a M/14b Y/39a

XIII. (*): târîḫ-i ṣadr-ı Anaṭolı-süden-i ᶜÂrif Efendi E
XIV. (*): dîger M

XV. (*): dîger M Y (a) bir: bes Y

XVI

TĀRĪḪ-İ BİNĀ-YI ḲAṢR-I DİL-NİŞĪN-İ SULṬĀNĪ (*)

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

1 Bāreke'llāh kāḫ-ı sulṭānī zihī 'ālī-maḳām
Bī-bedel kāşāne dil-keş ḳaṣr-ı gerdūn-iştibāh

2 Ḳıldı bu şimşād-zārı maẓhar-ı ḥüsn-i naẓar
Ol şehenşāh-ı mükerrem server-i ferḫunde-cāh

3 Ya'nī Sulṭān Aḥmedü'bni Ḫān Muḥammed kim odur
Dāver-i dād-āver-i 'ālem şeh-i encüm-sipāh

4 Ḥabbeẕā ḳaṣr-ı hümāyūn kāḫ-ı zībā kim anuñ
Ṣadr-ı 'ālī-şānıdur şāh-ı cihāna cilve-gāh

5 Bāmına zerrīn 'alem olsa revādur āfitāb
Saḳfına sīmīn muḳarnes olsa lāyıḳ ḳurs-ı māh

6 Ol ḳadar rūşen ki luṭf-ı ṣafvetinden olmada
Tārī-i şeb kisve-pūş-ı ṭal'at-ı nūr-ı siyāh

7 Ṣubḥ-gāhında nümāyān inbisāṭ-ı rūz-ı 'ıyd
Şeb-gehinde münceli feyż-i ṣafā-yı ṣubḥ-gāh

8 Vaż' u ṭarḥ u resm-i şevḳ-efzāsınun ḫāṣıyyeti
Oldı īrāṣ-ı ferah celb-i ṣafā kesb-i refāh

9 Her zücāc-ı revzeni 'ālem-nümā dirsem n'ola
Müdde'āma cām-ı Cem mir'āt-ı İskender güvāh

10 Öyle nüzhet-gāh-ı dil-keş kim dem-i geşt ü güẕār
Olmada neẓẓāresi şādī-fezā vü ġuṣṣa-kāh

11 Tābiş-i zer-kārī-i naḳş u nigārından olur
Her maḥalli māye-i efzāyiş-i nūr-ı siyāh

12 Naḳş-ı ḥayret-baḫşını Bihzād ü Mānī görse kim
Āsitān-ı 'acze eylerler idi vaż'-ı cibāh

13 Olmada seyr ü temāşāsı der ü dīvārınuñ
Dīde-i taṣvīre ḥālet-baḫş-ı feyż-i intibāh

(*): Târîḫ berây-ı binâ-kerden-i ḳaṣr-ı Sulṭân Aḥmed Ḫân M Y târîḫ berây-ı ḳaṣr-ı cedîd-i pâdişâh-ı sa'îd-i illâ ve hüve's-sulṭânü'bni's-Sulṭân Aḥmed Ḫân ḫallede'llâhü mülkehû ve ebbede salṭanatehû ilâ inḳıżi'z-zamân ve intihâ'i'd-devrân âmîn yâ Rabbe'l-'âlemîn P (6b) kisvé: kisve M (10b) fezâ vü: fezâdur P (11),(10)'dan önce E P (11a) kârî-i: kârî M (12) ve (13) M'de yok. (13a) dîvârınuñ: dîvânuñ M Y

14 Reng-i rūyı dāğ-sāz-ı lāle-i nuᶜmān olur
Ger nemā-yāb olsa ḫāk-i ravżasından berg-i kāh

15 Ṭıynetinde ḳuvvet-i neşv ü nemā tā öyle kim
Sünbül ü gül serv ü sūsen anda ḫod-reste giyāh

16 Ḫāk-būs olsa n'ola şām ü seḥer iḳbāl ile
Sāḥa-i zībāsıdur peyk-i ṣabāya şāh-rāh

17 Mihr olur bürc-i ḥamelden çehre-fersā-yı s̱enā
Sāye-baḫş oldukça ol şāh-ı muᶜallā-bār-gāh

18 Ārzū-yı pāy-būsıyla nihānī yol bulup
Ḥavżına pür-tāb ider biñ şevḳ ile kendin miyāh

19 Her biri fevvārenüñ bir sīm-ten raḳḳāṣdur
Şevḳ u şādīden hevāya eyler ilḳā-yı külāh

20 Gūyiyā fevvāreler eyler lisān-ı ḥāl ile
Dem-be-dem ḥüsn-i s̱enā-yı şāha taḥrīk-i şifāh

21 Sū-be-sū neşr itmede fevvāresi dürr-i müẕāb
Eyleyüp işrāb dür-pāşī-i keff-i pādişāh

22 Ṣāḥib-i ḳaṣr-ı Ḫavernaḳ görse ṭarḥ-ı dil-keşi
Reşk ile enfāsın eylerdi rehīn-i medd-i āh

23 Yine ḳāṣırdur bu ḳaṣr-ı bī-ḳuṣūruñ vaṣfına
Her ne deñli diḳḳat itse dāᶜiyān-ı ḫayr-ḫᵛāh

24 Pādişāh-ı ᶜāleme olsun maḳām-ı ḫürremī
Devlet ü iḳbāl ile teşrīf idince gāh gāh

25 ᶜĀfiyet ṣıḥḥat selāmet yār olup her dem aña
Taḫt-gāh-ı salṭanatda ber-devām olsun o şāh

26 Ḳadr ü ᶜıyd itsün şeb ü rūzın ṣafā-yı ḳalb ile
Ḥıfẓ idüp ẕāt-ı şerīfin her nefes Rabb-ı İlāh

27 ᶜAyş ü ᶜişretde ṣafālarda olup sulṭān-ı dīn
Eyleye renc-i ḥased iᶜmār-ı bed-ḫᵛāhın tebāh

28 Ey N a ḥ ī f ī söyledüm itmāmınuñ tārīḫini
قصر عالی طرح سلطان احمد عالم پناه (1130)

E/30a M/12a P/190a Y/41a

(17a) ḥamelden: ḥamelde M Y (b) bâr-gâh: dâr-gâh M (21b) işrâb: - E (22b) ile: eyler M Y (25a) her dem aña: - M Y

XVII

TĀRĪḪ-İ BİNĀ-YI ḲAṢR-I SAᶜD-ĀBĀD-I FERḪUNDE-BÜNYĀD (*)

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Şeh-i İslām Sulṭān Aḥmedü'bnı Ḫān Muḥammed kim
Degüldür ḥüsn-i evṣāf-ı vücūdı ḳābil-i taᶜdād

2 O sulṭān ibni sulṭān eyleyüp ḥüsn-i naẓar gāhī
Bu nüzhet-gāhı ābād itmek içün ḳıldı istirşād

3 ᶜİmārın emr idüp ḥüsn-i ṭabīᶜat muḳteżāsınca
Rüsūm-ı ṭarḥ u ṭarzın itdi reşk-i Ḫelluḫ u Nev-şād

4 Vezīr-i aᶜẓam u dāmādı İbrāhīm Paşa kim
Odur Āṣaf-ṣıfat Risṭo-ṭabīᶜat ekrem-i ecdād

5 O ᶜālī-himmet itdi imtis̱āl-i emr-i sulṭānī
Çü fermān-ı hümāyūn oldı ṣādır kim ide bünyād

6 Ḥavāle eyleyüp miᶜmār-ı ṭabᶜ-ı pākine ol dem
Bu ḳaṣr-ı bī-ᶜadīl-i dil-güşāyı eyledi īcād

7 Ne ḳaṣr-ı dil-güşā kim mis̱li yoḳdur ṣaḥn-ı ᶜālemde
Bu ḳavle müttefiḳdür ser-be-ser eṣḥāb-ı istiᶜdād

8 Bu ḳaṣr-ı bī-ᶜadīlüñ görse resm-i dil-keşin Belḳıs
Budur ẓannum ki itmezdi ḥużūr-ı ᶜarşını der-bād

9 Eger kim ḳaṣd-ı iġrāḳ itseler vaṣf-ı Ḫavernaḳde
İder vaṣṣāflar bu ḳaṣr-ı bī-mis̱l ile istişhād

10 Bu ḳaṣr-ı dil-keş-i Ḫüsrev-pesendi gelse seyr itse
Budur Şīrīn diyü müzdūr olurdı şübhesüz Ferhād

11 Feżā-yı sebz-i Kāġıd-ḫānede bu kāḫı seyr eyle
Ṣanursın ḳaṣr-ı şīrīn yazdı levḥ-i aḫżara Bihzād

(*) : tārīḫ berāy-ı ḳaṣr-ı Saᶜd-ābād Y M
(2a) gāhī : gāhın Y pākān E (3b) Ḫelluḫ: Ḫāniḫ M
(8b) ᶜarşını: ᶜarşı Y

12 Bu ḳaṣr-ı cān-fezāda cennet-āsā ᶜömr olur efzūn
Hevā-yı dil-keşinden kesb-i feyż-i rūḥ ider ecsād

13 Nevā-yı şevḳ olur ḫāṣıyyet-i āb ü hevāsından
Eger ġam-dīde anda ide ḳaṣd-ı nāle vü feryād

14 Vezān olduḳça bād-ı cān-fezā-yı ᶜālem-i ġaybī
Gelür evrāḳ-ı eşcārından āvāz-ı mübārek-bād

15 Vedīᶜa eyler esbāb-ı neşāṭ u ᶜayşı gitdükçe
Bu nüzhet-gāh-ı zībāda eger nev-rūz u eger aᶜyād

16 Ruḫām-ı ṣāf olup āyine-dān āyīne-i āba
Çü mir'āt-ı Sikender oldı naḳş-ı ᶜibret-i üstād

17 Taᶜaddüd üzre her bir ḥavż lücce-pür-ṣadef oldı
Ḥabāb-ı āb-ı ṣāf andan güher itmekdedür īrād

18 Meyān-ı cūda ṭarḥ-ı tāzedür temhīd-i ḥavż itmek
İdüp enbūblarla çeşme-i dīgerden istimdād

19 Fem-i ejderden olmaḳda revān Āb-ı Ḥayāt-āsā
Zihī efsūn-ı ḥikmet ola ḥükm-i ülfet-i ezdād

20 Felāṭūn görse istiḥsān ider bu resm-i maṭbūᶜı
Zihī tedḳīḳ-i tabᶜ-ı Āṣafü'l-ᶜahd-i ṣafā-muᶜtād

21 Niẓām üzre olur fevvāreler rīzān güher-āsā
İder gūyā ki bir muᶜciz-süḫan eşᶜārını inşād

22 Eger ḥammām-ı şādurvān eger ḳaṣr-ı dil-ārāsı
Pür-āb ü tāb-ı ṣafvetdür mis̱āl-i ḫāṭır-ı vaḳḳād

23 Naẓīrin görmemişdür baḥr ü berri geşt iden seyyāḥ
İderse iḳtiżā berr ile baḥri iderem işhād

24 Ṣafā vü seyr-i zevraḳdan o maḥrūm u muᶜaṭṭaldur
Bunuñ cūy-ı dil-ārāsı ider deryādan istincād

(12a) efzūn: efsūn Y M (13b) ḳaṣd: ḳaṣr Y M (15b) eger: aña M (16a) āyīne-dān: āyine-i dān Y (17a) lücce-pür-ṣadef: – E (b) āb: – Y M (18b) enbūblarla: enbūlarla Y M (23b) iderse: ider Y M (24a) ṣafā vü: ṣafā-yı E ṣafā – Y

25 Feżā-yı dil-keşi miżmār-ı esb-i bād-bāndur
Mesīr-i cūyıdur zevraḳ-süvār-ı behcete mirṣād

26 Ḫudāyīdür bu mevḳiᶜ Çār-bāġa eyleme teşbīh
Bihişt-i ᶜAdne olsun mı naẓīre cennet-i Şeddād

27 Olur manẓūrı envāᶜ-ı meḥāsin resm ü ṭarḥında
Neẓāre eyledükçe sū-be-sū dānā-dil-i nuḳḳād

28 Şeref-yāb olmaġa silk-i ḫıyabān-ı laṭīfinde
Ḳıyām-ı ḫidmete ḥāżır müheyyā serv ile şimşād

29 Muᶜammer eyle yā Rab ᶜāfiyetle şāh-ı İslāmı
Esās-ı ḳadr ü cāhın eyleyüp ābād ile'l-ābād

30 Yazılsun sikke-i sīm ü zer üzre nām-ı şimşādı
Oḳunsun ḫuṭbe-i elḳāb-ı ẕātı tā dem-i mīᶜād

31 Ṣafā-yı ḫāṭır ile dem-be-dem geşt ü güẕār itsün
Olup ẕāt-ı hümāyūnı hemīşe ḫurrem ü şādān

32 Cenāb-ı ḥażret-i şeh-zādegān-ı nīk-baḫtānı
Devām-ı ᶜömr ü devletle İlahi eyle istiᶜdād

33 Vezīr-i aᶜẓam-ı ẕī-şānın eyle maẓhar-ı tevfīḳ
Hemīşe kār-ı ḫayr ü ᶜadl ü iḥsāna idüp irşād

34 N a h ī f ī ḳaṣr-ı Saᶜd-ābāda olmaz böyle bir tārīḫ
قدوم السعد سلطان احمد بدر سر سعدآباد
(1134)

E/30b M/13a Y/42a

(25a) bād-bāndur: bā-pāyāndur E (b) mesīr: seyr Y M (27a) resm ü: resm-i M (28a) silk: meslek E (b) ile: - Y

XVIII

TĀRĪḪ-İ DİGER BERĀY-I ḲAṢR-I SAᶜD-ĀBĀD (x)

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Mālik-i berreyn ü baḥreyn ol ḫidīv-i ġarb u şarḳ
Yaᶜnī Sulṭān Aḥmed ol şāhenşeh-i gerdūn-ḥaşem

2 Emr idüp dāmādı İbrāhīm Paşaya hemān
İtdi ol düstūr-ı ekrem der-ᶜaḳab beẕl-i himem

3 Ḫāme-i himmetle taḥrīr eyleyüp her cānibin
İtdi Kāġıd-ḫāneyi pīrāye-i ḥüsn-i raḳam

4 Döndi Kāġıd-ḫāne bir ābādī levḥ-i dil-keşe
Oldı Saᶜd-ābād anda ṣūret-i ḳaṣr-ı İrem

5 Bir eser itdi anı kim her gören taḥsīn idüp
Ṣu gibi evṣāf-ı ḥüsnin eyler icrā dem-be-dem

6 Çār-bāġ-ı rubᶜ-ı meskūn oldı bu zībā-eser
Çār-bāġ-ı Isfahāna kim ider vaẓᶜ-ı ḳadem

7 Ḥaḳ Teᶜālā pādişāh-ı dīn-i İslāmı ide
Ṭūl-ı ᶜömr ile muᶜammer ᶜāfiyetle muġtenem

8 Olmasun ṭabᶜ-ı hümāyūnında āsār-ı keder
Her nefes olsun ṣafā-yı ḫāṭır ile bī-elem

9 Düşmenin maḳhūr idüp enṣārını manṣūr ide
Fāṭır-ı arż u semā dārende-i levḥ ü ḳalem

10 Hem daḫı şeh-zādegānuñ eyleyüp ᶜömrin medīd
Olalar baḫt-ı saᶜīd ile celīl ü muḥterem

11 Deh düşüp didüm N a ḥ ī f ī ṭarḥına tārīḫ içün
كاخ سعدآباد سلطان احمد والا علم
(1134)

E/31b M/14a Y/42b

(x) : tārīḫ-i dīger berāy-ı ān Y M
(2a) dāmādı: dāmād Y (8b) ile: - Y ḫāṭır ile: ḫāṭırı M (9a) enṣārını: enṣārı M (10a) medīd: mezīd M

XIX

BERĀY-I TĀRĪḪ-İ ḲAṢR-I ᶜĀLĪ

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Fātiḥ-i s̱ānī ᶜAlī-sīret şeh-i nuṣret-sipāh
Şehr-i yār-ı baḥr ü ber sulṭān-ı manṣūru'l-livā

2 Ḥażret-i Sulṭān Muḥammed Ḫān-ı Ġāzī-iştihār
Ḥaḳ vücūd-ı pākini maḥẓūẓ ide ṣubḥ u mesā

3 Ḥāṣılı ᶜahdinde bir ṣāḥib-vezāret bendesi
Niyyet itdi itmege bir cāy-ı ber-ḥüsn ü bahā

4 Yaᶜnī kim ḳāyim-maḳām-ı ṣadr-ı ᶜālī-menzilet
Kişver-ārā-yı mürüvvet memleket-gīr-i ᶜaṭā

5 Ḥażret-i Maḥmūd Paşa-yı celīlü'l-iᶜtibār
Kim o maḥmūdu'ş-şiyem hem-nām-ı Maḥbūb-ı Ḫudā

6 Bu sarāy-ı dil-güşāda bir es̱er ḳaṣd eyleyüp
İtdi bu ḳaṣr-ı ferah-baḫşı bu resm üzre binā

7 Şöyle kim ger revzeninden eylese gāhī güẕer
Feyża-i luṭfından eylerdi hevā kesb-i hevā

8 Āsümān-ı saḳfını zeyn eylemiş encüm gibi
Noḳṭa-i zerrīneler kim naḳş olunmuş cā-be-cā

9 Ġonçe-i ṭabᶜın güşād itsün nesīm-i luṭf-ı Ḥaḳ
Şādumān olsun çemen-zār-ı ṣafāda dā'imā

10 Feyż-i mevlā eyleyüp şād-āb bāġ-ı devletin
Gülşen-i ᶜömrin ide her laḥẓa pür-neşv ü nemā

11 Ey Nahīfī söyledüm taḥsīn idüp tārīḫini
دلگشا قصر معلی جای دلجو جانفزا

P/203b

XX

TĀRĪḪ-İ ḲAṢR-I ᶜĀLĪ

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Teᶜālā'llāh zihī ḳaṣr-ı felek-ḳadr-i cihān-ārā
Zihī zībā nişīmen-gāh-ı rūḥ-efzā-yı ḫāḳānī

2 Revādur dest-i miᶜmār-ḳadr eyler ise ger anuñ
Firāz-ı bāmına zerrīn ᶜalem ḫūrşīd-i raḫşānı

3 Gören āmed-şüd-i bād-ı ṣabāyı her ṭarafdan dir
Nümāyān bunda ḥaḳḳā cilve-i taḫt-ı Süleymānī

4 Zihī zībende **kāḫ-ı dil-güşā**ı kim ṣadr-ı vālāsın
Ne dem ᶜizzetle teşrīf eylese İskender-i sānī

5 Olur naḳş-ı ḳudūmı ġıbṭa-fermā ṣadr-ı gerdūna
İder şām u seḥer ser-geşte ḳaṣr-ı çarḫ-ı gerdānı

6 O şeh kim yazdı ressām-ı ḫıred evṣāf-ı ẕātında
Olup imlā-nüvīs-i menḳabet-pīrā-yı ᶜunvānı

7 Semiyy-i faḫr-ı ᶜālem pādişāh-ı salṭanat-pīrā
Nevā-sāz-ı cihān ārāyiş-i ṣadr-ı cihān-bānī

8 Muḥammed Ḫān-ı Ġāzī sāye-baḫş-ı ḫıṭṭa-i ᶜālem
Şehenşāh-ı muᶜaẓẓam nām-dār-ı ẓıll-ı Yezdānī

9 Hemīşe şāh-ı zerrīn tāc taḫt-ı kişver-i ḫāver
Ola tā ḳaṣr-ı çarḫuñ zīb-baḫş-ı ṣadr-ı eyvānı

10 Ḫudā ẓıll-i ẓalīl-i ẕāt-ı pāküñ eyleyüp memdūd
İde ārāyiş-i kāḫ-ı saᶜādet şāh-ı devrānı

11 Naḥīfī hātif-i ġaybī didi itmāmına tārīḫ
زهی قصر معلی مسند پرزیب سلطانی (1097)

P/191a

XXI

BERĀY-I TĀRĪḪ-İ ḲAṢR-I MERĠŪB

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Yā ilāhī bu nişīmen-gāhuñ
Ola mesᶜūd-ı dem-i ikmāli

2 Ṣāḥibi cümle-i aḥbābı ile
Ola endūh u kederden ḫālī

3 Kām-yāb ola iki ᶜālemde
Ḫayr ile ḥāṣıl olup āmāli

4 ᶜİzz ü rifᶜatle teraḳḳīde ola
Rūz u şeb mertebe-i iḳbāli

5 Ṣıḥḥat ü ᶜāfiyet ü rāḥat ile
Güẕerān eyleye māh ü sāli

6 Ey N a ḥ ī f ī didüm itmāmında
Vaṣf-ı tekmīlin idüp icmālī

7 Ḥarf-i menḳūṭ ile oldı tārīḫ
قصر مرغوب و محل عالی (1112)

P/204a

XXII

TĀRĪḪ-İ DER-GĀH-I ŞĀHĪ

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 N'ola olsa pādişāh-ı ᶜāleme şeh-rāh-ı feyż
فال خیر ایله انك تاریخدر درگاه فیض (1130)

E/34a M/16b P/190b Y/37b

XXIII

TĀRĪḪ-İ DİGER

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Oldı bāb-ı devlete tārīḫ-i pāk ü muᶜteber
درگه والا اساس پادشاه بحر و بر (1130)

E/34a M/16b P/190b Y/37b

XXIV

TĀRĪḪ-İ DİGER BERĀY-I ḲAṢR-I SAᶜD-ĀBĀD(*)

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Nüh felek çıḳdı temāşāya didüm tārīḫini
کاخ سعداباد سلطان احمد اولدی باعدیل (1134)

E/34a M/14a Y/39a

XXII. Başlık P'de yok.
XXIII. Başlık P'de yok.
XXIV. (*): Târîḫ-i dîger M Y

XXV

TĀRĪḪ-I ÇEŞME-İ DİL-CŪY-I DOĠRAMACI
MUḤAMMED AĠA AĠA-YI YEÑİÇERİYĀN-I DER-GĀH-I ᶜĀLĪ

Mefāᶜilün Feᶜilātün Mefāᶜilün Feᶜilün

1 Şecīᶜ-i rūz-ı veġā Ḥażret-i Muḥammed Aġa
Ki ol dilīr-i ġazā-pīşe pīşvā-yı ġuzāt

2 Yeñi-çeri aġası iken eyleyüp himmet
Bu ḫayrı eyledi ᶜünvān-ı defter-i ḥasenāt

3 Yapup bu çeşme-i zībāyı fī-sebīli'llāh
Beḳā-yı ẕikre sebeb ḳıldı ol sütūde-ṣıfāt

4 İlāhī ecrini cennetde Kevs̱er eyle anuñ
Be-āb-ı rūy-ı Muḥammed ᶜaleyhi elf ṣalāt

5 N a ḥ ī f i y ā didüm itmāmına anuñ tārīḫ
لطيف چشمۀ زهى عين پاك ماء حيات (1113)

P/198b

XXVI TĀRĪḪ-İ DĪGER
(S.MAḤMUD'UN ÇEŞMESİ İÇİN)

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

Didi taḥsīn ü pesend ile N a ḥ ī f ī tārīḫ
دلكشا صاف زهى چشمۀ سلطان محمود (1145)

Ş/285a

XXVII TĀRĪḪ-İ DĪGER
(S.MAḤMUD'UN ÇEŞMESİ İÇİN)

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

Ey N a ḥ ī f ī didiler teşne-dilān tārīḫin
ایتدی سیراب صدر عالمی سلطان محمود (1145)

Ş/285a

XXVIII

TÂRÎḪ-İ MUṢANNAᶜ BERÂY-I DÂRÜ'L-ḤADÎS̱-İ
ṢADR-I AᶜẒAM ᶜAMMÎ-ZÂDE ḤÜSEYN PAŞA (*)

Fâᶜilâtün Fâᶜilâtün Fâᶜilâtün Fâᶜilün

1 Ol Ḥüseyn-ism ü ḥasen-aḫlâḳ u memdûḥu'l-ḫıṣâl
Ol vezîr-i aᶜẓam-ı rûşen-dil ü ṣadr-ı ecel

2 Himmetin mevḳûf-ı taḥṣîl-i rıżâ'u'llâh idüp
İtdi ḫayrât-ı ḥüsânı ᶜumde-i ṣıdḳ-ı emel

3 Olmada merfûᶜ hep re'y-i ṣaḥîḥ-i ẕâtına
Müşkilât-ı retḳ u fetḳ u muᶜżilât-ı ᶜaḳd ü ḥal

4 Muttaṣıl ᶜahd-i ṣafâ-baḫşında maᶜrûf-ı emân
Münḳaṭiᶜ devrinde resm-i münker-i ḫavf ü vecel

5 Ḳalmadı emr-i muᶜallel buldı ḥüsn-i i'tilâf
Şöyle kim metrûk ḳaldı gûyiyâ baḥs̱-i cedel

6 Müttefiḳdür bu rivâyetde belî âḥâd-ı nâs
Sâbiḳ u lâḥiḳ odur mümtâz-ı aṣḥâb-ı düvel

7 Ḥüsn-i eṭvâr u sülûkında ᶜadîli şâẕdur
Nâdirü'l-emṣâldür ẕât-ı ᶜazîzi mâ-ḥaṣal

8 Nâsiḫ-i resm-i meẓâlimdür ki mensûḫ eyledi
ᶜAhd-i pâkinde görünmez oldı âs̱âr-ı ẓilel

9 Eyledi muḥkem esâs-ı intiẓâm-ı ᶜâlemi
Ḳalmadı tevfîḳ-ı Rabbü'n-nâs ile fikr-i ḫalel

10 Şimdi yoḳdur mużṭarib bir dil muḥarref bir mizâc
Ḥüsn-i tedbîri cihândan eyledi refᶜ-i ᶜilel

11 İᶜtidâl-i ṭabᶜına teşbîhe ruḫṣat var idi
Olmayaydı biş ü kem taᶜdîl-i mîzân ü ḥamel

(*): Muṣannaᶜ: - E ᶜammî-zâde: - M Târîḫ-i dârü'l-ḥadîs̱-i Vezîr Ḥüseyn Paşa P

(1a) aḫlâḳ u: aḫlâḳ P (b) aᶜẓam-ı: aᶜẓam ü P

(2b) ḥüsânı: ḥasenâtı M Y ḫayrât-ı: ḫayrât ü M

(4b) vecel: ḫayl M Y

(5b) baḥs̱: fenn P

(10a) yoḳdur: yoḳ Y

(11b) olmayaydı: olmış idi E M Y taᶜdîl-i: taᶜdîl ü M Y

12 Ḥüsn-i āsārı degüldür ḳābil-i taᶜdād anuñ
ᶜAdd olunmaz vaṣfı mecmūᶜ olsa aᶜdād-ı cümel

13 ᶜAnberüñ luṭf-ı buḫārıdur maḥall-i imtiḥān
Ḥüsn-i ḫulḳ ile olur merdān-ı kāmil müstedel

14 Müslim-i ṣāḥib-baṣīret fehm ider ḳadrin anuñ
Ṭayy-ı güftār idelüm القول ما قل و دل

15 Midḥat-i ẕātı meᶜānīsin beyān mümkin degül
Ekṣer-i evḳātini ṣarf eylese ᶜabd-i eḳal

16 Nüsḫa-i vaṣfı varaḳ-gerdānına itmez vefā
İtse deryādan benān-ı cehdine ḳaṣd-ı belel

17 Gülşen-i āmāli reyyān itmede ṣayf ü şitā
Feyż-i bārān-ı ᶜaṭāyāsıyla terdür bell ü ṭal

18 Devr-i luṭfında cihān memnūn-ı me'mūl ü merām
Ḫaybet ü ḫüsrān zamānında degüldür muḥtemel

19 Ḳoymadı miᶜmār-ı luṭf u himmeti ḳalb-i ḫarāb
Kişver-i dilde baḳılsa yoḳdur āsār-ı ṭalel

20 Müstefīż-i rūḥ-ı pāk-i Aḥmed-i Muḫtār olup
Oldı ṣıdḳ ile rıżā-cūy-ı Ḫudā ᶜazze ve cel

21 İḥtirāmen nuṭḳ-ı pāk-i ḥażret-i peyġām-bere
Muḳteżā-yı himmeti oldı bu rūḥ-efzā maḥal

22 Yaᶜnī taḥdīs-i eḥādīs-i Nebiyyü'llāh içün
Ḳıldı bu dārü'l-ḥadīsi zīver-i levḥ-i ᶜamel

23 Bāreke'llāh böyle bī-mānend-eser ancaḳ olur
Şekli zībā resmi dil-keş vażᶜı ḫoş ṭarḥı güzel

24 Ḫāme-i zerrīn-i mihr ile ᶜUṭārid sebt ider
Başlasa taḳrīre vaṣf-ı rifᶜat-i şānın Züḥal

---

cehdin M (17b) bell ü ṭall: بل و طل Y M (18a) memnūn-ı me'mūl u merām: olsa revādur ber-murād M memnūn-ı me'-mūl: memnūn-ı me'mūn Y (20a) müstefīż: müstefīd M (b) cū-yı: cū - Y

25 Ṣūret ü maᶜnīde [illegible] ᶜālī-maḳām
Pest ü esfeldür [illegible] ᶜālām u kulel

26 Vâḳıf-ı sırr-ı [illegible] ᶜilm-i ḫaber
Ṭâlib-i ᶜirfān [illegible] eyle gel

27 Ol ḫidīv-i ṣāḥib [illegible] u āşinā
İtmege ḫayr-ı du[illegible] [illegible]ırsun el

28 Ola merviyyāt-ı [illegible] -i şeyḫ ü şāb
Rāviyān itdükçe [illegible] milel

29 Meclis-i imlā gi[illegible] rūy-ı semā
Ḥalka-dār oldukça [illegible] fi'l-meşel

30 Müstefād oldukça [illegible]-i āfitāb
Māh-ı rūşen-dil i[illegible] [illegible]sābın der-beġal

31 Bu maḳām-ı dil-güşā[illegible] [illegible]mūr idüp
Mehbiṭ-i feyż-i ᶜ[illegible] [illegible]-yı Lem-yezel

32 Aḥmed-i Mürsel şe[illegible] [illegible]-ı ḥaşr olup
Ferd-i mutlaḳ zāt[illegible] [illegible]-ı feyż-i ezel

33 Görmesün naḳş-ı me[illegible] [illegible]aks-i çarḫdan
Ḳonmasun mir'āt-ı [illegible] gerd-i kesel

34 Maᶜraż-ı ḫayr-i du[illegible] [illegible]-ı ḥażreti
ᶜArż olup der-gāh[illegible] [illegible]id geh ġazel

35 Ey N a ḥ ī f ī söy[illegible] [illegible]uñ tārīḫini
اوقف [illegible] ا[illegible] [illegible] با بدل
(1111)

E/28b M/15a P/192b Y/43b

(25a) ṣūret ü: ṣūret-i [illegible]
(26a) ᶜilm-i: ᶜilm ü E M
(28a) ḫayrı: ḫayr Y
(30a) çün: tâ E M Y

XXIX

TĀRĪḪ-İ ÇEŞME-İ DİL-CŪY U ᶜAYN-I PUR-ZEYN EŞER-İ MUᶜTEBER-İ SULṬĀNÜ'L-BERREYN Ü BAḤREYN ES-SULṬĀN MAḤMŪD ḪĀN İBN-İ SULṬĀN MUṢṬAFĀ ḪĀN EYYEDE'LLĀHÜ ᶜÖMRAHŪ VE DEVLETEHŪ VE EYYEDE Bİ'N-NAṢRİ SALṬANATEHŪ

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

1 Bāreke'llāh zihī aḳdem-i ḫayr ü ḥasenāt
Ḫayr-ı cārī-i ebed ᶜayn-i ṡevāb-ı mevᶜūd

2 Ḳıldı Ḥaḳ ḫāṣṣa-i māyī-i ḥayāt-ı eşyā
İtdi mefhūmı anuñ naẓm-ı kerīminde vürūd

3 Eyleyüp himmet o şāhenşeh-i mülk-i İslām
Ḳıldı bu çeşme-i zībendeyi ᶜayn-ı mevrūd

4 Şāh-ı ferḫunde-ᶜalem server-i Maḥmūd-şiyem
Dāver-i seyf ü ḳalem ṣāḥib-i baḫt-ı mesᶜūd

5 İde tevfīḳ-ı Ḫudā ol şeh-i ᶜālī-şānuñ
Kevkeb-i ğevkebesin ᶜavn ü ẓaferle merṣūd

6 Ferr ü iclāli olup muğtenim-i baḫt-ı saᶜīd
ᶜİzz ü iḳbāli ola muttaṣıf-ı yümn ü süᶜūd

7 Devlet ü salṭanat ü ᶜömrini efzūn itsün
Mālikü'l-mülk-i ḥaḳīḳī o Ḫudā-yı Maᶜbūd

8 Ṣıḥḥat ü ᶜāfiyet iḥsān idüp ol Rabb-ı Kerīm
Eyleye ḥıfẓ u emānın o şehe ḥırz-ı vücūd

9 Zādehu'llāh zihī himmet-i sulṭān-ı cihān
Eyledi teşne-dilāna kerem ü re'fet ü cūd

10 Mevkiᶜinde idüp icrā bu zülāl-i pāki
Sū-be-sū oldı revān niçe ᶜuyūn-ı bihbūd

11 Meşreb-i ṣāfı gibi her-kese luṭfı cārī
Ḥüsn-i evṣāfı gibi ṣafvet-i ābı mevrūd

12 Her cihet teşneleri eyledi sīr ü reyyān
Bezl idüp her ṭarafa Āb-ı Ḥayāt-ı cūd

(2b) mefhūmı: mefhermi مفهرمی (10a) zülāl-i: zülāli (12b) cūd: cāvīd

13 Fuḳarā vü żu^cafā pīve-zenān-ı Ġalaṭa
İtdi bu āb-ı ṣafā-baḫş ile celb-i maḳṣūd

14 Buldı bu çeşme ile revnaḳ u fer Ṭop-ḫāne
Oldı sükkānı nevā-senc-i taḥiyyāt ü vürūd

15 Yalıñız cānib-i Ṭop-ḫāne degül çār cihet
Oldı sīr-āb-ı zülāl-i kerem-i nā-maḥdūd

16 Her biri çeşmelerüñ oldı leṭāfetle revān
Reşḥa-i luṭfı virüp āteş-i ^caṭşāna ḫumūd

17 Cümleden oldı bu ser-çeşme maḳāmında bedīd
Ṭarz-ı vālā-yı mülūkānesi pīrāye-nümūd

18 Dil-güşā-rū ḫażarā-manẓarı pīrāye-nümā
^cAyn-ı dil-cūy-ı ṣafā āb-ı leṭāfet-peymūd

19 Nev-bahār-ı ṭarab-efzā gibi naḳş-ı ezhār
Ṣafḥa-i ṣāf-ı ruḫāmında bedīdār-ı şühūd

20 Pür ider sāmi^cayı zemzeme-i ḥamd ü s̲enā
Vārid ü ṣādır idüp şükr ü sipās ile sürūd

21 Emr-i vācibdür o sulṭān-ı celīlü'ş-şāna
İdeler ḫayr-ı du^cā itmede bez̲l-i mechūd

22 Şems-i ẕātın ufuḳ-ı salṭanata dā'ir idüp
İde te'yīd-i Ḫudā ẓıll-ı ẓalīlin memdūd

23 Ḫayr-ḫ^vāhānı bulup neşv (ü) nemā-yı cāvīd
Ola bed-ḫ^vāhları seyl-i ^cademden nā-būd

24 ^cİzzet ü rif^cat ile nuṣret-i bī-ġāyet ile
Ḳudret ü şevketini dā'im ide Rabb-i Vedūd

25 Tā hübūṭ ide zemīne ḳaṭarāt-ı emṭār
İde gül-bāng-ı s̲enā ḫayr-ı du^cā çarḫa ṣu^cūd

26 Ẕātını Ḥaḳ ide maẓhar da^cavāt-ı ḫayra
Ẕikr-i ḫayr ü ḥasenātı ola mevḳūf-ı ḫulūd

27 Didi bu çeşme-i zībāya N a ḥ ī f ī tārīḫ
براه حقده حسنات ایلدی سلطان محمود (1145)

Ş/284b

TĀRĪḪ BERĀY-I ḤAMMĀM-I DİL-GÜŞĀ (*)

Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün

1 Zihī germābe-i zībā zihī ḥammām-ı şevḳ-efzā
Ki ḥüsn-i ṭarḥınuñ insān olur meftūn u ḥayrānı

2 O deñli dil-keş ü ḫāṭır-güşā kim ḥüsn-i ṭal^c^atle
Ferāmūş itdirür neẓẓāresi seyr-i gülistānı

3 Müferriḥ vaẓ^c^-ı zībāsı müsellem resm-i maṭbū^c^ı
Mücellā ferş ü dīvārı muṣanna^c^ ṭarḥ-ı bünyādı

4 Görenler ḳubbede ṣafvetle her dem cām-ı raḫşānın
Ta^c^addüd üzre ẓann eyler felekde māh-ı tābānı

5 O resme müste^c^idd-i tāb-dārī kim olur maḥrūr
Eger bir kūşede vaẓ^c^ itseler şem^c^-i fürūzānı

6 Mücerred itse bir ādem temāşā ṭarḥ-ı zībāsın
İder neẓẓāresinden iktisāb-ı ẕevḳ-ı rūḥānī

7 Bu ta^c^rīf ile luṭf-ı i^c^tidālin var ḳıyās eyle
Ṭarāvet-yāb ider dūd-ı buḫārı sünbülistānı

8 Bu ḥammāmuñ olurdı ḫāme-sāz-ı naḳş u nīrengi
Eger bir ṣūret-i germābe taḥrīr eylese Mānī

9 Esāsında muḫammer ṣafvet-i ḥüsn-i dil-ārāyī
Bināsında muṣavver ẕevḳ-ı rūḥānī vü cismānī

10 Şifā vü ^c^āfiyet çārū-keş-i ṣaḥn-ı mücellāsı
Ṣafā vü istirāḥat cāme-kānında nigeh-bānı

11 Ṣuyı reşk-i gül-āb olsun türābı müşg-i nāb olsun
Rehīn-i āb ü tāb olsun netīce cümle erkānı

12 Şehenşāh-ı cihāna māye-i feyẓ-i şifā olsun
Ṣafā-yı ḳalb ile itsün hemīşe kesb-i şādānī

13 Ṭarāvet-yāb olup mānend-i gül cism-i hümāyūnı
Ḫudā hem-vāre ḳılsun ^c^āfiyetde şāh-ı devrānı

14 Bu ḥammāmı müşerref eyleyüp girdükçe çıḳdukça
Ola ḫalvet-güzīnān-ı muḳaddes ^c^āfiyet-ḫ^v^ānı

15 N a ḥ ī f ī oldı bu germābenüñ itmāmına tārīḫ
دلارا صحت افزا بی بدل حمام سلطانی (1130)

E/30a M/12a P/191a Y/40b

(*): berây:-E P dil-güşâ: dil-güşâ-yı sulṭânî E
(4a) her dem câm-ı raḫşânın:_ her câm-ı dıraḫşânın Y (b)mâh: bedr P
(13a) gül: - Y

XXXI

DİGER TAḲRİẒ BĀ-FERMĀN-I ᶜĀLĪ İNŞĀ ŞÜD

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Şehenşāh-ı meᶜānī-pīşe ᶜālī-ḳadr ü dāniş-ver
Şeh-i baḥreyn ü berreyn ol cemīlü'z-ẕāt-ı deryā-dil

2 ᶜUluvv-i menḳabetde vaṣf-ı ẕātı nüsḫa-i kübrā
Kemāl ü maᶜrifetde ẕāt-ı pāki baḥr-ı bī-sāḥil

3 Olup ṭuġrā-keşīde bī-bedel ḫaṭṭ-ı hümāyūnı
Rümūz-ı diḳḳati ḥāvī vücūh-ı ḥikmeti şāmil

4 Niçe isterse itdi ḥüsn-i ḫaṭṭ ü resm-i ṭuġrāyı
Ne ḥükm itdiyse itdi ẕihn-i derrāki anı ḥāṣıl

5 Naḥīfī oldı bu ṭuġrā-yı ġarrā ṭarḥına tārīḫ
زهی اعلا همایون خط سلطان احمد کامل

P/192a

XXXII

TĀRĪḪ-İ ÇEŞME-İ VEZİR-İ MÜKERREM MAḤMŪD PAŞA
AĞA-YI YEÑİ-ÇERİYĀN-I DER-GĀH-I ᶜĀLĪ BELEĞA-
HÜ'LLAHÜ İLE'L-MEᶜĀLĪ

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

1 Vezāretle aġa iken li-vechi'llāh idüp himmet
O maḥmūdu'l-ḫıṣāl itdi bu ᶜayn-ı dil-keşi icrā

2 Naḥīfī söyledüm taḥsīn idüp itmāmına tārīḫ
مصفا چشمهٔ محمود پاشا آب جان افزا (1107)

S/199a

XXXIII

TĀRĪḪ BERĀY-I FETḤ-İ TİFLĪS (*)

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 İtdi Sulṭān Aḥmed-i Ġāzīye Rabbü'l-ᶜālemīn
Ẓāhir ü bāṭında tevfīḳ-ı celīlin reh-nümā

2 Mülk-i Tiflīs oldı munżam cümle-i emlākine
Mālikü'l-mülk ide manṣūr u muẓaffer dā'imā

3 Devlet ü iḳbālinüñ āsār-ı yümn ü himmeti
Mülk-i Gürcüstānı tesḫīr eyledi ser-tā-be-pā

4 Mālikü'l-mülk eyleye memlūki mülk-i düşmeni
Nūr-ı İslām ola per-tev-baḫş-ı fażl-ı kibriyā

5 Devletinde çok fütūḥāt ile ᶜālem şād olup
Budur ümmīd ola her cānibde manṣūru'l-livā

6 Ḥaḳ vezīr-i aᶜẓam u dāmād-ı ᶜālī-şānını
Ḥüsn-i tedbīre muvaffaḳ eyleye ṣubḥ u mesā

7 Bir teveccüh ile ṣūret buldı bu fetḥ-i cemīl
Baᶜdezīn çoḳ ṣūret-i ḫayr eyleye meftūḥ Ḫudā

8 İsm-i Saᶜd-ābāduñ oldı şimdi ẓāhir ḥikmeti
Oldı saᶜd ile bu fetḥ ābādī-i mülk-i ṣafā

9 Gelmez iken ḫāṭır-ı ḫalḳa bu fetḥ-i bī-ᶜadīl
Defᶜaten geldi ẓuhūra bu peyām-ı dil-güşā

10 ᶜArż olup der-gāhına dā'im mefātīḥ-i ḳılāᶜ
Künyetin Ḥaḳ bü'l-meġāzī ide bī-reyb ü riyā

11 Niçe mülki milket-i İslāma munżam eyleyüp
Niçe iḳlīmi müseḫḫar eyleye Bārī saña

12 Cümleye bu niᶜmetüñ vācib devām-ı şükri kim
Bāᶜis-i efzāyiş-i niᶜmet olur şükr-i Ḫudā

13 Geldi bir müjde N a ḥ ī f ī söyledüm tārīḫini
ملك تفليس اولدى سلطان احمده لطف و عطا
(1134)

E/31b M/14b Y/43a

(*): tārīḫ-i fetḥ-i Tiflīs E (1a) ġāzīye: ġāzī- M (3a) yümn ü: yümn-i Y M (4) M de yok (6b) ḥüsn-i: ḥüsn ü Y M (7a) ṣūret: - Y M (b) eyleye: ola bu Y M (8a) ism: resm E

XXXIV

TĀRĪḪ BERĀY-I FETḤ-İ CELĪL-İ GENCE DER-SİTĀ-
YİŞ-İ CENĀB-I PĀDİŞĀH-I ᶜĀLEM-PENĀH Lİ-NAḤĪFĪ
EFENDİ

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

1 Fetḥ-i Gence genc-i bād-āver gibi oldı güşād
Himmet ü ḫayr-ı duᶜāsıyla o şāh-ı emcedüñ

2 Āṣaf-ı ẕī-şānınuñ tedbīri oldı kār-ger
Böyledür minnet Ḫudāya ḥükmi baḫt-ı esᶜadüñ

3 Maẓhar-ı tevfīḳdur bī-şübhe re'y-i rūşeni
Ol vezīr-i kār-dānuñ ol müşīr-i erşedüñ

4 Fātiḥ-i Mıṣr-ı ᶜArab Sulṭān Selīm ise eger
Fetḥidür Mıṣr-ı ᶜAcem bu pādişāh-ı evḥadüñ

5 Ḥaşre dek müstetbaᶜ-ı iḳbāl ide Rabbü'l-ᶜibād
Baḫt-ı rūz-efrūz u fīrūzın o vālā-mesnedüñ

6 Ḥak bilād-ı şarḳ u ġarbı eyleyüp tesḫīr aña
Eyleye aḥkāmını icrā bu dīn-i sermedüñ

7 Ey N a ḥ ī f ī tuḥfe-i ilhāmdur tārīḫ aña
عون حقدن گنجه فتحی اولدی سلطان احمدك (1137)

L/408b

XXXV

MOLLA GURANĪ CAMİʿİNDE OLAN
ḤAVŻIN TĀRĪḪİDİR

Mefāʿīlun Mefāʿīlun Feʿūlün

1 ʿAmuca-zâde ol ṣadr-ı güzînin
Yegâne ḫâheri ol fahr-ı ensâb

2 Raḥîme Ḫanum ol ferḫunde-sîret
Edip iḫlâṣ ile tertîb-i esḥâb

3 Bu câmiʿde kılup bu ḥavżı bünyâd
Anı mâ'-i ma'ine etti mîzâb

4 Bu ḥavż-ı ḫoş-nümâ bu menhel-i ṣâf
Şarâb-ı selsebîli eyler işrâb

5 Bu âb-ı ṣâfdan nûş eyledikçe
ʿİbādu'llâh eger şeyḫ u eger şâb

6 Olup gülzâr-ı cennet cilve-gâhı
Şarâb-ı Kevser ile ola sîr-âb

7 Ede rûḥunu ʿayn-ı nûr u raḥmet
Raḥîm u erḥam ü Raḥmân ü Tevvâb

8 N a ḥ ī f ī oldu itmâmına târîḫ
زهی حوض دلارا بی بدل آب (1123-1711)

XXXVI

Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün Mefāʿīlün

Buyurdu ṭarḥ olunsun şâr dîvârında bu târiḫ
همایون اوله سلطان احمده دولتله سعد اباد (1134-1721-1722)

XXXVII

Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilātün Fāʿilün

Ey N a h ī f ī şevk ile ol dem didüm tārīḫ içün
اولدی سلطان مصطفی زیب مقام سروری (1106)

XXXV ve XXXVI. tarihler Hafız Hüseyin Ayvansarayî, Mecmua-i Tevarih, Haz: Fahri Ç. Derin, Vahid Çabuk, İstanbul 1985'ten alınmıştır. S.158 ve 29.

XXXVII. Topkapı Müz. Ktp.E.H.1487. Bu tarihin bütün beyitleri XIX . kasideye aittir. Sadece tarih beyti farklıdır.

3. M U S A M M A T L A R

A. MURABBALAR

B. TAHMİSLER

C. MUAŞŞAR

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

I

1 Bizüm maᶜbūdumuz sensin
ᶜİnāyet eyle yā mevlā
2 Ezel maḳṣūdumuz sensin
ᶜİnāyet eyle yā mevlā

II

1 S̱enā vü ḥamd ü şükr ancaḳ
Cenāb-ı pāküñe elyaḳ
2 Budur senden recā muṭlaḳ
ᶜİnāyet eyle yā mevlā

III

1 Yaratduñ cümle āfāḳı
Zemīn ü çarḫ-ı nüh ṭāḳı
2 Fenādur cümle sen Bāḳī
ᶜİnāyet eyle yā mevlā

IV

1 Olup her ḥāl ile ᶜāciz
ᶜAṭā vü luṭfa muḥtācuz
2 Sen eyle fażluña fā'iz
ᶜİnāyet eyle yā mevlā

V

1 İdüp müstaġrıḳ-ı raḥmet
İdersin ḳullara raḥmet
2 Senüñdür ḳuvvet ü ḳudret
ᶜİnāyet eyle yā mevlā

VI

1 Yüzüm yoḳ ᶜözr-i ᶜıṣyāna
Ümīdüm ᶜafv ü ġufrāna
2 Ṭaleb-kār oldum iḥsāna
ᶜİnāyet eyle yā mevlā

VII

1 Ḳula senden olur çāre
Ḳoma maḥşerde āvāre
2 N a ḥ ī f ī -i güneh-kāre
ᶜİnāyet eyle yā mevlā

A/27b E/14a H/26b İ/26b Y/14b

Bu şiir E'de dörtlük şeklinde yazılmıştır.

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

I

1 Kerīm-i ẕü'l-ᶜaṭā sensin
Meded senden meded mevlā
2 ᶜAẓīmü'l-Kibriyā sensin
Meded senden meded mevlā

II

1 Sen olduñ Evvel ü Āḫir
Sen olduñ Bāṭın u Ẓāhir
2 Sen olduñ Ḳādir ü Ḳāhir
Meded senden meded mevlā

III

1 Eḥad sensin naṣīrüñ yoḳ
Ṣamed sensin vezīrüñ yoḳ
2 Şerīküñ yoḳ naẓīrüñ yoḳ
Meded senden meded mevlā

IV

1 Sen ol Ḫallāḳ-ı ᶜālemsin
Ḫudāvend-i Muᶜaẓẓamsın
2 Ḳula ekremsin erḥamsın
Meded senden meded mevlā

V

1 Rıżā-yı pāküñ iḥsān it
Bizi tevfīḳa şāyān it
2 Reh-i maḳṣūdı āsān it
Meded senden meded mevlā

VI

1 Muᶜallā ẕāt-ı ẕī-şānuñ
Cihān maḥkūm-ı fermānuñ
2 ᶜİbāda şāmil iḥsānuñ
Meded senden meded mevlā

Bu şiir sadece E'de dörtlük şeklinde yazılmıştır.
(III 1) naṣīrüñ: naẓīrüñ Y H İ A (IV 2) ekremsin: ekrem vü H İ A

VII

1 Eger ẓâhir eger mektûm
Eger manṭûḳ eger mefhûm
2 Cenâb-ı pâküñe ma'lûm
Meded senden meded mevlâ

VIII

1 Olup âvâre ġafletle
Geçürdüm 'ömri ẕilletle
2 Beni şâd eyle raḥmetle
Meded senden meded mevlâ

IX

1 N a ḥ î f î yem Ḫudâvendâ
Menem âşüfte vü şeydâ
2 Beni 'afv eyle sen ferdâ
Meded senden meded mevlâ

A/27b E/13b H/26b İ/26b Y/15a

(VII 1) manṭûḳ: manṭıḳ Y

(VIII) E ve Y'de yok.

Mefā^cīlün Mefā^cīlün

I

1 Ḫudā-yı ins ü cān sensin
Meded eyle meded mevlā
2 Ḫudāvend-i cihān sensin
Meded eyle meded mevlā

II

1 Ṣıfāt u ẕātuñ a^clādur
Neḳāyiṣden müberrādur
2 Münezzehdür mu^callādur
Meded eyle meded mevlā

III

1 Eger lāl ü eger gūyā
Seni tesbīḥ ider eşyā
2 Te^cālā şānuñ el-a^clā
Meded eyle meded mevlā

IV

1 Nedāmet-kār-ı ^cıṣyāna
Çün itdüñ va^cde iḥsāna
2 Ḳarīn it fażl u ġufrāna
Meded eyle meded mevlā

V

1 Be-cāh-ı mefḫar-ı ^cālem
Bizi ḳıl ^cafv ile ḫurrem
2 Budur mes'ūlümüz her dem
Meded eyle meded mevlā

VI

1 İdüp maḥbūbuña ḥürmet
Bizi ḳılduñ aña ümmet
2 N'ola eyler iseñ raḥmet
Meded eyle meded mevlā

VII

1 N a ḥ ī f ī -i gedāyam ben
Ġarīb-i bī-nevāyam ben
2 Meded-ḫ^vāh-ı ^caṭāyam ben
Meded eyle meded mevlā

A/27a E/13b H/26a İ/26a Y/14b

(III 1) eşyâ: gûyâ Y
(VII 1) ġarîb-i: ġarîb ü A H
Y'de nakarattaki "eyle" yerine "senden" var.

4

Mefā^cīlün Mefā^cīlün Fe^cūlün

I

1 Dil-i güm-rāha fażluñ reh-ber eyle
ᶜİnāyet ḳıl hidāyet ḳıl ilāhā
2 Beni luṭf u ᶜaṭāya maẓhar eyle
ᶜİnāyet ḳıl hidāyet ḳıl ilāhā

II

1 Düşüp tīġ-ı ġama ṣad pāre oldum
Belā-yı ᶜışḳ ile bī-çāre oldum
2 Ümīd-i vaṣl ile āvāre oldum
ᶜİnāyet ḳıl hidāyet ḳıl ilāhā

III

1 Beni āzāde ḳıl dām-ı hevādan
Ḫalāṣ it ḳayd-ı bend-i mā-sivādan
2 Ḳoma döndür dili rāh-ı ḫaṭādan
ᶜİnāyet ḳıl hidāyet ḳıl ilāhā

IV

1 İdüp şāyeste-i luṭf-ı viṣālüñ
N a ḥ ī f ī bendeñe göster cemālüñ
2 Çü oldur bende-i şūrīde-ḫālüñ
ᶜİnāyet ḳıl hidāyet ḳıl ilāhā

A/27a H/26a İ/26a P/65a

Müfteᶜilün Fāᶜilün

I

1 Bülbül-i nālān olup
Çağıruram dost dost
2 Ol güle ḥayrān olup
Çağıruram dost dost

II

1 Derd-i dilümden eger
İster iseñ bir ḫaber
2 ᶜIşḳ ile şām ü seḥer
Çağıruram dost dost

III

1 Oldı maḥabbet füzūn
ᶜIşḳ ile ṭoldı derūn
2 Ḳalmadı ṣabr ü sükūn
Çağıruram dost dost

IV

1 Ẕikr-i Ḫudā baña bes
Ġayriye itmem heves
2 Ṣıdḳ ile ben her nefes
Çağıruram dost dost

V

1 Ṭutdum o yāra yüzüm
Kimseye baḳmaz gözüm
2 Ẕikridür ancaḳ sözüm
Çağıruram dost dost

VI

1 Derd ü ġama yār olup
ᶜIşḳ ile bīmār olup
2 Ṭālib-i dīdār olup
Çağ ıruram dost dost

VII

1 Olmasa dil-ber ᶜayān
ᶜAynüme gelmez cihān
2 Cān ü göñülden hemān
Çağıruram dost dost

(VI 1) derd ü: derd-i Y (VII 2) cān ü: cān-ı Y

VIII

1 Her ne disem ṣūretā
Maʿnīde ḳaṣdum Ḫudā
2 Vird idinüp dā'imā
Çaġıruram dost dost

IX

1 ʿĀşıḳ-ı şūrīde-kām
Sevdigin ister müdām
2 Dost diyüp ṣubḥ u şām
Çaġıruram dost dost

X

1 Āh ü figān eyleyüp
Rāzı ʿayān eyleyüp
2 Vird-i zebān eyleyüp
Çaġıruram dost dost

XI

1 Ẕikri ṣafādur dile
Bendeyem iḫlāṣ ile
2 Ḳabrüm içinde bile
Çaġıruram dost dost

XII

1 Serde hevā gözde nem
Gāhī ṣafā gāhī ġam
2 Derd ile ben dem-be-dem
Çaġıruram dost dost

XIII

1 Bunda degül meskenüm
Yār ilidür gülşenüm
2 Ġayrı sözüm yoḳ benüm
Çaġıruram dost dost

(VIII) E de yok. (X 1) rāzı: rāz İ
(XII 1) gāhī: gāh H A

XIV

1 Şemᶜine pervāneyem
ᶜIşḳ ile hem-ḫāneyem
2 Bülbül-i ferzāneyem
Çağıruram dost dost

XV

1 Ẓāhirüme baḳma gel
İtme benümle cedel
2 Bāṭınum oldı maḥal
Çağıruram dost dost

XVI

1 Sīne döküp āh ile
Ağlaram eyvāh ile
2 Nāle-i cān-kāh ile
Çağıruram dost dost

XVII

1 Cezbe-i şevḳ-i viṣāl
Buldı N a ḥ ī f ī kemāl
2 Yūnus u Mıṣrī-miṣāl
Çağıruram dost dost

A/18a E/12b H/17a İ/17a P/58a Y/24a

(*)

MUSAMMAṬ DER-MÜNĀCĀT-I ḲĀŻĪ'Ü'L-ḤĀCĀT

Müstefᶜilün Müstefᶜilün

I

1 Ey fāṭır-ı arż u semā
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ
2 Luṭfuñla ᶜālem pür-nemā
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

II

1 Fermān idince bī-teᶜab
Geldi vücūda cümle hep
2 Arż u semā vü rūz u şeb
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

III

1 İşrāḳ idince nūr-ı ẕāt
Geldi ẓuhūra kā'ināt
2 Ey Ḳādir-i ᶜālī-ṣıfāt
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

IV

1 Ẓulm itdi devrān el-ġıyās̱
Ḥālüm perīşān el-ġıyās̱
2 Ey Rabb-ı Raḥmān el-ġıyās̱
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

V

1 Yoḳ cān u dilde ibtihāc
Maḥzūn göñül ḫaste mizāc
2 Luṭfuñla eyle sen ᶜilāc
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

VI

1 Baña idüp feyż-i ṣalāḥ
Ḳıl maẓhar-ı fevz ü felāḥ
2 Gelsün derūna inşirāḥ
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

(*) Münācāt-ı bī-naẓīr-i Naḥīfī el-Mevlevī Y Lā-ḥavle ve lā-ḳuvvete illā bi'llāh misdāḳınca ḥurūf-ı teheccī tertībi üzre münācāt-ı Ḥażret-i Ḳāżi'ü'l-ḥācātdur A H İ P münâcât-ı ... : münâcâtdur P

Bu şiirin kafiyeleri elifbaî sırayla harfleri vermektedir.
(II 2) semâ vü: semâ Y
(III 1) işrâḳ: işrâf E ẓuhûra: ẓuhûr Y
(V) E'de yok.
(VI 1) feyż: nûr A H

VII

1 Ẕikr idinüp zīb-i sımāḫ
Vir naḫl-i şevḳa tāze şāḫ
2 Tengī-i dil bulsun ferāḫ
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

VIII

1 Ey Ḫāliḳ-ı Ferd ü Ṣamed
Elṭāf u cūduñ bī-ᶜaded
2 Yoḳ fażluña hīç ḥadd ü ᶜad
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

IX

1 Yoḳ ᶜışḳ-ı cānāndan eleẕ
Bulmadı cān andan eleẕ
2 Bir neşve kim cāndan eleẕ
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

X

1 Arż u semā şems ü ḳamer
Mülk ü melek cinnü beşer
2 Hep ẕātuñı tesbīḥ ider
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

XI

1 Biz bir bölük üftādeyüz
Elṭāfuña cān-dādeyüz
2 Ġufrānuña āmādeyüz
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

XII

1 ᶜAfv ü keremle her nefes
Maẓlūma sensin dād-res
2 Virdim budur Allāh bes
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

XIII

1 ᶜIşḳ ile kimi şuᶜle-nūş
Deryā miẟāli pür-ḫurūş
2 Kimisi ḥayretle ḫamūş
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

(VII 1) şevḳa tâze şâḫ: zevḳ u sevḳa şâḫ A H tâze: dürlü † berg ü P (2) bulsun: olsun P (VIII 1) ḫâliḳ-ı: ḫâliḳ u A † (IX 1) cân andan: cândan Y bulmadı cân andan eleẕ: cân eyledi andan eleẕ A H
(XII 1) keremle: keremüñle Y
(XIII 1) ᶜışḳ ile: ᶜışḳuñla E

XIV

1 Vir baña feyż-i iḫtiṣāṣ
Ḳıl mülḥaḳ-ı bezm-i ḫavāṣ
2 Eyle ᶜavāyıḳdan ḫalāṣ
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

XV

1 Yā Rab cemālüñdür ġaraż
Fażl u kemālüñdür ġaraż
2 Birr ü nevālüñdür ġaraż
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

XVI

1 Ḳalb-i ḥazīne vir neşāṭ
ᶜIşḳ ile itsün iḫtilāṭ
2 Bulsun sürūr u inbisāṭ
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

XVII

1 Vir ᶜışḳdan bu cāna ḥaẓ
Gelsün dil-i nālāna ḥaẓ
2 Kesb eylesün merdāne ḥaẓ
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

XVIII

1 İtse bu sırra ıṭṭılāᶜ
Ẕerre olur mihr-iltimāᶜ
2 ᶜİlm ile bir olmaz simāᶜ
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

XIX

1 ᶜIşḳuñla eyle dāġ dāġ
Ṣaḥn-ı dil olsun reşk-i bāġ
2 Cān ü cihāndan vir ferāġ
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

(XVI 2) sürūr u: sürūr-ı İ (XVIII 1) mihr: her Y (2) bir olmaz: olmaz çün A H olmaz bu İ bir: pür Y (XIX 2) cihāndan: cihān Y (XIX) E de yok

XX

1 Ẕikrüñle dil bulsun şeref
Dürr ile ṭolsun ol ṣadef
2 Olsun derūn genc-i tuḥaf
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

XXI

1 Tevfīḳuñ olduḳda refīḳ
Eshel olur kār-ı ṭarīḳ
2 İḥsānuña eyle ḥaḳīḳ
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

XXII

1 Bī-ġāye fażl u raḥmetüñ
Maḫlūḳa vāṣıl niᶜmetüñ
2 Mümkin mi fehm-i ḥikmetüñ
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

XXIII

1 Ey pādişāh-ı bī-zevāl
V'ey Ḳādir-i ṣāḥib-kemāl
2 Ṣunᶜuñda ᶜālem deng ü lāl
Ḳuvvet senuñ ḳudret senüñ

XXIV

1 Sensin muᶜīn ü nāṣırum
Dānā-yı sırr u ẓāhirüm
2 Şād eyle maḥzūn ḫāṭırum
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

XXV

1 ᶜIṣyān ile maᶜrūf ben
Ġufrān ile mevṣūf sen
2 Ey vāḳıf-ı sırr u ᶜalen
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

(XX 1) dil bulsun: bulsun dil A H İ P ṭolsun: olsun H İ A (2) derūn: - Y (XXI 1) olduḳda: olunca Y E (XXII) Y ve E de yok. (XXV 1) sen: ben Y (2) vāḳıf: ᶜālim H İ A

XXVI

1 Ẕikrüñ derūnda sū-be-sū
İḫlāṣ ile Allāh hū
2 Dil luṭfuñ eyler cüstücū
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

XXVII

1 Ben ġarḳa-i cürm ü güneh
ᶜIṣyān ile kārum tebāh
2 Sen raḥmet eyle yā İlāh
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

XXVIII

1 Luṭfuñladur ᶜizz ü ᶜalā
Ḳahruñdadur renc ü belā
2 Yoḳ der-geh-i cūduñda lā
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

XXIX

1 Ṣād it N a ḥ ī f ī bendeyi
Ol bende-i nālendeyi
2 Redd itme ol ṣermendeyi
Ḳuvvet senüñ ḳudret senüñ

A/17b E/11b H/16b İ/16b P/57b Y/23b

(XXVII 1) Allāh: yā̕llāh Y (2) eyler: ile H İ A
(XXVI),(XXVII)'nin sırası Y'de değişik.
(XXVIII 2) cūd: cevr Y

7

Mefā^cilün Mefā^cilün

I

1 Koyup zaḫm-ı dile merhem
Şefā^cat kıl şefā^cat kıl
2 Amān ey mefḫar-ı ^cālem
Şefā^cat kıl şefā^cat kıl

II

1 Kudūmüñ luṭf-ı Rabbānī
Ẓuhūruñ fażl-ı Sübḥānī
2 Bize ey merḥamet kānı
Şefā^cat kıl şefā^cat kıl

III

1 Olup biñ cān ile bende
Yoluñda oldum efkende
2 Koma maḥşerde şermende
Şefā^cat kıl şefā^cat kıl

IV

1 Vücūduñ bā^cis̱-i raḥmet
Derūnuñ menba^c-ı şefḳat
2 Meded ey melce'-i ümmet
Şefā^cat kıl şefā^cat kıl

V

1 Varup der-gāh-ı mevlāda
Olunca ḥaşre āmāde
2 Dem-i pür-sūz-ı ferdâda
Şefā^cat kıl şefā^cat kıl

VI

1 Fedā olsun saña cānum
Yüzime urma ^cıṣyānum
2 Benüm şefḳatli sulṭānum
Şefā^cat kıl şefā^cat kıl

VII

1 Olup şermiyle ṣad pāre
Kapuña geldi bī-çāre
2 N a ḥ ī f ī -i güneh-kāre
Şefā^cat kıl şefā^cat kıl

A/49a H/46a İ/46a ?/72a
(II 2) bize: bizi H İ
(V 2) pür-sûz-ı ferdâda: pür-sûzımuzda da A H İ

DER-NAᶜT-İ NEBÎ (A.S.) (*)

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

I

1 Yā Resūla'llāh budur vird-i zebānum ṣubḥ u şām
Eṣ-ṣalātü ve's-selām ey fahr-ı ᶜālem es-selām
2 Eylerem bu vech ile ᶜarż-ı ᶜubūdiyyet müdām
Eṣ-ṣalātü ve's-selām ey fahr-ı ᶜālem es-selām

II

1 Cānuma kār itdi tāb-ı iştiyāḳ-ı vuṣlatuñ
Dāġ dāġ itdi ten-i bīmārı nār-ı fürḳatüñ
2 Öldürürse ben ġarīb ü zārı derd-i ḥasretüñ
Eṣ-ṣalātü ve's-selām ey fahr-ı ᶜālem es-selām

III

1 Şevḳ-ı vuṣlatla göñülden refᶜ olup ālām ü ġam
Eylesem kūyuñda teslīm ü taḥiyyet dem-be-dem
2 Yüz sürüp der-gāhuña şevḳ ile ᶜışḳ ile disem
Eṣ-ṣalātü ve's-selām ey fahr-ı ᶜālem es-selām

IV

1 Ḥaḳ Teᶜālā zātuñ itdi raḥmeten li'l-ᶜālemin
Ḳıldı ᶜünvān-ı ṣıfātuñ ṣādıku'l-vaᶜdü 'l-emīn
2 Didi teşrīfüñde hep ehl-i semāvāt ü zemīn
Eṣ-ṣalatü ve's-selām ey fahr-ı ᶜālem es-selām

V

1 Ḳanda ᶜazm itseñ eyā sulṭān-ı mülk-i ıṣṭıfā
Fahr iderdi hāk-i pāyüñle senuñ arż u semā
2 Dir idi eşcār ü aḥcār eyleyüp ᶜizzet saña
Eṣ-ṣalātü ve's-selām ey fahr-ı ᶜālem es-selām

VI

1 Naᶜt-i pāküñ māye-i fahr oldı bu cān u dile
Eylerem tā ḥaşre dek evṣāfuñı ihlāṣ ile
2 Bu ṣadā elbet gelür hāk-i mezārumdan bile
Eṣ-ṣalātü ve's-selām ey fahr-ı ᶜālem es-selām

VII

1 Ḥasretüñle hāk iderse cismümi bād-ı fenā
Rūḥ-bahş olsun baña ẕikrüñle yārān-ı ṣafā
2 Ḳabrüm üstünde disünler kim N a h ī f ī den saña
Eṣ-ṣalātü ve's-selām ey fahr-ı ᶜālem es-selām

A/7b E/14b H/7a İ/7a P/55b Y/13a

(*): Rûh-ı nebî-râ ṣalavât P
(II 2) ġarîb: - Y
(III 1) âlâm ü: âlâm-ı Y
(VII 1) cismümi: cismi İ cismini Y

9

Mefā

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün

I

1 Bizüm ᶜıṣyānumuz çoḳdur
Sen iḥsān eyle yā Allāh
2 Saña lāyıḳ ᶜamel yoḳdur
Sen iḥsān eyle yā Allāh

II

1 Lisān-ı ḥāl ile her dem
Seni temcīd ider ᶜālem
2 Ki sensin ᵉrḥam ü ᵉkrem
Sen iḥsān eyle yā Allāh

III

1 Beni çün eyleyüp insān
Hidāyet eyledüñ iḥsān
2 Meded ḳıl müşkilüm āsān
Sen iḥsān eyle yā Allāh

IV

1 Çü sensin Ḳādir ü ᶜĀlim
Bilürsin cümle aḥvālüm
2 Müyesser eyle āmālüm
Sen iḥsān eyle yā Allāh

V

1 Saña lāyıḳ ne var bende
Menem cürm ile nālende
2 Ḳoma maḥcūb u şermende
Sen iḥsān eyle yā Allāh

VI

1 Bizi ey ᶜĀlim ü Dānā
ᶜAdemden eyledüñ inşā
2 Şerīküñ yoḳ senüñ ḥāşā
Sen iḥsān eyle yā Allāh

VI

1 Eger dūzaḫ eger cennet
Eger ḳahr u eger raḥmet
2 Senüñdür ḥükm bī-ᶜillet
Sen iḥsān eyle yā Allāh

VII

1 Bizi fażluñla şādān it
ᶜAṭā vü luṭfa şāyān it
2 Ḳarīn-i ᶜafv ü ġufrān it
Sen iḥsān eyle yā Allāh

VIII

1 Baña luṭf-ı hidāyet ḳıl
Rehā-yāb-ı melāmet ḳıl
2 N a ḥ ī f ī ye ᶜināyet ḳıl
Sen iḥsān eyle yā Allāh

A/65b E/13a H/63b İ/63a P/78a Y/17a

(VII 1) eger dūzaḫ eger cennet: eger cennet eger dūzaḫ H A (VIII 1) Bizi: beni E

MÜNĀCĀT-I ḤAŻRET-İ ḲĀŻĪYÜ'L-ḤĀCĀT VE REFĪᶜU'D-DERECĀT (*)

Mefāᶜīlün Mefāᶜīlün Feᶜūlün

I

1 İlāhī ᶜizzetüñ ḥaḳḳıyçün olsun
ᶜİbād-ı Müslimīne nuṣret eyle
2 ᶜAṭā vü şefḳatüñ ḥaḳḳıyçün olsun
ᶜİbād-ı Müslimīne nuṣret eyle

II

1 Diyüp لا تقنطوا من رحمة الله
Bizi luṭf u ᶜaṭādan kılduñ āgāh
2 Budur senden recāmuz şimdi her gāh
ᶜİbād-ı Müslimīne nuṣret eyle

III

1 İdüp ᶜāṣīleri pā-māl-i ẕillet
Bizi itme giriftār-ı meẕellet
2 Senüñdür dīn-i İslām eyle şefḳat
ᶜİbād-ı Müslimīne nuṣret eyle

IV

1 Naẓar ḳıl luṭf ile ḳalb-i ḥazīne
Teraḥḥum eyle bu āh ü enīne
2 Ḫudāyā ᶜavn ü nuṣret eyle dīne
ᶜİbād-ı Müslimīne nuṣret eyle

V

1 Çü sensin pādişehler pādişāhı
Ḳapuñdur ḳullaruñ cāy ü penāhı
2 Meded ḳıl fażl-ı luṭfuñla ilāhī
ᶜİbād-ı Müslimīne nuṣret eyle

(*): İ'de yok. Duᶜâ ve münâcât-ı ᶜasâkir-i İslâm P

(II 2) Sure: XXXIX, ayet 54.

(V 2) fażl-ı luṭfuñla ilāhī: fażl u luṭfuñla eyle İ fażluñ eyle yâ ilâhî P

VI

1 Bizi ḳahr itme sū'-i ḥālimüzle
Cezā ḳılma bize aᶜmālümüzle
2 Feraḥ-yāb eyleyüp āmālümüzle
ᶜİbād-ı Müslimīne nuṣret eyle

VII

1 Efendüm senden olmazsa ᶜināyet
Kim itsün ḳullara ᶜavn ü ᶜināyet
2 Be-nūr-ı şāh-ı iḳlīm-i şefāᶜat
ᶜİbād-ı Müslimīne nuṣret eyle

VIII

1 Ḳılup cehd-i ġuzātı saᶜy-i meşkūr
ᶜAṭā vü fażluñ ile eyle manṣūr
2 İdüp aᶜdâ-yı dîni cümle maḳhūr
ᶜİbād-ı Müslimīne nuṣret eyle

IX

1 Sürüp der-gāhuña rūy-ı recāmuz
Der-i luṭfuñdur ancaḳ mültecāmuz
2 N a ḥ ī f ī -veş budur şimdi duᶜâmuz
ᶜİbād-ı Müslimīne nuṣret eyle

A/20a H/19a İ/19a P/60a

(VIII 1) ġuzātı: ġazāyı A

(I 2) duᶜâmuz: recâmuz A H

Mefā^c^īlün Mefā^c^īlün

I

1 Vücūduñ raḥmet-i Ḥakdur
Şefā^c^at yā Resūla'llāh
2 Ẓuhūruñ feyż-i muṭlaḳdur
Şefā^c^at yā Resūla'llāh

II

1 Cihāna maḥż-ı raḥmetsin
Ḥabīb-i ḫāṣ-ı ḥażretsin
2 Şefī^c^-i ḫayl-i ümmetsin
Şefā^c^at yā Resūla'llāh

III

1 Ne ^c^ālī rütbesin ḥaḳḳā
Ki olduñ cümleden a^c^lā
2 Bulunmaz ẕātuña hemtā
Şefā^c^at yā Resūla'llāh

IV

1 Gelüp ġayb-ı hüviyyetden
Cihānı eyledüñ rūşen
2 Sa^c^ādet nūrı sensin sen
Şefā^c^at yā Resūla'llāh

V

1 İderken medḥüñi mevlā
Ne mümkin na^c^tüñi imlā
2 Ġaraż maḳṣūdumı inhā
Şefā^c^at yā Resūla'llāh

VI

1 Olunca rūz-ı ferdāda
Su'āl-i ḥaşre āmāde
2 O der-gāh-ı mu^c^allāda
Şefā^c^at yā Resūla'llāh

VII

1 N a ḥ ī f ī bendeñe ey māh
Budur vird-i zebān her gāh
2 Şefā^c^at yā Ḥabība'llāh
Şefā^c^at yā Resūla'llāh

A/61b E/14b H/64a İ/63a P/78b Y/11a

(III 1) olduñ:oldı A (IV 1) gelüp: gel A ġayb: cezb Y
(VI 1) su'âl-i: su'âl ü P ḥaşre: ḥaşr Y
(VII 1) vird-i: vird ü Y
İ ve P'de "Der-maḳâm-ı ^c^uşşâḳ beste-i Yûsuf Çelebi" kaydı var.

17

Fe^cilātün Mefā^cilün Fe^cilün

I

1 Sensin evc-i risāletün māhı
Cān fedā saña yā Resūla'llāh
2 Sensin ümmetlerün şehenşāhı
Cān fedā saña yā Resūla'llāh

II

1 Ġonçe-i gülşen-i ṣafā sensin
Gevher-i baḥr-ı ıṣṭıfā sensin
2 Cümle maḫlūḳa pīşvā sensin
Cān fedā saña yā Resūla'llāh

III

1 Ten-i zerdüm nizār-ı ḥasretdür
Sīne ṣad çāk-i tīġ-ı fürḳatdür
2 Dil giriftār-ı dām-ı ḥayretdür
Cān fedā saña yā Resūla'llāh

IV

1 Dil maḥabbetle tāb-nāk olsun
Sīne ^cışḳuñla çāk çāk olsun
2 Cümle varum yoluñda ḫāk olsun
Cān fedā saña yā Resūla'llāh

V

1 Bir nigāh eyle cān-ı bīmāra
Eyle luṭfuñla derdime çāre
2 Ḳıl şefā^cat N a ḥ ī f ī -i zāre
Cān fedā saña yā Resūla'llāh

A/61b E/15a H/62a İ/62a P/77b Y/11a

İ ve P'de "Der-makâm-ı evc beste-i Dede" kaydı var.
(III 1) fürḳat: miḥnet E Y
(IV 1) A H İ P' de şöyledir: Derd-i ^cışḳuñla dil helāk olsun/ Tīġ-ı ḥasretle sīne çāk olsun
(2) yoluñda: yoluñla Y

13

Mefā^cīlün Mefā^cīlün

I

1 Gönül ḥasretle āvāre
Şefā^cat yā Resūla'llāh
2 Ciger fürḳatle ṣad pāre
Şefā^cat yā Resūla'llāh

II

1 Fenā bezminde cān ü dil
Mey-i ġafletle lā-ya^cḳıl
2 Meded eyle taraḥḥum ḳıl
Şefā^cat yā Resūla'llāh

III

1 Olup müstevcib-i raḥmet
İdersin niçeye şefḳat
2 Benümçün daḫı ḳıl minnet
Şefā^cat yā Resūla'llāh

IV

1 Ḥużūr-ı Ḥaḳda iḥsān it
Recā-yı ^cafv ü ġufrān it
2 Beni luṭfuñla şādān it
Şefā^cat yā Resūla'llāh

V

1 Derūnum çāk çāk-i ġam
Dem-ā-dem dīdeler pür-nem
2 Budur vird-i zebān her dem
Şefā^cat yā Resūla'llāh

VI

1 Cihāna reh-nümā sensin
^cUṣāta mültecā sensin
2 Ḥabīb-i Kibriyā sensin
Şefā^cat yā Resūla'llāh

VII

1 N a ḥ ī f ī müstemendüñdür
Ġarīb-i pāy-bendüñdür
2 Ḳuluñdur derdmendüñdür
Şefā^cat yā Resūla'llāh

A/62a H/60a İ/59b P/75b

1

TAḪMĪS-İ NAᶜT-İ CĀMĪ (*)

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

I

Gözümüñ ḥasret ile n'ola revān olsa yaşı
ᶜĀşıḳam ol şehe kim yoḳ iki ᶜālemde eşi
Ẕātıdur ḥüsn ü cemāl ile saᶜādet güneşi
لی حبیب عربی مدنی قرشی
که بود درد و غمش مایهٔ شادی و خوشی

II

Maẓhar-ı vaḥy-i Ḫudā ẕāt-ı cemīlü'ş-şiyemi
Nuḫbe-i sırr-ı belāġat süḫan-ı muḥteremi
Genc-i esrār-ı İlāhī dil-i iᶜcāz-demi
مهم رازش نکنم او عربی من عجمی
لاف مهرش چه زنم او قرشی من حبشی

III

N'ola biñ şevḳ ile ser-geştesi olsa dil ü cān
Oldı tā rūz-ı ezel ᶜışḳı derūnumda ᶜayān
O mehüñ yād ḳılup pertev-i ḥüsnin her ān
ذره وارم بهوادارئ او رقص کنان
تا شد او شهرهٔ آفاق بخورشید وشی

IV

Baña gül-zār-ı bihişt oldı o ferḫunde-ḥarem
Ki anuñ vālih ü ser-geştesidür bāġ-ı İrem
Ne ḥarem ravża-i şāhenşeh-i iḳlīm-i kerem
گرچه صد مرحله دور است ز پیش نظرم
وجهه فی نظری کل غداة و عشی

(*) ġazel-i Cāmī taḫmīs-i Naḥīfī Y taḫmīs-i ġazel-i Monlā Cāmī A Güfte-i Monlā Cāmī taḫmīs-i Naḥīfī el-merḥūm raḥimehümā'llāhü teᶜālā ᶜaleyhi H İ P raḥimehümā...: – İ P monlâ: – P

(I) ḥüsn ü: ḥüsn A

(İV) kerem: kerîm Y

V

Bezm-i maᶜnīde olup ᶜışḳ ile peymāne-be-dest
Sāġar-ı ᶜaḳl-ı ḫod-ārāyı şikest eyle şikest
Saᶜy ḳıl tā olasın mülḥaḳ-ı mestān-ı Elest
صفت بادهٔ عشقش تو مپرس از من مست
ذوق این می نشناسی بخدا تا نچشی

VI

Ḥasret-i Faḫr-ı cihān ile ᶜaleyhi'ṣ-ṣalavāt
Virsün Allāh bu sūz-ı dil-i nālāna s̱ebāt
Tābiş-i ᶜışḳı füzūn-ter ola tā rūz-ı memāt
مصلحت نیست مرا سیری ازین آب حیات
ضاعف الله به کل زمان عطشی

VII

Himmetüñ rāh-ı maḥabbetde bülend eyle bülend
Ḳudsiyān eyleye tā kim saña taḥsīn ü pesend
Ey N a ḥ ī f ī yeter ehl-i dile ṣıdḳ ile bu pend
جامی ار باب وفا جز ره عشقش نروند
سر مبادت گر ازین راه قدم بازکشی

A/21b E/15b H/20b İ/20b P/47b Y/25a

(V) tā: - Y

2

TAḪMÎS-İ NAᶜT-İ CÂMÎ (*)

Feᶜilâtün Feᶜilâtün Feᶜilâtün Feᶜilün

I

İdüp iḥsân ü kerem ḳullara Mevlâ-yı Ġanî
Eyledi ᶜâleme raḥmet seni ey mâh seni
Şâd kıl rûz-ı cezâ luṭf-ı şefâᶜatla beni
ای رسول قرشی شاهسوار مدنی
بلبل مکه و بطحا و سهیل یمنی

II

Hilᶜat-i faẓl u kemâlâtı Hudâ bî-kem ü kâst
Eyledi ḥikmet ile ḳâmet-i ẕî-şânunı râst
Sidre itse ne ᶜaceb sâye-i luṭfuñ der-ḫᵛâst
ای که در باغ رسالت چو قدت سرو نخاست
سرو باغ ملکوتی و گل هر چمنی

III

Ẕâtunı ḳudret-i Ḥaḳ eyledi bir dürr-i s̱emîn
Ki ᶜadîl olmaz aña cümle semâvât ü zemîn
Şâhlar der-geh-i ẕî-şânuña bir ᶜabd-i kemîn
پرده دار حرم خاص تو جبریل امین
کمترین بندۀ درگاه تو ویس القرنی

IV

Âl ü aṣḥâbı olup cân ü dilüñ mültemesi
Anlaruñ medḥine ṣarf eyle dem-â-dem nefesi
Ṭut sözüm ᶜâşıḳ iseñ eyleme ġayre hevesi
در حریم حرم کعبۀ وصلش نرسی
دست در دامن اولاد علی تا نزنی

V

Ey N a ḥ î f î niçe bir żâyiᶜ idüp eyyâmı
Eyledüñ ṣarf-ı hevâ mâye-i ṣubḥ u şâmı
Çün fenâ olsa gerekdür felekün encâmı
رو دران روضه واز خاک درش شو جامی
روز و شب چند گرفتار تن خویشتنی

A/22a E/16a H/21a İ/21a P/48b Y/27a

(*): Ġazel-i Câmî taḫmîs-i Naḥîfî Y taḫmîs A taḫmîs-i Naḥîfî H İ taḫmîs-i Naḥîfî Efendi P

(I) iḥsân ü: iḥsân H mevlâ-yı: mevlâya Y

(II) ẕî-şânunı: ẕî-şânuña P (III) aña: - Y

3

ĠAZEL-İ CĀMĪ TAḪMĪS-İ NAḤĪFĪ EFENDİ (*)

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

I

Ḥasret-i der-gāh-ı faḫr-ı ᶜālem ile dem-be-dem
Dilde dāġ-ı iştiyāḳ u dīde-i giryānda nem
Tā-be-key bīhūde geşt-i deşt-i miḥnet eyleyem
کی بود یارب که رو در یثرب و بطحا کنم
گه بمکه منزل و گه در مدینه جا کنم

II

Ḥasretem ol rūz-ı fīrūza o vaḳt-i ḫurreme
Kim idem tekbīr ü lebbeyk ile anda demdeme
Girye-i ḥasret gelüp şevḳ ile çeşm-i pür-neme
بر کنار زمزم از دل بر کشم یک زمزمه
وز دو چشم خونفشان ان چشمه را دریا کنم

III

Cilve-gāh oldı dil-i şeydāya bunca kūh u deşt
Rūz u şeb itdüm ḫayāl-i gülşen-i kūyuñla geşt
Ḫūn-ı ḥasretle pür oldı dīdeler mānend-i ṭaşt
صد هزاران دی درین سودا مرا امروز گشت
نیست صبرم بعد ازین که امروز را فردا کنم

IV

Ṣıdḳ u iḫlāṣ ile itsem Kaᶜbe-i kūyuñda cāy
Sākinān-ı ravża-i ẕī-şāna olsam ḫāk-i pāy
Olmaġa her dem der-i devlet-me'āba çehre-sāy
یا رسول الله بسوی خود مرا راهی نمای
تا ز فراق سر قدم سازم ز دیده پا کنم

(*): Güfte-i Monlā Cāmī ve taḫmīs-i Naḥīfī raḥmetü'llā-hi ᶜaleyh H İPtaḫmīs-i ġazel-i Monlā Cāmī A taḫmīs-i naᶜt-i Cāmī E (IV) me'āba: medāra H A

V

Cürm ü ᶜısyān ile oldum gerçi maḥcūb u ḫacil
Ben ġarībi ḫāk-i pāyüñ olmaġa şāyeste ḳıl
Cennet-i kūyuñ ḫayāliyle cihānda muttaṣıl
آرزوی جنت المأوی برون کردم ز دل
جنتم این بس که بر خاك درت مأوا کنم

VI

Rūy-māl-i der-gehüñle ey melāẕ-ı ümmetān
Eylesem rāh-ı ᶜubūdiyyetde beẕl-i naḳd-i cān
Ġāyet-i me'mūl odur ben ḫāke rūzān ü şebān
خواهم از سودای پابوست نهم سر در جهان
یا بپایت سر نهم یا سر درین سودا کنم

VII

Ẕāt-ı pākuñ midḥat-i mevlā ile mevṣūf iken
Kimde vardur midḥatüñde bāzī-i basṭ-ı süḫen
Bu N a ḥ ī f ī nüñ ḳabūl it ᶜöẕrin iḥsān eyle sen
مردم از شوق تو معذورم اگر هر لحظه من
جامی آسا نامهٔ شوق ترا انشا کنم

A/20b E/16b H/19b İ/19b P/47a Y/28b

(VII) bāzī-i: yārī-i E yārī Y ile: - P

4

GAZEL-İ RŪŞENĪ TAHMĪS-İ NAHĪFĪ (*)

Fe^cilātün Fe^cilātün Fe^cilātün Fe^cilün

I

Ey yegāne Şeh-i kevneyn ü nebiyy-i Kureşī
Sensin ol kim yok anuñ iki cihānda bir eşi
Kābe kavseyn ile meşhūr-ı cihān iki kaşı
Çün toğup tutdı cihān yüzini hüsnüñ güneşi
Kim ola sevmeye bu hüsn ile sen māh-veşi

II

Ne ^caceb zāt u sıfāt ile olursañ ahsen
İtdi Hak hulk-ı ^cazīm ile seni müstahsen
Sensin ey fahr-ı cihān hulkı hasen halkı hasen
Türk ü Rūm u ^cAcem ü Hind bilür bunı ki sen
Hāşimīsin Medenīsin ^cArabīsin Kureşī

III

Rīk-zār üzre olup her biri pûyân u devân
Niçe leb-teşneler olmış idi bī-tāb ü tüvān
Oldı sīr-āb-ı zülāl-ı keremüñ pīr ü cevān
Parmağuñdan akıdup āb-ı revān-bahş-ı revān
Niçe yüz biñ kişiden def^c idisersin ^catşı

IV

^cİllet-i gā'iye-i kevn ü mekānsın el-hak
Esbak-ı halk-ı cihānsın saña ^cālem mülhak
Kurb-ı hāsa n'ola olduñ ise şayān ü ehak
Dīg-i hikmetde pişürdi çü senüñ sevgüñi Hak
Cebre'īl olsa n'ola matbahunuñ hīme-keşi

V

Şād idüp lutf-ı şefā^cat ile bī-çāreleri
^cĀsıyān-ı ümemüñ sensin olan dād-geri
İtdi irsālüñi Hak rahmet-i kübrā haberi
Sensin ol püşt ü penāh-ı melek ü ins ü perī
Enbiyānuñ güzeli sevgilüsi hūb u hoşı

(*): tahmīs-i na^ct-i Rūşenī E tahmīs-i gazel-i Rūşenī A güfte-i Rūşenī ve tahmīs-i Nahīfī rahmetü'llāhi ^caleyhi rahmeten vāsi^caten H İP(I) toğup: doğup İ (II) zāt ü: zāt-ı Y İ olursañ: olursın Y Türk ü: Türk - Y (III) teşneler: teşnelere H İ A bī-tāb: -tāb H İ A bahş-ı: bahşı H İ A

VI

Ġam degüldür baña ḥussād-ı zamān münkir ise
Kimi şeydā kimi maġlūb-ı hevādur dir ise
Baña besdür dil ü cān ḳulluġuñı müşᶜir ise
Sen emīre ḳul olan her ne ḳadar müdbir ise
Bende-i muḳbil olur mis̱l-i Bilāl-i Ḥabeşī

VII

Ser-be-ser ümmet-i merḥūme fedādur yoluña
Kimi pervāne-i şemᶜuñ kimi bülbül gülüñe
Luṭf idüp sāmiᶜ a-gīr ol bu N a ḥ i f ī ḳuluña
Ve'ḍ-ḍuḥā verdüñe ve'l-leyl oḳurum sünbülüñe
Rūşenī virdi budur küll-i ġadātin vü ᶜışā

A/21a E/15b H/20a İ/20a P/47b Y/25b

(VII) ve'ḍ-ḍuḥā verdüñe ve'l-leyl oḳurum sünbülüñe: ve'ḍ-ḍuḥā ve'l-leyl verdüñe oḳurum sünbülüñe Y ᶜışā: ġaşy E
luṭf idüp: luṭf ile P

5

ĠAZEL-İ MONLĀ TAḪMĪS-İ NAḤĪFĪ EFENDİ (*)

Mefᶜūlü Mefāᶜīlün Mefᶜūlü Mefāᶜīlün

I

Ey ḥüsni viren revnaḳ bu günbed-i gerdāna
Şemᶜ-i ruḫuña ᶜuşşāḳ biñ cān ile pervāne
Māhiyyet-i dīdāruñ bilsem nedür āyā ne
ماهست ندانم خورشید راخفت یانه
Bu ayrılıḳ odına cānum niçe bir yana

II

Āh-ı dil-i nālānum olsa ne ᶜaceb bī-ḥad
Hicrān elemi itdi derd-i dilümi müşted
Vaşluñla müdāvā ḳıl raḥm it baña ey gül-ḫad
مردم ز فراق تو عالم همه میداند
ᶜIşḳ odı nihān olmaz yanduḳça irür cāna

III

Her ġamzesin itmekde tīz ol nigeh-i cādū
Nāvek-fiken-i ᶜişve ol çeşm-i siyeh her sū
Ṭāḳat niçe mümkindür yā Rab çekilür mi bu
صد تیر زند بر دل آن ترك کمان ابرو
Fitneli elā gözler çün uyḫudan uyana

IV

İtsem n'ola ḥayretle her laḥẓada vāveylī
Leyli baña rūz itdi rūz itdi baña leylí
Ġarḳ itse ᶜaceb olmaz āfāḳı yaşum seyli
سودای رخ لیلی شد حاصل ما خیلی
Mecnūn gibi vāveylā oldum deli dīvāne

V

Neşr olmada zülfüñden bir nefḥa-i zībā-dem
Ol nefḥaya dil-beste cinn ü melek ü ādem
Bu ġıbṭa ile düşdi müşg-i Ḫutene mātem
از نافهٔ شد بر چین یکسر همگی عالم
Her geh ki seḥer yili zülfüñe ḳılur şāne

VI

Tā key elem-i dûrî tā key bu ġam-ı cān-kāh
Dil nuṭḳuña ḥasret-keş cān vaşluña ḫāṭır-ḫᵛāh
İtmekde N a ḥ ī f ī -veş ḥasretle dem-ā-dem āh
از لعل لبت ملا افتاده جدا ناگاه
Ḥaḳḳā ki gözüm döker yāḳūt ile dür-dāne

E/17a M/1b P/207b Y/27b
(*): Tahmîs-i ġazel-i Monlâ E M Tahmîs-i Nahîfî be-ġazel-i Monlâ
üftâde rah. a. P (I) cân: nâz E
(IV) rûz itdi rûz: zûr itdi zûr E Yaşum: gözüm P
(VI) elem-i dûrî: elem ü derdi E M

6

ĠAZEL-İ ḤĀFIẒ TAḪMĪS-İ NAḤĪFĪ (*)

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

I

Gerçi tedḳīḳ-i meẓāhirde ḥaḳīḳat-bīnem
Şimdi itdükçe merāyāya naẓar ġam-gīnem
ᶜĀrifüñ devr-i zamān çeşmin ider bī-nem
این چه شوریست که در دور قمر می بینم
جمله آفاق پر از فتنه و شر می بینم

II

Menhel-i ṣāf ḳıyās eyledigüñ maḥż-ı keder
Yār ẓann eyledigüñ hem-ser-i mār u ejder
Şūr u ġavġāda çü bīgāne tebār ü dāder
دختران را همه جنگست وجدل با مادر
پسران را همه بدخواه پدر می بینم

III

Ḥasbiye'llāh nedür ḫalḳ-ı cihānda bu ḥased
Yāverümdür didigüñ belki saña ḫaṣm-ı eled
Ne maḥabbet ne ḥaḳīḳat ne mürüvvet ne meded
هیچ شوقی نه برادر ببرادر دارد
هیچ مهری نه پدر را بپسر می بینم

IV

Ne ᶜaceb ḫāṭır-ı eṣḥāb-ı kemāl olsa şikest
ᶜAksine başladı devre felek-i sifle-perest
Olmada cām-ı ġurūr ile esāfil ser-mest
ابلهان را همه شربت ز گلاب وعسل است
قوت دانا همه از خون جگر می بینم

V

Ṣadr-ı aᶜlāda tekebbürle erāẕil şādān
Ṣaff-ı esfelde meẕelletle efāżıl ḥayran
Ṭūṭī maḥbūs-ı ḳafes zāġ çemende ḫandān
اسب تازی شده مجروح بزیر پالان
طوق زرین همه در گردن خر می بینم

VI

Gel N a ḥ ī f ī den işit bir iki pākize-süḫün
Ne süḫün muḳtebes-i āyet-i esrār-ı ledün
Rāh-ı Ḥaḳda ḥasenāt itmege saᶜy it dün ü gün
پند حافظ بشنو ای خواجه برو نیکی کن
زانکه این پند به از گنج گهر می بینم

E/17a M/1b P/208a Y/27a

(*): Taḥmîs-i ġazel-i Ḥâfıẓ E M Taḥmîs-i Naḥîfî be-ġazel-i Ḥâfıẓ-ı Şîrâzî aḥsene'llâhü ileyhi ve iyyânâ P

(II) keder: gürg M Y hem-ser-i: hem-ser ü M Y bîgâne: peykân M

(III) meded: demdür Y (IV) M'de yok. (IV 3), M'de (III 3)' de yazılmış. (V) ḫandân: ḥayrân M Y

7

GAZEL-İ BAHĀYĪ TAHMİS-İ NAHİFĪ (x)

Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün Mefā'īlün

I

Baña güftār-ı cān-bahşun gibi şīrīn hitāb olmaz
Ki āzāruñ dahı müstevcib-i kahr u 'itāb olmaz
Dile düşnām-ı telhüñ vāye-bahş-ı ıżtırāb olmaz
'İtāb-ı la'l-i nābuñdan göñül pür-pīç ü tāb olmaz
Bilür kim kān-ı āteşden çıkan hançerde āb olmaz

II

Olur şermende mihr ü meh cemāl-i bī-misālüñden
Kalur hacletde güller reng ü būy-ı rūy-ı ālüñden
Hazer itmek gerek te'sīr-i hūrşīd-i celālüñden
Sakınsun seng-diller pertev-i nūr-ı cemālüñden
Ki zūr-ı tāb-ı hüsne dil degül taġlarda tāb olmaz

III

Ba'īd olmaz güzer-gāhuñdan 'āşık cān-sipār olsa
Ki rif'atdür aña rāh-ı mahabbetde ġubār olsa
N'ola teslīm-i cān itmekde diller bī-karār olsa
'Aceb mi küştegān-ı kūy-ı dil-ber bī-şümār olsa
Şehīdān-ı belā-yı 'ışka mahşerde hisāb olmaz

IV

Ne deñlü telh düşnām eylese la'l-i şeker-bāruñ
Halāvet-bahş olur ser-mest-i 'ışka tarz-ı güftāruñ
Olur şevkuñla deryā-nūş-ı ġam sākī giriftāruñ
Yıkılmaz dil pey-ender-pey çekerken cām-ı āzāruñ
Bu bezmüñ bāde-nūşı mest olur ammā harāb olmaz

V

Dirīġ itme eger kim nakd-i cān isterse de cānān
Mutī' olmak gerek ma'şūka elbet 'āşık-ı nālān
N a h ī f ī eyle resm-i hidmeti ber-mūcib-i fermān
B a h ā y ī her ne emr eylerse o şāhenşeh-i hūbān
Seri teslīm-i hāk-i 'aczden ġayri cevāb olmaz

E/18a M/3a P/205b Y/31b

(*): Tahmîs-i ġazel-i Bahâyî E Tahmîs-i Nahîfî bâ-ġazel-i el-fâżıl Bahâyî rah. a. P

(I) âzâruñ: zâruñ Y M

(III) teslîm-i cân: tes îm-i dil M

(IV) telh: - M Y dil: - M ammâ: - M Y

(V) seri: ser E

8

ĠAZEL-İ BĀḲĪ TAḪMĪS-İ NAḤĪFĪ (*)

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

I

Nāvek-endāz-ı nigāh olsa o cānān ṣaf ṣaf
Cān virür zaḫmına ervāḥ-ı şehīdān ṣaf ṣaf
Şevket-i ḥüsnini itdükçe nümāyān ṣaf ṣaf
Müje ḫaylin dizer ol ġamze-i fettān ṣaf ṣaf
Gūyiyā cenge ṭurur nīze-güẕārān ṣaf ṣaf

II

Ḳadd-i āzādıña serv-i çemen olmış bende
Ne ᶜaceb olsa benefşe yoluña efkende
Nedür ey mest-i mey-i nāz bu ḥālet sende
Seni seyr itmek içün reh-güẕer-i gülşende
İki cānibde ṭurur serv-i ḫırāmān ṣaf ṣaf

III

Merdüm-i çeşmi serāsīme vü deng itmek içün
Ḫaṣmına füsḥat-ı baḥr ü beri teng itmek içün
Verziş-i lāzıme-i ġayret ü neng itmek içün
Leşker-i eşk-i firāvān ile ceng itmek içün
Gönderür mevclerin lücce-i ᶜUmmān ṣaf ṣaf

IV

Vaḥşī-i ḥüsn ü bahā gerçi ki bir meh-rūsın
Ya meleksin ya perī-zāde yāḫūd āhūsın
Kime hem-dem kime hem-reh kime hem-pehlūsın
Cāmiᶜ içre göre tā kimlere hem-zānūsın
Şekl-i saḳḳāda gezer dīde-i giryān ṣaf ṣaf

V

Dūrī-i ḫāk-i derūñ ᶜāşıḳı eyler dil-teng
Bāġa varsa gül-i ter sensüz olur ḫār ü ḫadeng
Āşiyān-ı haremüñ itmek içün cāy-ı direng
Ṣanma efġān iderek gökde geçer ḫayl-i küleng
Çekilür kūyuña murġān-ı dil ü cān ṣaf ṣaf

(*): Taḫmīs-i Naḥīfī be-ġazel-i Bāḳī raḥ. a. P
taḫmīs-i ġazel-i Bāḳī E M (I) dizer: düzer P
güẕārān güẕerān M
(III) vü deng: direng M füsḥat: ḳısmet Y M

VI

Reşk idüp şīve-i reftāruña ser-tā-be-ḳadem
Ḳılsa bast-ı süḫan evṣāfuña ḫalk-ı ʿālem
Medḥüñi itmek içün ṣafḥa-i taʿbīre raḳam
Vaṣf-ı ḳaddüñle ḫırām itse ʿalem gibi ḳalem
Leşker-i saṭr çeker defter ü dīvān ṣaf ṣaf

VII

Bezm-i ḥasretde budur saña duʿāmuz mutlaḳ
Kerem ü lutfuñı ʿuşşāḳa ziyād itsün Ḥaḳ
Ne revā pādişehüm münkir-i niʿmet olmaḳ
Ehl-i dil derd ü ġamuñ niʿmetine müstaġraḳ
Dizilürler keremüñ ḫᵛānına mihmān ṣaf ṣaf

VIII

Kimi iḥrām-ı taḥayyür ile her sū pūyā
Saʿy idüp kimi ṣafā-yı dile himmet-cūyā
Her biri ṭavf-ı güẕer-gehde taḥiyyat-gūyā
Kūyuñ eṭrāfına ʿuşşāḳ dizilmiş gūyā
Ḥarem-i Kaʿbede her cānibe erkān ṣaf ṣaf

IX

Şöhretüñ ṭutsa N a ḥ ī f ī-veş eger āfāḳı
Mihr-i raḫşān gibi gezseñ felek-i nüh ṭāḳı
Ṣanma fehm eyleyeler ḳadr-i dil-i ʿuşşāḳı
Ḳadrüñi seng-i muṣallāda bilüp ey B ā ḳ ī
Ṭurup el baġlayalar ḳarşuña yārān ṣaf ṣaf

E/18b M/3b P/206b Y/32a

(VII) kerem: kerr Y mihmān: giryān M (VII) biri: bir Y

9

ĠAZEL-İ NĀBĪ TAḪMĪS-İ NAḤĪFĪ (*)

Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilātün Feᶜilün

I

Çoḳ niyāz eyledim ol şūḫa cüvānum diyerek
Hele gūş eyle biraz āh ü fiġānum diyerek
Nuṭḳa gel ey ṣanem-i nādire-dānum diyerek
Yārı açdum açıl ey ġonça-dehānum diyerek
Bezme geldi gele ey rūḥ-ı revānum diyerek

II

Rūzgār olsa müsāᶜid bu dil-i bī-hūşa
Gelse biñ ḥasret ile baḥr-ı maḥabbet cūşa
Ruḫṣat elvirse o dil-dār ile ᶜayş ü nūşa
Āh bir kerre meyānını alup āġūşa
Sīneye çeksem o sīmin teni cānum diyerek

III

Cāna kār itmededür derd ü ġamı dil-dāruñ
Ḥālini ᶜarż idebilsem bu dil-i ġam-ḫᵛāruñ
Bir maḥallin düşürüp şimdi o gül-ruḫsāruñ
Pāyına bārī bu taḳrīb ile düşsem yāruñ
Ḳalmadı āh meded tāb ü tüvānum diyerek

IV

Ḳalmayup ṣabra meded ᶜāşıḳ-ı pür-miḥnetde
Niçe biñ nāz ü niyāz ile şeb-i ᶜişretde
ᶜArż-ı ḥāl itse n'ola ᶜālem-i germiyyetde
Ḫaṭ ber-āverde olan tāze dem-i vuṣlatda
Başḳa bir ẕevḳ virür geçdi zamānum diyerek

V

Oldı āmāde yine ᶜayş u ṭarab esbābı
Destüme sundı o gül-çehre şarāb-ı nābı
Getürüp şevḳa N a ḥ ī f ī bu dil-i pür-tābı
Yār söyletdi baña bu ġazeli ey N ā b ī
Söyleye söyleye ey tāze zebānum diyerek

E/19a M/4a P/206a Y/ 32b

(*): Taḫmîs-i ġazel-i Nâbî E M Taḫmîs-i Naḥîfî bâ-ġazel-i Nâbî câveze'llâhü ᶜan saḳaṭâtimâ P

(II) ḥasret: ḥayret E

(III) derd ü: derd P Y

(IV) ḳalmayup: ḳalmadı P germiyyetde: meyyitde M Y

10

TAHMĪS-İ NAHĪFĪ BE-GAZEL-İ NĀẒIM SELEKEHUMĀ'LLĀHU Fİ-AHSENİ'L-MUNĀẒIM

Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilātün Fāᶜilün

I

Görmeyelden rūy dil ol dil-ber-i nā-yābdan
Kaldum ol bī-raḥme ḥāl-i zārumı işrābdan
Āteş-efrūz-ı ġam oldukça dil-i pür-tābdan
Fark olunmaz şuᶜle-i āhum gice meh-tābdan
N'eyleyem ḫūrşīd-i raḫşānum göz açmaz ḫᵛābdan

II

Keşf-i rāz ümmīd idüp ol çeşm-i efsūn-sāzıña
Eyledim ᶜarż-ı taᶜalluk ġamze-i gammāzıña
Gerd-i rāh olmak dilerdim ḳāmet-i mümtāzıña
Ḥayli demdür hem-ᶜinan oldum semend-i nāzıña
Sāye-veş güftāra ruḫsat bulmadım ādābdan

III

Yād kılsam künc-i ġamda ol dür-i nā-yābumı
Terk idüp bir şeb ḫayāliyle ṣafā-yı ḫᵛābumı
Eylesem rīzān dem-ā-dem eşk-i pür-seyl-ābumı
Girye teskīn eylemez sūz-ı dil-i pür-tābumı
Seng-i āteş-rīzdür çıkmazsa da gird-ābdan

IV

Ṣanma yārüñ mā'il-i būs-ı ruḫ-ı tābānıyam
Ben o şūḫuñ sīne-dār-ı nāvek-i müjgānıyam
Bir nigāh-ı luṭfunuñ biñ cān ile ḳurbānıyam
İltifāt-ı cünbiş-i ebrūsınuñ ḥayrānıyam
Tā-be-maḥşer yüz çevirmem kūşe-i mihrābdan

V

Ey N a ḥ ī f ī reşk ider Cem görse cām-ı ᶜişretüm
Feyż-gāh-ı zümre-i rūḥāniyāndur ṣoḥbetüm
Neşve-i meydür kıyās itme görüp germiyyetüm
Yād-ı laᶜl-i dil-rübādur bāᶜiṡ-i keyfiyyetüm
N ā ẓ ı m ā yoḫsa nedür ḥāṣıl şarāb-ı nābdan

Fe^c^ilātün Fe^c^ilātün Fe^c^ilātün Fe^c^ilün

I

Ey şeh-i mülk-i felek-ḳadr ü meh-i Zühre-cenāb
Ey melek-rūy u perī-ṭal^c^at-ı ḫūrşīd-niḳāb
Āh ki ġamze-i bī-şefḳati ser-germ-i ^c^itāb
Çeşm-i maġrūr ise mestī gibi ^c^işve-ḫıṭāb
Gözümüñ yaşı olup meclis-i ḥasretde şarāb
Āteş-i ^c^ışḳ ile yandı cigerim oldı kebāb
Ḥayret-i ḥusn ü cemālüñ beni itdi bī-tāb
İtdi Tātār-ı müjeñ mülk-i dil ü cānı ḫarāb
Bir nigāhuñla meded gel beni şādān eyle
Ele al ḫāṭır-ı vīrānumı iḥsān eyle

II

Ne bu ebrū-yı siyeh-kār u bu çeşm-i mekkār
Nedür ol ġamze-i ḫūn-rīz o nigāh-ı bīmār
Nedür ol la^c^l-i şeker-ḫand ü o şīrīn güftār
Nedür ol luṭf-ı tebessüm o fem-i gevher-bār
Nedür ol ḳadd-i ḳıyāmet nedür ol ḫoş-reftār
Nedür ol şīve-i cān-baḫş u o rengīn eṭvār
Nedür ol cebhe-i nūr ile o gül-gūn ruḫsār
Nedür ey āfet-i cān sende bu ḥüsn-i dīdār
Bāreke'llāh zihī ḥüsn ü cemāl ancaḳ olur
Bu leṭāfet bu ṭarāvet bu kemāl ancaḳ olur

III

Ḥāṣılı söz budur ey pādişeh-i ^c^işve-sipāh
Eyleyem ḥāl-i dilümden seni bārī āgāh
^c^Işḳ ile mā-ḥaṣal-ı ṣabrum olup cümle tebāh
Göñlüm aldı niçe nāz ile o düzdīde-nigāh
^c^Āşıḳ oldum saña biñ cān ile āh ü ṣad āh
^c^Āşıḳam ^c^ışḳuma bu girye vü āh oldı güvāh
Dolanup pāyuma çekdi beni ol zülf-i siyāh

ᶜĀḳıbet ᶜışḳ iline çıḳdı yine ġāyet-i rāh
Yine oldum elem ü miḥnet-i ᶜışḳa lāyıḳ
Saña şimden girü biñ cān ile oldum ᶜāşıḳ

IV

Devlet-i ḥüsnüñ ide Ḥaẑret-i Ḥaḳ pāyende
Luṭf u iḥsānuñ ile eyle beni şermende
Nev-nihāl-i ġam-ı ḳaddüñle olup efkende
Ḫāk-i rāhuñda muḳīm oldı dil-i nālende
Kār-sāz olmada ᶜışḳ āteşi cān ü tende
Ṣabra bir vech ile yoḳ tāb-ı taḥammül bende
Pādişāhum saña biñ cān ile oldum bende
Kerem ü şefḳat idüp bendeñe luṭf it sen de

Vuṣlatuñla dil-i maḥzūna biraz tesliyet it
ᶜĀşıḳ-ı ḫaste-dilem ḥālüme gel merḥamet it

V

Seni bu ḥüsn ü cemāl ile görüp ey meh-rū
Didüm āh eyleyerek ṣabr u ḳarāra yâ hū
Dil-i pur-tābı şikār itdi o çeşm-i cādū
Ṣayd-ı şīr eyledi gūyā ki hemān bir āhū
Bende çekdi beni biñ siḥr ile zülf-i ḫoş-bū
Ṭutdı çeşm-i siyehüñ üstüme tīġ-i ebrū
Beni üftāde-i ᶜışḳ itdi bu ḳadd-i dil-cū
Ṣu gibi sürmedeyem rūy-ı niyāzum her sū

Çāre yoḳ aldı beni ġamze-i efsūn-kāruñ
Çāresi luṭfuña ḳaldı bu N a ḥ ī f ī-zāruñ

P/205a